

OLDENDORP, JOHANNES

**Topicorum legalium, hoc
est, locorum seu notarum, ex
quibus argumenta et rationes
legitime probandi sumuntur**

Infractorum item adversus vitiosas
argumentationes, exactißima traditio

Apud Seb. Gryphium Gryphius, Sebastian
Lugduni Lyon
1555

books2ebooks – Millions of books just a mouse click away!

European libraries are hosting millions of books from the 15th to the 20th century. All these books have now become available as eBooks – just a mouse click away. Search the online catalogue of a library from the eBooks on Demand (EOD) network and order the book as an eBook from all over the world – 24 hours a day, 7 days a week. The book will be digitised and made accessible to you as an eBook. Pay online with a credit card of your choice and build up your personal digital library!

What is an EOD eBook?

An EOD eBook is a digitised book delivered in the form of a PDF file. In the advanced version, the file contains the image of the scanned original book as well as the automatically recognised full text. Of course marks, notations and other notes in the margins present in the original volume will also appear in this file.

How to order an EOD eBook?

Wherever you see this button, you can order eBooks directly from the online catalogue of a library. Just search the catalogue and select the book you need.

A user friendly interface will guide you through the ordering process. You will receive a confirmation e-mail and you will be able to track your order at your personal tracing site.

How to buy an EOD eBook?

Once the book has been digitised and is ready for downloading you will have several payment options. The most convenient option is to use your credit card and pay via a secure transaction mode. After your payment has been received, you will be able to download the eBook.

Standard EOD eBook – How to use

You receive one single file in the form of a PDF file. You can browse, print and build up your own collection in a convenient manner.

Print

Print out the whole book or only some pages.

Browse

Use the PDF reader and enjoy browsing and zooming with your standard day-to-day-software. There is no need to install other software.

Build up your own collection

The whole book is comprised in one file. Take the book with you on your portable device and build up your personal digital library.

Advanced EOD eBook - How to use

Search & Find

Print out the whole book or only some pages.

With the in-built search feature of your PDF reader, you can browse the book for individual words or part of a word.

Use the binocular symbol in the toolbar or the keyboard shortcut (Ctrl+F) to search for a certain word. "Habsburg" is being searched for in this example. The finding is highlighted.

Copy & Paste Text

Click on the “Select Tool” in the toolbar and select all the text you want to copy within the PDF file. Then open your word processor and paste the copied text there e.g. in Microsoft Word, click on the Edit menu or use the keyboard shortcut (Ctrl+V) in order to Paste the text into your document.

Copy & Paste Images

If you want to copy and paste an image, use the “Snapshot Tool” from the toolbar menu and paste the picture into the designated programme (e.g. word processor or an image processing programme).

Terms and Conditions

With the usage of the EOD service, you accept the Terms and Conditions. EOD provides access to digitized documents strictly for personal, non-commercial purposes.

Terms and Conditions in English: <http://books2ebooks.eu/odm/html/ubw/en/agb.html>

Terms and Conditions in German: <http://books2ebooks.eu/odm/html/ubw/de/agb.html>

More eBooks

More eBooks are available at <http://books2ebooks.eu>

Universitätsbibliothek Wien

I
246.610 A

M

7

6

I 5 5 7

1. 5. 6. 5. 7. 4
Vita Causa Mortis
Ben: a Stottingen
me sibi uendicat

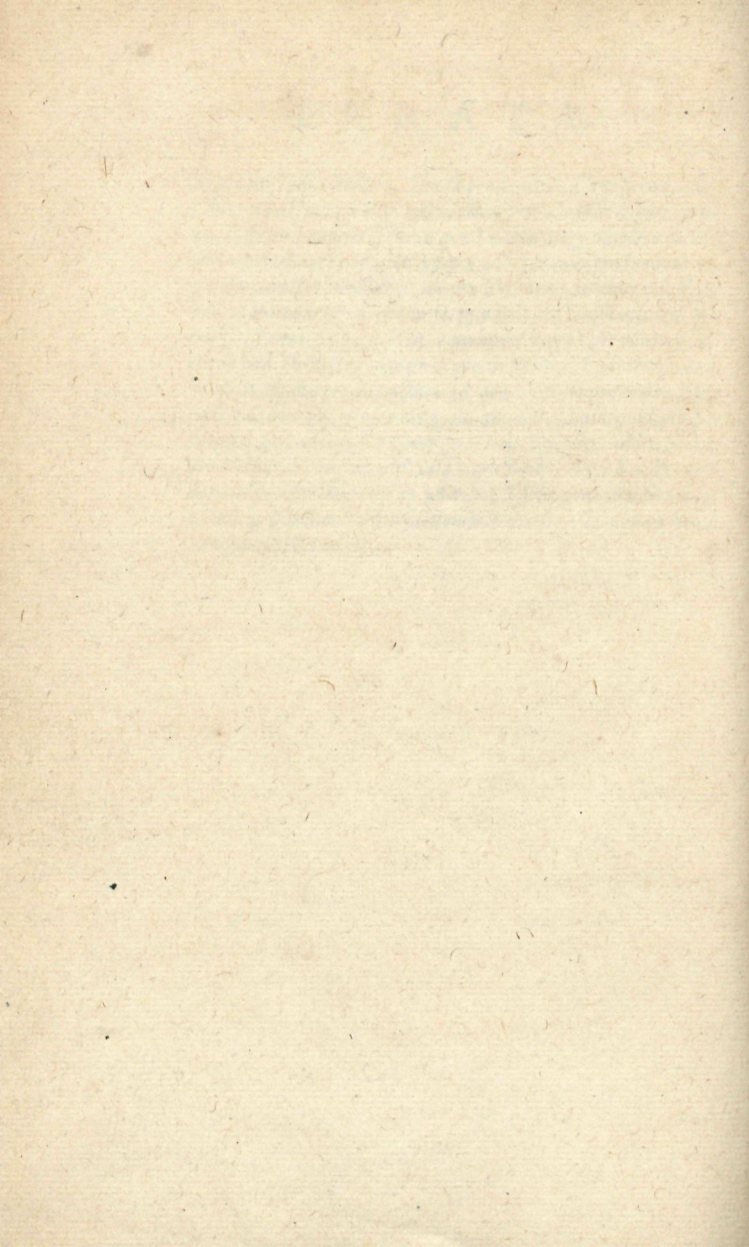
Rem tibi quam nosces aptā dimittere
noli.
Fronte capillata est sed post occasio
caluo

1. Non.

2. Non.

Author. Damratus et solum cum
expurgatione compositus

~~V. 7 — 3~~

TOPICORVM

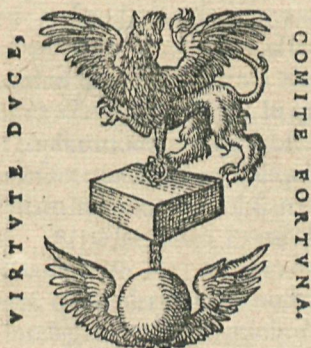
LEGALIVM,

HOC EST,

Locorum, seu notarum, ex quibus argumenta, & rationes legitime probandi sumuntur: Infractorum item aduersus uitiosas argumentationes, exactissima traditio.

Per D. IOANNEM OLDENDORPIVM.

En habes hinc, candide Lector, ueram artem, non solum inueniendi, sed etiam iudicandi, quid in omnibus humanorum negotiorum quaestionibus & controuersis recte definiri, quid ue uitari oporteat. Vnde tandem intelliges, id quod Vlpianus uerbis Celsi, Ius, ait, est ars boni & aequi: hoc est, collectio praceptorum ex bono & aequo descendentium. Fruere hisce Dei donis ad utilitate proximi, Et uale recte.

APVD SEB. GRYPHIUM

LUGDVNI,

1555.

TOPICORVM

LEGALIVM

Faint, illegible text, likely bleed-through from the reverse side of the page.

COMITE FORLANA

LIBRARY

ADD SER. GRYPHUM

LAGDA MI

1811

PRAEFATIO.

N PHILOSOPHIA
 ciuili, non potest quicquam dici aut
 cogitari grauius & utilius, eo a-
 pophthegmate, quod Iustinianus
 Imperator nobis exhibet, Nouell.
 Detabellionib. Const. 44. Quando
 (inquiens) nihil in rebus huma-

nis sit usqueadeo semotum ab omni controuersia,
 tamen si maximam cum iustitia coniunctionem ha-
 beat, quod dubitationem & controuersiam non
 recipiat, si subtiliter animi curas intendas.

Rectissime porrò perpendit optimus princeps: nihil
 prorsus inter homines sic posse definiiri, ut non exquisitis
 subiaceat impugnationibus illorum, qui suos adfectus præ-
 ferunt ueritati: & sacrosanctas quoq; leges utcunq; finitas
 & certas, errore tamen aut calumnia, ad inexplicabilem
 sæpe difficultatem detorquent. Vnde Nouella. Quòd
 constitut. quæ ex adscripti. Constit. 54. In quadam (ait)
 nostrarum constitutionum nihil obscuritatis ha-
 bente, motæ sunt quæstiones ab aliquibus ex stu-
 dio, & ad suam intentionem, obscuritatem ei in-
 ducentibus. Et rursus Nouell. Exempl. sac. pragma.
 for. de usur. Constitut. 160. Ac principio quidem illud
 cognoscimus, quòd pleriq; leges nostras ita acci-
 piant atq; intelligant: ut unde minimè conueniat,
 inde iniustarum ipsis actionum ansas præbeant.

Idq; alibi sæpe conqueruntur Imperatores, nec pror-
 sus eradicari potest hæc zizania. Nam ut ait Ulpianus:
 Natura rerum inductum est, ut plura sint negotia,
 a 2 quàm

quàm uocabula. ff. De præscript. uerb. Neque leges, quamlibet multæ, possunt omnes casus quotidie uarijs modis incidentes comprehendere. ff. de legib. l. Omnis definitio. ff. De reg. iur.

In tam magno negociorum legumq; (ut sic dicam) mundo, amplissima proponitur controuertendi occasio: quam Propter naturalem hominum ad dissentiendum facilitatem, omnes amplectuntur sine delectu. Et tandem nimium altercando, ueritas amittitur. l. Item si unus. §. Principaliter. ff. De recept. arbit.

Aduersus hanc perpetuam cauillandi subtilitatem, nullum plane præsidium habent iudices & causarum patroni in foro, nullum professores in scholis nullum deniq; consiliarij principum in aula: nisi ex arte boni & æqui mutantur. Siquidem (ut & hoc obiter dicam) aulica consultatio nihil est aliud, quàm solennis deliberatio negocij, ad normam iuris & æquitatis exacta. Ad hoc enim consultare oportet, ut fiat id, quod utile ac iustum est: uel ut legitimis remedijs euitetur malum quod imminet, priuatim aut publicè. Quorum neutrum sine legitimis hisce locis rectè potest expediri.

Proinde, iuri operam daturum, prius nosse oportet Topicen hanc legalem, hoc est, artem ex legitimis rationibus probandæ ueritatis, & confutandæ cauillationis. Qua studij parte neglecta, etiam si quis omnes iuris codices uerbotenus recitare queat, sæpe tamen auditorus est obiurgationem *Quinti Mutij*, Turpe esse patricio & nobili uiro causas exoranti, ius in quo uersaretur, ignorare, l. ij. §. *Saruius autem*. ff. De orig. iuris.

Interim omnes iuris & æquitatis studiosos admoneo, ut *Iustiniani apophthegmatis memores*, aduersus utilitigantium

gantium cauillationes, uera hac philosophia sese prae-
munt: & potius tam excelso praeceptore, quam poeniten-
do stultorum magistro Exitu, sese patiantur erudiri.

Quod ad me attinet: ut omnium captui deseruiam, scri-
pturus sum id, quod è Republica in pace ac tranquillitate
conseruanda futurum spero. Et nihilo tamen minus qua-
lescunque hasce lucubratiunculas meas, bonorum uirorum
censurae libens subijcio.

TOPICA LE- GALIA.

*

Q U I D S I T L O C V S .

OMMODISSIMUM
existimo à definitione mutuari
exordium: ut intelligatur quid sit,
de quo tractandum fuerit. Locus
itaque accipitur hic, pro communi
quadam nota, cuius admonitu, qua-
tenus aliquid probabile sit, inueniri
potest. Cicero secundum Aristotelem uocat Topica, quasi
sedes argumentorum seu rationum, quibus rei dubiae fi-
dem facere licet. Verba Ciceronis haec sunt: Ut igitur
earum rerum quae absconditae sunt, demonstrato & nota-
to loco facilis inuentio est: sic cum peruestigare argumen-
tum aliquod uolumus, locos nosse debemus. Sic enim ap-
pellatae ab Aristotele sunt haec quasi sedes è quibus argu-

menta promuntur. Itaque licet definire, locum esse argumenti sedem. Argumentum autem rationem, quæ rei dubiæ faciat fidem. Sicut enim locus uel sedes naturalis, rem quamlibet corporalem continet: ita locus ciuilis, argumenta seu rationes complectitur, quibus ostendi potest ueritas eius, de quo quæritur controuertiturue, uel iure uel factò. Eleganti quoque metaphora ab uno loco naturali, ad unum animum motum, utitur Vlpianus in l. j. §. j. ff. De pact. Nam sicut conuenire dicuntur, qui ex diuersis locis in unum colliguntur & conueniunt: ita qui ex diuersis animi motibus in unum consentiunt, id est, in unam sententiam decurrunt.

Est porrò tanta humanorum ingeniorum cognata cæcitas, ut ubi certum non habent præscriptum quod sequantur, ibi statim soleant in errorem decurrere.

Quam fragilitatem qui non agnoscit, is nihil scit, & se ipsum quoque ignorat: omnia planè diuina atque humana contemnens testimonia, & simul omnium seculorum exempla. Quamobrem ductu naturalis rationis, & longo rerum usu, constitutæ sunt certæ formulæ, quibus ad probandam demonstrandamque rem, cuius quæstio uel controuersia incideret, uteremur sine ullo errandi periculo.

Harum autem formularum locos ceu fontes unde hauriantur, magnæ artis est non inuenire solum, sed inuentos etiam propositæ quæstioni utiliter accommodare.

Non enim semper, nec in omnibus causis, ex eisdem locis eadem argumentorum momenta sunt. Iudicium ergo adhibebit, nec inueniet solum quid dicat, sed etiam expendet, ait Cicero De oratore.

Quocirca diligenter admonendi sumus, hosce locos instar habere Delphici gladij. Ad utrumlibet enim, hoc est,

est, tam ad ueritatis, quàm ad calumniæ patrocini-
 um produci solent. Cicero ibidem. Sed ut segetes fœ-
 cundæ & uberes, non solum fruges, uerum her-
 bas etiam effundunt inimicissimas frugibus: Sic
 interdum ex illis locis, aut leuia, aut causis alie-
 na, aut non utilia gignuntur.

Quis enim uel mediocriter eruditus, non possit adser-
 tionem quantumuis falsam aliqua probationis umbra co-
 lorare, si hac locorum copia uoluerit abuti? Aut quotus
 etiam uir bonus non facilliter hallucinetur in tanta pro-
 bandi uarietate?

Vnde constat, artem boni & æqui commune prorsus
 nihil habere cum arte cauillandi: sicut nec disputatio scho-
 lastica uel forensis pertinet ad disputationem sophisticam.

Ars boni & æqui, est collectio præceptorum ad hone-
 statem uitæ pertinentium. Quare Ulpianus uerbis Celsi
 ius definit, per hanc artem, cuius præcepta sunt, honestè
 uiuere, alterum non lædere, suum cuique tribuere. l. j. in
 princip. & l. iustitia est. ff. de iusti. & iur.

Huic arti deseruit disputatio scholastica & forensis: ut-
 pote, per quam exercemus & profitemur notitiam boni
 & æqui. Quemadmodum enim ignis in silice latet, nec
 apparet nisi excutiat: ita ius in fracti circumstantijs si-
 tum non potest intelligi, nisi subtiliter & artificiose ex
 hisce locis disputando inuestigetur.

Alfenus. l. si plagiis. §. in cliuo. ff. ad leg. Aquil. Domi-
 nus pueri consulebat cum quo agere oporteret.
 Respondi, in causa ius esse positum.

Cicero De oratore, loquens de omni controuersia qua
 disceptatur, aut sit ne? aut quid sit? aut quale sit? Hæc
 igitur quæstio (inquit) a proprijs personis & tempori-

bus,

bus, ad uniuersi generis orationem traducta, appellatur Thesis. In hac Aristoteles adolescentes, non ad philosophorum morem tenuiter differendi, sed ad copiam rhetorum in utranq; partem, ut ornatius & uberius dici possit, exercuit. Itaque locos, (sic enim appellat) quasi argumentorum notas tradidit, unde omnis in utranque partem traheretur oratio. Hæc ille.

Formam quoque huius disputationis exhibet nobis uetus schola Socratica, in qua sic obseruabatur: ut cum alter dixisset quod uellet, alter contradiceret, retenta summo-pere modestia. Nam in hoc tantum differebant, quò magis ex diuersis per contradictionem simul collatis, ipsa tandem ueritas inueniretur.

Cicero De finibus bonorum & malorum, lib. j. Quamobrem (ait) differentium inter se reprehensiones, non sunt uituperandæ: maledicta, contumeliæ, tum iracundiæ, contentiones, concertationesq; in disputando pertinaces, indignæ philosophia mihi uidentur. Et paulò post: Neque disputari sine reprehensione, nec cum iracundia aut pertinacia rectè disputari potest. Quibus accedit. l. quisquis C. de postulan.

Forensis autem disputationis, ad quem Consultatio quoque pertinet, exempla totam Ius ciuile ostendit infinita. Nam cum talis disputatio secundum artem boni, & equi colligitur in præcepta omnibus modis certa & finita: tunc dicitur ius, humanam uitam constituens. Et ex diuerso, cum arte ac disputatione forensi contempta, uagi tantum adfectus regnant: tunc Vis appellatur, immanem reddens uitam: ut eleganter probat Cicero Pro. P. Sestio.

Pomponius. l. ij. ff. De orig. iur. His legibus latis cœpit

pit (ut naturaliter euenire solet) ut interpretatio desideraret prudentium autoritatē, necessariamq; disputationē fori. Hæc disputatio & hoc ius, quod sine scripto uenit, compositum à prudētibus, propria parte aliqua non appellatur, ut cæteræ partes iuris suis nominibus designantur : sed communi nomine appellatur Ius ciuile.

Ecce, disputationem fori nuncupat Ius, sicut Vlpianus secundum Celsum, artem boni & æqui, Hinc Vlpianus quoq; formam disceptandi in iudicio, per quam ius litigantium inuestigatur, appellat Subtilitatem, quasi non carentem legitimo artificio. l. si fuerit. §. planè. ff. de rebus dub. Sin autem hoc incertum est, nec potest per iudiciariam subtilitatem manifestari.

Ars uero cauillandi, quam Græci Σόφισμα appellant, hæc est, ut ab euidenter ueris, per breuissimas mutationes disputatio ad ea, quæ euidenter falsa sunt, perducatur. l. natura. ff. de uerbo. significat. l. ea est natura. ff. de reg. iuris.

Σόφισμα, hoc est, Commentum cauillatorium, redè descripsit frustrationem ac fascinationem quandam esse coloratam & subtilem, per quam suadetur falsitas pro ueritate. Cuius exemplum est in l. qui quadringenta ff. ad leg. Falcid. Cicero, Fallaces conclusiunculas, appellat contorta & aculeata sophismata, Academ. quæstion. libr. 4. Certè cauillationes contra naturam ueræ artis, de qua superius dictum est, ui quadam adfectus contorqueri solent: & aculeos habent admodum uenenatos, quibus pun-
gunt ueritatem.

Huic malæ arti subseruire solent insidiæ uerborum & sitiose subtilitates. Iustinianus Instit. de fideicom. here-

ditat. in fin. Quòd si is, à quo relictum dicitur, postquam negauerit, confiteatur quidem aliquid à se relictum, sed ad legis subtilitatem recurrat: omnino soluere cogendus est.

Ulpianus ff. de uerb. sign. Si quis, cum aliter eum conuenisset obligari, aliter per machinationem obligatus est: erit quidem subtilitate iuris obstrictus, sed doli mali exceptione uti potest.

Iustinianus l. si quis hæredem. C. de instit. uel substitutio. Ne dum nimia utimur circa huiusmodi sensus subtilitate, iudicia testantium defraudentur. *Idem l. Sancimus. C. de senatuscon. Trebell.* Ne dum nimia subtilitate utimur circa res pupillares: ipsa subtilitas ad perniciem eorum reuertatur.

Constantinus C. de iuris formul. & impetra. Iuris formulæ aucupatione syllabarum insidiantes, cunctis actibus radicitus amputentur.

Martianus l. sicut re corporali. §. si debitori. ff. quibus mod. pig. uel hypothe. soluit. Hæ enim subtilitates, à iudicibus non admittuntur.

Iustinianus l. ij. C. de constit. pecun. Sed ut subtilitati eorum satisfiat, qui non sensum, sed uana nominum uocabula amplecti desiderant.

Perniciosam hanc subtilitatem, *Iustinianus uocat Superuacaneam obseruationem, Ambages, Scrupulosos circuitus. l. ne in arbitris. C. de recept. arbit.* Et uerè nihil est aliud, quam Sycophantia, cuius fit mentio in *l. uerbum. C. de caus. ex quib. infam. irrogat.*

Talis itaq; ars & subtilitas mala, opponitur bonæ arti ac simplicitati. Nam id censetur simpliciter dici & fieri, quod sincera conscientia, & sine captione alterius fit dicitur.

citur. *Ulpianus l. ait prætor. §. si quis particeps. ff. quæ in fraud. credit.* Aliàs autem qui scit aliquem creditores habere, si cum eo contrahat simpliciter sine fraudis conscientia non uidetur hac actione teneri. *Idem l. j. in prin. ff. de dol. mal.* Ne uel illis malicia sua sit lucrosa, uel istis simplicitas damnosa.

Hoc sensu dicit Imperator: *Simplicitatem legibus amicam esse. Instit. de fideicom. hæredita. §. sed quia stipulationes. Et, de legit. adgna. successio. §. & hæc quidem lex.*

Quam ob rem hanc Topicen, hoc est, *Artem ex legitimis locis ratiocinandi, sic tractabo, ut in utranque partem possis, tam ea quæ uerè adseris adprobare, quàm ea, quæ falsò obijciuntur confutare: simul etiam discernere iustas argumentationes à uitiosis. Ne sub imagine falsarum probationum obscuretur ueritas. Argu. l. filio quem pater. ff. de liber. & posthu. Et ne sub autoritate iuris scientiæ perniciosè erretur. l. si seruum stipulatus. §. sequitur uidere. ff. de uerbor. obligat.*

Illud quoq; minime gentium præterire oportet: quòd cum dialectica omnibus planè disciplinis methodum & formulas discernendi uerum à falso suppeditet: profectò iuris prudentiam quoq; uelut instrumentis suis nõ mediocriter iuuat. Id quod Iureconsultus ille grauis & eloquens *Iacobus Lersnerus* Oratione sua, quam pro dignitate iuris contra *Misonomos* edidit, optimis rationibus demonstrat. Quæ diserta illius uiri, mihi alioquin amicissimi, disputatio sicut plurimis haud dubiè profuit: ita apud me hunc quoque peperit fructum, ut dialecticas rationandi formulas, & uitiosarum argumentationum infractiones atq; sophismata, diligenter tractando, forensibus exercitijs accommodarem.

Interim

Interim tamen non est mirandum : quòd iuris disciplina nonnunquam discrepet à dialecticis præceptionibus. Nam Ius ciuile est, quod neque in totum à naturali uel gentium recedit, neque per omnia ei seruit. ff. de iust. & iur.

Porro, tam ingens personarum, rerum, locorum, temporisq; uarietas, & negotiorum (ut ita dicam) mundus, non sinit ullam uerborum seruitutem uel angustas obseruationes introduci. Adeò, ut dialecticas quasdam uoces, & formulas, in usu forensi nemo agnoscat, cum tamen res sit eadem. Plerunq; enim Iurisconsulti ex rebus ipsis atq; factis significationem potius mutuuntur, quàm ex uerbis. l. de quibus, in fin. ff. de legib. l. ij. §. ignominie causa ff. de his qui notan. infra. l. si tamen, §. ei qui. ff. de edil. edict. & l. reprehendenda. C. de instit. & substit.

Grauius Iulianus. l. si tibi pecuniam. ff. si cert. petat. Sed hæc intelligenda sunt propter subtilitatem uerborum. Benignius tamen est utrunque ualere. Probat. l. si fundus. §. si pluris. ff. de pignorib. l. si. C. de usuris. l. ij. C. comm. de legat. l. per fundum. ff. de seruitut. rustico. præd. Ad Ciceronem Academic. quæst. libr. 4. Et, De Orato. lib. ij. Ad ea enim probanda in forum accedimus, quæ non aurificis statera, sed quadam populari trutina, & communi hominum sensu examinantur. Certè, qui sacrosanctas leges humana quadam philautia nimis inspicit subtiliter, syncophanta fit.

Summoperè ergo cauendū est circa hanc boni & æqui artem, ne contingat nobis quod Cicero dialecticis euenire dicit, qui ad extremū ipsi se compungunt suis acuminibus: & multa reperiunt, quæ iam non possint ipsi dissoluere. l. qui quadringenta. ff. ad leg. falcid. Tum etiam constat,

hanc

hanc topicen inueniendi artem, à studiosis primùm omnium amplectendā esse. Nam ad dialecticas argumentandi formulas frustra recurrit qui nihil adhuc inuentum habet formulis edendum. Quemadmodum profectò, qui actionem non habet, uel competentem non intelligit, is sine fructu curiosus est de libello scribendo, qui & ipse ad formam pertinet dialecticam.

Quam ob rem Cicero Topica sua exorsus est à reprehensione Stoicorum: Cùm omnis (inquiens) ratio diligens differendi duas habeat partes, unam inueniendi, alteram iudicandi: utriusq; princeps (ut mihi quidem uidentur) Aristoteles fuit. Stoici autem in altera elaborauerunt. Iudicandi enim uias diligenter persecuti sunt, eam scientiam Dialecticem appellant. Inueniendi uerò artem, quæ topice dicitur, quæ ad usum potior erat, & ordine naturæ certè prior, totam reliquerunt. Hactenus ille.

Nos hodie Stoicorum errores sequimur: quandoquidē adolescentes in dialecticis atq; philosophicis disputationibus mediocriter exercemus: Topicen autem in disciplina ciuili, & uerum eius usum omittimus.

Et hactenus de locorum definitione. Antea uerò quàm ad diuisionem eorum accedamus, operæ precium mihi uidetur, causas propter quas introducti sunt loci, paulò latius explicare: ut ad praxim forensē felicius accommodentur: utq; interim tam iudices, quàm alij percipiant summam huius artis necessitatem.

E X Q U I B V S C A U S I S

& quotuplices sint loci.

EX cognata hominum fragilitate proficiscuntur,
Ignorantia, Error, Mendacium, Simulatio, Dissen-
tiendi

tiendi facilitas, iuxta illud, Omnis homo mendax. Et, Prauum est cor hominis. Gen. 6.

Cicero Episto. lib. x. Multis enim (inquit) simulationum involucris tegitur & quasi uelis quibusdam obtenditur uniuscuiusq; natura: frons, oculi, uultus per se pè mentiuntur, oratio uerò sèpissimè.

Grauitèr admodum Paulus. l. sed & si restitatur, in fi. ff. de iudi. Nec rerum naturam intuendam, in qua omnia certa essent, cùm futura utique fierent: sed nostram in scientiam adspici debere.

Promiscuè autem accipiuntur in iure Ignorantia, & Error. l. iuris ignorantia non prodest. & l. seq. ff. de iuris & fact. ignor. l. error facti. C. eod. tit. l. si. in fin. ff. pro suo. Error enim esse non potest absque ignorantia. Porro, qui scit, is non errat. Vnde scientia opponitur errori. l. pen. §. sed facti. ff. de iur. & facti ignor.

Quam ob rem Error generaliter appellatur, Ignorantia, Opinio falsa, Securitas, Suspicio, Lapsus. l. j. §. j. l. nec supina. l. pen. §. si quis. ff. eod. tit. l. opinione. C. de usucap. pro hered. l. sed si de suz, in fi. ff. de acquir. hered. Nam in nullo (ait Vlpianus) hæc suspicio obsuit, id est, Error.

Error itaq; seu ignorantia, est existimatio, qua adprobatur uerum esse, quod falsum est: uel falsum esse, quod uerum est: uel incertum pro certo. l. opinione falsa. C. de usuc. pro hered. l. pen. §. qui ignorauit. ff. de iuris & facti igno.

Et est, aut iuris, aut facti. Ut, si quis uiuere credat eum, qui iam defunctus est: factum ignorat. Si uero nesciat defuncti hereditatem sibi delatam ab intestato uel ex testamento: in iure errat. l. j. & l. ij. ff. de iuris & fact. ignor.

Facti ignorantia seu error rursus bisariam contingit: aliàs circa factum proprium: aliàs circa alienum. l. pluri-

mum interest. ff. de iur. & fact. ignor.

Proprij facti error non præsumitur, nec excusat in eo, quod omnes scire solent. l. fin. C. de hæred. instit. dum dicit: Neque enim sic homo supinus, imò magis stultus inuenitur, ut suum nomen ignoret. Nisi antiquum sit, uel ualde intricatum, quod obliuionem producit probabilem: quando tractatur de damno euitando. l. si id quod. & l. peregrè. in princ. ff. de acquir. possess. l. emptor. §. Lucius Titius. ff. de pact. l. qui fundum. §. seruus meus. ff. pro emptor. Et ibi Bart.

Alieni facti error præsumitur & excusat: quoniam plerunq; etiam prudentissimos fallit. l. ij. ff. de iur. & fact. ignor. l. sed & si quis. §. si ff. si quis caut. Et ibi Bart.

Admodum igitur caute discernenda est quæstio facti à questione iuris, ne alterum accipiatur pro altero.

Rursus error facti siue proprij, siue alieni, aliàs censetur iustus & tolerabilis, aliàs uerò iniustus & reprehensibilis. Iusta ignorantia est, cui nulla potest obijci culpa, cur non inuestigauerit ueritatem. l. de æstate. §. interdū ff. de interrog. l. si putator, in fin. ff. ad leg. Aquil. Paulus, Nam culpa ab eo exigenda non est, cum diuinare nō potuerit, an per eū locū aliquis transiturus sit.

Iniusta ignoratio est eius, qui reprehendi potest ob culpam seu negligentiam leuiorem inquirendæ ueritatis. l. de ætate. §. qui iusto ff. de interrog. Multo magis si latior culpa interuenerit, quæ supinam facit ignorantiam, affiné mendacio & simulationi. Ut, si quis ignoret id, quod omnes in ciuitate sciunt. l. nec supina. & l. penult. §. sed & facti. ff. de iur. & fact. ignor.

Iuris item error est duplex: Aliàs enim erratur in iure constituto, quod omnibus communiter promulgatum est.

Aliàs

Aliàs in iure proprio, hoc est, quod in sua quispian habet causa. l. j. §. j. ff. quæ senten. sine appell. rescind.

Iuris certe naturalis ignorantia neminem excusat mentis compotem. l. j. l. ij. & l. iustitia est. §. j. ff. de iusti. & iur. l. j. in prin. ff. quod quisq; iuris. l. iure naturæ. ff. de regu. iuris. Distinct. xxxvij. c. pen. & c. fin. ubi Paulus allegatur. j. Corinth. xiiij.

Iuris item ciuilis ex scripto uel non scripto communis ignorantia, regulariter nocet omnibus: quoniam uidetur adfectata. Arg. l. illicitas. §. & ne tenuis. ff. de offi. præsid. l. si putator, in prin. l. Idem iuris. ff. ad leg. Aquil.

Excipiuntur milites propter imperitiam: Fœminæ, propter sexus imbecillitatem: Minores, propter defectum ætatis. l. pen. in prin. Et §. si filius fa. ff. de iur. & fact. igno. l. j. C. cod. tit. Maiores tamen omnes à dolo malo iuris error excusat, & facit censerì culpam leuiorem nonnunquã. l. si quis id quod. §. doli mali. ff. de iuris d. l. j. §. si publicanus. ff. ui bonor. rap. l. j. in fi. ff. de abige.

Proprij deniq; iuris error non facillè condonatur diligenti ac studioso patrifamilias. l. cum de indebito, in princ. ff. de probat. Paulus. Qui enim soluit, nunquam ita resupinus est ut facillè suas pecunias iactet, & indebitas effundat: & maximè si ipse, qui indebitè dedisse dicitur, homo diligens est & studiosus paterfamilias, cuius personam incredibile est in eo aliquo facillè errasse. Iuris tamen proprij alia quadam ratione facit mentionem idem Paulus in l. Scia fundos. ff. de euctio. Opponit enim Iuri hæreditario. Iure quidem proprio, non hæreditario.

Ignorantiæ seu errori, ad finis est dubitatio: Nam & is qui dubitat plerunq; pro ignorante habetur. l. fin. C. de condi.

condi. indebit. l. manifestissimi. §. si autem nescius & dubitans. C. de furt. l. si fuerit. ff. de reb. dubi. l. in tempus. §. quoties. ff. de heredib. instit. Qua ratione etiam id quod non adparet, uel incertum est, perinde reputatur atque si non esset. l. in lege fundi ff. de contrahen. empt. Et paulus. ff. De uerb. signifi. Incertus possessor est quem ignoramus.

Vlpianus. l. de ætate. ff. De interrogat. Nihil interest, neget quis, an taceat interrogatus, an obscure respondeat, ut incertum dimittat interrogatorem.

Quæquam autem generali significatione horum uerborum inspecta, ignorantia pro errore accipitur: non parum tamen multum proderit in hac tractatione differentiam rerum in speciem non præterire. Discerni enim ignorantia ab errore potest.

I. Qui ignorat, is non continuo errat: Sed ex diuerso, Qui errat, is semper ignorat ueritatem. Ignorans enim non existimat se id scire, quod ignorat: sed errans putat se scire, cum tamen nesciat. Distin xxxviii. c. quamuis.

II. Errans procedit ad actionem externam, dicens aut faciens aliquid falso. At ignorantia potest etiam intra mentem latere, nec progredi ad actionem. d. c. quamuis errare, in fine.

III. Errari non potest in eo, quod uerum est: Nam tunc substantia erroris deficit. Ignorari uero potest tam id, quod uerum est, quam quod falsum est.

IIII. Errans habet consensum & uoluntatem in eo, quod dicit aut facit: sed improprie, quia non regitur uero animi iudicio: & reuocabiliter, quia deficit scientia. Sic conciliare oportet leges prima fronte pugnantes, uidelicet. l. j. §. si legatarius ff. ad leg. falcid. l. ad probationem. C. locat. & conduct. l. ij. ff. de confess. l. si per errorem. ff. de

iurisdicct. l. ij. in prin. ff. de iudicijs. l. nihil consensui. §. fin. ff. de reg. iuris.

Mendacium deniq; ac Simulatio tam longo distant intervallo ab errore & ignorantia, quàm fragilitas à malicia. *Scævola. Respondi. Si errore potius (quòd se pro iure trium liberorum, quod allegabat, excusatum crediderit) quàm malicia ab administratione cessasset, utilem actionem dandam.*

Ex duplici rursus Ignorantia, Errore, Dubitatione, & Malicia, duplex quæstio & controuersia in omni negotio potest excitari per aduersarium. Aut enim quæritur de aliquo factò, uel circumstantijs eius. Aut si factum utrinque sit in confesso, disceptatur, an iure factum sit?

Longè, profectò, refert aliquid factum esse, & iure uel iniuria factum. Lex multa præcipit & certa forma uult fieri: pleraq; uetat ullo modo fieri: reliqua permittit arbitrio hominum. *l. legis uirtus. l. contra legem. & l. seq. ff. de legib. Distinct. iij. c. priuilegia. §. officium. & c. seq.*

Itaque ut maxime constet, quid uel qualiter factum sit: manet tamen quæstio, utrum contra, an secundum legis ordinationem factum sit? Et ex diuerso: Etiam si omnes iuris libros, omnes item commentarios perlegas: quærendum tamen superest de factò quod nunc incidit. *Paulus ff. de testamen. tutel. Duo sunt Titij, Pater, & filius. Datus est tutor Titius, nec apparet de quo sensit testator. Quæro quid iuris sit? Respondi: Is datus est, quem dare testator sensit. Si id non apparet, ius non deficit, sed probatio.*

Eccè, in hoc themate, hoc est, positione facti, non dubitatur de iure, utrum ualeat datio tutoris? uel, an Titius possit esse tutor? sed facti controuersia est: uter scilicet
Titius

Titius fuerit tutor designatus?

Eleganter Cicero pro Milone. Illud iam (inquit) in iudicium uenit, non, occisus ne sit, quod fatemur: sed iure, an iniuria? quod multis antea in causis iam quaesitum est. Insidias factas esse constat. Et id est, quod Senatus contra Rempublicam factum esse iudicauit. Ab utro factae sint, incertum est. De hoc igitur latum est, ut quaereretur. Ita & Senatus rem, non hominem notauit: & Pompeius de iure, non de facto quaestionem tulit. Num quid igitur aliud in iudicium uenit, nisi uter utri insidias fecerit? Profecto nihil. Si hic illi, ut ne sit impune: si ille huic, tum nos scelerare soluemur. Et paulò inferius. Facti enim in eculo quaestio est, iuris in iudicio. Quod igitur in causa quaerendum est, id agamus: quod in tormentis inuenire uis, id fatemur.

Ulpianus. l. Eum quem temere. §. j. ff. de iudi. Iudicibus de iure dubitantibus, praesides respondere solent: sed de facto consulentibus, non debent praesides consilium impartire. Idem. l. idem erit. ff. de stat. hom. Quaestio ergo facti potius est, non iuris.

Huc pertinent clausulae frequentes apud Iurisconsultos: Facti quaestio est, l. insulam tibi. ff. qui potio. in pig. hab. l. sicut re corporali. §. sed si permiserit. & §. si debitori. ff. quib. mod. pig. uel hypo soluit. Paulus, Haec disceptatio in factum constitit, Hoc est, Refertur, firmat se in circumstantias facti.

Est autem hoc uerbum Constitit familiare Iureconsultis. l. & per iusiurandum. §. eum qui fundum. ff. de acceptilat. l. officium regentis, in prin. ff. de re milita. l. si is qui duas. ff. de seruit. legat. l. j. ff. ad leg. Iuli. de anno. Quoties enim quaeritur aut dubitatur de facto, toties potest uarijs

modis ex iure responderi secundum qualitatem casus. Si quidem non antea firmare in speciem licet iuris definitionem, quàm firmata sit facti species sicut incidit, cum circumstantiis suis.

In omni sanè negotio quæstionem facti oportet esse prior rem quæstione iuris. Et qui in facto errat, is non potest in iure non errare. Nam in causa, hoc est, in facto & circumstantiis eius, ius est positum, ut dicit Alfenus. l. si plagis. §. in cliuo. ff. ad leg. aquil.

Siquidem per rerum naturam impossibile est scire, utrum aliquid iure, an iniuria factum sit: nisi prius ad amussim intelligatur totius facti series. Veluti, Causa, quare aliquid factum sit: Persona, quis, & cum quo fecerit: Locus, ubi factum sit: Tempus, quando factum fuerit: quantitas, magnùmne an exile sit: qualitas, quomodo factum sit: euentus, an metu, vi, errore, dolo malo, culpa, casu fortuito factum sit. Quas circumstantias eleganter tractat Claudius Saturnius in. l. aut facta. ff. de poenis.

Paulus. l. Pomponius. libro uicesimo sexto. ff. Nego. gest. Hic enim, quasi plura negotia gesta sint, pro qualitate personarum & actio formatur, & condemnatio moderatur.

Ulpianus. l. nonnunquam autem. ff. de iudi. Hoc autem æstimare oportet eum, qui ius dixit, pro conditione causæ, uel personæ, uel temporis: & ita ordinem edictorum, & compendium moderari.

Idem. l. iusiurandum & ad pecunias. ff. De iureiurand. Non semper autem consonans est, per omnia referri iusiurandum, quale defertur, forsitan ex diuersitate rerum uel personarum quibusdam emergentibus, quæ uarietatem inducunt.

Cum itaque cognita fuerit & probata facti series, tunc erit ad inuestigationem & probationem iuris procedendum, locis ad quamlibet quæstionem explicandam deservientibus, quales infra tractabuntur.

Interim meminisse oportet, errare illos tota uia, qui simul atque casum seu speciem facti audiunt, uel ex scripto legunt: statim ad inuestigationem iuris sese conuertunt, nihil de statu causæ, uel de circumstantijs eius, multò minus de modo probandi perpendentes: undè magis tandem & quasi desultorijs cogitationibus suis, tanquam in labyrintho sine exitu huc atq; illuc uersantur.

Vbi iam ex ignorantia, errore, uel malicia peruentum fuerit ad quæstionem, controuersiam, uel dubitationem iuris uel facti, tunc ipsa rerum necessitas dicat, ut duplicem habeamus exitum probandæ ueritatis aut in iure aut in facto. Probatio autem sine his locis nulla potest esse legitima. Ergo sequitur, duplices quoq; locos esse, alios uidelicet undè factum, alios undè ius probari possit.

Loci autem facti non inconcinne dicuntur Externi, Loci iuris uocantur Interni.

Externi loci sunt, qui extrinsecus adsumuntur ad effectum probandi facti. Vt ecce: Si quæstio incidat: An conuentio facta sit? Vel, an delictum sit admissum? Aut si de aliquibus negotij circumstantijs controuertatur: certè in ipsa causa nihil est, quòd ad ueritatem facti possit allegari. Semper enim repeteretur idem principium, Scilicet, Verum est, quia sic factum, dictum, conuentum est. Oportet igitur ad externum aliquod adminiculum confugere, quo rei dubiæ fiat fides. Vtpote, Verum est, quia testes dixerunt, instrumentum recitatum est. Eleganter Cicero: Foris autem (ait) adsumuntur ea, quæ non sua ui, sed ex-

tranca subleuantur. Vt hæc : Hoc uerum est, dixit enim Quintus Lucretius : Hoc falsum est, habita enim quæstio est. Hoc sequi necesse est, recito enim tabulas.

Interni uerò loci sunt, qui in ipsa quæ controuertitur causa, effectum suum habent probandi, sit ne aliquid recte factum uel dictum. Et propterea ex his locis recte colligi non potest, nisi per artem & arbitratum boni uiri.

Oportet enim constantem illam & perpetuam uoluntatem ius suum cuiq; tribuendi adhibere, per quam exigatur quæstio uel causa ad normam æquitatis. Et tum quod tali arbitrato atq; uoluntatis censura huiusmodi locis colligitur, id uerum ius est, & ars boni & æqui.

Hæc nobis suppeditat uera iuris prudentia & philosophia non simulata, cuius fit mentio in l. j. ff. de iusti. & iur. Nouell. Vt omnes prouincia. magist. in prin. Consti lxxviii.

Vt ecce, Papinianus erroris redarguit Magistratus, qui publici iudicij exercitationem passim mandant. Huius rei fortissimum argumentum est, quod lege Iulia de ui, nominatim cauetur, ut is cui obrigit exercitio, possit eam, si proficiscatur, mandare. Non aliter itaque mandare poterit, quam si abesse cœperit: cum aliàs iurisdictio etiam à præsentem mandetur. l. j. ff. de offic. eius cui mandat. est iurisd.

Obserua quomodo Papinianus probationem iuris collegerit arbitrato boni uiri. Primum inspexit qualitatem mandantis, cuius personam ob specialem industriam ad hoc munus lex destinauit. Deinde, conditionem exercitationis considerauit, ut quæ in publico de uita hominis iudicio plena est periculorum ac grauaminum, si ab ignauo tractetur. Denique, mentem legis perpendit, quæ ob necessariam absentiae causam permittit mandari exercitationem publici

publici iudicij, quo casu aliter fieri non potest.

His tum omnibus perpensis, adhibuit locum à contrarijs, seu (ut uulgò dicunt) à cōtrario sensu: & per hunc definiuit exercitationem publici iudicij, à præsente non rectè mandari. Vidén? quid locus à contrarijs fecerit in ipsa mandandæ exercitationis causâ? Et quæ nam sit ars boni & æqui circa talem probattonem adhibita?

Quid si aliquis sophista ad propositam quæstionem alios torfisset locos. Puta, nihil referre, utrum per se quis, an per alium faciat: nec quicquam interesse, quomodo res fiat, modò tamen expediatur & inde conclusisset: exercitationem publici iudicij, etiam à præsente posse mandari? Certè, huiusmodi probatio prorsus est falsa, si eam ad artem boni & æqui exigas iusto arbitrato. Admonendi autem sumus, quòd una eademq; definitio apud iuriconsultos sæpe complectitur duos aut plures locos iuris, quorum tamen quisq; sufficeret ad probationem legitimam.

Paulus in l. ij. ff. Si cer. pe. Appellata est autem mutui datio ab eo, quòd de meo tuum fiat. Et ideo si de meo tuum non fiat, non nascitur obligatio. Duobus locis probat contractum mutui, uidelicet, ab etymologia, & à consequenti negatiuè, ut suo dicetur ordine latius.

Quæstio item iuris est, Vtrum actio Publiciana detur aduersus dominum rei litigiosæ? Respondit Neratius, non dari: Eiusq; rei argumentum est primò æquitas, deinde exceptio, Si ea res possessoris non sit.

Duo sunt loci, Alter ab æquitate, quæ non patitur, domino rem suam auferri inuito, & sine legitima causa. l. id quod nostrum. ff. de regulis iuris. Alter ab autoritate, per quam data est exceptio.

Grauius Modestinus, l. scire etiam oportet. §. sufficit autem.

tem. ff. de excusa. tut. Cuius fidem tametsi sufficit firmare ex ipsa naturali iustitia: est tamen & constitutio Imperatorum Seueri & Antonini, hæc dicens. Cicero pro Milone: Sin hoc (ait) & ratio doctis, & necessitas barbaris, & mos gentibus, & feris natura ipsa præscripsit: ut omnem semper uim, quacumq; ope possent, à corpore, à capite, à uita sua propulsarent: non potestis hoc facinus improbum iudicare, quin simul iudicetis, omnibus, qui latrones occiderint, aut illorum telis, aut uestris sententijs esse pereundum.

Ecce, multi sunt iuris loci: à ratione, à necessitate, à more, à natura.

Papinianus. ff. de rit. nupti. l. Diuus Marcus. Idcirco, inquit, cum hæc omnia in unum concurrant, confirmamus statum liberorum uestrorum in eo matrimonio quæsitum.

Ex his Sole apparet clarius, toto (ut aiunt) cælo errare eos, qui in disciplina ciuili quoq; putant locos externos, & dici & esse inartificiales. Mouet eos, quod Cicero in Topicis: Hæc ergo (inquit) argumentatio, quæ dicitur artis expertis, in testimonio posita est. Testimonium autem nunc dicimus, omne quod ab aliqua re externa sumitur ad faciendam fidem. Sed audiamus eundem Ciceronem in partitionibus oratorijs, de locis eisdem externis sic dicentem. Et nec eò dicuntur sine arte, quòd ita sint: sed quòd ea non parit oratoris ars, sed foris ad se delata: tamen arte tractat, maxime in testibus.

Verissime Cicero dicit, in testibus artē requiri. Nam & diuus Adrianus optimus Imperator ait: Tu magis scire potes, quanta fides habenda sit testibus. Et paulò inferius: Sed ex sententiā animi tui te existimare oportere, quid aut credas, aut parū probatū tibi opineris.

Summa profecto ars est, ex animi & cōscientiæ iudicio definire, quid & quatenus in controuersijs forensibus sit probatum. Alioquin, si locis externis ars profus adimeretur: consequens esset, etiam ius adimi, quod nihil est aliud quàm ars boni & æqui. Quo quid absurdius? Nam bona pars iuris circa testimonia uersatur.

Proinde, quod dicit, locos externos inartificiales esse: accipiendum est, nulla eos hominum arte productos. Nam testium & instrumentorum inuentio, simplex est, & naturæ debet accepto ferri, non homini. Quemadmodum ius naturale, nulla arte humana constat, imò, cum hominibus ortum est: & interim tamen uera ars boni & æqui censetur. l. penult. in princ. ff. de iustit. & iur. Instit. de rer. diuisio. §. Singulorum. Cæterum, exerceri in foro non magis possunt externi, quàm interni loci sine arte boni & æqui. Quinimo, periculo longè maximo probationes factorum temerè solent tractari.

L O C I E X T E R N I A D
probationem factorum
utiles.

A testibus. Ab instrumentis. A iureiurando.
A comparatione scriptorum. A fama.
Ab euidentiâ facti. A confessione propria.
A tormentis, seu quæstionibus. A coniectura.

A TESTIBVS.

TESTIS dicitur, quòd tueatur statum causæ. Adhiberi enim solent testes, ut uelut boni uiri patrociniū ferant ueritati. Nouell. de testib. in princ. Constit. xc.

Multa autem pro testibus, & contra testes dici possunt.

Arcadius in l.j. ff. de testib. Testimoniorum usus frequens ac necessarius est, & ab his præcipuè exigendus, quorum fides non uacillat.

Vnde testes omni exceptione maiores saltem duo, faciunt plenam probationem. d. l. j. §. quinquam. Et l. ubi numerus. ff. eo. tit. Matthæi. 18. Si uerò te non audierit, adhibe tecum adhuc unū uel duos, ut in ore duorum aut trium testium consistat omne uerbum.

Dicuntur autem testes omni exceptione maiores, quorum persona ex legitima causa non potest eleuari, quiq; communi hominum opinione reputatur boni uiri, etiamsi dicta eorum disputentur, quasi non probantia. Et cum ordinationes politicæ de testibus ferè sint prohibitoria: quilibet censetur idoneus testis, qui nominatim non reprobatur. l. j. in princ. ff. de testib. Arcadius. Et hi quibus non interdicitur testimonium, nec ulla lege à testimonio excusantur. c. j. eod. tit.

Et hinc formula probandi adeo patet, ut non sit opus eam adscribere, sicut in locis iuris exigit necessitas.

Rursus, contra testes multa dicuntur in l. iij. ff. de testib. Callistratus: Testium fides diligenter examinanda est, ideoq; in persona eorum exploranda erunt: In primis conditio cuiusque, utrum quis decurio, an plebeius sit; & an honestæ & inculpatae uitæ, an uerò quis notatus & reprehensibilis: an locuples, uel egens sit, ut lucri causa quid facillè admittat: uel an ei inimicus sit, aduersus quem testimonium fert: uel amicus ei, pro quo testimonium dat.

Et cætera id genus multa tractantur, quæ testibus obijci possunt. Iustinianus item Nouella. de testib. in princ. Constit. xc. Plerique enim testimonium dicunt,

non

non in hoc, ut quæ gesta sunt elucescant, sed ut aliquantò etiam obscuriora reddantur.

Illud grauiſſimè reſcripſit optimus Imperator Adrianus: *teſtibus ſe, non teſtimonijs crediturum.* Alia eſt autoritas præſentium teſtium: alia teſtimoniorũ, quæ recitari ſolent. l. iij. §. idem diuus. ff. de teſtib.

Qua in re noſtri hodie Magiſtratus errant tota uia, qui paſſim mandant alijs examinationem teſtium: cum id duntaxat de ualitudine aduerſa, ſenio, uel paupertate domi detentis, aut dignitate claris permiſſum ſit. l. ad egregias. ff. de iureiuran. Nouell. de teſtib. §. porrò quoniam ſcimus. Conſtit. xc. c. Si qui teſtium. eod. tit. Tota enim uis cauſæ cognoscendæ conſiſtit in probationibus, ad quas teſtes cum primis pertinent. Ergo in tanto periculo certè cautius eſt agendum. Argument. l. j. §. Sed & ſi quis. ff. de carbon. edict. Vlpianus: Nam uel magis conſulendum eſt his, quibus maius periculum intenditur.

Et Diſtinct. xlij. c. *Quieſcamus.* Circa maiora maius periculum uertitur.

Reſert, Calliſtratus grauiſſima optimi Imperatoris reſcripta, quibus ſignificare ſolebat, *Teſtibus ſe non teſtimonijs crediturum.* Et ruruſus: *Nec teſtes producebat, ſed teſtimonijs uti uolebat,* quibus apud me locus non eſt. Nam ipſe eos interrogare ſoleo. Et ò dignam bono principe uocem: immò, longe maiorem imperij maiestate. Alia enim eſt autoritas præſentium, alia teſtimoniorum, quæ recitari ſolent. Perpendit enim Imperator inſigni quadã prudentia: nihil, aut parũ fidei habere dictũ teſtis abſentis ab alio deſcriptũ: niſi perſonã, uultum et frontem, quam animi ianuã Cicero uocat, magiſtratus ſeu iudex ipſe diligenter inſpiciat.

Siquidem

Siquidem possunt etiam testes imperitum examinatore fallere, tacendo ueritatē & dissimulando. Florentinus. l. ea quæ comodandi. ff. de contrah. empt. Dolum malum à se abesse præstare uēditor debet: qui nō tantum in eo est, qui aliquid fallendi causa obscure loquitur: sed etiam qui insidiosè obscure dissimulat.

Dicta itaq; testium sæpe possunt eleuari. Vtpote, quia non simpliciter uisi sint dicere: uel quòd unum eundemq; & præmeditatum sermonem attulerint: aut quoniam ad ea, quæ interrogabantur, non ex tempore nec uerisimilia responderint. Argumēto eius, quod Cicero dicit: Aequitas enim lucet ipsa per se: dubitatio autem cogitationem significat iniuriæ. Lib. Offic. j. Idem. Sæpè enim ea quæ dicta sunt, si aut ambiguè, aut inconstanter, aut incredibiliter dicta sunt, aut etiam aliter ab alio dicta, subtiliter reprehenduntur.

Illud autem cum primis dictum testis eleuat: si interrogatus de causa scientiæ suæ, aut nullā reddat, aut ineptā. Nam talis esse debet, ut ex sensu illius corporeo ducta, uerisimiliter confirmet scientiam facti controuersi: utpote, quia uidit uel audiuit coram. l. cum hi. §. Vult igitur. ff. de transact. dum dicit. In primis de causa transactionis. l. solam. C. de testib. l. Hæ enim, in prin. ff. de suspect. tutor. Decreto igitur debebit causa remouendi significari. Nouell. de testib. §. Quapropter. Constitu. xc. lbi. Non uerò testimonium solo auditu obiter conceptum, nullam testium præsentiam &c. l. j. C. de apoch. public. Dies, consul, mensis, causa, summa &c.

Hinc infractiones huius loci faciliè colliget studiosus ipse. Nam quæcunque aduersus testis personam uel dicta
excip

excipiendo (quæ omnia huius instituti non est recitare) proponi possunt: ea locum à testibus frangunt. Quod generaliter de omnibus quoq; sequentibus locis dictum esto.

AB INSTRUMENTIS.

Significatio instrumentorum hinc ad scripta duntaxat referenda est, publica uel priuata: non etiam ad alias probandi species. Alioquin, Instrumentorum nomine ea omnia accipienda sunt, quibus causa instrui potest. Et ideo tam testimonia, quàm personæ instrumentorum loco habentur, dicit Paulus in. l. j. ff. de fid. instrumento.

Accipienda itaq; hinc sunt scripta magistratuum. l. Si qua per calumniam. C. de Episc. & cler. Ibi. Literis Episcopi & c. c. Post cessionem. de probat. Item, Tabellionum, quales olim apud Romanos argentarij fuerunt. l. Prætor ait, in princip. ff. de edend. Nouell. Quomo. instrum. quæ apud iud. §. sed & si quis instr. Constit. lxxiiij.

Libri quoq; & monumenta, quorum publica & perpetua custodia esse solet. l. census. ff. de probat. Literæ præterea sigillis confirmatæ, quarum hodie frequentissimus est usus. l. fideiussor. §. Pater Seij. ff. de pignor. Ibi. Aut signo suo, aut alia scriptura.

Instrumenta deniq; domestica, seu priuatæ adnotationes huc pertinent: quanquam non eandem præstant fidem. Ut chirographa, quæ & autographa dicuntur. l. instrumenta. C. de probat. l. penult. ff. de priuil. credit. Vbi Paulus, Chirographarios creditores appellat: Ciceroni Syngrapha dicitur.

Apoche & Antapochæ. l. plures apochis. C. de fid. instrum. Est autem Apocha, scriptū quod debitori, qui fidē suam

suam liberat, à creditore de receptis datur, Eyn quitantz. Antapocha, quam debitor creditori facit, uel de annuis præstationibus non perpetuis, uel de beneficijs militaribus que feuda uocant, uel de emphyteusi, ne possessor uel hæres eius usucapiat perpetuum aut directum titulum, Eyn reuerszal. Contra scribentem enim probant, non pro scribente. l. rationes. Et l. exemplo pern. C. de probat. iuncta l. chirographis debet. in princ. ff. de administrat. tuto. l. Publica Mæuia. §. si. ff. deposit. l. generaliter sancimus. C. de non num. pec.

Priuata tamen scripta, si trium testium subscriptione fuerint confirmata, fidem faciunt ad instar publicorum instrumentorum. l. scripturas. C. qui pot. in pign. hab. Quod in usu forensi magnam potest utilitatem præstare tenuioribus, uel ubi tabellionis publici non est copia

Cæterum in negotijs hominum probandis non semper opus est scripto. Fiunt enim de his scripturæ, ut quod actum est, per eas facilius probari possit. Et sine his autem ualet, quod actum est, si habeat probationem. l. in re hypothecæ. Et l. seq. ff. de fide instrum.

Iustinianus, Nouella. quomodo instru. quæ apud iud. in prin. Constit. lxxiij. Ex quo igitur plus mille falsitates hisce temporibus in multis causis, quibus accommodauimus audientiam, deprehendimus. Vnde gloss. in c. cum à nobis. de testib. rectè dicit: non esse uerum, quod scriptum iudicis habens testium subscriptionem, non possit reprobari per testes. Quia quantumcunque authenticum sit instrumentum, potest reprobari. l. cum precibus. C. de fide instr. c. tertio loco. de probat. c. cum Ioannes. de fid. instrum. Accedunt l. penul. C. de precib. imper. offe. l. si. C. si cont. ius uel util. publ. l. si. C. de

de diuers. rescrip. Dum dicit : Sub ea conditione proferri præcepimus : Si preces ueritate nitantur.

Ad infr. actionem huius loci, illud utiliter accedit : quòd imperator noster Augustus Carolus V. cum fratre Ferdinando Cæsare in Comitibus Augustanis constituit, Anno Millesimo quingentesimo quadragesimo octauo, quòd post hac tabellioni in publicis executionibus credendum non sit, nisi in matricula Spirensi descriptus inueniatur.

A IVREIVRANDO.

E Leganter Caius in l. j. ff. de iureiurand. Maximum remedium expediendarum litium in usum uenit iurisiurandi religio: qua uel ex pactio- ne ipsorum litigatorum, uel ex autoritate iudicis, deciduntur controuersia.

Quin ergo iusiurandum plenam præstet probationem, dubitandum non est. Paulus in l. ij. ff. eo. tit. Iusiurandum speciem continet transactionis : maioremque habet autoritatem, quam res iudicata. Caius subiicit: Iusiurandum etiam loco solutionis erit.

Ulpianus l. non erit ratum. ff. cod. tit. Dato iureiurando, non aliud quæritur, quam an iuratum sit; remissa quæstione, an debeatur: quasi satis probatum sit iureiurando.

Ulpianus l. j. ff. qua. rer. actio non dat. Iusiurandum uicem rei iudicatae obrinet, non immerito: cum ipse quis iudicem aduersarium suum de causa sua fecerit.

Veruntamen, iusiurandum quod neque à litigatore, neque à iudice delatum fuerit, nullam facit fidem pro iurante. Imò suspicionem leuitatis ingerit aduersus eum.

Alioq

Alioquin (ait Vlpianus) facillimè quis ad iusiurandum decurrens, nemine sibi deferente iusiurandum, oneribus actionum se liberabit.

A C O M P A R A T I O N E
literarum.

Est autem comparatio literarum, quoties in questione, an aliquis scripserit? adhibetur scriptum eiusdem, cuius nulla dubitatio est quin scripserit: & collatis characteribus seu figuris aut deliniamentis literarum, inuestigatur ueritas, an idem uel alius fuerit scriptor.

Tractatur de comparatione literarum in. l. comparationes. C. de fid. instrum. Nouell. quomodo instrum. que apud iudic. §. certè si ad unum. Et. §. ceterum si tabellio. Constit. lxxij. Bart. in. l. admonendi. ff. de iureiuran. Innocentius in c. j. de fide instrum.

Quàm fragilis autem hæc species probandi fuerit aliquando, Iustinianus pulchrè demonstrat dict. Constit. lxxij. in princ. Videmus tamen, naturam eius crebrò desiderare rei examinationem: utpote cùm scripturæ dissimilitudinem sepe numero tempus (neq; enim eodem modo quis adolescens scribat, & in medio ætatis flore positus, & cùm iam senio premitur, fortè etiam tremebundus) sepe numero etiã morbus ingrauescens efficiat.

A F A M A.

Recte interpretes separant famam, à rumore: ut maiorem uim habeat probationis adiuuans fama, quàm rumor. Fama enim est communis quædam uox & opinio hominum, multo tempore perdurans, aliàs in bonum,

aliàs

aliàs in malum : à fando scilicet appellata. c. tertio loco. de præsumptio. xxxv. q. vj. c. Si duo uiri. Rumor uerò est particularis sermo in populo, recens natus. Vndè solet sæpe contrà ueritatem spargi. Paulus, l. fin. ff. de hæredib. instit. Quia tamen falsus rumor non solet obesse. c. super eo. de testib.

Habet hunc præcipuum effectum fama: ut alias probationes adiuuet. Ea enim probatio, quæ consentit fame: præferenda est alijs discrepantibus. l. iij. §. Eiusdem quoque. ff. de testib. Alias ueluti consentiens fama, confirmat rei de qua quæritur fidem. l. iij. C. de probat.

Cicero describit Famam, quasi multitudinis quoddam testimonium. Et cum pro fama, & contra famam dici multa possint: non est magni negotij formulam huius loci secundum qualitatem casus impugnare.

AB EVIDENTIA FACTI.

PLenissimam probationem euidencia facti exhibet sensibus exterioribus. l. Si irruptione, in fin. ff. Fin. regund. Et (si ita res exigat) oculis etiam suis subiectis locis, ait Ulpianus. l. Si uerò. §. Qui pro rei. ff. Qui satisfac. cog. Arg. l. j. §. j. ff. de dot. releg. l. Ex empt. §. Idem lib. ij. ff. De actio. empt.

Est enim euidencia rei quæ tam aperte apparet, ut nulla possit tergiuersatione celari. l. Ea quæ commendandi, in prin. ff. de contra. empt. l. Quoniam sororem. C. de iur. deliberan. Et opponitur obscuritati. l. iij. §. ibidem. ff. ad exhib.

Ab hoc itaque loco sumitur probatio: cum ostenditur, id, quod sensu corporeo potest omnibus inspicientibus apparere. l. Quæritur. §. fin. ff. de ædil. edict. instit. de gradibus cognatio. §. fin.

Confessio solennis optima ratione probationem aduersus eum suppeditat, qui confitetur. Paulus in l. j. ff. de confess. Confessus pro iudicato est: quia quodammodo sua sententia damnatur. l. j. C. eo. tit. l. si sine. ff. de interroga. l. proinde si occisus. §. j. ff. ad leg. Aquil.

Quo magis autem huius loci usus augetur: introducta est formula articularum, quibus respondeat aduersarius, ad instar abrogatæ actionis interrogatoriæ. ut in tit. ff. de interroga.

Falsa tamen confessio potest ob manifestam ueritatem reuocari. Lundè Neratius §. ulti. & l. seq. ff. ad leg. Aquil. Si quis hominem uiuum, falso confiteatur occidisse: & postea paratus sit ostendere, hominem uiuum esse: Iulianus scribit cessare Aquiliam, quamuis confessus sit se occidisse.

Quæ autem requirantur ad confessionem, ut legitimam probandi effectum habeat, utiliter explicat Gloss. in c. fin. de confess. uerbo, Confessus.

A' T O R M E N T I S seu quæstionibus.

Questio nihil aliud est, quàm tormentum siue cruciatus corporis: ut ex dolore intolerabili ueritatis confessio torqueatur. De qua tractatur in tit. ff. & C. de quæstionib. Cicero in Topicis: Facit etiam necessitas fidei, quæ tum à corporibus, tum ab animis nascitur. Nam & uerberibus torti, & igni fatigati quæ dicunt, ea uidentur ueritas ipsa dicere: & quæ à perturbationibus animi sunt, dolore, cupiditate, iracundia, metu, quia necessitatis

uim

uim habent, adferunt autoritatem & fidem. Cuius generis etiam illa sunt, ex quibus nonnunquam uerum inuenitur: pueritia, somnus, imprudentia, uinolentia, insania. Hæc ille.

Valde autem grauius Vlpianus in l. j. ff. eodem titul. Questioni fidem non semper, nec tamen nunquam habendam, constitutionibus declaratur. Etenim res est fragilis & periculosa, & quæ ueritatem fallat. Nam plerique patientia siue duritia tormentorum ita tormenta contemnunt, ut exprimi ab eis ueritas nullo modo possit. Alij tanta sunt impatientia, ut quoduis mentiri, quam pati tormenta uelint. Et ita fit, ut etiam uario modo fateantur: & non tantum se, uerum etiam alios criminentur.

Hæc uerba meditare, quæ multa tibi pro questione, ac rursus contra questionem suppeditant.

A' CONIECTURA, seu præsumptione.

Locus est ad probationem facti ualde commodus, & late patens. Vnde extat tit. ff. de probat. & præsump.

Præsumptio autem seu coniectura, est diuination in rebus dubijs, collecta ex circumstantijs frequenter euenientibus. Præsumere enim hinc accipitur pro conijcere, diuinare, seu præfagire aliquid in dubio.

Vnde rectè hunc locum dixerimus, A' uerissimi aut probabili: hoc est, ab eo, quod serè solet fieri, non tamen constat fuisse factum. Eam ob rem uulgo quoque nuncupatur, A' communiter accidentibus. Nam primum, quod uerissimiliter non uidetur credibile, id certe nullam admittit coniecturam. l. cum de indebito, in prin. ff. de probat.

Deinde, de eo, quod finitum est & certum, nullum habet coniectura locum. l. continuus. §. cum ita. ff. de uerb. obligat. Nouell. de restitu. dota. rer. §. Cæterum quanquam in confesso. Constit. xxxix.

Paulus in l. ille aut ille. ff. de legat. iij. Cùm in uerbis nulla est ambiguitas, non debet admitti uoluntatis quæstio. l. pediculis. §. argento potor. ff. de aur. arg. mund. Dum dicit: Non etiam in his, quæ certum est eius generis non esse. l. sed si unius. §. Filiofamilias. ff. de iniur. l. arbitrio iudicis. §. non tamen semper. ff. de dol. mal.

Hunc autem locum præsumptionis Cicero distribuit in multa capita, quæ complectuntur ueras causas, ut coniectura teneat & ualida suppeditet argumenta: uidelicet, A' more, Ab opinione, A' natura, A' qualitate rei uel personæ, A' tempore, A' loco, A' signis & circumstantijs.

A' M O R E.

NE fallaris, diligenter obseruanda est hæc differentia. **N**Mos siue consuetudo duplicem exhibet locum. Alterum iuris: quia propter publicum consensum, ius est non scriptum. Instit. de iure natu. genti. & ciuil. §. Ex non scripto. De hoc infra dicetur. Alterum uerò locum facti: respecta duntaxat actuum frequentia, quam unusquisq; præsumitur imitari. Hinc enim coniectura ducitur facti, quam nunc tractamus. Et huiusmodi differentiam in omnibus sequentibus coniiciendi capitibus repetendam esse memento. Siquidem huiusmodi circumstantiæ, aliàs suppeditant probationem facti, aliàs demonstrationem iuris.

Facto deseruiunt, quando loci ex eis ad causam quæ controuertitur, extrinsecus adhibentur. Vt ex exemplis atq; formulis sequentibus apparebit.

Iuri uerò & æquitati demonstrationem ac lucem quandam adferunt, quoties in ipsa controuersia colligitur ex eis ratio ad definiendam eam. Sic Claudius Saturninus eleganter colligit. Ius ex eisdem circumstantijs. l. aut facta puniuntur. ff. De pœnis. Sed hæc quatuor genera consideranda sunt septem modis: Causa, persona, loco, tempore, qualitate, quantitate, euentu.

Populariter solent tales circumstantiæ sic proponi. Quis, Quid, Vbi, Quando, Quare, Quomodo scilicet dictum, scriptum, factum uel sit.

Hunc locum appellant à communiter accidentibus: item, à uulgari modo loquendi. l. iij. §. si uinum. ff. de tritico uino. Celsus. Et sic loquimur, habere nos amphoras mille, ad mensuram uini referentes.

F O R M V L A.

I. Ex eo, quod publicè uel priuatim ex more obseruatur, conijci potest legis uel hominis uoluntas. l. si de interpretatione. ff. de legib. Optima enim est legum interpretres consuetudo, ait Paulus.

Idem in l. cum de lanionis. §. asinam molendinariam. ff. de fundo instruc. uel instru. leg. Optimum ergo esse Pedius ait: non propriam uerborum significationem scrutari: sed in primis quid testator demonstrare uoluerit: deinde, in qua præsumptione sint, qui in quaq; regione commorantur. Præsumptione, hoc est, Quid alij antea facere consueuerint: à præ & sumo. Vt in l. j. de sec. nup. ibi. Deinde, præsumi à fisco iubemus.

Ulpianus, l. librorum. §. quod tamen Cassius. ff. de leg. iij. Nam & in usu pleriq; libros, chartas appellant.

II. Quod sæpe fieri solet, id uerisimile est, ut nunc quoq;

credatur factum, siue benè, siue malè. l. ait prætor gestum esse. §. quæsitum est. ff. de minor. Et cotidie (ait Vlpianus) prætores eos restituunt ut rursus admittatur licitatio. Idem l. si uerò non remunerandi. ff. mandat. Si adolescens luxuriosus mandet tibi, ut pro meretrice fideiubeas, id quod tu sciens mandatum susceperis, non habebis mandati actionem: quia simile est, quasi perdituro pecuniam sciens credideris.

Idem l. certi conditio. §. si numos meos. ff. si cert. petat.

Cùm quotidie credituri pecuniam mutuam, ab alio poscamus, ut nostro nomine creditor numeret futuro debitori nostro. Idem. l. certe si interim. in fin. ff. de precar. Cotidie enim precario rogantur creditores ab his, qui pignori dederunt.

Arrius Menander, l. non omnes. §. à barbaris. ff. de re militar. Sed licet hoc liquidò constare non possit, argumentis tamen cognoscendum est. Et si bonus miles ante existimatus fuit, propè est ut adfirmationi eius credatur. Si emansor aut negligens suorum, aut segnis, aut extra contubernium agens: non credatur ei, si post multum temporis redijt.

III. Qui semel malus fuit, is in eodem genere delicti semper præsumitur malus, iuxta c. semel malus. de regulis iuris. libr. vj. l. capitalium. §. solent quidam. ff. de pœnis. Nonnunquam capite plectendi: scilicet cùm sepius seditiosi & turbulenter se gesserint, & aliquoties apprehensi tractati clementius in eadem temeritate propositi perseverauerint.

IIII. Ad ea potius debet aptari ius, quæ & frequenter & facile, quàm quæ perrarò eueniunt. l. iura constitui. & l. seq. ff. de legib.

A B O P I N I O N E.

Communis seu uulgaris opinio hinc accipienda est. Nam quae uulgò recepta sunt, ea uim aliquam conijciendi habere censentur: etiam si incertus autor sit. Quò pertinent omnia adagia, uno ore passim confirmata, propter euidentem ueri experientiam. Nisi enim uera uiderentur omnibus, non durassent perpetuò. Qualia sunt: Vbi amici, ibi opes. Conscientia mille testes. Dulce bellum inexpertis: Pares cum paribus facile congregantur: Malum consilium consultori pessimum. Et caetera id genus.

Vnde prouerbum dictum est, quasi probatum uerbum, quod longa tandem experientia confirmatum sit.

Opinio itaque est existimatio, iudicium, siue persuasio, quam de re quapiam habemus: nihil tamen certò scientes. Nam opinio incerti est, scientia certi. Verum hoc non ita intelligi oportet, quasi cum dubitatione respondere debeat, qui opinionem suam testatur. Referenda enim est opinio ad animum testantis. Id ipsum tamen respondens testari certò debet, quod opinatur.

Sic Iustinianus Instit. de iur. nat. gen. & ci. Responso prudentium, sunt sententiæ & opiniones eorum, quibus permissum erat iura condere.

E X E M P L A.

I. Quod in opinione communi est, id praesumitur uerum. Vlpianus l. j. §. j. ff. de flumin. Flumen à riuo magnitudine discernendum est, aut existimatione circumcolentium. Celsus uerbis Serui l. j. ab eo ait. ff. de supell. legat. Non enim ex opinionibus singulorum, sed ex communi usu nomina exaudiri debere. Rectè enim colliges, Vulgò sic accipitur hoc uerbum: Ergo & in casu controuerso eodem sensu intelligendum est.

II. Quod in prouerbum seu adagium, per ora hominum circunfertur, id conijcitur non esse uanum. Vlpianus allegans Imperatorum prouerbiale rescriptum: Vetus prouerbum est, ὅυτε πάντα, ὅυτε πάντοτε, ὅυτε πάντα πάντων. Id est. Neq; omnia, neq; quouis tempore, neq; ab omnibus. Nam ualde inhumanū est, à nemi ne accipere: sed passim, uilissimū est: & per omnia, auarissimū. l. solet etiam. §. non uerò. ff. de offi. proconsul.

Celsus, l. si chorus. §. j. ff. de leg. iij. Et sæpe audiisse se rusticos senes ita dicentes, Pecuniam sine peculio fragilem esse. Peculium appellantes, quod præsidij causa seponeretur.

Caius allegat omnium opinionem in l. si seruus. §. si ita stipulatus. ff. de uerb. oblig.

A¹ N A T V R A.

EX eo, quod natura uel in homine, uel in quibuslibet animalibus, aut rebus insensatis fecit, cōiectura sequitur probabilis, si benè accommodetur. Exemplum exhibet scriptura longè grauissimum de Solomone. iij. Reg. iij. c. ij. de præsumpt. Commota enim sunt uiscera alterius mulieris, cum rex iuberet infantem diuidi. Ex qua commotione sapientissimus rex conijciebat esse matrem: nec certè sefellit eum præsumptio.

F O R M V L A.

Natura constitit, ut mentiens soleat mutare uultum & sermonem: Sed Lucius testis mutauit colorem in uultu: Ergo Lucius in hac causa est suspectus. l. de minore. §. plurimum quoque. ff. de quæstionib. Dum dicit: Nam & ex sermone, & ex eo, qua quis constantia, qua trepidatione quid diceret &c.

Et

Et præclarè natura, quæ simulationi sedem in fronte, sermoni in ore dedit: ut conspicuo in loco diu fallere non possent. Fit enim perrarò, frons ut ita sermoni subscriuat, aut uerba fronti, quin malè conscia mens quoquo modo prodatur, Teste Cicerone: qui frontē uocat, ianuam animi.

A QUALITATE REI
uel personæ.

Qualitatem hîc intelligimus, circumstantiam quandam seu conditionem, rebus uel personis accedentem, ex qua plenissimè possunt cognosci. A tali enim circumstantia probabilis coniectura ducitur. Sic & Iuriconsulti sæpe accipiunt Qualitatem. Pomponius, l. cum quid. ff. si cert. pet. Eadem bonitate, uocat id, quod Iustinianus, Eiusdem naturæ & qualitatis appellat, Instit. quib. mod. re contrahi. obliga. § j.

Arcadius, l. ob carmen. ff. de testib. Si ea rei conditio sit. Et Paulò inferius, Et negotij qualitas ac iudicis motus cum his concurrat.

Ulpianus, l. solet etiã, in fi. ff. de offi. procons. Sed nec xenia producenda sunt ad munerum qualitatem.

F O R M V L A .

I. Ex his, quæ extrinsecus apparent, conijciuntur ea, quæ non apparent. Instit. de rer. diuis. §. pauonum quoque. Reuertendi autem animum uidentur deseruere habere, cum reuertendi consuetudinem deseruerint. l. Naturalem quoq;. §. ceruos. ff. de acquiren. rer. dom.

Martianus l. j. §. diuus Adrianus. ff. ad leg. Cornel. de sica. Et ex re constituendum hoc. Nam si gladium strinxerit, & eo percusserit: indubitatè occidendi animo id eum admisisse. Sed si clauis percussit,

fit, aut cucuma in rixa : quamuis ferro percusserit, tamen non occidendi animo : leniendam poenam eius, qui in rixa casu magis, quam uoluntate homicidium admiserit. Certè uoluntas, cuius nemo præter Deum scrutator est, probari non potest, nisi coniectura qualitatis.

II. Personarum conditio & status, parit coniecturam ad discernendum factum. Si enim miles in campo iaculatorio occiderit prætereuntem, præsumitur casu id fecisse: si alius, non æquè. Instit. de leg. Aquil. §. iniuria autem.

Alexander l. Gracchus. C. ad leg. Iul. de adult. Loquens de marito, contra legem Iuliam occidente adulterum: Quamuis homicidium perpetratum sit : tamen quia & nox, & dolor iustus factum eius releuat, in exilium dari potest.

Terentius in Adolph. Duo (ait) cum idem faciunt, sæpe ut possis dicere : hoc licet impune huic, illi non licet. Non, quòd dissimilis res sit, sed quòd is qui facit. Cicero pro Milone, aduersus Clodium : Quonam igitur pacto (inquit) probari potest : insidias Miloni fecisse Clodium? Satis est quidem in illa tam audaci, tam nefaria belua docere : magnam spem in Milonis morte propositam, magnas utilitates fuisse. Idem pro Roscio : Non ne ipsum caput, & supercilia illa abraza, olere malitiam & clamore calliditatem uidentur? Num ab imis unguibus usq; ad uerticem summum (si quam coniecturã adfert hominibus tacita corporis figura) ex fraude, fallacijs, mēdacijs cōstare uidetur?

Vlpianus ff. quod met. caus. Non est uerisimile compulsam in urbe iniquè indebitum soluisse eum, qui claram dignitatem se habere prætendat.

Scæuola l. fi. ff. de instito. actio. Respondit. Nec iure his

his uerbis obligatum, nec æquitatem conueniendi eum superesse: cum id ex institutoris officio ad fidem mensæ protestandam scripsisset.

Paulus l. si fundus. ff. soluto matrim. Quia palam fit, eo animo dedisse mulierem fundum, ut is fructus ad maritum pertineat.

A T E M P O R E .

Tempus est interuallum mundi & motus, à temperato cursu solis & lunæ dictum, autore Varrone: ideoq; uicissitudinem magnam & mutationem rerum mortalium adfert. Diuiditur in tempus præsens, præteritum, & futurum: ex quibus partim singulis, partim inter se collatis, uariæ ducuntur coniecturæ.

F O R M U L A .

I. Multum refert: qua parte anni, quo die, qua hora factum sit: nocturne an interdiu. Mali enim fugiunt lucem, autore *CHRISTO. l. si. ff. de rit. nupt.*

II. Ex tempore præterito sæpe declarantur præsentia: Et ex diuerso, per præsentia nonnunquam conijciuntur præterita. Secundum hoc, Summa est dementia, in eorum fidem sperare, quorum perfidia toties comperta fuerit. *l. si cui. §. iisdem. ff. de accusat.* Puto non facile admittendum eum, qui semel calumniatus sit.

Qui nunc possidet, antea quoque præsumitur possedisse: & iure potior est petitore. *l. ij. ff. uti posside. l. qui adulterij. C. ad leg. Iuli. de adulter. l. quædam sunt, in prin. ff. de reb. dub.*

III. Ex præteritis & præsentibus conijci possunt futura. Instit. in præfatio. ibi: Quorum omnium solertiam & legum scientiam & c. *l. si quis adulterium. §. j. ff. ad leg. Iuli.*

Iuli. de adult. c. mandata. & c. quanto. de præsumptionibi
 vj. q. j. c. qui crimen intendit. Vnde species ista cum pri-
 mis pertinet ad consultationis materiam, & formam: quæ
 nihil est aliud, quàm collatio præteritorum, præsentium,
 & futurorum: ut deliberando tandem id, quod optimum
 est appareat, & malum euitetur, autore DEO. Sic
 enim consultitur humanæ cecitati. Roman. 4. Genes. 6.
 Psal. 115. l. ij. §. si quid. C. de ueter. iur. enucl. Cicero de
 offi. lib. j. Illud etiam ingenij magni est, (inquit) præcipere
 cogitatione futura, & aliquantò ante constituere, quid ac-
 cidere possit, in utranq; partem: & quid agendum sit,
 cum quid euenerit: nec committere aliquid, ut aliquando
 dicendum sit, Non putaram.

Consultationis supra mentionem feci. Repeto autem
 sæpius, ut aliquando Magistratus nostri meminisse dignen-
 tur: nullam huiusmodi functionem, sine consultationibus
 scilicet expediri.

A' L O C O.

Locus naturalis est quatenus determinatur, ut quid ibi
 consistat. Vlpianus eleganter locum à fundo separat
 determinatione & adfectione. l. locus. ff. de uerbo. signific.
 Est enim sua cuiusq; rei quam continet, quasi sedes. Vnde
 etiam possessio appellata est à sedibus, quasi posi-
 tio: quia naturaliter tenetur ab eo, qui ei insistit.
 l. j. in princ. ff. de acquir. poss. Porrò cum nulla res cor-
 poralis esse possit, quin contineatur: locus appellatur qui
 continet rem, aliàs maior, aliàs minor.

F O R M U L A.

I. Præsens in eodem loco, præsumitur scire quid actū
 sit. l.

fit. l. testium. C. de testib. Dum dicit : Sub præsentia sua debitum esse solutum. l. si non speciali. C. de testamen. Nisi tamen naturalis obstet ratio. l. coram Titio. ff. de uerb. signific. l. j. in fi. ff. de autor. tutor.

II. Creditur quempiam non latere id, quod in loco uicino gestum est. l. si uicinis. C. de nupt. c. quanto. de præsumptionib. Ideoq; rerum immobilium æstimatio, commodius per uicinos, quàm per alios potest probari : quoniam præsumuntur qualitatem scire. l. j. § j. ff. de flumin. l. semper in stipulationibus. ff. de regu. iuris.

III. Ex loco uicino damnum censetur datum. l. si ita testamento, in fi. ff. de fun. instruct. instrum. Nam desiderant tam uillæ quàm agri custodiam : illic, ne quid uicini, aut agri, aut fructuum occupent, &c. Vbi Bart. l. j. C. de locat. & conduct.

Quis autem dicatur locus uicinus : certò definiri non potest, sed arbitrio iudicis relinquatur. c. Præsentia. de præben. & dignita. lib. vj. l. Dies cautioni. §. si tam uicinum. ff. de damn. infect. Aliàs enim strictius, aliàs laxius intelligitur uicinitas. l. Sed & si loci, in fin. ff. Fini. regund. Sed magis uicina dicuntur : & ea communibus parietibus plerunque determinantur. l. si tertius. ff. de aqua plu. arcend. l. j. §. hoc autem senatuscons. ff. de senatusc. Syll.

IIII. Diuersitas locorum, in quibus non est eadem ratio, arguit diuersitatem rerum. l. j. & l. ij. ff. de offic. procons. Dum dicit : Nisi in ea prouincia &c. l. ideo in arbitrium. ff. de eo, quod cert. loco. Quia scimus, quàm uaria sint præcia rerum per singulas ciuitates regionesq;. Cæterum, ubi diuersorum locorum eadem est ratio, ibi euanescit huiusmodi coniectura. Ex
differen

differentia enim locorum aliquod induci discrimen, satis nobis absurdum uisum est, ait Iustinianus l. fi. C. de temporib. in integr. restit. Instit. de usucapionib. §. Et cum hoc placitum. l. j. C. de usucap. transforman. ibi: Et sic rebus & locis omnibus similis ordo. Probatur l. Peregrè profecturus, in princ. ff. de acquir. possess. ibi: Cùm supra terram, an infra terram possideam, nihil interest.

V. Qui potest probare, sese quo die aliquid agebatur abfuisse loco remotiore: is necessariò præsumitur non interfuisse conuentioni aut delicto. l. optimam. C. de contrahen. stipul.

VI. Locus medius seruitutem impedit adquirendam, dominium uerò non impedit. l. seruitutes. §. fi. ff. de seruitut. l. qui sella. §. fi. ff. de seruit. prædior. rusti. Et ibi annotatur.

VII. Commoditas loci, suppeditat sæpe occasionem delinquendi. Vnde dici solet: Tempus & locus faciunt furem. Quod accedit ad confirmationem tertij superioris exempli.

VIII. Loci uicinitas magnã adferre solet tempore belli perniciem. Vnde dictum est uerissimè, Mantua uæ miseræ nimium uicina Cremonæ. Et Pöponius in l. ij. §. populo deinde aucto. ff. de orig. iur. Cùm crebra orientur bella, & quædã acriora à finitimis inferrentur.

IX. Bonum ne an malum habeas uicinum longè refert ratione loci. l. quod sæpe. §. fi. ff. de contrahen. empt. l. si cui fundus. ff. de leg. at. ij.

A SIGNIS.

Signa sunt, quæ sub sensum aliquem extrinsecus cadunt, & quiddam nobis insinuant. Vt, Cruor, Fuga, Latitatio,

tio, Pallor, Rubedo, Ensis, & reliqua id genus, quæ peculiarem quandam introducunt suspicionem: quoniam nunquam sunt ociosa in homine, quin aliquid rei significant.

F O R M U L A.

I. Officialis ditatus, si res domini possideat sine illius consensu, præsumitur eas subtraxisse. tit. de conuent. inter domin. & fide. Hoc ita, nisi clientulus sit castaldus, uel actor domini. Et paulò post: Nam aliquãdo malignando, multa bona auferuntur domino hoc modo. l. defensionis facultas. C. de iure fisci. Siquidem consuetudo fraudum, quibus prædicti omnia temere consueuerunt &c. Nouell. de ecclesiast. canonib. §. interdicimus. Constit. cxxxj.

Ceterum, si aliunde adquisierit bona, ea præsumitur iustis habere titulis ex pecunia sua. l. si defunctus. C. arbit. tutel. Nec enim pauperibus industria uel augmentum patrimonij, quod laboribus & multis casibus queritur, interdicendum est. l. iij. §. multa. ff. de iure fis. Dum dicit: Vel ex ratione fisci nomina facta liquidò adprobentur. Tractat Innocent. in c. cum in officijs. de testament. Et xij. q. iij. c. si sacerdotes.

II. Eleganter ex hac loci specie probat Cicero in oratione pro Quint. Ligario: cuius fit mentio in l. ij. §. post hos quoq; ff. de orig. iur. Quid enim Tubero, tuus ille. districtus in acie Pharsalica gladius agebat? cuius latus ille mucro petebat? Qui sensus erat armorum tuorum? Quæ tua mens? oculi? manus? ardor animi? Quid cupiebas? Quid optabas? Qua probandi uehementia, scribunt Iulium Cæsare adeò commotum fuisse, ut sententiam damnandi Ligarij quam manu tenebat, toto corpore excusso statim abijceret.

Et

Et hæcenus de loco à coniectura: quem primùm eleuare potes oppositis aliorum locorum probationibus. Vlpianus, l. nō est uerisimile, in prin. ff. quot met. caus. Sed huiusmodi præsumptioni debet apertissimas probationes uolentiae opponere. l. si. C. de probat. Deinde infringitur hæc ratiocinatio à coniectura: si maiorem præsumptionem obijcias minori, aut specialem generali. c. literis. de præsumptionib. l. cum de indebito, in princ. ff. de prob. l. si. ff. de heredib. instituen. l. diuus Antoninus. ff. de integ. restit. Et generaliter, quæcunq; possunt excipi contra testes, instrumenta, aliasq; probandi species iam explicatas, ea quoq; ad infringendam probationem inde ductam sunt utilia. Et quando tractatio ista Topicorum per se alioquin uaria, non patiatur digressionem, ut huiusmodi exceptiones sigillatim recenseam: redegere eas omnes in Epitomen, studiosæ iuuentutis gratia: quo non has solum, sed alias quoq; defensiones in numero habeat.

D E P L E N A, E T S E M I
plena probatione facti.

Admonendi sumus, quod ex prædictis locis, alias promuntur plenæ probationes, hoc est, quæ singulæ mouent suo pondere, ac fidem faciunt iudici uel arbitro sufficientem ad dicendam sententiam.

Plenæ probationes sunt:

- A' duobus uel pluribus testibus.
- Ab instrumentis publicis.
- A' iureiurando sollemniter dclato.
- Ab euidencia facti.
- A' confessione iudiciali.
- A' iusta & urgenti præsumptione.

In his enim probationibus necessario concluditur, nec potest iudex dubitare. Alias ex eisdem locis colligitur semiplena probatio, hoc est, per quam rei quidem gestæ fides aliqua fit iudici: non tamen tanta, ut possit eam sequi solam ad condemnandum uel absoluendum.

I. Unus testis licet omni exceptione maior, non tamen plene probat. l. j. in fin. ff. quemadmod. testam. aperian. Dum dicit: Licet alias suspectæ fient. l. i. iurandi. C. de testib. In quibusdam tamen casibus uni testi plene creditur. Primum propter autoritatem testatoris. l. Theopompus. ff. de dot. relegat. Deinde propter consensum aduersarij. l. j. in prin. ff. quar. rer. acti. non dat. l. ulti. C. de fideicommiss. Ibi: Cum ipse sibi iudex & testis inuenitur.

II. Instrumenta priuata non faciunt absolutam probationem, sed semiplenam. Veluti, epistola quam absens absenti mittit. Modo tamen uterque in eam consentiat, hoc est, tam ille qui dedit, quam qui accepit epistolam: alioquin nullius plane censetur effectus. insti. de obligatio. ex consen. Dum dicit: Veluti per epistolam, uel per nuntium. l. quædam mulier. ff. de rei uindica. Libri rationem priuati, de quibus tractatur in l. si quis ex argentarijs. §. j. & §. rationem. ff. de edend. non faciunt plenam fidem.

III. Comparatio literarum, non præstat perfectam probationem: ut supra diximus.

IIII. Fama per se parum momenti habet ad probandum, sed uelut auctarium adiuuat alias probationes. gloss. in c. ueniens ad nos. de testib. uerb. illorum. Bart. in l. iij. C. de probationib.

V. Confessio extraiudicialis semiplene probat, teste Bartol. in l. admonendi. ff. de iureiuran. c. si. de successio. ab intestat.

VI. Tormenta & quæstiones sine legitimis indicijs plenam non exhibent probationem: sed ad extorquendam duntaxat confessionem pertinent. Ulpianus in l. j. in princ. ff. de quæst. Ad tormenta seruorum ita demum ueniri oportet, cum suspectus est reus, & alijs argumentis ita à probatione amouetur, ut sola confessio seruorum deesse uideatur.

VII. Præsumptio non ita uergens, sed quæ tamen nõ sit prorsus contemnenda, imperfectam facit probationem.

Sed quo nam modo (dices) dinoscetur in causa controuersa uergens & necessaria præsumptio à leuioribus coniecturis? Respondeo. Qualitas seu circumstantia negotij id docebit arbitrato boni uiri. Qualia sunt multa, quæ non aliter discerni possunt, quàm si adhibeatur constans illa, & perpetua uoluntas, suum cuiq; tribuendi, quæ sola bonum uirum ostendit. l. de accessionibus. ff. de diuers. tempo. præscrip. De accessionibus possessionum (inquit Scæuola) nihil in perpetuum, neque generaliter definire possumus, consistunt enim in sola æquitate.

Papinianus, l. mora fieri intelligitur, in prin. l. ff. de usuris. An mora facta intelligatur, neq; constitutione ulla, neq; iuris autorum quæstione decidi posse: cum sit magis facti, quàm iuris.

Callistratus, ff. de testib. l. iij. §. eiusdem quoq; principis. Quæ argumenta, ad quem modum probandæ cuiq; rei sufficiant, nullo certo modo satis definiri potest.

Ulpianus in l. quo enim. §. j. ff. rem rat. haber. Loquens de spatio temporis mediocri. Hoc autem accipiendum ἐν ᾧλάτῃ, & cum quodam spatio temporis, nec minimo, nec maximo. Quod magis intellectu perc

percipi, quàm elocutione exponi possit.

Talia sunt quæ declarantur: non semper, nec tamen nunquam fieri posse: ut sunt exempla in l. solet etiam. §. fin. ff. de offi. proconsul. l. iij. §. eiusdem quoq; principis. ff. de testi. l. j. §. quæstioni fidem. ff. de quæstionib.

SINGULARIA DE
semplena probatione.

I. Probatio facti semiplena, quãuis imperfecta sit, nec sufficiat per se ad uictoriam causæ, contemnenda tamen nõ est. Nam habet quandoque hunc insignem effectum, ut eo ipso censeatur probasse litigator, quòd aduersarius non probat contrarium. l. super seruis. C. qui milita. pos. uel non. Licere dominis (inquit Iustinianus) adire competentem iudicem, & suam ignorantiam eò quòd contrarium minimè probatur, ostendere. Gloss. in c. j. de his quæ ui metus. caus. Verb. Mortis.

Hunc autem effectum operatur coniectura, quæ pro adserente & negante fidem aliquam introducit. Nam talis præsumptio transfert onus probandi in aduersarium. l. siue possidetis. C. de probat. arg. l. si annua, bima, trima die. ff. de pigno. actio. Alioquin regulariter adserens aliquid, probare debet. Iustum enim est, ut fidem faciat is, qui intendit uerum esse, quod ab aduersario negatur. l. ij. ff. de prob. l. actor. C. eo. tit. l. qui accusare. C. de edend. Aliud exemplum huius probationis est. Nam bona fides eo ipso probatur, quòd contrarium non docet aduersarius. Teste glos. in l. super longi temporis. C. de long. tempo. præscrip. Ver. Probetur. Quam Barto. & alij sequuntur. Idem definiunt canonũ interpretes in c. sanctorũ. de præscr. Ver. Sincerè.

II. *Semiplena probatio seu imperfecta, hoc est, faciens aliquid ad causam, minus tamen quàm exigitur: dici solet argumentum. Vlpianus, l. Carbonianum. §. duæ. ff. de carb. edic. Vel instrumenta satis idonea ad uictoriam, uel quædam alia argumenta. Talis enim probatio, cum ex eo colligatur, quod non est perpetuum, sed plerunque aliter solet accidere: non potest necessariò concludere, quod in absoluta probatione requiritur. l. Neq; natales. C. de probatio. l. ad probationem. Ibi: Cum siquidem huiusmodi licet probetur factum, intentioni nullum præbet adminiculum.*

Vlpianus, l. nam postea quàm. §. si minor. ff. de iureiur. Nec enim ut quisq; minor est, statim & circumscriptum se docuit. Facit l. nam hoc. C. unde ui.

III. *Duæ, & multò magis plures semiplenæ, uel non absolutæ probationes, faciunt unam sufficientem siue plenam probationem. Bart. & Iason in l. admonendi. ff. de iureiur. Quemadmodum dicimus, coniecturas multas circa eandem rem uehementer urgere. l. excusantur, in princ. ff. de excusa. tuto.*

Iustinianus in præfat. Institut. Iam ex multis rerum argumentis accepimus. l. iij. §. eiusdem quoq; principis. ff. de testib. Ibi: Non utiq; ad unam probationis speciem cognitionem statim alligari debere.

Potest enim iudex inopia probationum, alterutri litigantium deferre iusiurandum, aut alijs quibuslibet modis inuestigare ueritatem. l. admonendi. ff. de iureiuran. l. iij. C. de reb. credit.

Et hætenus de locis externis facti probandi obiter disputatum esse sufficiat. Videamus nunc locos internos iuris demonstrandi.

LOCI INTERNI

AD DEMONSTRATIONEM

iuris in quolibet negotio
deseruietes.

Nomenclaturam horum locorum propterea hęc proponendam studio duxi, ut tractandi methodum obseruans, plenè omnia caperet. Cæterùm in fine operis, indicem copiosorem uidebit, ad usum huiusmodi locorum ualde utilem. Interim capita nunc teneat sequentia.

Ab autoritate, seu præiudicijs.

Ab utili & honesto. A' necessario.

Ab impossibili. Ab experientia.

Ab inconuenienti seu absurdo. A' causa.

Ab effectu. A' genere. A' specie.

A' toto. A' partibus. A' definitione.

Ab etymologia. A' coniugatis seu deriuatis.

A' connexis. A' correlatiuis.

Ab antecedentibus & consequentibus.

A' differentibus. A' contrarijs.

Ab exceptione. A' scripto. A' sententia.

Ab ordine. A' subiecta materia.

Ab extremis. Ab exemplis.

A' comparatione maiorum, minorum, similiũ.

Exempla similibus sunt multa, quæ index adiectus in fine operis exhibebit lectori.

AB AVTORITATE.

seu præiudicijs.

Autoritas est ueneratio seu dignitas quædam, cui merito credendum sit. Cicero Tuscula. quæstio. lib. j. *Autoribus quidem (inquit) ad istam sententiam, quamuis ob-*

tinere, uti optimis possumus : quod in omnibus causis & debet & solet ualere plurimum.

Ex autoritate nascuntur præiudicia. Præiudicium enim est, quod cum per autoritatem fuerit semel statutum, semper adfert exemplum quod alij sequantur. Quamobrem leges scriptæ, ac non scriptæ, dici possunt præiudicia. Ponunt namq; exempla & formulas, ad quas negotia hominum exigantur, cum in iudicio, tum extra iudicium.

Legis appellatio hîc generaliter accipienda est, ut omnes iuris partes comprehendat, inter quas & ipsa consuetudo recensetur. Instit. de iure nat. gêt. & ciuil. Scriptum autem ius est lex, plebiscitum, senatusconsultum, principum placita, magistratuum edicta, responsa prudentium. Ibi: Sine scripto ius uenit, quod usus approbavit. Nam diuturni mores consensu utentium comprobati, legem imitantur. *argum. l. j. ff. de adoptionib.*

Autoritas est duplex, Necessaria, & Probabilis.

Necessarian autoritatem lex habet à DE O seu natura: Magistratus à lege, cuius minister est. l. ius ciuile est. ff. de iusti. & iur. l. ij. ff. de legib. Romano. xij. l. nam & ipsum. ff. de iusti. & iur. digna uox. C. de legib.

Et hæc publica est autoritas, cui omnino parendum, nec de ratione disputandum est temerè. l. non omnium. ff. de legib.

Probabilis uerò autoritas est eorum, qui in publicis Academijs hodie solent insignia & titulum docendi atque respondendi ex iure, studijs suis mereri, iuxta l. ij. §. & ut obiter. ff. de orig. iu. Et ideo optimus princeps Adrianus, cum ab eo uiri prætorij peterent, ut sibi liceret respondere: rescripsit eis, hoc non peti, sed præstari

stari solere. Et ideo delectari se, si, qui fiduciam sui haberet, populo ad respondendum se præpararet.

Hæc autoritas, quanquam publicè conceditur, effectus tamen publicæ autoritatis non habet. Nempe, quòd professoribus creditur: non quia dixerunt, aut scripserunt: sed quoniam secundum ius & æquitatem responderunt, uel adseruerunt.

Vnde non sequitur, Baldus, Alexander, Speculator, uel alius interpretis iuris dicit & scribit: Ergo pro iure tenendum est. Verùm ita procedit allegatio: Baldus probat suam adseruionem legitima ratione: igitur obseruanda est. Quæ in re cotidie errant, qui commentatorum dicta passim pro legibus obtrudunt.

Cicero pro Cecinna: Qui ius ciuile (inquit) contemnendum putat, is uincula refellit, non modò iudiciorum, sed etiam utilitatis uitæq; communis. Qui autem interpretes iuris uituperat, de hominibus, non de iure ciuili detrahit. Sin peritis non putat obtemperandum: non homines lædit, sed leges ac iura labefactat.

F O R M V L A.

I. Lex ita præcipit, ergo iustum & obseruandum. Lex hoc uetat, ergo iniustum est & fugiendum. Lex sic permittit aut consulit, ergo in arbitrio nostro est facere, aut non facere. l. legis uirtus. ff. de legib. Institut. de iusti. & iur. §. iuris præcepta. l. iustitia. §. j. ff. eo. tit.

In hac specie duplex est obseruatio, uidelicet rationis & uoluntatis. Vbi enim ratio legis expressim uel tacitè colligi potest, ibi non est ab ea recedendum. Siquidem ratio legis est ipsa lex, sicut ratio consuetudinis est consuetudo. l. contra legem. & l. sequen. ff. de legibus. l. qui testamento. §. mulier. ff. qui testament. facere. l. His solis.

C. de reuocan. donationib. Ibi : Satis etiam tacitè cautum putamus.

Vbi uerò non apparet ratio, ibi regnat honesta legis uoluntas, quæ nunquam aliquid sine hominum utilitate statuit. Instit. quib. ex caus. manu. non lic. in princip. Dum dicit: Quia lex Aelia Sentia impedit libertatem. Et, Instit. de usucapio. §. furtiue quoq;.

Cicero, de natura deor. Lib. j. Non enim tam autores in disputando, quàm rationis momenta quærenda sunt. Et paulò inferius : Tantum opinio præiudicata poterat, ut etiam sine ratione ualeret autoritas.

Ulpianus in l. prospexit, in princ. ff. qui & à quib. manumiss. Quod quidem per quam durum est, sed ita lex scripta est.

II. Aequitas seu ratio naturalis ita dictat, ergo humana cõstitutione abrogari non potest. l. omnes populi, in fi. ff. de iusti. & iure. Instit. de iure nat. gent. & ciuili. Sed naturalia quidem iura, quæ apud omnes gentes peræquè obseruantur : diuina quadam prouidentia constituta, semper firma atq; immutabilia permanent. l. ulti. in prin. ff. de bon. damnato. l. placuit. C. de iudi.

Ideoq; Iustinianus constitutionem suam de etate ordinandorum, rectissimè subijcit iuri diuino, Nouel. Quomo. oportet. episc. §. quanta igitur. constit. yj. ibi : Sed super mediam constitutas ætatem, & circa quinquaginta annos secundum diuinas regulas agentes &c.

Siquidem leges non dedignantur sacros canones imitari. c. j. de noui operis nunt. Nouell. Vt cler. apud prop. episc. §. si uerò ecclesiasticum. consti. lxxxij. Et Nouell. de eccle. canonib. in prin. constit. cxxxj. Dum dicit: Et canones ut leges custodimus.

III. Obseruatur ita nunc pro iure, ergo non est ab eo recedendum. Præsenti enim politia magis expedit uti, ne mutationes turbent rempublicam. Inde sunt uerba apud Iurisconsultos frequentissima, Hoc iure utimur.

Ulpianus in l. ij. ff. de constit. princ. In rebus nouis constituendis euidens esse utilitas debet, ut recedatur ab eo iure, quod iam diu æquum uisum est. l. excepto. C. de locat. & conduct. l. ut liberis, in fin. C. de collationibus. Nouitas enim, quia degenerat ab antiqua simplicitate, mala præsumitur, & discordiam parit. c. cum consuetudinis. de consuet. c. quod dilectio, in fi. de consuet. l. locatio uectigalium. §. earum rerum. ff. de publica. & uectiga. l. ij. C. uectig. noua instit. non poss. Quam ob rem imperatores, merito commendant antiquitatem à fide. l. testamenta. C. de testam. Mos nanque retinendus est fidelissimæ uetustatis.

Legum mutatio non præsumitur, nisi nominatim exprimat. l. minimè. ff. de legib. Imperatores in l. præcipimus. C. de appellat. & consultat. Quicquid autem hac lege specialiter nõ uidetur expressum, id ueterum legum constitutionumq; regulis omnes relictum intelligant. Et Iustinianus in l. sancimus. C. de testam. Quod enim non mutatur, cur stare prohibeatur? Quoad igitur licet, leges sunt legibus conciliandæ. l. j. C. de inoffic. donat. c. cum expediat. de elect. lib. vj.

Conciliari autem leges facillimè possunt. si uis earum atq; potestas, nedum uerba, bona fide ac diligenter expendantur. l. scire leges. ff. de legib. Vis enim & potestas dicitur interna uirtus, ratio seu mens, qua præpotens est lex, ad efficiendum id, quod honestati respondet, etiam si externa uerborum structura uideatur reclamare.

Vnde Vis, uirtus, & potestas in iure idem significant. l. legis uirtus ff. de legib. l. j. ff. de statu liber. l. qui Stichum aut Pamphilum. ff. de solutionib.

Hanc conciliandarum legum artem tractat Iustinianus in Constitutione Pandectarum. iij. incip. Tanta circa nos: Contrarium autem aliquod in hoc codice positum nullum sibi locum uindicabit, nec inuenietur, si quis subtili animo diuersitatis rationes excutiat, sed est aliquod nouum inuentum, uel occultè positum, quod dissonantiæ querelam dissoluit, & aliam naturam inducit discordiæ fines effugientem. Quasi dicat: Excute uim ac mentem legis: perpende circumstantiam facti quam definit. His suis finibus distinctis confer similitudo cum lege quæ repugnare uidetur, & statim sese conciliatio ostendet.

IIII. Interpretatio humanarum functionum, sumenda est ex autoritate iuris. Siquidem, Nemo potest in testamento suo cauere, ne leges in testamento suo locum habeant, inquit Pomponius, ff. de legat. j. unde legatum generaliter relictum, interpretari oportet, ut neque de optimo, neque de pessimo accipiatur, scilicet cum multæ res sunt eiusdem generis. l. legato, in princ. ff. de legat. j. Eleganter Papinianus: Sæpe intentio proferentis prima facie uidetur refragari: sed aliud probari non oportet. l. cum unus, in princ. ff. de aliment. & cibis. legat.

V. Multa sæpenumero insunt negotijs, etiamsi non exprimantur nominatim (ut sunt conditiones legitime) non ex uoluntate seu consensu hominum, sed ex autoritate iuris procedentes. Et hæc quidem non faciunt negotium conditionale: gubernant tamen exitum eius, quatenus

tenus ad obligationem pertinet. l. conditiones. ff. de condi.
 & demonstrat. Argum. l. adigere. §. quamuis. ff. de iure
 patron.

Sunt autem exempla tacitarum conditionum.

1 Si Deus uoluerit. Omnia enim facit & potest
 DEVS. xxij. quæst. ij. c. beatus. Mathæi xix. Ioannis xv.
 Quia (inquit) sine me nihil potestis facere. Innocen. in c.
 debitores. de iureiuran.

2 Si uixerò. l. si. ff. si quis cautionibus.

3 Si potero. l. impossibile. ff. de reg. iuris l. conti-
 nuus. §. illud inspiciendum. ff. de uerb. oblig. instit. de inutil.
 stipul. §. si impossibile.

4 Si tempus concedatur, quo per rerum na-
 turam præstari possit promissum. l. j. §. si. ff. de cond.
 & demonstrat. l. continuus. §. cum ita. l. interdum, in princ.
 ff. de uerb. oblig. l. quoties certæ species. ff. de oper. liber.

5 Si æquum arbitratus sit. l. si libertus. ff. de ope-
 ris libert. l. Thais ancilla. ff. de fideicommiss. libert. l. Labeo,
 libris posteriorum ff. de statu liber. l. fideicommissa. §.
 quanquam autem. l. si filia pater. ff. de legat. iij. l. si socie-
 tatem mecum, & l. seq. ff. pro soc.

6 Si licitum mandauerit aut pactus sit. l. iuris-
 gentium. §. si paciscar. ff. de pact. Instit. de inutil. stipulat.
 §. quod turpi. l. generaliter. & l. seq. l. stipulatio hoc modo.
 l. si flagitij. ff. de uerbor. obligat. c. in malis. de regul. iuris.
 libr. vj. cap. quinta uallis. de iureiuran. xxij. quæstione iij.
 per totum.

7 Si æquè bonum nobis reddatur. l. cum quid.
 ff. si cert. petat. l. triticum. ff. de uerb. oblig.

8 Si nuptiæ fuerint secutæ. l. stipulationem. ff. de
 iure dotium. l. cum ueterum. C. de donationibus ante nupt.
 gloss.

gloss. non contemnenda in c. non solum. xxxij. q. viij. instit. de donationib. §. est & aliud. ibi : Et tacitam in se conditionem habebat.

9 Si pecuniam numerauerit. l. fin. C. de non numerata pecun. Et ibi secundum Accursium tradunt interpretes.

10 Si fides seruabitur. l. eum qui, in princip. ff. de inoffic. testamen. l. qui fidem. C. de transactionibus c. ij. de iureiuran. l. cum proponas. C. de pact. l. pollicitatione. C. de donationibus ante nupt. c. sicut & infra. §. iuramentum autem. c. quemadmodum, de iureiuran. & ibi gloss. ualde utilis.

11 Si res in eodem statu permanserit. l. cum quis sibi, in princip. ff. de solutionib. tractatur in tit. Episcopo uel Abbat. §. Mutus. l. si. ff. qui satisfacere cogant. Qui iurato promisit iudicio fisci : non uidetur peierasse, si ex concessa causa hoc deseruerit. l. Mæuia nepotem. §. uxore hærede. ff. de annu. legat. l. in confirmando, & l. seq. ff. de confir. tutor.

12 Si pensionibus paruerit, & ut oportet coluerit. l. quero. §. inter locatorem. ff. locat.

13 Si non sit iniuriosus uel damnosus. l. si conuenerit, & l. seq. ff. pro soc.

14 Si necessitas non intercesserit. cap. querelam. & c. breui. de iureiuran.

15 Salua legis & superioris autoritate. l. non dubium est. C. de legib. l. is cui bonis. ff. de uerb. obligat. & ibi Bartol. l. si. in princ. ff. ad municip. de pace tenend. inter subdi. in fi. & de prohib. feudali per Frid. §. finali. Illud quoque sancimus, ut in omni sacramento fidelitatis, imperator nominatim excipiatur. c. uenientes.

nientes. & c. ea te credimus. de iureiuran.

16 Si in usu quotidiano uersatur. l. fin. C. de fideiussorib. & mand. Si enim pactis conuentis hoc fieri conceditur, & in usu quotidiano semper hæc uersari aspiciamus, quare non ipsa legis autoritate hoc permittatur? Et ibi Bald. l. ex ea parte, in princ. ff. de uerbor. obligat. ubi Bartol. allegat l. sicut datam. C. de liberal. caus. l. si prius. §. j. ff. de aqua plu. arcend. Quæ ferè in consuetudine esse solent, ut per fistulas aqua ducatur (etiamsi nihil sit comprehensum in seruitute constituenda) fieri possunt.

Ulpianus in l. quod si nolit. ff. de ædil. edict. Quia assidua est duplæ stipulatio, idcirco placuit etiam ex empto agi posse si duplæ uenditor mancipij non caueat. Facit l. diuturna. ff. de leg. & ix. q. iij. c. conquestus est. ubi gloss. uerb. consuetudo.

17 Saluo iure alieno. l. ij. §. merito ait prætor. & §. si quis à principe. ff. ne quid in loc. public. Nam quoties aliquid in publico fieri permittitur, ita oportet permitti, ut sine iniuria cuiusque fiat. l. nec auus. C. de emancipat. liber. Nec in cuiusque iniuriam, beneficia tribuere, moris est nostri.

18 Si poposcerit operas. tit. hic finitur lex. §. ad hoc. & tit. de feud. sine culp. non amitten. in princ. l. cum patronus, in princ. ff. de oper. liberto. Aliud enim est de operis, aliud de cæteris rebus. Cum enim operarum editio nihil aliud sit, quàm officij præstatio, absurdum est credere, alio die deberi officium, quàm quo is uolet, cui præstandum est.

19 Si idonei sint. l. ut gradatim. §. j. ff. de munerib. & honorib. Ita enim Modestinus censet præferendos in honor

honoribus certæ conditionis homines.

20 Quatenus res ex fide agatur. l. creditor. §. Lucius Titius. ff. mandat.

Has atque alias id genus moderationes, lex ad instar optimi pædagogi supplet autoritate sua in commertijs hominum, quos scit fragiles esse, ac sæpe obliuisci rerum cum primis necessariorum. Et quanquam (ut dictum est) non constituent negotium cui insunt, conditionale: habent tamen insignem hunc effectum, ut actionem impediant per exceptionem oppositæ, non minus quàm expressæ conditiones. l. item quia. ff. de pact. Et ibi Bart. cum alijs secundum gloss. Nec quicquam in contrarium facit iuramentum, quod forte adiectum promissioni fuerit, quoniam non est uinculum aduersus legem, sed pro lege. Et quia contra promissionem suam non facit, qui hasce conditiones in promissione comprehensas sequitur. c. non est obligatorium. de reg. iuris. libr. vj. l. non dubium est. C. de legib.

VI. Quod maior pars definit, præferendum est definitioni minoris partis. Instit. de satisfat. tutor. §. quòd si nemo. Dum dicit: Quòd si non fuerit adscriptum, quem maior pars elegerit, ipse gerere debet, ut edicto prætoris cauetur. l. refertur. ff. de regu. iuris.

Vlpianus l. iij. ff. de decr. ab ord. fac. Lege autem municipalí cauetur, ut ordo non aliter habeatur, quàm duabus partibus adhibitis. c. si. de his quæ fi. à maior. part. cap. & dist. lxxij. c. plebs Diotrensis.

Hinc solet communis opinio præcipua reputari in iure. Vlpianus l. j. §. interdum. ff. de usufruct. ad crescend. Omnes enim autores apud Plautium de hoc consenserunt. Et in l. cum quidam. §. quod dicitur si putetur. ff. de

de acquir. hæred. ibi : Si secundum multorum opinionem potest. l. j. C. de testam.

Sunt qui auctoritatem gloss. adferant esse necessariam, hoc est, à qua non sit recedendum in iudicio, secuti porrò Bald. in l. cum hæreditas. C. de poss. & Immol. in cap. cum contingat. de iureiur. Sed hoc non aliter potest procedere, quàm si rationem adferat inter alios optimam. Alioquin cur non cæteri quoque audirentur?

VII. Cuilibet in arte sua perito credendum est, cum de iure quæritur, hoc est, rectène, an perperam factum uel dictum sit. unde philosophorum auctoritates sæpe allegantur. Paulus ff. de stat. homin. Septimo mense nasci perfectum partum, iam receptum est propter auctoritatem doctissimi uiri Hippocratis. l. intestato. §. si. ff. de suis & legit. hæred.

Philosophi quoque allegantur ab Alpheno in l. proponebatur, in si. ff. de iudic. Theophrastus adducitur in l. iura constitui. ff. de legib. & alibi sæpe.

Homerus poëta Græcus citatur, Instit. de emption. & uendit. §. item pretium.

Ciceronis auctoritatem adfert Ulpianus in l. Fulcinus. §. quid sit autem. ff. ex quib. caus. in poss. eat. Celsus in l. Litus est. ff. de uerb. signific.

Rusticorum senum auctoritas refertur à Celso uerbis Proculi in l. si chorus. §. j. ff. de legat. iij.

Veterum auctoritati plurimum tribuitur. l. More maiorum. ff. de iurisdic. unde Iustinianus, Venerandam antiquitatem frequenter appellat.

L O C V S
DE INFRACTIONIBVS
argumentorum.

Explicatis iam argumentandi ab hoc loco formulis, reliquum est, ut uideamus, quibus modis possint huiusmodi argumentationes eleuari. Neque enim semper in tam magna rerum uarietate procedunt. Non quasi ipsa cuiuslibet argumentandi formula in uniuersum tollatur: sed quòd in eo casu quo adducitur, non obtineat locum. Quemadmodum Vlpianus ff. de reg. iuris. Omnis definitio in iure periculosa est. Rarum est enim, ut subuerti non possit. Certè regula iuris non magis potest in uniuersum subuerti, quàm ius ipsum. Sed quando in aliqua facti specie non procedit, quia non potest eam comprehendere: tunc eatenus subuertitur, quatenus ibi cessat, nec habet effectum: retinet tamen uires suas in alijs, quibus accommodatur negotijs.

Hoc sensu Venuleius tradit, regulam uitari & perdere officium suum in l. j. ff. de reg. iuris. Per regulam igitur breuis rerum narratio traditur, & quasi causæ coniectio, quæ simul cum in aliquo uiciata est, perdit officium suum.

Coniectio autem (ut obiter id dicamus) nõ coniuñctio, legendum est. Quemadmodum enim causarum olim patroni, antea quàm ad iudicium procederetur, causam conijciebant, hoc est, omnia simul introducebant, ut summam & commodius deliberare, ac quodammodo præiudicare possent: ita quoq; regula, contrahitur ex ampla iuris tractatione, in breuissimas narrationes, quò facilius agnoscatur præpotens iustitiæ ratio, quæ multa comprehendit. Cicero ad Herenn. lib. ij. In comitio (ait) aut in foro ante meridiem causam conijcito.

Itaque (ut ad institutum redeamus) has argumentorum infractiones accipere oportet, quasi exceptiones quasdam, per quas ratiocinatio in proposita quapiam controuersia subuertitur seu uitatur. Et per consequens huiusmodi exemplis intelligi possunt cuiuslibet loci uitiosæ argumentationes, de quibus infrà generaliter erit differendum. Sed cum frustra laboret, qui in iure ciuili uoluerit omnes probandi iuris fallacias sub regulis seu præceptis generalibus comprehendere, ideo singulis locis interim singulas quoq; adiecimus infractiones.

I N F R A C T I O.

I. Sæpe lex uerbotenus aliquid ordinat, uel ordinare omittit: quod tamen secundum mentem ac rationem eius aliter accipiendum aut supplendum est ex alijs legibus.

Itaq; non est tutum, semper ex legum uerbis argumentari. Iustinianus Institut. de eo cui liberta. caus. bona. addi. Et magis est, ut audiri debeant, & si deficient uerba constitutionis. l. prospexit. §. si. ff. qui & à quibus manumiss. ibi, Quod ad uerba legis attinet &c. Sanè in hunc casum subueniendum est, &c.

Grauius Paulus in l. penul. ff. ad exhib. Non oportet ius ciuile calumniari, neque uerba eius captari, sed qua mente id diceretur, animaduertere conuenit. Verba enim legum παραρτασις, hoc est, largè & cum extensione accipienda sunt. l. j. ff. unde legit. Ulpianus in l. sed & si lege. §. de eo autem. ff. de peti. hered. Quamuis nihil Senatus de eo loqui uideatur, puto tamen & ad eum mentem senatusconsulti pertinere.

II. Si lex scripta uel non scripta, generalis aut specialis, fuerit per posteriorem politiam, in totum sublata, uel pro parte mutata, nominatim uel tacitè: non potest ex ea

uulidum duci argumentum, l. de quibus. in fi. ff. de legib. l. i. §. sed & si. C. de uet. iure enucle.

Fieri autem in tanto negotiorum mundo aliter non potest, quin leges & usus aliquando mutantur. l. neq; leges. Et l. seq. ff. de legi. Nouel. de lib. quo. eos oportet. in prin. Constit. lxxiiij. Ne uir ex dot. in prin. Consti. xcviij. de temp. actio. quæ sac. loc. com. Consti. iij. Quod medicamenta morbis, hoc exhibent iura negotiis. Vnde consequitur, ut nonnunquam à iudicio discordet effectus: & quod credebat coniectura prodesse, experimento inueniatur inutile.

Valde grauius Valerius apud Lium lib. iij. Ego enim (ait) quemadmodum ex ijs legibus, quæ non in tempus aliquod, sed perpetuæ utilitatis causa in æternum latæ sunt, nullam abrogari fateor: nisi quam aut usus coarguit, aut status aliquis reipublicæ inutilem fecit: Sic quas tempora aliqua desiderauerunt leges, mortales (ut ita dicam) & temporibus ipsis mutabiles esse uideo.

Quæ in pace latæ sunt, plerunq; bellum abrogat: quæ in bello, pax: ut in nauis administratione alia in secunda, alia in aduersa tempestate usui sunt. l. Seruius ait. ff. de uerbo. signifi. Hæc lex in urbe hodie cessat.

Tertullianus ad proceres imperij, quos tutores legum appellat: Miramini (ait) hominem aut errare potuisse in lege condenda, aut respicuisse in reprobanda? Nonne & ipsius Lycurgi leges à Lacedæmoniis emendatæ, tantum doloris autori suo inusserunt, ut in secessu inedia de semetipso iudicaret? Nonne & uos quotidie experimentis illuminantibus tenebras antiquitatis, totam illam ueterem & squalentem syluam legum, nouis principalium rescriptorum & edictorum securibus truncatis & cæditis?

Vnde

Vnde uerò punitur, qui legem mutatam allegat directò ad definitionem quasi authenticam negotij controuersi. l. fi. ff. ad leg. Corn. de fals. Et ibi Bart. C. de Iustinia. codic. confirman. §. Hunc igitur. Nisi fortè rationes seu grauiter dicta, adducantur in argumenta cuiuslibet causæ. Sublata enim lege, ratio utiq; semper manet. l. j. in prin. C. de Lati. libert. tollen. Et ideo quotidie utimur grauissimis Iuriscultorum sententijs ex materia seruitutis iamdudum abolitæ, quanquam ipsas legum abolarum definitiones, non allegamus. Vel nisi ex legibus mutatis, declarentur leges non mutatæ. Ad hoc enim utilis est aboliti iuris autoritas. l. non est nouum. & l. seq. ff. de legib.

Illud quoq; non est ignorandum, quòd autoritas nouarum legum uel constitutionum, intra duos menses, à die publicæ insinuationis, efficaciter allegari non potest. Nouell. Vt nouæ constit. post alios duos menses, postquam insinu. fuerint, obtineant. in princ. constit. lxxvj. c. j. §. quod nec sufficit. de postulat. prælator. Vbi tractant secundum glos. alij commentatores.

III. Allegans autoritatem iuris impertinenter, hoc est, extra causam, minimè gentium censetur aliquid demonstrare. argum. l. Hæc stipulatio. §. diuus quoque. ff. ut legat. caus. cau. l. ad probationem. C. de probatio. cap. dilecti filij. de exceptionib.

Vt si quis uolens probare foemineam successione in beneficijs quoq; militaribus (quæ feuda uocant) esse iustam: alleget l. maximum uitium. C. de liber. præter. Nam huic respondetur in tit. de his qui feud. dar. poss. §. hoc autem notandum. tit. de cognit. feud. §. in iudicio etenim. Et tit. de feud. foemi.

Simili modo autoritatem iuris scripti frustra adducit,

qui uoluerit probare appellationem hæredis, uel feudi hæreditarij, æquè ad fœminas pertinere, ut masculos, iuxta l. ex factio. §. fin. ff. ad senatuscon. trebell.

Etenim in materia beneficiaria refertur duntaxat ad filios masculos, non etiam ad filias. tit. de aliena. feud. §. Et si clientulus. Vbi gloss. uerb. sine filio masculo.

Filia uerò non succedit in feudo, nisi inuestitura fuerit facta in patre, ut filij & filia succedant in feudum (tunc enim succedit filia, filijs nō extantibus) uel nisi inuestitæ fuerint de hoc feudo paterno, ait textus in tit. de success. feud. Et rursus in titu. Episcopo. uel abba. Quin etiam si quis eo tenore feudum acceperit, ut eius descendentes masculi & fœminæ illud habere possint, relicto masculo, ulterius fœminæ non admittuntur.

Probatur expressè in titu. de leg. contra. §. similiter. ibi, Ut si habeat sibi suisq; hæredibus, quod intelligi debet de solis masculis &c.

Itaque argumentationes in materia beneficiaria uitiosæ ac fallaces, in quæstionibus ciuilibus optime procedunt.

Nec est quòd Tyro iuris miretur hanc diuersitatem, inter beneficiarias & ciuiles successiones, quasi contra ius naturæ receptam, iuxta l. maximum uitium. C. de lib. præterit. Nam rationes redduntur longè grauißimæ ac ineuitabiles, quæ sic exigunt.

III. Omnis autoritas cedit rationi, etiamsi par, uel etiam inferior eam adducat: non, quasi generatim superioris autoritas damnetur: sed quòd in facti specie controuersa, autor ille par, uel inferior propius accesserit ad ipsam iustitiæ medullam, quàm superior.

Celsus in l. labeo ait, in fin. ff. de supellecti. legat. Sed etiamsi

etiam si magno opere me Tuberonis & ratio & autoritas mouet, non tamen à Seruio dissentio: non uideri quempiam dixisse, qui non suo nomine usus sit. Nam etsi prior atque potentior est, quàm uox mens dicentis; tamen nemo sine uoce dixisse existimatur. *Paulus item uidetur Seruio accedere in l. iij. in fin. ff. de reb. dubi.*

Ulpianus, l. quod dicitur. §. si dos tota. ff. de impens. in reb. dot. fact. sic dicit. Et Marcellus admittit, conditioni esse locum. Sed etsi plerique negent, tamen propter æquitatem, Marcelli sententia admittenda est. *Probat. Instit. de empt. & uend. §. diuersæ scholæ autores. Vbi Proculi sententiam præfert Sabino & Cassio diuersum adferentibus.*

V. *Maioris partis autoritas non semper ex numero personarum, sed ex negotij qualitate, uel ex ratione fuerit æstimanda. l. j. ff. de priuil. cred. l. per fundum. ff. de seruitu. rusti. præd. l. maiore parte. ff. de uerb. signific.*

Papinianus, ff. de pact. Maiorem esse partem pro modo debiti, non pro numero personarum placuit. Et ex concilio generali sic scribitur in c. j. de his que fi. à ma. par. cap. Nisi à paucioribus & inferioribus aliquid rationabiliter obiectum fuerit & ostensum.

Quinimò, unius sæpe sententia, potest rationibus uincere multorum opiniones. *Iustinianus in l. j. §. cumq; hæc materia. C. de ueter. iur. enuclean.* Sed neq; ex multitudine autorum, quod melius & æquius est iudicatore: cum possit unius forsitan & deterioris sententia, & multos & maiores aliqua in parte superare. *Accedit l. si unus. §. fin. ff. de arbit.*

Vndè Plinius rectissimè sentit: in consultationibus,

non tam numerandas, quam ponderandas esse sententias. Ideoq; non semper tutum est, ab autoritate maioris partis argumentari in deliberationibus causarum: nisi forte omnia sint paria, hoc est, non appareat ulla rationum diuersitas. Tunc enim est aliquid cum multis sentire, etiam si erretur. Extant exempla longè grauissima, in quibus unius ratio, multorum sententiam expugnauit.

De Ephesio quodam exulante in Italia, qui solus persuasit populo Romano, ut leges decem tabularum peterentur à Græcis, quibus sequenti anno due fuerunt adiectæ. l. ij. §. exactis deinde regibus. ff. de origin. iur. de Gamaliele, cui omnes Iudeorum proceres cesserunt. Act. v. & distin. ix. c. ult. c. in Genesi. de electio.

Illud semper oportet inter tot autorum scripta uersare ob oculos, quod Paulus ait in l. antiqui. ff. si pars hered. pet. Ideo multa de huiusmodi re tam uaria & incredibilia tradiderunt, ut fabulis adnumerentur.

Aliquando etiam dignitas personarum, non numerus facit autoritatem in deliberationibus præcipuam. l. iij. §. eiusdem. ff. de testib. Aliàs numerus testium, aliàs dignitas & autoritas. distin. xix. c. in canonicis. Et distinct. lxxij. c. plebs Diotrensis. Vbi gloss. not.

VII. Ordinatio & autoritas specialis, plerunq; derogat ordinationi generali. l. prohiberi. §. planè si præses. ff. quod ui aut clam. l. Lucius Titius. §. si. ff. ad municip. l. ij. in prin. ff. de administra. rer. ad ciui. pert. Hinc est, quòd appellatione bonorum quantumuis generali, non tamen comprehenditur feudum. tit. de cap. qui cur. uend. in princ. Et, tit. si de feudo. defun. cont. sit. §. in generali. Habet enim specialem ex moribus ordinationē. Et summam: In toto iure, generi per speciē derogatur: ait Pap. ff. de reg. iu.

HI Loci generalissimam in toto iure uim & potestatem habent: sic coherentes, ut alter comprehendat alterum. Quicquid enim honestum est, idem & utile censetur. Et ex diuerso: Quod non est honestum, id nunquam est utile, etiam si plausibile lucrum præ se ferat. Siquidem uera utilitas ex honestate procedit, & honestas semper complectitur utilitatem. Quamobrem Ulpianus, uolens duplex ius explicare, proponit duplicem utilitatem, publicam & priuatam, in l. j. §. j. ff. de iust. & iur. Sunt enim quædam publicè utilia, quædam priuatim. Cùm enim ordinationes politicæ, ac omnes planè res, gratia hominis sint comparatæ: consequitur necessariò, uniuersam iuris institutionem non aliò pertinere, quàm ad honestam hominum utilitatem. Instit. de rer. diui. §. in pecudum. Cùm omnes fructus rerum natura gratia hominis comparauerit, ait Iustinianus. Et David, Omnia subiecisti sub pedibus eius.

Ulpianus, l. quique litigandi, in fin. ff. de in ius uocand. Quod & honestius est, & meritò obtinuit.

Modestinus, ff. de ritu nupt. Semper in coniunctionibus, non solum quid liceat considerandum est, sed & quod honestum est.

I. Rectè igitur hunc locum appellauerimus, ab *ἐπιεικειᾷ*, hoc est, à conuenientia. Quid enim conuenientius humane societati, quàm honesta utilitas?

II. Ab humanitate. Quoniam hominum uitæ nihil plus tribuit, quàm utilitas honestati coniuncta. l. cùm antiq. C. de usufruct.

III. A' benignitate. l. si tibi pecuniam. ff. si cert. pet. Vbi cum aliquis pecuniam donasset, ac eam à donatario rursus mutuo acciperet: uidebatur, propter regulas summi iuris neutrum subsistere. Sed hæc intelligenda sunt propter subtilitatem uerborum. Benignius tamen est, utrunque ualere. Celsus in l. per fund. ff. serui. rusti. præd.

IIII. Ab æquo & bono. l. j. in princ. ff. de iusti. & iure. Ius est ars boni & æqui, dicit Ulpianus, hoc est, collectio præceptorum ad honestam utilitatem uitæ persequentium. Idem in l. quòd si ephesi. ff. de eo quod cert. loc. In summa, æquitatem ante oculos habere debet iudex, qui huic actioni addictus est.

Celsus, ff. de oper. libert. Si libertus ita iurauerit, daturum se tot operas, quot patronus arbitratus sit, non aliter ratum est arbitrium patroni, quàm si æquum arbitratus sit. Et ferè ea mens est personam arbitrio substituentium, ut quia sperent eam rectè arbitraturam, id faciant: non quia uel immodice obligari uelint.

Æquitatis duo grauissima sunt exempla. Alterum, de eo qui uult facere quod sibi prodest, & nemini nocet. l. j. §. idem aiunt. l. ij. §. quanquam ff. de aqua plu. arcen. l. j. in fin. ff. de riuis. Alterum est exemplum de eo, qui alij uult nocere, nihil laturus, nisi ut officiat prætextu sui iuris. l. in fundo alieno. in fin. ff. de rei uind.

V. A' naturali iustitia. l. scire oportet. §. sufficit. ff. de excusa. tuto. Cuius fidem tamen sufficit firmare ex naturali iustitia &c.

VI. A' bona fide. Instit. de actionib. §. actionum autem. l. consensum. ff. de actionib. & obligatio. l. bona fides non patitur. ff. de regulis iuris. l. si fideiussor. §. quedam. ff. man

ff. mandat. De bona fide enim agitur, cui non congruit de apicibus iuris disputare.

VII. Ab æqua lance. Cùm sic observatur ultro citroq; inter negotiantes proportio, ut nemo sentiat utilitatem cum dispendio alterius. *l. non tantum dotis. ff. de re iudic.* Quod & in persona mulieris æqua lance feruari æquitatis ratio suggerit. *l. bona fides quæ. ff. de deposit.* Et probo hanc esse iusticiam, quæ cuiq; suum ita tribuit, ut non distrahatur ab ullius personæ iustiore petitione. *l. nam hoc natura. ff. de cond. indebit. l. non debet. ff. de reg. iuris.*

VIII. Ab arbitrato boni uiri. *l. j. ff. usufructua. quemad. caue.* Cauere autem debet boni uiri arbitrato percepturum iri usumfructum.

Venulcius in *l. continuus. §. cùm ita stipulatus sim. ff. de uerb. oblig.* Et magis est, ut totam rem ad iudicem aut uirum bonum remittamus.

IX. A gubernatiua sapientia. *Nouell. ne uir ex dote, in prin. Constit. xcviij.* Quod autem secundum nos est, in redundationis comprehensum tumultum, gubernatiua indiget sapientia ex legibus superueniente negotijs. Hanc Vlpianus eleganter appellat Veram philosophiam, utpote per quam honesta utilitas inter homines pœnis atq; præmijs dispensatur. *l. j. in prin. ff. de iustit. & iur.*

X. A simplicitate. *Instit. de fideicom. heredita. §. sed quia stipulationes. & §. si.* Quod si is à quo relictum dicitur, postquam negauerit, confiteatur quidem aliquid à se relictum, sed ad legis subtilitatem recurrat, omnino soluere cogendus est. *Et, Instit. de legitim. agnator. success. commendatur simpli-*

citae legis duodecim tabular.

XI. A' religione iudicantis. *l. quæ situm est. ff. de testib.* Verumtamen quod legibus omissum est, non omittetur religione iudicantium. *Accedit inslit. de locat. & conduct. §. conductor.*

XII. A' uero iure: *Vel, A' germana iustitia.* Cicero grauius *Offic. lib. iij.* Sed nos ueri iuris germanæq; iustitiæ solidam & expressam effigiem nullam tenemus. umbra & imagine utimur, eas ipsas utinam sequeremur.

Omnes prædictæ appellationes ad hunc locum pertinent: & reuera nihil aliud, quàm honestam utilitatem ad retinendam inter homines tranquillam æqualitatem significant. Ideoq; opponuntur, inhonesto, inuili, iniquo, summo iuri, seueritati, stricto iuri, subtilitati scrupulosæ. *l. respiciendum. ff. de pœnis. l. placuit. C. de iudic.*

F O R M U L A.

I. Inter multas iuris definitiones ea semper præferenda est, quæ maiorem habet utilitatem. *Vlpianus l. quod si maritus, in fi. ff. de constit. pecun.* Quam sententiam non inuitus probarim, habet enim utilitatem. *Idem l. eum qui ephesi. §. item tutori. ff. cod. tit.* Utilitatis gratia puto dandam.

Marcellus in l. Titius Scio, in fi. ff. cod. tit. Est enim humanior & utilior ista interpretatio.

II. Utilitatem suam potest quilibet curare. *Vel sic.* Nemini imputandum est, quòd utilitati suæ prospexerit. *l. quod autem. §. apud Labeonem. ff. quæ in fraud. creditor.* Eum qui suum recipiat, nullam uideri fraudem facere, dicit *Vlpianus secundum Labeonem.* Idem, in §. sequen.

sequen. Sibi enim uigilauit.

Quod autem hæc & alia id genus omnia intelligi oporteat de utilitate ac cura, quæ coniunctam habeat honestatem, ostendit l. ait prætor quæ. §. actio hæc. ff. eod. tit. Iniquum enim prætor putauit, in lucro morari eum, qui sensit lucrum ex fraude. Idcirco extorquendum ei lucrum putauit.

Paulus in l. in summa. §. quanquã. ff. de aqu. plu. ar. cen. Si uelim aggerem restituere, in agro eius qui factus mihi quidem prodesse potest, ipsi autem nihil nociturus est. Hæc æquitas, etiam si stricto iure deficiamus.

III. Utilitas semel acquisita, non corrumpitur per quaecunque uitium incidens. Vel sic. Utile per inutile non debet uitari. de reg. iuris. lib. vi. l. sed & si decem. ff. de constit. pecun. Ulpianus l. i. ff. de uerbor. obligation. Sed & si mihi Pamphilum stipulanti, tu Pamphilum & Stichum responderis: Stichi adiectionem pro superuacuo habendam puto. Nam si tot sunt stipulationes, quot sunt corpora, duæ sunt quodammodo stipulationes, una utilis, alia inutilis: neque uiciatur utilis per hanc inutilem.

IIII. Multa hominum negotia non nisi ex bono & æquo seu ex honesta quadam benignitate, nec antea defini possunt, quam accidant.

Scauola, ff. de diuers. temp. præscript. De accessionibus possessionum nihil in perpetuum, neque generaliter definire possumus. Consistunt enim in sola æquitate. Idem, in l. Mælia. ff. de annu. legat. Vxorẽ hærede scripta, ita cauit. Libertis meis omnibus alimentorum nomine, singulis annuos denar

denarios duodecim ab hærede dari uolo, si ab uxore mea non recesserit? Quæro. Cum paterfamilias sua uoluntate de ciuitate difficilè profectus sit, ea autem assiduè proficiscatur, an liberti cum ea proficisci debeant? Respondi. Non posse absolute responderi, cum multa oriri possint, quæ pro bono sint æstimanda. Ideoq; huiusmodi uarietatem uiri boni arbitrio dirimendam esse.

I N F R A C T I O.

1. *Vtilitas publica præfertur priuatæ uelut honestior. Vel sic: Quod multis prodest, honestius est, quàm quod uni commodum adfert. l. j. §. hæc autem omnia. C. de caduc. tollend.* Sed quod communiter omnibus prodest, hoc priuatæ nostræ utilitati præferendum esse censemus, nostrum esse proprium subiectorum commodum, imperialiter existimantes.

Imperatores in l. iij. C. de primipilo. Vtilitas publica præferenda est priuatorum contractibus.

Paulus, in l. actione. §. Labeo autem. ff. pro socio. Semper enim non id, quod priuatim interest unius ex socijs, seruari solet, sed quod societati expedit. Exigit profectò talium utilitatum seu boni & æqui collatio, magnum & ab adfectibus prauis alienum animi iudicium.

Iulianus, l. si ita uulneratus, in fin. ff. ad legem Aquil. Multa autem iure ciuili contra rationem disputandi pro utilitate communi recepta esse, innumerabilibus rebus probari potest. Vnum interim proposuisse contentus ero. Cum plures trabem alienam furandi causa sustulerint, quam singuli ferre nō possent: furti actione omnes teneri existimantur,

mātur, quamuis subtili ratione dici possit, neminē eorum teneri, quia neminē uerum sit eā sustulisse.

II. Cū tale uitium seu inutile accedit, quod omnino repugnet actui, tunc id, quod alioquin utile esset corrumpitur, & non suppeditat argumentum. l. actus legitimi. ff. de regu. iuris. In totum uitiantur per temporis uel conditionis adiectionem, dicit Papinianus.

III. Aequitas utilitasq; maior uincit minorem. Et meritò. Sunt enim tam in publicis, quàm priuatis negotijs uirtutū gradus, sicut & uitiorū. Omnia igitur probanda, tandem quod optimum est tenendum, uel Apostolo autore.

Vlpianus, l. ubi autem non apparet, in princip. ff. de uerbor. obligat. Quia bono melius inueniri potest. Quo fit, ut boni appellatio non sit certæ rei significatiua, cū id, quod bono melius sit, ipsum quoque bonum sit. At cū optimum quis stipulatur, id stipulari intelligitur, cuius bonitas principalem gradum bonitatis habet.

Ad l. si seruus communis. §. quod uerò ad mandati. ff. de furt. & l. at si quis. §. j. ff. de relig. & sump. fun.

Cū itaq; in eadem facti specie, maior æquitas uincit minorem, diuersitate rationum exigente: tunc argumentum ab æquitate illa minore, potest subuerti. Africanus, l. si seruus communis. §. quòd uerò ad mandati. ff. de furt. Nam licet alioquin æquum uideatur, non oportere cuiquam plus damni per seruū euenire, quàm quanti ipse seruus sit: multo tamē æquius, nemini officium suum, quod eius, cum quo contraxit, non etiam sui cōmodi causa susceperit, damnosum esse.

Vlpianus in l. at si quis. §. j. ff. de relig. & sump. funer. Satius est enim de suo testatorem funerari, quàm alios

alios legata consequi. *Ibidem.* Legatarium tamen legato carere non oportet, si potest indemnitas ab hærede præstari. Quod si non potest, melius est legatariū non lucrari, quàm emptorē damno adfici.

Tum illud quoque prætereundum non est: quod inter quoslibet artifices longa differentia est, & ingenij, & nature, & doctrine, & institutionis, ut ait *Ulpianus*, l. *inter. ff. de solutionibus.*

A N E C E S S A R I O.

Necessitas est vis quædam, ex conditione rerum uel temporis emanata, cogens nos aliquid facere aut omittere uel inuitos. Talis autem vis aliquando incidit repentino impetu, plerunque uerò paulatim & aliquo successu solet euenire. *l. ij. §. cum in eadem naue. ff. ad leg. Rhodi de iactu.* Tempestate graui orta necessariò iactura facta erat.

Pomponius l. ij. ff. de orig. iuris. Nouissimè sicut ad pauciores iuris constituendi uia transisse, ipsis rebus dictantibus, uidebatur: per partes euenit, ut esset necesse reipublicæ per unum consuli. Sicut enim dictantis uerba paulatim unum post aliud excipimus, nihilq; de nostro addimus: ita quotidiana rerum conditio successim nos quo uelit, uocat uolentes, nolentes.

F O R M V L A.

I. Necessitas non habet legem. Vel sic: Necessitas iustam præbet excusationem. *d. l. ij. §. deinde quia difficile. ff. de orig. iuris.* Necessitas ipsa curam reipublicæ ad Senatum deduxit.

Triphoninus, l. in bello. §. medio tempore. ff. de capti. & de postlim. reuers. Non mirum, quia illius temporis

poris conditio necessitasq; faciebat, & publica nuptiarum utilitas exigebat.

Accedunt c. quanto. de consuetud. & de consecrat. distinct. j. c. sicut.

II. *Sæpe necessitas mutat formam iure scripto uel non scripto introductam. Vel: Necessitas non est subiecta humanis constitutionibus. l. item quamuis. §. j. ff. com. diuid. Quia hoc propter necessitatem fit.*

Ulpianus in l. j. ff. de feri. Sanè quoties res urget, cogendí quidè sumus ad prætorem uenire. Probatur l. j. C. de oper. liber. tit. quid sit inuest. §. si autem inuest. dum dicit: Aut inopia probationis emergente.

Innocentius Romanus Pontifex. de reg. iur. sic tradit. Quod non est licitum in lege, necessitas facit licitum.

I N F R A C T I O.

Necessitas minimè gentium cogere nos potest in perniciem publicam. l. ij. ff. de iure immunita. Impuberes quamuis necessitas penuriæ hominum cogat, ad honores non esse admittendos.

A B I M P O S S I B I L I.

Dvplex est impossibilitas, scilicet, iuris & facti. Aliàs enim ius & æquitas resistit ijs, quæ animo destinamus. Itaque fieri impunè non possunt. l. legis uirtus. ff. de legib. l. continuus. §. cum quis. ff. de uerb. oblig. Nec ad rem pertinet, quòd ius mutari possit, & id quod nunc impossibile est, postea sit possibile fieri. Non enim secundum futuri temporis ius, sed secundum præsens æstimari debet stipulatio. Scilicet, quæ impossibile continet. d. l. continuus. §. cum quis. Aliàs natura negat aliquid fieri: ut, cælum digito tangere. Instit. de

de inutil. stipulat. §. si impossibilis.

Difficultas magna, propemodum ab impossibili nõ dif- fert. Vlpianus. ff. fam. ercisc. Si familiæ erciscundæ, uel communi diuidendo iudicium agatur, & diuisio tam difficilis sit, ut penè impossibilis esse uideatur.

Paulus in l. iij. ff. de interrogat. Quia plerunq; diffi- cilis probatio hæreditatis est. Hoc est, aliquem adi- uisse hæreditatem, sicut lex præcedens declarat. Siquidem aditio consistit in nuda uoluntate. Instit. de hæred. qualit. & differen. §. sicut autem. Vnde solent interpretes, difficul- tatem comparare casui fortuito. Caius in l. non dubium. ff. deleg. iij. Sed & si cui legatum relictum est, ut alienā rem redimat: si redimere non possit, quod domi- nus id non uendat, uel immodico pretio uendat.

F O R M V L A.

I. Impossibilium nulla obligatio est. dicit Mar- cellus ff. de regul. iuris. & probatur l. quod nullius. l. ea quæ. & l. uerum est. ff. eod. tit. c. si. de conditionib. apposit. & ibi gloss. uerb. impossibiles.

II. Obtinuit impossibiles condiciones testa- mento adscriptas pro nullis habendas: ait Vlpianus ff. de cond. & demonst. Instit. de hæred. instit. §. impossibilis.

I N F R A C T I O.

I. Quod adfirmando natura est impossibile, id negan- do habet in se possibilitatem quandam. Ut, si cælum digi- to non tetigeris. l. impossibilis conditio. ff. de uerb. obligat. impossibile enim quando in non faciendum concipitur, re- præsentat meram necessitatem.

II. Difficultas non ita magna, utpote, personarum magis, quàm rerum qualitatem respiciens, non æquipara- tur impossibili. l. ij. §. ex quo quidem. ff. de uerb. obligat. Sed

Sed non facit inutilem stipulationem difficultas præstationis, dicit Paulus.

Venuleius, l. continuus. §. illud inspiciendum. ff. eod. tit. Sed hæc recedunt ab impedimento naturali, & respiciunt facultatem dandi. Est autem facultas, personæ commodum incommodumq; , non rerum.

A' difficili ergo fallax plerunque est collectio.

AB EXPERIENTIA.

EXperientia est cognitio quædam nullo docente, per usum contingens. Et in hoc distat ab arte, quæ certis traditur præceptis. Cæterum, artis studium, nisi usu & experientia sit confirmatum in homine quantumvis erudito, uidemus admodum esse fragile, ac minus habere auctoritatis. Quare hic locus etiam ad finis est superiori, Ab auctoritate: & rectissime dici potest. Experientiam censerem comitem ciuilibus disciplinæ, omnino necessarium.

FORMULA.

I. Multa sunt quorum cognitionem certò adsequi non possumus, nisi per experientiam. Vel: Experientia, rerum omnium certissima moderatrix est. Iustin. Nouell. de appellationi. in prin. consti. xxiiij. Ex rerum autem experientia inuenimus hoc satis esse damnosum. Idem, Nouell. de his qui nupti. iter. §. per causam uerò. constitu. xxij. Siquidem ex euētis mediij temporis edocti sumus, plerosq; longiore spatio, quàm per biennium, nihil potuisse: postea procreandorum etiam liberorum ministerio idoneos habitos. Et Nouell. de tempore actionum, in prin. consti. cxj. Quod medicamenta, morbis, hoc exhibent iura negotijs. Vnde consequitur, ut nonnunquam à iudicio discordet effectus: &

f quod

quod credebatur coniectura prodesse, experimento inueniatur inutile.

Augustinus Distin. l. Cogunt enim multas inuenire medicinas, multorum experimenta morborum.

Cicero Epist. famil. lib. j. Quod ipse literis omnibus à pueritia deditus, experientia tamen magis quàm discendo cognoui.

II. *Peritis in arte credendum est. Et meritò: Experientia enim & usus confirmat artem. Vlpianus in l. j. in prin. ff. de inspicien. uent. Et ibi tres obstetrices probatæ & artis & fidei.*

Celsus uerbis Proculi in l. si chorus. §. j. ff. de legat. iij. Et sæpe audiisse se rusticos senes ita dicentes: pecuniam sine peculio fragilem esse: peculium appellantes, quod præsidij causa seponeretur.

Haud dubie rustici illi analphabeti, per experientiam hoc didicerant: quia senes.

AB INCONVENIENTI, seu absurdo.

Hic locus opponi potest omnibus planè argumentationibus. Vbiq; enim ex ratiocinatione sequitur absurdum, ibi non procedit: etiam si prima fronte uideatur plausibilis, ut infra scriptis exemplis adparebit euidenter.

Absurdum autem seu inconueniens accipiendum est id, quod omnium bonorum uirorū mentes aspernātur & respuunt: quoniam cū æquitate naturali pugnat, & honestati contrarium est. Vnde quæ absurda sunt, ea nec rationē habent qua probentur, nec respoñdent cōmunibus principijs.

FORMULA.

I. *Lex semper exosam habet ac euitat absurditatem seu*
incon

inconuenientiam in suis definitionib. Caius, ff. de bon. liber.
 Nam absurdum uidetur, licere eisdem partim com
 probare iudicium defuncti, partim euertere.

Ulpianus, l. sed si unius. §. idē iulianus scribit. ff. de iniur.
 Alioquin nisi ei permiserimus procuratorem dare
 posse: futurum est, ut si ualetudine impediatur, ne
 que sit qui iniuriarum actionem exequatur, impe
 diatur actio. *Ibid. §. idē ait:* Esse enim perabsurdum,
 quem prætor manente patria potestate ad actio
 nem admittēdum putauerit, ei patrifamilias facto
 ultionem iniuriarum suarum eripi, & transferri ad
 patrem, qui eum (quantum in ipso est) omiserit.

Paulus in l. is qui in potestate, in prin. ff. de legat. præst.
 Et absurdum est, eum cogi legata præstare, quia
 bonorum possessionem petierit: cū & sine hac
 hæreditatem habiturus sit suo iure. *Ibidem. §. fin.*
 Quia absurdum est, illum commoda hæreditatis
 habere, alium onera sustinere in præstando legato.

Iulianus in l. iij. ff. si usus fr. pct. Est enim absurdum,
 plus iuris habere eos, qui possessionem duntaxat
 usufructus, non etiam dominium sunt adepti.

Caius in l. siue hæreditaria. ff. negot. gesto. Nam cū
 propter ipsam ruinam, aut incendium damnandus
 sit: absurdum est, eum istarum rerum nomine, quæ
 ita consumptæ sunt, quidquam consequi.

Vide l. bonorum possess. ff. rem rat. hab.

II. Ex pluribus sententijs seu interpretationibus, illam
 præferre oportet, per quam cuitatur absurdum.

Caius in l. si. ff. de manumiss. uindict. Si tutoris habendi
 causa pupillus manumittat: probationis esse
 causam, Aufidius ait, Nerua filius contra sensit.

f 2 Quod

Quod uerius est. Nanque perabsurdum est, in eligendo tutore uideri firmum esse iudicium ei pupillo, cuius in omnibus rebus ut infirmum iudicium, tutore auctore regitur.

Ulpianus in l. fructus. §. j. ff. solut. matri. Alioquin si coactis uindemijs, altera die diuortium intercedat: fructus integros retinebit.

Paulus in l. nihil. ff. de coniung. cum emanc. liber. eius. Sed potest superior sermo & ad hunc casum referri. Nam absurdum est, patrem quidem eius legata præstare, ipsum uerò plus habere: cum eadem conditione in eandem partem uocetur.

Tryphoninus in l. pen. §. si pup. ff. de rit. nup. Alioquin omnis debitor eam, cui obligatus esset ex aliqua ratione, prohiberetur sibi filioque suo coniungere.

III. Nonnunquam Iurisconsulti utuntur formula querendi de ratione: interdum adserunt nullam esse rationem quare hoc uel illud dicatur, aut non dicatur. Quod sanè nihil est aliud, quam argumentari ab inconuenienti uel absurdo. Siquidem superius diximus: absurdum censi id quod nulla ratione potest admitti per communem sensum: quia non conuenit humane societati.

Ulpianus in l. fructus. §. non solum. ff. solut. matrimon. Quare enim, si maritus prope partum oues doti acceperit, item proximas tonsuræ: post partum & tonsas oues protinus diuortio facto, nihil reddat? Quasi dicat: Nulla est ratio quare maritus lanam retineat. Itaque dicendum erit, quòd ad reddendum teneatur.

I N F R A C T I O .

Sæpe factorum species incidunt, in quibus quidquid statuas, ex omni parte uidetur iniquum, inconueniens, uel absurdum.

Sursum. Tunc si minorem iniquitatem inspicias, malè colliges argumentationem. Nam maior potius est absurditas perpendenda, ut inde ratiocineris. Et profectò talis inconvenientium comparatio, magnum requirit iudicium, & bona consultationis pars est.

Elegantissimè Iulia. in l. si ita uulneratus. ff. ad leg. aquil. Quodd si quis absurdè à nobis hæc constitui putauerit: cogitet longè absurdius constitui, neutrum lege Aquilia teneri, aut alterum potius: cum neq; impunita maleficia esse oporteat, nec facilè constitui possit uter potius lege teneatur.

Ulpianus, ff. de reg. iuris. Quoties nihil sine captione inuestigari potest: eligendum est quod minimum habeat iniquitatis.

Absurdum est, impunitū relinqui admissum crimen. At multò absurdius, absentē ob quaslibet suspiciones damnari. l. absentē. ff. de pœnis. Satius est enim impunitum relinqui facinus nocentis, quàm innocentē damnari.

Si impuberi moueatur controuersia status: plerunq; est incōueniens eum repræsentari sub etate imbecilli. Sed aliquando in tempus pubertatis differri, longè uidetur inconuenientius. l. iij. §. duæ autem sunt. ff. de carbon. edict. Hoc enim diligentissimè prætori examinandum est: an expediat pupillo repræsentari cognitionem, an potius differri in tempus pubertatis.

Iniquum est, cuiquam hominum ius suum, & liberum proprijs in rebus arbitrium detrahi. l. id quod nostrum. ff. de reg. iuris. l. in re mandata. C. mandat. At longè iniquius censetur, admitti passim perniciosos rerum abusus, & interim iustè deprecantibus auxilium denegari. Institui. de his qui sui uel alic. iuris sunt. §. sed & maior asperitas. l. ij. ff.

co. tit. l. j. §. quòd autem. ff. de offic. præfect. urb.

Facit l. diuus Traianus, ff. de milit. testa. Nec ullorum magis interest, quàm ipsorum, quibus id priuilegium datum est, eiusmodi exemplum nō admitti. Et pulchrè Nouell. de diuers. capit. §. si quis uerò uxorem. Constitut. cxvij. Vbi prohibetur uerberatio uxorum sine causis ibi recitatis: non solum mulierum, sed etiam ipsorum maritorum gratia. Quid enim si nimia tandem foeminarum patientia uertatur in rabiem uel desperationem, iuxta prouerbium.

Grauitè imperatores rescripserunt militibus. C. de rescinden. uendit. Ratas manere semper factas iure uenditiones, uestra etiam interest. Nam si ablato pretio rescindere uenditionem facile permittatur: eueniet, ut etsi quid uos de laboribus uestris à fisco nostro uel à priuato comparaueritis, eadem lege conueniamini, quam uobis tribui postulatis.

Hæc plurimum ualent in consultationibus, quas utinam multi sua tandem pernicie non contemnerent. Si enim in his atq; similibus exemplis utramq; partem expendas, absurdum aliquid inuenies. Verùm collatione facta, inæqualitatem animaduertes absurdorum. Vt ecce: Inciuile uidetur maritum caput uxoris punire, quòd uerberibus eam adfecerit. l. j. C. de emenda. propin. At multo perniciosius erit futurum, si passim in miseris uxores seuiendi concedatur maritis arbitrium. Pleriq; enim ne communi quidem sensu utuntur in emendandis uxoribus.

A' R A T I O N E.

Quandoquidem rationem ubiq; regnare oportet, non leuis ab ea ducitur argumentatio. Est autem ratio,

tio, Ciceroni, causa quæ demonstrat uerum esse id, quod intendimus, breui subiectione. Et Seneca: Quid est ratio, (inquit) nisi naturæ imitatio? Sequitur ratio naturam, & bonum sine ratione nullum est, & uirtus non aliud, quam recta ratio.

Rectè dicit Bartolus: rationem legis, esse mentem legis, uel (ut alij uocant) animam legis. l. cum mulier, in princ. ff. solut. matri. l. cum pater. §. dulcissimis. ff. de lega. ij. l. abigere. §. quamuis. ff. de iur. patrona. Macer. ff. de re milita. Milites agrum comparare prohibentur in ea pro- uincia, in qua bellica opera peragunt: scilicet ne studio culturæ militia sua auocentur. Et ideo domum comparare non prohibentur.

F O R M V L A.

I. Vbi est eadem ratio, ibi oportet definire idem ius. Insti. quod cum eo qui in alien. potest. §. si igitur, in fi. & Insti. quib. mod. ius patri. potest. soluit. §. pari ratione. l. illud quæsitum est. ff. ad leg. aquil. l. j. §. Hoc interdictum. ff. de fonte. l. si postulauerit. §. ratio. ff. ad leg. iuli. de adulter. l. quedam. §. numularios. ff. de edend. l. Nauta. §. si. ff. nau- te, caupo. stabul. l. j. in princip. ff. de bono. possess. ex testa- men. milit.

II. Vbi nulla adparet ratio diuersi iuris, ibi non est diuersum ius constituendum. l. à Titio ita stipulatus sum. ff. de uerb. oblig. Cur non idem & in dote promissa respondeatur, ratio reddi non potest.

III. Cessante legis ratione, cessat quoq; lex, uel etiam priuilegium. l. quod dictum est. ff. de pact. & ibi Bartol.

I N F R A C T I O.

I. Cum alia quidem ratio est in altero casu: sed eodem
f 4 tamen

tamen ducens : tunc ius propter diuersas rationes non uariabitur. l. j. in prin. ff. de collat. bon. Hæc in patre adoptiuo ratio reddi non potest. Et tamen & ibi dicemus, si sine dolo malo emancipauerit.

II. Vbi sunt plures rationes unius ordinationis : ibi cessante una, non statim lex tollitur. Instit. de nupt. §. ad finitatis. Bart. in l. liberorum. ff. de his qui not. infra.

III. Non procedit argumentatio à ratione, cui plures obstant rationes in ea specie quæ controuertitur. l. j. C. de legit. hered. Vel, cum melior ratio diuersum exigit.

Aⁿ DEFINITIONE.

Definitio, est ratio, qua, quid sit res breuiter & aperte demonstratur. Ea est duplex: Propria, & Impropria.

Propria definitio constat ex genere & differentia. Quod nemo potest crassius explicare, quam facit Cicero ad Trebatium: Sic ueteres (inquiens) præcipiunt: cum sumptseris ea, quæ sint rei, quam definiri uelis, cum alijs communia, usq; eo prosequi, dum proprium efficiatur, quod nullam aliam in rem transferri possit. Vt si uolueris definire hominem, primùm sume animal, quod est commune omnibus animantibus : deinde adijce rationem, per quam differt ab alijs : postremò adde cognitionem DEI, quæ propriissima est differentia inter hominem & cætera animalia.

Proinde, secundum hanc traditionem hominem sic rectissimè defines, Homo est animal rationale, ad cognitionem DEI creatus. Item, Vera philosophia est scientia, quæ ad humanam societatem rectè conseruandam præcepta suppeditat. l. j. ff. de iusti. & iure.

Impropria definitio est qualibet rei designatio per aliquas

quas causas. Vnde nuncupatur descriptio. Qualis est in l. j. ff. de legib. Lex (inquit Papinianus) est commune præceptum, uirorum, prudentium consultum.

Aliquando constat definitio ex priuatione contrariorum: qua uidetur uti Vlpianus in l. Quintus Mutius. §. fi. ff. de aur. argen. mundo. Argentum factum (inquit) rectè quis ita definerit: quod neque in massa, neque in lamina, neque in signato, neque in supellectile, neque in mundo, neque in ornamentis fit. Pomponius in l. j. ff. de supellect. legat. Supellex est domesticum patrisfamilias instrumentum, quod neque argento auròue facto, uel uesti adnumeratur.

FORMULA.

I. Adfirmando possumus argumentari à definitione hoc modo: Cui definitio conuenit, ei conuenit quoque definitum. Vel sic: Maximè conueniunt, quorum definitiones conueniunt.

II. Negando. Quorum definitiones discrepant, ea maximè differunt. Sic Vlpianus argumentatur l. alia causa est, in princ. ff. solut. matrim. iuncta l. maritum in id. Ibidem. Vbi diuersam rationem seu causam introducit inter hæredem extraneum, & defensorem mariti: quoniam diuersas habent definitiones. Hæres enim est, qui defuncto succedit: at defensor est, qui alieno nomine in iudicio consistit. l. hæreditas. ff. de reg. iuris. l. qui bona fide. §. siue corporis. ff. de damn. infect. l. sed & ex personæ. §. defendere. ff. de procur. Ex hac ratione Vlpianus trahit consequentiam in l. minor xxxv. an. ff. eod. tit. ibi, Quoniam autem defendere, est eandem uicè, quam reus, subire &c.

INFRACTIO.

Ex uitiosa definitione, nõ procedit ualida argumētatio.

Vitium autem definitionis cognoscitur. Primum, si non rectè conuertatur cum suo definito adfirmatiuè & negatiuè. Deinde si ambigua sit, aut si non omnia sufficienter complectatur. Vt manifestus fur est, quem Græci ἐὺρὸς αὐτοφώγω appellunt, qui in ipso furto deprehenditur. l. iij. in princ. ff. de furt. Descriptio potius est, quàm definitio. Vnde si ex ea colligas: Titius non est deprehensus in furto: ergo non est fur manifestus: non subsistet. Quid enim si paulò post eo loci deprehendatur, in quem furtum detulit? utiq; fur est manifestus. Instit. de oblig. quæ ex delict. nasc. §. manifestus fur.

Itaque si uolueris uitiosam, uel saltem impropriam definitionem cognoscere: animaduerte, num ea quæ in definitione adiecta sunt, solum pertineant ad rem quam definire intendis. Nam si alijs quoque possint accommodari, non potest iusta censeri, quamuis sit aliqua descriptio conferens multum ad percipiendam rem. Quod adparet ex definitione Seruij, quæ reprehenditur in l. j. §. dolum malum. ff. de dol. mal. Vtitur enim particula, Cùm aliud simulatur, & aliud agitur: quæ & defensionis & solertiae solet applicari.

Malè igitur conuerteres definitionem doli à Seruio traditam cum definito. Neq; enim dici rectè potest, dolum malus est machinatio quædam, cùm aliud simulatur & aliud agitur. Ergo quoties aliud simulatur & aliud agitur, toties admittitur dolum malus.

Præterea uitium definitionis deprehenditur ex ambiguitate eius quod definitur. Ambiguitas autem rei definiendæ nasci solet ex uaria significatione nominis. Quam ob rem definitionem rei debet præcedere certa uocis constitutio. Vt, si dolum uolueris definire, quandoquidè hoc uerbum,

bum, aliàs bonum aliàs malum dolum significat: declarandum prius erit, utrū dolum intendas desinire. Ambiguitatem autem pulchrè declarat glossa per multas species in l. quoties in stipulationibus ambigua. ff. de uerb. oblig.

AB ETYMOLOGIA,
& allusione uocabuli.

Etymologiam Cicero uocat Notationem: Aristoteles Symbolum, hoc est, ueram explicationē rei, ad finitatem uocis. Differunt itaq; Etymologia & Allusio uerbi.

Etymologia non principaliter uocem interpretatur, sed rem ipsam uoce significatam. Vnde Latine dici potest ueriloquium. Et est species definitionis.

Allusio autem solam respicit uocabuli interpretationem. Igitur probabilem potius, quàm necessariam facit probationem. Vt possessio, à sedibus, quasi positio. l. j. ff. de acquir. possess. Stipendium, à stipe: Dimissoriae literæ, à dimittendo: Tugurium à tegendo. l. ager est. l. dimissoriae literæ ff. de uerb. signific.

Quædam itē uocabula habēt uarias allusiones. Vt, furtū à furuo, uel à fraude, uel à ferendo. l. j. in prin. ff. de furt. Item, Miles à mollitia, uel à multitudine, uel à malo, uel à Græco uerbo χιλαι. l. j. §. ulti. ff. de milit. testam. Diuortium uel à diuersitate mentium, uel quia in diuersas partes eunt, qui distrahunt matrimonium. l. ij. ff. de diuort.

FORMULA.

I. Ius ciuile appellatur, quod in ciuitate populi consensu statuitur. Sed hoc ius statutum est in ciuitate Hamburgensi, consentiente populo: ergo rectè nuncupatur ius ciuile Hamburgense. Instit. de iure natur. gent. & ciuil. §. ius autem ciuile.

II. Prec

II. *Precarium dicitur, quia precibus obtineri solet ad incertum usum. l. j. & l. ij. ff. de precar. sed Titius imperavit hanc rem à Sempronio, ut ea aliquandiu uteretur: ergo Titius habet precario.*

III. *Eleganter Paulus in l. ij. ff. si cert. pet. Appellata est autē mutui datio ab eo, quod de meo tuū fit. Et ideo si de meo tuū non fiat, non nascitur obligatio. Errant tota uia, qui allusionis hinc nude formulā seu exemplum colligunt. Siquidē mutui datio uerbotenus non significat dominij translationem, sed uicisitudinariā quandam paritatem. Ut, Mutuus amor, Mutuum odium. Et secundum hanc allusionem, do tibi uinum, ut reddas mihi uinum: neq; in hoc consistit iste contractus proprie.*

Voluit itaq; Paulus, non uocis, sed rei appellationem, & ipsam contractus naturam nobis ostendere per etymologiam. Propria enim natura mutui est, ut res quæ à me tibi datur, fiat tua: nihil alioquin utilitatis adlatura. Quid enim profuerit, si uinum, uel aliās res meas pondere, numero, uel mensura consistentes diu habeas, & easdem mihi tandem restituas? Certē nihil. Cæterum si in dominium tuum uertantur, ut possis uti, & utendo consumere, aliasq; eiusdem generis reddere, tunc senties utilitatem. Idq; est, quod ibidem dicit. Quoniam earum rerum datione possumus in creditum ire, quæ in genere suo functionem recipiunt per solutionem, quàm specie. Phrasis est loquendi similis in l. ij. in fi. ff. de iudi. l. si hominem, in prin. ff. deposit. l. recusare. §. Titius hæres. ff. ad senatusc. Treb. l. qui pignoris. ff. de acquir. possess. Nos hodie diceremus: magis uel potius per solutionem, quàm specie.

Res autem functionem recipiunt per solutionem, quando aliud pro alio datur. l. si quis aliam. ff. de solutionibus.

Specie

Specie res functionem sui propriè non admittunt, quia eadem restituuntur. d. l. ij. in princ.

IIII. Iuri operam daturum prius nosse oportet, unde nomen iuris descendat. Est autem à iustitia appellatū, inquit grauiſſimè Vlpianus in l. j. in prin. ff. de iustit. & iure. Non enim utitur nuda uocis allusione, secundum quam Valla putat, iustitiam à iure dici: sed loco ab etymologia ducto, ueram iuris originè explicat & definit. Ius porrò, quod iubet omnia in humano commercio honestè fieri: descēdit re ipsa & appellatur à iustitia, hoc est, à cōstanti ac perpetua uolūtate seu cognitione honestatis, quam DEVS indidit cordibus hominū ad imaginè suā.

Itaq; non est possibile, ut quis intelligat uim & potestatem iuris, quo in foro utimur: nisi prius noscat præpotentem eius causam, quæ est iustitia. Quis enim uel mediocriter eruditus non intelligat, Vlpianum in re tam graui, non fuisse sollicitum de grāmatica deriuatione? Quemadmodum Iulianus ait, Qui chirographum legat: non tantum de tabulis cogitat, sed etiam de actionibus, quarum probatio tabulis continetur.

V. Aliquando utimur ironicōs allusione uocabulorū. Cicero in Verrè: sed repente (inquit) è uestigio, tanquàm aliquo Circeo poculo factus est Verres: reddit ad se atque mores suos. Nam ex illa pecunia magnam partem ad se uertit: mulieri reddit quantulum uisum. Hæc ille. Sed Ironia, pungendi potius & irritandi, quàm in rebus serijs adprobādi uim habet. Vnde talis petulantia relegari debet à sacrosancta iuris officina. l. quisquis. C. de postuland.

I N F R A C T I O .

I. Aequitas sepe uincit hanc ab Etymologia ratiocinationem, sicut & reliquas argumētationes planè omnes.

Ponamus

Ponamus enim, beneficium fuisse nominatim concessum
fœminæ, quæ moriens reliquerit filios. Disputabatur
olim, utrum succederent matri? Argumētabantur adgna-
ti hoc modo: Beneficium in quo filij succedunt, dicitur pa-
ternum. Sed beneficium cuius est quæstio, uocatur mater-
num: Ergo filij in eo non succedunt, secundum usum in
beneficijs militaribus receptum. Sed secundum æqui-
tatem dicamus filios debere succedere. *tit. an marit.
succed. uxor.*

Ulpianus, l. stipulatio ista habere licere. §. hi qui
sunt. ff. de uerb. obligation. Sed mihi uidetur, licet
iuris uerba contineat hæc stipulatio, HABERE
LICERE: tamen sic esse accipiendam, ut in seruo
& filio familias uideatur actum esse de possessione
retinenda, aut non auferenda. Vt scilicet factum signi-
ficent, quod & seruo & filio potest accommodari.

II. In nominibus proprijs cessat tã etymologia, quàm
allusio uocis. Non enim subsistit collectio. Petrus cognomi-
natus est diues, Ergo diuitijs abundat. Ioannes nominatur
Vuandulus, Igitur Vuandalia illi patria est. l. final. ff. ad
municip. Item rescripserunt: Cum quæritur an
municeps quis sit, etiã ex ipsis rebus probationes
sumi oportere. Nam solam nominis similitudinẽ,
ad confirmandam cuiusq; originẽ, satis non esse.

III. Argumentatio ab allusione uocabuli plerunque
fragilis censetur. Natura enim rerum inductum
est, ut plura sint negotia, quàm uocabula, ait Ulpia-
nus, ff. de præscript. uerb.

Bona ex eo dicuntur, quòd beant, hoc est, profunt. l. bo-
norum appellatio. ff. de uerb. signific. Non sequitur: Ergo
res quæ non profunt, non uocantur bona.

Pignus,

Pignus, à pugno nuncupatur. l. plebs. ff. eod. tit. Male inferres: igitur res quæ manu non est tradita, pignus dici non potest. Et ex diuerso: Non sequitur, Pugno traditum est, Ergo censetur pignus.

Testamentum, Iustinianus imbuendæ iuuentutis gratia, ex eo deducit: quòd testatio mentis sit, Instit. de test. ordin. in prin. nõ tamen ualet collectio, Ergo omnis testatio mentis est testamentum. Interim etiam Iustinianus non negat alias deriuationes huius uerbi. Vt si dicamus, Testamentum, quasi testationem manentem. Cui pulchrè accedit definitio Vlpiani, l. j. ff. qui test. face. poss. Testamentum est uoluntatis nostræ iusta sententia, de eo, quod quis post mortem suam fieri uelit. Sicut enim anima non moritur cum corpore, ita consentaneum est, uoluntatem quoq; hominis beneficio legum manere post mortem.

A' CONIUGATIS

seu deriuatis.

E Adem hîc est significatio Coniugatorum & Deriuatorum. Nam coniugata dicuntur, quasi ipsa uocum similitudine, ad unum iugum pertinentia. Deriuata, quasi more riuulorum ab uno fonte deducta. Vt, à Iustitia sunt, Ius, Iustus, Iustè, Iustitarius, Iustificare. Nec semper una tantum uox, sed aliquando plures ab una uoce deriuantur. Vt, hæres, hæreditas, hæreditarium, Res hæreditaria, hæreditatem adire, hæreditatem petere.

Differètia tamen est inter hâc argumentationẽ, et superiorẽ ab etymologia, ab allusione itẽ uocabuli. Nã Cõiugatio, seu deriuatio, cõfert uocẽ cũ uoce: sed Etymologia unius tantũ uocis significatũ explicat & definit. Quemadmodũ etiã allusio circa unam uocẽ uersatur obiter interpretandã.

Effectus

Effectus itaq; Coniugationis, uel Deriuationis, non est intelligendus grammaticōs : sed ciuilit̄er & politicōs. Est enim collatio uocum, ad eliciendam iuris & æquitatis similitudinem circa rem, cuius uertitur quæstio.

F O R M U L A.

Coniugatorum seu deriuatorum eadem est iuris ratio: Sed hæc sunt coniugata seu deriuata : Ergo habent eandem iuris rationem uel qualitatem. Tutor est, igitur habet ius tuendi. Insti. de tutel. §. tutores autem sunt. Aedituus est: Ergo iure fungitur tuendarum ædium. Ibidem. Caius amisit ciuitatem : Ergo ius ciuium quoq; amisit.

Ex hac coniugatione potest rursus alia duci sequela. Ut qui eo modo ex numero ciuium Romanorū tollitur, perinde quasi eo mortuo, desinant liberi in potestate eius esse, ait Iustinianus, Instit. quib. mod. ius patr. potest. sol. §. cūm autem is.

Est procurator, itaq; habet ius pro alio curandi. l. j. l. ignorantis. l. pen. & l. ult. ff. de procur.

Aqua pluuia nocens potest arceri, ergo aqua dū pluit nocens potest arceri. l. j. §. j. & §. in summa. ff. de aqu. plu. arcen. Si aqua pluuia, uel quæ pluuia crescit, noceat.

Hæres in ius omne defuncti succedit. l. cūm hæres, in princ. ff. de diuers. tempor. præscript. Ergo hæreditas est successio in uniuersum ius, quod defunctus habuerat. l. hæreditas. ff. de regul. iuris.

Cognitioni legauit, igitur legauit cognatis. l. si cognatis. in fi. ff. de reb. dub.

Ciuiibus Hamburgensibus reliquit, igitur ciuitati Hamburgensi reliquisse censetur. l. ij. ff. eod. tit.

Conuersa quoq; hæc colligendi formula procedit. Ut non tuetur, ergo non est bonus tutor. Non est iustum, ergo

Ergo non est uerum ius. l. j. in prin. ff. de iusti. & iure.

I N F R A C T I O.

I. Non procedit hæc argumentatio coniugationis seu deriuationis, si consequentia facti elicias. Non enim tenet hæc ratiocinatio: Tutor est, ergo tuetur. Quid enim minus aliquando faciunt tutores, quam tueri pupillum & bona eius? Sicut Iustinianus grauitèr deplorat, Nouella, Vt qui se res mino. oblig. hab. perhi. Constit. lxxij.

Non rectè item infertur: Testis est, ergo testimonium ueritatis dicit. Nouell. de testib. in prin. Consti. xc. Plerique enim testimonium dicunt, non in hoc, ut quæ gesta sunt, elucescant: sed ut aliquantò etiam obscuriora reddantur.

II. Aliquando materia quæstionis refragatur coniugationi seu deriuationi uocum. Et tunc cessat hæc argumentatio, ne iuris & æquitatis ratio euertatur. Vt ecce: Ponamus beneficiarium aliquem esse defunctum sine liberis masculis, filia tantum uel sorore relicta. Hæc petens hæreditatem paternam uel fraternam, sic argumētatur: Beneficium hoc uel illud est hæreditariū, Ergo debetur hæredi.

Antecedens probat: quoniam fuit concessum defuncto & hæredibus suis, quod solet appellari hæreditarium. Consequens autem uult demonstrare ex hoc loco à coniugatis.

Certè, tota iuris non scripti ordinatio, & recepta politia, repudiat hanc argumentationem. Est enim uerum, quòd feudum hæreditarium nemo acquirit, nisi sit hæres defuncti beneficiarij, scilicet, masculus, non autem fœmina. Nam appellatio hæredum non porrigitur ad fœminas, nisi in literis beneficiarijs, quas inuestituras appellant, nominatim exprimantur. tit. de his qui feud. dar. poss. §. hoc autem not. est. de alie. feud. §. sed diuersum. & de leg. Cõra. §. similiter.

Connexa hîc sunt accipienda, quæ licet inter se diuersa, iunguntur tamen ad aliquem iuris effectum, uel priuato hominis arbitrato, uel publica legis autoritate.

Quamobrem nihil refert, utrum connexa nuncupemus, an commixta, uel coniuncta. Nam & indiuidua ad hunc locum pertinent, sicut inferius adparebit.

Paulus, ff. de uerb. signi. Triplici modo coniunctos intelligimus. Aut enim re per se coniunctio contingit, aut re & uerbis, aut uerbis tantum. Idem in l. re coniuncti. ff. de legat. iij.

F O R M V L A.

I. Ex pluribus connexis elici potest iuris effectus, qui ex uno eorum separatim non posset inferri. l. Gallus. §. ille casus. ff. de liber. & posthum. Iuliano tamen uidetur duobus quasi capitibus legis commixtis in hoc quoque inducere legem, ne rumpantur testamenta.

Loquitur autem de lege Vellea, quæ uno tantum capite inspecto, non probat adsertionem Iuliani: uerum duobus capitibus ad eandem sententiam coniunctis, optima reedit probatio. Legis Vellea fit mentio in d. l. Gallus. §. & quid si tantum.

Eodem modo, si duo testes adfirmant de lustro tantum uno possessionis: certè non probatur usucapio, seu (ut uocant) præscriptio decennij. Cæterum si alij duo testes reddant fidem de alio quoque lustro, hoc est, de quinquennio eiusdem possessionis, absoluta erit probatio coniunctis hisce testimonijs.

Similiter, ubi rei uindicatione utili instituta, probaueris rem ex pecunia tua emptam fuisse, nihil efficies. l. si ex ea pec.

pec. C. de rei uindic. Sin autem præterea ostenderit te esse militem, directò procedet iudicium. l. si ut proponis. C. eo. tit. Quòd si minorem te xxv. annis probaueris, aut uxoris tuæ pecunia rem fuisse comparatam: utique & tunc supplebitur probatio, & tenebit utilis uindicatio iure subsidiario. l. ij. ff. quando ex fact. tut. l. curator. C. arbit. tutel. l. uxor marito. C. de dona. inter uir. & uxor.

Hanc utilem, frequentem, ac efficacissimam connectendi rationem, Romani olim grauitè significabant his uerbis, Probationi admouere: Hoc est, argumentis cumulatim adpositis aduersarium ita premere, ut exuberanter conuictus uideatur. Admotum enim dicitur id, quod proximè adiectum, contingit rem cui applicatur. Quod & connexum hìc uocamus.

Sic uera & genuina lectio restitui debet. in l. j. in princ. ff. de quæst. Ad tormenta seruorum ita demum ueniri oportet, cum suspectus est reus, & alijs argumentis ita probationi admouetur, ut sola confessio seruorum deesse uideatur. Corruptè enim legi solet, A' probatione amouetur. Nam (rogo) qua fronte posset accusatus amoueri ac destitui probationibus?

II. Plura simul collecta iuuant, quæ singula non prosunt. l. iij. §. j. ff. de testib. ibi: Non utiq; ad unam probationis speciem, cognitionem statim alligari debere. l. instrumenta domestica. & l. seq. C. de probationib. l. nec non & si quis. §. si quis sapius. ff. Ex quib. caus. maior. l. ij. in prin. ff. de excusat. tut. & ibi glos. uerb. legitimis. c. cum causam. de probat.

III. In connexis seu indiuiduis, utile uitiatur per inutile. l. Pedius. libro nono. §. in seruum. ff. de recept. arb. Si in Titium & seruum compromissum sit: nec

Titium cogendum sententiam dicere, quia cum alio receperit. Idem in l. j. §. item queritur. ff. de aqua cotidi. & aesti. Ego Ofilio adsentio, non posse diuidi. Et in §. seq. Quod est uerum: quia pecora separari possunt. Probatur in l. planè ubi transferre, in prin. ff. de legat. j. l. plerunq; propter. & l. ædiles aiunt. §. fin. ff. de ædil. edict. Nisi si separari non possint.

Et hoc modo conciliatur regula de utili non uitando per inutile. c. utile. de reg. iuris. lib. vj. l. j. §. sed & si mihi. & l. quæ extrinsecus. ff. de uerbo. oblig. l. pecuniæ scænebris. in prin. ff. de usuris.

IIII. Vbi plura coniunctim exiguntur, à lege uel ab homine, ibi non sufficit unum fieri, aut probari. l. Fulcinius §. j. ff. quib. ex caus. in possess. eat. Cum hoc edictum locum habet, non sufficit latitare: sed & necesse est fraudationis causâ id fieri, neq; fraudationis causâ, si sine latitatione fit, satis est ad possessionem & uenditionem.

Idem, in l. si per alium. ff. ne quis eum qui in ius uoca. Docere autem debet quis per hanc exemptionem factum, quo minus in ius produceretur. Itaque non sufficeret probari alterum, scilicet, uel exemptum fuisse, uel non productum in ius.

Paulus, ff. de condi. instit. Si hæredi plures conditiones coniunctim datæ sint, omnibus parendum est: quia unius loco habentur. Sed si disiunctim sint, cuilibet.

V. Quæcunque ob utilitatis rationem lex scripta, uel non scripta, uetat diuidi, & uult integra conseruari: ea quouis modo non possunt diuisim adquiri, neq; retineri, neque alienari. l. ij. in prin. ff. de uerb. oblig. Quædam non recipiunt:

cupiunt : ut in his, quæ natura diuisionem non admittunt: ueluti cùm uiam, iter, actum stipulamur. *l. eadem dicemus. §. Cato. ff. eo. ti.* Quia quod in partes diuidi non potest, ab omnibus quodammodo factū uidetur. *idem in l. in executione. §. secunda. ff. eo. ti.* Quia operis effectus in partes scindi non potest. *Effectus, hoc est, profectio, quæ tota, aut accedit, aut abest operi.*

Exemplum huius argumentandi formulæ admodum insigne est in tit. de prohib. feud. aliena. per Frid. Præterea, Ducatus, Marchia, Comitatus, decæterò non diuidatur: aliud autem feudum (si consortes uoluerint) diuidatur.

Ratio sumpta fuit ab isto loco connexorum. Vniuersitas enim regalis, & si multa contineat bona inter se diuersa, ciuitates, castra, uillas, iurisdictiones, & cætera id genus: indiuiduitatem tamen introducit publica imperij utilitas. Nam si per ulla diuisiones lacerarentur huiusmodi ditiones: certè non diu constarent: & per consequens imperium, cuius sunt membra, deminueretur paulatim in ea, qua nunc est forma.

*Sed dices: Nonne cotidie uidemus diuidi inter principes beneficia regalia? Respondeo: Non diuiduntur propriè, uel perpetuo iure: quoniam Tituli, dignitates, & iura beneficiaria manèt integra familia. Administrationes tantum & emolumenta separatim possidentur, ad euitandam consortium discordiam. Cur enim ad arma & rixam procedere patiatur prætor, quos potest iurisdictione sua componere. *l. si cuius rei. §. sed si inter duos. ff. de usufruct.* Et Paulus, *l. in re communi. ff. de serui. urb. præd.* Itaque propter immensas contentiones plerunque res ad diuisionem peruenit.*

Aliud exemplum est de principali & accessorio : quæ inseparabiliter sunt eiusdem nature ac qualitatis connexa. l.j. C. de codicill. l. eos qui principali, in princ. C. de usuris. l. nihil dolo. §. cùm principalis. ff. de reg. iuris. Et c. accessorium eo. tit. lib. vj.

I N F R A C T I O.

Si plura connectantur, quæ ad diuersum tendunt finem, non potest subsistere hæc argumentatio. Nam ad faciendam ratiocinationem ualidam, oportet talia iungi, quæ inuicem sibi possint patrocinari, & concinnè censeantur applicata. l. si idem cum eo. ff. de iurisd. Vbi quantitas plurium actionum, non potest coaceruari ad excludendam iurisdictionem magistratus. Quid enim actio commune habet cum actione? l. usuræ. C. de usuris. l. sancimus. §. si quis autem talem. C. de donat. & l. j. C. qui nume. tutela. Sed imperfectæ diuersæ species uacationis, licet permixtæ, ad excusationem non proficiunt.

Huc referendum est illud, quod rectissimè dici solet, Allegationem seu probationem extra causam de impertinentibus articulis factam, nullius esse momenti. l. ad probationem. C. de probationib.

II. Sæpe ita comparatum est, ut & coniuncta pro disiunctis accipiantur, & disiuncta pro coniunctis. ff. de uerb. signifi. l. cùm quidam. C. eo. tit. utrobique sunt exempla.

A' C O R R E L A T I U I S.

Correlatiua, aliàs relata, aliàs ad aliquid dicta, censeantur ea, quæ secundum hoc ipsum quod sunt, aliorum prorsus dicuntur, hoc est, quæ nisi possint ad aliud referri, non existunt in rerum natura. Vt, Dominus non est, qui non

non habet seruum. Et contra. Seruus non est, qui non habet dominum. Pater item filij pater est : & ex diuerso, Filius patris filius est.

Totum deniq; non potest dici, quod partes non habet. Et ex contrario, partes esse non possunt, quæ nõ habent totũ.

Præterea, sunt correlatiua, quæ propter mutuam inter se considerationem contrarij effectus circa eandem rem, dicuntur contraria relata. Veluti, Acquirere & Admittere, Obligari & Liberari, Emere & Vendere, Contrahere & Distrahere : cæteraq; id genus.

F O R M U L A.

I. Posito uno correlatiuorum, ponitur & alterum. Rursus, sublato uno, tollitur quoque alterum. Si ponas Titium ex locatione obligatum : necessariò fateberis, Lucium ex conductione eiusdem contractus obligari. Et contra: Si adseras Titium per acceptilationem, aut per alium modum fuisse liberatum: certè frustra negaueris, Lucium liberari ex eodem contractu. l. si. ff. de acceptil. Vbi Paulus in hoc reprehendit Labconem, his uerbis: Vtrinque per acceptilationem, tamen ab alterutra parte duntaxat intercessit, liberantur obligatione.

Eleganter Iustinianus, l. si. C. de indict. uid. toll. Legem Iuliam Miscellam, quemadmodum in foeminis sustulimus : ita & in masculis esse sublatam, &c.

II. Quicquid iuris in uno correlatiuorum statuitur, id in altero quoq; statui censetur. Quemadmodum dotes sunt conseruandæ mulieribus per hypothecam tacitam priuilegiariamq;: Ita & maritis donationes propter nuptias. l. j. §. & ut plenius. C. de rei uxori. actio. Ita & in huiusmodi actione damus ex utroque latere hypothecam. Gloss. in §. sed tamen Instit. de donat.

Sicut in casu soluti matrimonij cauendum est uiro: Ita & mulieri cautio erit exponenda mulieri de indemnitate. l. si filiofamiliâs dos. §. fin. ff. solut. matri.

Condemnatur maritus uxori, & dotis, & quorumcunq; contractuum nomine, in quantum facere potest. Quod & in persona mulieris æqua lance seruari æquitatis ratio suggerit. l. non tantum, in fin. ff. de re iudic.

Grauer Vlpianus, ff. de reg. iur. Non debet actori licere, quod reo non permittitur. Idem l. quid tamen. §. sed & si in aliquem. ff. de recep. arb. Absurdum enim esse, iustum in alterius persona ratum esse, in alterius non. Idem in l. patre furioso. ff. de his qui sui uel alie. iuris sunt. Nam cum consistat matrimonium altero furente, constat & utroq;.

III. *Correlatiuorum quoq; contrariorum eadem est iuris ratio. Vlpianus, ff. de reg. iuris. Nihil tam naturale est, quam eo genere quodq; dissolui, quo colligatum est. Ideo uerborum obligatio, uerbis tollitur: nudi consensus obligatio, contrario consensu dissoluitur.*

Paulus, ibid. Ferè quibuscunq; modis obligamur, iisdem in contrarium actis liberamur: cum quibus modis adquirimus, iisdem in contrarium actis, amittamus. Idem. ff. de acquir. possess. Quemadmodum nulla possessio adquiri nisi animo & corpore potest: ita nulla amittitur, nisi in qua utrunque in contrarium actum est.

Sicut in petitione hereditatis distinguitur, utrum reus conuentus necessario aliquid emerit, an non: Ita refert, utrum hereditatis inter fuerit aliquid uendi, an non. l. item ueniunt §. j. & §. simili modo. ff. de peti. hered.

Vt in contractibus obseruatur consuetudo loci : aliás in quo negotium gestum est. l. si fundus. ff. de euct. aliás in quem collata est solutio. l. contraxisse. ff. de act. & obliga. l. uinum, in fin. ff. si cert. petat. aliás iudicij. l. iij. in fin. ff. de testib. Ita et in distractu, cum de repetitione tractatur, consuetudinē oportet respicere. l. qui loco. ff. de cond. indeb. l. exigere dotē. ff. de iudi. Tractatur in l. j. in prin. ff. de usur.

Sicut iurans obseruare contractum, omnino tenetur etiam minor : Ita & qui distractum iurauit. Constit. sacramenta pub. C. si aduersuend. c. ij. de pact. lib. vj.

Quemadmodum contractus, dolo malo coeptus, ipso iure nullius momenti est : sic & dissolutio contractus, cui dolus malus occasionem præbuit, non prodest ad liberationem l. de tutela. C. de in integ. restit. minor. Vt, contractus præstat titulum usucapiendi : sic & nonnunquam distractus. l. Pomponius refert. §. si is qui precario. ff. de acquir. possess.

1111. Vbi est lucrum uel emolumentum, ibi damnum quoq; , aut onus esse oportet. Et contra. Vbi est onus uel damnum, ibi non est præripiendum commodum. Instit. de legit. patr. tut. Quia plerunque ubi successionis est emolumentum, ibi & tutelæ onus esse debet.

Ex diuerso Paulus, ff. de reg. iuris. Secundum naturam est, commoda cuiusque rei consequi eum, quem sequentur incommoda.

Accedit l. Iulianus libro decimoquinto. §. si procurator. ff. de act. empti. Vbi, cum alijs aduersus dominum detur utilis ex empto actio : æquum est, ut per contrarium detur ei quoq; hæc eadem actio utilis aduersus alios.

I N F R A C T I O.

I. In qualitatibus correlatiuorum proprijs, non pro-

cedit hæc argumentatio : sed in communibus ualet.

Parentes habent liberos suos in potestate. Instit. de patria potesta. l. nam ciuium. ff. de his qui sui uel alien. iuris sunt. Male profectò colligeres, ergo liberi habent parentes quoque in potestate. Nam pietatem & reuerentiam liberi parentibus debent. l. j. l. liberto. & l. sequen. ff. de obsequ. à libert. & liberis. l. ueluti. ff. de iusti. & iure.

Parentes habent ius emendandi liberos. l. j. C. de emendat. propinq. Sed minimè gentium liberi parentes. d. l. j. §. si filius. Ius enim patriæ potestatis, & emendatio, sunt propriè parentum qualitates : liberis nullo modo conueniunt. l. iij. C. de patr. potest.

Sin autem qualitatem ponas generaliter utrique correlatiuorum communem, ualet ratiocinatio. Ut, parentibus licet ex legitima causa exhæredare liberos. Et contra, liberis permittitur ob legitimam causam exhæredare parentes. Sed huiusmodi causæ exhæredationis non sunt eædem in specie. Nouell. Ut cum de appellat. §. ad hæc aliud. & §. atq; hæc quidem. Constit. cxv.

II. Quando alteri correlatiuorum superuenerit causa, quæ non est in altero, tunc malè ex eis colligitur argumentum. Iulianus, ff. de pact. Si conuenerit, ne dominus à colono quid petat, & iusta causa conuentionis fuerit : nihilominus colonus à domino petere potest. Causa enim petendi superuenit colono post tempus conuentionis.

Eleganter Marcellus, ff. de rit. nupt. Obseruandum est, quòd inferioris gradus homines, ducant uxores eas, quas hi, qui altioris dignitatis sunt, ducere legibus propter dignitatem prohibentur.

At

At contrà: antecedentis gradus homines non possunt eas ducere, quas ipsi qui inferioris dignitatis sunt, ducere non licet.

Ecce homines inferioris gradus, & homines antecedentis gradus habent mutuam inter se relationem: Non tamen in utrisque statuitur idem ius, quatenus ad nuptias attinet: quia in hominibus altioris dignitatis est alia ratio.

AB ANTECEDENTE

& consequente.

Nihil moror quòd nonnulli putant, ab antecedentibus & consequentibus non esse locum uel sedem, sed formulam quandam argumentandi, sicut Syllogismus, enthymema, & reliquæ sunt formulæ. Nam quid opus est ista curiositate subtili & uana? Argu. l. sicut re corporali. §. si debitori. ff. quib. mod. pig. uel hypothec. soluit. Hæ enim subtilitates à iudicibus non admittuntur. Sit enim utrumque in disciplina ciuili, hoc est, sit locus & simul formula colligendæ ratiocinationis. Nam præter structuram membrorum, utique antecedentia & consequentia, generaliter appellari possunt ea, quæ inuicem sibi coherent, ac per illationem monstrant ius præteritum, uel præsens, uel futurum esse. Itaque antecedens est thesis, ex qua ducitur aliquid adfirmando uel negando. Consequens est sententia ex antecedente ducta, uel semel uel iterum. Nam eadem propositio potest esse consequens antecedentis: & rursus poni pro antecedente alterius consequentis, nouo quodam ductu. Cùm nihil prohibeat sequelam uehi longius per multas illationes rerum adiunctarum. Ut, Publicè interest, dotes mulieribus conseruari: ergo dotium causa semper & ubique præcipua est.

est. l. j. ff. soluto matrimonio.

Ex hoc consequenti, denuò potest fieri antecedens, hoc modo: Dotium causa semper & ubique præcipua est: ergo multis donatur priuilegijs, & constitutio, & exactio dotis. l. ad exactionem. C. de dot. promiss. l. j. C. de rei uxor. act. l. ubi adhuc. C. de iure dot. l. assiduis. C. qui potio. in pignor. hab. Ecce, sequela prioris argumenti, antecedens est posterioris. Cuius generis exempla in Pandectis reperies infinita, si Iurisconsultorum probationes expendas, & interim obserues quid ex præcedentibus inferant.

F O R M V L A.

I. Qui fatetur antecedens, is cogitur quoque fateri consequens. Et contra: Qui negat antecedens, is intelligitur negare & consequens. Mutui contractus est, ergo & obligatio mutui. E' contrario: Non est mutui contractus, ergo nec obligatio mutui. l. ij. §. appellata. ff. si cert. petat.

Iudex intra territorium suum habet iurisdictionem, ergo subditi debent ei obtemperare. l. j. in princ. & §. j. ff. si quis ius dic. non obtemp. Nouell. Vt omn. provin. magistr. obtemp. §. j. Constit. lxxvij. extra territorium non habet. ergo impunè ei non paretur. l. si. ff. de iurisd.

Iabolenus, l. ij. ff. de iurisdic. Cui iurisdicatio data est, ei quoque concessa esse uidentur, sine quibus iurisdicatio explicari non potuit.

Ulpianus, l. j. §. j. ff. si ususfruct. petat. Ususfructus legatus adimniculis eget, sine quibus uti frui quis non potest. Et ideo si ususfructus legetur, necesse est, ut sequatur eum aditus. Vnde si quis aditum neget, ipsum censetur ususfructum negare. Quam calliditatem ut euites, obserua.

Idem,

Idem, ff. de procur. Qui procuratorem dat, ut confestim agat: is intelligendus est permittere procuratori, & postea litem peragere. *Idem, in l. patre furioso. ff. de his qui sunt sui uel ali. iur.* Nam furiosus, licet uxorem ducere non possit, matrimonium tamen retinere potest. Quod cum ita se habet, in potestate filium habebit.

Paulus, ff. sol. matrim. Et definit seruus in dote esse, quia cui manumittendi causam donare liceret, ei quodammodo donaret, quod permetteret manumittere. *Iunct. l. præceden.*

Ulpianus, in l. sed & si res. ff. de public. Marcellus libro decimoseptimo digestorum scribit: eum qui à furioso, ignorans eum furere, emit, posse usucapere, ergo & publicianam habebit.

II. *Concessa re aliqua, censentur omnia concedi, quæ necessario præcedunt aut sequuntur. Veluti, cum seruo daretur olim hæreditas. reputabatur simul etiam dari libertas, sine qua ad hæreditatem perueniri non poterat. Instit. quib. ex caus. manum. non lic. §. idemq; iuris.* Cum non sit uerisimile, eum quem hæredem sibi elegit, si prætermisit libertatis dationem, seruum remanere uoluisse, & neminem sibi hæredem fore.

Pomponius in l. illud dubitari. in fi. ff. de adquir. hæred. Sicut si legitimam uelim ad me pertinere, cum sciam testamento mihi relictam: uidebor ante repudiare testamentum, & ita legitimam adquisisse.

Procurator datus ad petendam rem mobilem uel legatum: existimabitur simul etiam dari, ut experiatur ad exhibendum, uel, de tabulis exhibendis. l. ad rem mobilem. & l. ad legatum. ff. de procur.

III. Proh

III. *Prohibita re, intelliguntur omnia quoq; prohiberi, per quæ peruenitur ad eam. Vlpianus, ff. de rit. nup. Oratio Imperatorum Antonini & Commodi, quæ quasdam nuptias in persona Senatorum inhi- buit, de sponsalibus nihil locuta est: rectè tamen dicitur, etiã spõsalia in his casibus ipso iure nullius esse momenti: ut suppleatur quod orationi deest.*

Si quando Imperator noster uoluerit iudicia rectè con- stitui in foro: necessum est, ut prius emendet scholasticas profesiones, per quas adolescentes ad iudiciariam fun- ctionem rectè exercendam præparantur: sicut grauer animaduertisse uidetur Iustinianus in Constit. digesto. j. §. nostram autem consummationem. Et iterum, Constit. iij. §. hoc autem quod.

I N F R A C T I O.

I. *Hæc argumētatio potest toties eleuari, quoties con- sequens temere ducitur ex antecedente, propter rationem iuris in consequentiæ casu repugnantem. Vt, si quis sciens se non esse Magistratui subiectum, consentiat in eius iuris- dictionem. Deinde, uolens euitare iudicium, argumentetur ex hoc loco. Non sum subiectus uestræ iurisdictioni: ergo suscipere cognitionem uestram non teneor. Certè, conse- quens non cohæret cum antecedente, quia subiecit se per consensum, l. j. & l. ij. in princ. ff. de iudi. Inter con- sentientes, cuiusuis iudicis, qui tribunali præest, uel aliam iurisdictionem habet, est iurisdictionis.*

Mandauit aliquis (pone) procuratori negotia sua ge- neraliter. Malè profectò inferres, ergo transigendi pot- statem uidetur dedisse. l. mandatu. generali. ff. de procur.

Siquidem quælibet oratio generalis, seu uniuersalis, reuocatur ad uerisimilem autoris mentem, nec patitur
omnes

omnes ex se trahi sequelas, etiam si iuramentum interueniat. l. obligatione generali. & l. seq. ff. de pign. l. si libertus ita iurauerit. ff. de oper. libert.

II. Quando antecedens nimium excedit consequentiam, tunc falsa est illatio. Vt, si colligas tali modo: Testator reliquit seruo suo legatum, ergo uoluit eum esse liberum. Non tenet consequentia: Libertatis enim aestimatio in tantum excedit legatum, ut nullam habeat cum eo coherentiam. l. pen. C. de necess. & seru. hered. instit. Illo uidelicet obseruando, ut si legatum uel fideicommissum eis sine libertate relinquatur, maneant in seruitute.

Eadem ratione non est probabilis sequela hæc: Filia est hæres alicuius principis sine filiis defuncti: ergo habet ius hereditarium in omnibus plane bonis totius ditionis. Nam sequela multò patet latius, quàm antecedens propositio de hærede. Siquidem Hæreditas, etiam sine ullo corpore, iuris intellectum habet.

Melior autem consequentia est hæc: Fœminæ nõ habent hereditariam successionem in beneficijs regalibus: ut tractatur in tit. de alien. feud. in fi. & tit. de feud. marchi. uel ducat. uel comitat. ergo non habent petitionem hereditatis hoc casu. Habent tamen titulũ dignitatis honorarium, elocantur honestis dotibus, et habent legitimã naturæ pecuniariã, uel usufructuariã pro cõditione ditionis et personarũ.

III. Si rationes antecedentis & consequentis coherent quidem: sed ad tempus tamen, quo finito separatæ censeantur, utiq; non potest subsistere argumentatio.

Administrans officium in prouincia non poterat olim inde oriundam, uel domicilium ibi habentem, uxorem ducere: deposito autem officio licebat. l. si quis officium. ff. de rit. nupt. Eo itaq; aut simili casu non procederet illatio:

Officialis

Officialis non potest ducere uxorem in prouincia, ergo nec sponsalia contrahere. d. l. si quis offic. Quamuis sponsare non prohibeatur.

Nec obstat L. oratio. ff. cod. tit. superius allegata: quoniam in persona Proconsulis erat perpetua inhibitio, in alijs autem non æquè.

Vt autem commodè discernas: utrum necessaria sit hæc argumentatio, an uerò possit refutari: resolue totam antecedentis & consequentis structuram in simplicem thesim, seu propositionem. Nam si ea fuerit extra dubitationem uera, minimeq; ambigua: non potest etiã impugnari collectionis formula. Siquidem simplices propositiones per se possunt faciliter & certò iudicari.

Vt ecce: Mutuum est re contractum, ergo obligatio ex mutuo est re contracta. Resolue sic: Mutuum est obligatio re contracta. Propositio est uera simpliciter, ideoq; in formulam antecedentis & consequentis separatim redacta, non potest eleuari.

Legatus est ususfructus fundi, ergo hæres debet prestare uiam ad eundem fundum. Resolue hoc modo: Legato ususfructu fundi debetur uia ad eum. Thesis non est simpliciter uera: unde nec argumentatio simpliciter obtinet. Nam potest aliquando iter ad usumfructum percipiendum sufficere. l. j. §. si. ff. si ususfr. petat.

A DIFFERENTIBVS.

Differentia sunt, quæ substantijs quidem inter se dimouentur: non tamen pugnant. Vnde nihil refert, utrum differentia nuncupes, an separata, uel diuersa.

Trifariam autem censentur res differre: Scilicet Genere, quæ diuersorum sunt generum: ut, Contractus inter uiuos,

uiuos, Vltima uoluntas. Specie, quæ diuersarum sunt specierum: ueluti, Emptio, Commodatum. Indiuiduo, quæ singulæ distant inter se: ut, Emptio Lucij, Emptio Titij: Testamentum Caij, testamentum Sempronij.

In iure autem crassius intelliguntur differentia seu diuersa, quæcunque per aliquam qualitatem & circumstantiam dissimilia sunt. Idcirco huc referenda est argumentandi formula, quam Cicero à dissimili uocat, De orato. Lib. ij. Si barbarorum est in diem uiuere, nostra consilia in sempiternum tempus spectare debent.

FORMULA.

I. Ad positionem unius rei, siue in genere, siue in specie, siue in indiuiduo: consentur aliæ res eiusdem generis, speciei, uel indiuidui prorsus remoueri.

Vlpianus in l. Quintus Mutius. ff. de aur. arg. mund. Argento omni legato, quod suum esset, sine dubio non debetur id quod in credito est. Multum enim differt, in arcane positum sit argentum, an in tabulis debeat.

II. Separatorum, separata est ratio iuris. l. j. §. cum prædium. ff. de pignor. Pignoris etenim causam nec usucapione perimí placuit: quoniam quæstio pignoris, ab intentione dominiij separatur.

Vlpianus in l. iusiurandum & ad pecunias. §. non semper. ff. de iureiur. Forsitan ex diuersitate rerum uel personarum quibusdam emergentibus, quæ uarietatem inducunt.

Quemadmodum uno collyrio non oportet ad instar imperitorum medicorum, oculis omnium mederi, teste Hieronymo, Dinstin. xxix. c. ulti. Ita perniciosissimum fuerit, si in omnibus hominum negotijs porrò infinitis, una tantum uel

h

altera

altera iuris formula adhibeatur: quin potius differentiam personarum, & rerum, definire oportet diuerso iure.

Vlpianus in l. Papinianus. libro secundo. ff. de minorib. reprehendens Papinianum: Non rectè: Quid enim commune habet delictum cum uenia ætatis? Et perpende hic Papinianum ipsum iuris Asylum, non satis perpendisse negotiorum differentiam.

III. Ex diuersitate rerum, personarum, & temporum omnes leges conciliantur. Iustinianus Const. digest. iij. Contrarium autem aliquod in hoc codice positum, nullum sibi locum uindicabit, nec inuenietur, si quis subtili animo diuersitatis rationes excutiat: sed est aliquod nouum inuentum, uel occultè positum, quod dissonantię querelam dissoluit, & aliam naturam inducit, discordiæ fines effugientem.

Probatur xxix. Distinct. c. j.

A C O N T R A R I I S.

Contraria sunt, quæ non solum substantijs sunt separata, sed etiam pugnant inuicem. Vnde hunc locum, à repugnantibus quoq; rectè dixeris. Censetur autem contraria, aliàs immediatè, aliàs mediatè. Immediatè contraria sunt, quæ adeò sese mutuò non compatiuntur, ut nullum admittant medium. Vnde Cicero nuncupat Valde contraria, & Negantia. Proculus per disiunctionem, & subdisiunctionem describit. l. hæc uerba, ille aut ille. ff. de uer. sig. Disiunctiuum est, ueluti cùm dicimus, A V T D I E S, A V T N O X E S T: quorum posito altero, necesse est tolli alterum. Horum contrariorum natura est, ut quemadmodum eodem tempore non potest utrunq; esse: ita nec neutrum, sed alterum existat oportet.

Mediatè

Mediatè uerò contraria sunt, quæ opponuntur quidem, sed medium tamen quoddam admittunt, & neque prorsus ponunt, neq; tollunt sese mutuò. Nam aliàs utrunque, aliàs neutrum esse potest. d. l. hæc uerba, ille aut ille. Subiuncti autem genera sunt duo. Vnum, cum ex propositis finibus ita non potest utrunq; esse, ut possit neutrum esse: ueluti cum, AVT SEDET, AVT AMBVLAT. Nam ut nemo potest utrunq; simul facere, ita aliquis potest neutrum: ueluti is, qui accumbit. Alterius generis est, cum ex propositis finibus ita non potest neutrum esse, ut possit esse utrunque: ueluti cum dicimus, OMNE ANIMAL AVT FACIT, AVT PATITVR. Nullum enim animal est, quod nec faciat, nec patitur. At potest simul & facere & pati.

Meum & tuum itcm sunt contraria adfirmando. Nam quod meum est, id tuum esse non potest in solidum. l. si ut certo. §. si duobus. ff. commod. Sed habent tamen medium negando. Quandoquidem uere dici potest, neq; meum neq; tuum esse id, quod fortè alterius sit tertij, aut nullius. Instit. de rer. diuisio. §. uniuersitatis. & §. nullius.

Facit deniq; simul & patitur, qui duplicem actionem instituit. Nam uterq; litigatorum, & actor & reus intelligitur. l. in tribus iudicijs. ff. de iudi. l. inter cohæredes. §. qui familie. ff. fami. eriscun. l. iudicium communi diuidundo. ff. fini. regund. l. ij. §. si. ff. commu. diuidun. Instit. de interd. §. tertia diuisio.

Hanc argumentandi speciem iuris professores A' contrario sensu, uocare solent. Romanus Pontifex appellat, Indirectum sensum, seu intellectum. c. cum apostolica, in fin. de his que si. à præla. sine consensu. capit.

Ad explicandam autem crassius uim huius loci, non est ignorandum, Quòd contraria, opposita, seu repugnantia censentur quatuor modis.

Primò: Contradictoriè: ut si affirmatiuæ propositioni adjicias negationem, Titius est hæres ab intestato, Titius non est hæres ab intestato: contraria sunt per contradictionem meram atq; insolubilem.

Secundò: Relatiuè: ut, locator, conductor: testator, hæres. Hæc enim opponuntur per mutuam relationem. Quippe, quòd locator non potest esse conductor: & interim tamen alter refertur ad alterum.

Tertiò: Habitu & priuatione: ut, Visus, cæcitas. Item, auditus, surditas. Habitus enim significat rem adesse. Priuatio significat abiisse. Iam adesse aliquid & abesse uno eodemq; temporis momento, contraria sunt & opponuntur. Rursus, nihil potest abire uel desinere, quod aliquando non fuerit.

Hinc duci solet argumentatio. Priuatio præsupponit habitum. l. manumissiones. ff. de iusti. & iur. l. decem stipulatus. ff. de uerbor. obligat. Dum dicit: Non liberatur Mæuius, qui nec tenetur. Pomponius. ff. de reg. iuris. Non uidetur rem amittere, cuius propria nõ fuit. Et Paulus, ibi: Non potest uideri desisse habere, qui nunquam habuit. l. remittit. in fi. ff. de iureiuran. Nam quod susceptum est, remitti debet.

Quartò: Res pleræq; sui natura inuicem sibi repugnant. De quibus supra dictum est.

V I. Cum diuersa pro contrarijs adsumuntur, uitiosa fit argumentatio. c. cum apostolica. de his quæ fi. à prælat. Autoritates enim præmissæ licet diuersæ sint, non tamen aduersæ.

FORMULA.

I. Posito altero ex immediatè contrarijs, tollitur alterum: Et ex diuerso, Sublato altero, ponitur alterum. Vt ecce: qui ponit aliquid iustè factum esse, is negat iniuriam. Et, qui negat iure factum, is adserit iniuriam eiusdem facti.

Quod propter absentiae necessitatem alicui specialiter conceditur, id negatur præsenti. Papinianus, l. j. ff. de offic. eius cui mandat. est iurisd. Huius rei fortissimum argumentum, quòd lege Iulia de ui, nominatim cauetur: ut is, cui obtigit exercitio, possit eam, si profiscatur, mandare. Non aliter itaq; mandare poterit, quàm si abesse cœperit.

Mulierem adulterij damnatam testem produci lex Iulij uetat, Ergo non damnatam admittit. l. qui testamento. §. mulier. ff. qui testamen. facer. po.

Caius, ff. de uerb. signifi. Nam quem sine liberis esse dicere non possumus, hunc necesse est ut dicamus liberos habere.

Ulpianus, l. Pomponius scribit. §. sed & is. ff. de procur. Nam cum iudicatur rem meam esse, simul iudicatur illius non esse.

Paulus, l. lege Iulia. §. non autem obest. ff. de rit. nupt. Sed de hoc casu contrariam legis sententiam esse, Pomponius rectè putat, ut eis non connumeretur.

Facit l. sed & pupillus. §. si institoria. ff. de instit. actio.

II. Contrariorum eadem est disciplina. Hæc autem formula duplicem habet usum. Alterum, ut disciplina accipiat pro cognitione. Nam cognito uno ex contrarijs, non potest alterius ignoratio contingere. Iustinianus, Instit. de his qui sui uel alie. iur. is. §. j. Videamus itaque de his, quæ alieno iuri subiectæ sunt, Nam si cognouerimus,

h 3 mus,

mus, quæ istæ personæ sunt, simul intelligemus, quæ sui iuris sunt. Repetitur hoc ex l. j. in princip. ff. eod. tit.

Alterū uerò usum complectitur ista formula, ut disciplina intelligatur pro iure seu ordinatione politica. Siquidem contrariorum eadem est iuris definitio, relatione facta ad unam eandemq; rem.

Tempus non potest introducere obligationem, Ergo tempus nec liberationem introducit. l. obligationum ferè, in prin. ff. de actio. & oblig. l. si certis annis. C. de pact.

Sceuola, l. si. in fi. ff. de legat. iij. Quomodo enim augetur, ubi amplius est in bonorum possessionem: sic & ubi minus est, deducitur. Accedit l. quod in rerum. §. si quis post. ff. de legat. j.

Julianus, l. ex duobus, in prin. ff. de uulga. & pup. substi. Quia supremus non is demum qui post aliquem, sed etiam post quem nemo sit intelligitur. Sicut & è contrario, proximus non solum is, qui ante aliquem, sed etiam is, ante quem nemo sit, intelligitur.

Idem in l. seq. Vt quemadmodum portio quæ per bonorum possessionem accessit, auget legata: ita & hic quæ abscessit, minuat.

Vlpianus, l. nihil tam naturale. ff. de reg. iuris. Ideoq; uerborum obligatio, uerbis tollitur: nudi consensus obligatio, contrario consensu dissoluitur. De nudo consensu est l. ab emptione. ff. de pact.

Iustinianus Insti. de societ. Illud expeditum est, si in una causa pars fuerit expressa, ueluti in solo lucro, uel in solo dāno: in altera uerò omissa: in eo quoq; quod prætermisum est, eandem partem seruari.

Fundus in solutum datus, pluris uenditur à creditore suo

*suo lucro: sicut per contrarium minoris, suo damno. l. penul.
C. de solutionib.*

III. *Quidquid publicè uel priuatim statuitur, fit, aut dicitur in unum finem: id eatenus est accipiendum, ne in contrarium torqueatur. Nulla iuris ratio, aut æquitate benignitas patitur, ut quæ salubriter pro utilitate hominum introducuntur, ea nos duriore interpretatione contra ipsorum commodum producimus ad seueritatē. ff. de legi. & l. quod favore. C. eo. ti.*

Qui legat uxori bonorum suorum usumfructum: is non potest dici legasse cellas uinarias uel olearias, quia pugnet cum seipso. Abusus enim in his est: quæ utendo consumuntur, ut uinum, oleum. Reliquorum igitur bonorum, quæ usu non consumuntur intelligi oportet usumfructum esse legatum. l. j. ff. de usufruct. dum dicit: Salua rerum substantia. Accedit. l. fin. C. de fid. instrum. Et contrarium aliquid nostro eueniat propositio.

Accedit l. si certis annis. C. de pact. l. cum is qui. §. Fideiussor. ff. de condi. indeb. l. si. ff. de tributo. l. qui hominem. §. ulti. ff. de solutionib.

Qui perpetua exceptione se tuerit potest, solum repetit: & idè non liberatur. Bona illatio est à contrarijs. Cùm enim ista solutio per incuriam facta, pariat repetitionem indebiti: non potest simul etiam parere contrarium liberationis effectum. De effectibus autem non contrarijs, uide infrà.

Exemplum quoq; huc referri potest utiliter de carcere uel custodia militari. Vtriusque porrò temperamentum est adhibendum: ut seruentur tantum homines illæsi, nō etiam puniantur. l. j. & l. ulti. C. de custodi. reor. Certè, custodia hominum & punitio, ualde pugnant inuicem.

*h **

IIII. Con

IIII. *Contraria non possunt in uno subiecto, eodem tempore, secundum naturam sese pati. l. si per errorem. ff. de iurisdic. Quid enim tam contrarium consensui, quàm error, qui imperitiam detegit, dicit Vlpianus.*

Paulus, l. j. ff. Mandat. Mandatum nisi gratuitum, nullum est. Nam originem ex officio atq; amicitia trahit. Contrarium porro est officio merces.

Et propterea, allegans contraria non est audiendus: quoniam pugnat cum natura, & in altero contrariorum extremo, seipsum falsi conuincit.

Imperatores, l. j. C. de furt. Neq; enim æquitas patitur, ut & criminis causam persequaris, & bonæ fidei contractum impleri postules.

Innocentius Pontifex, c. sollicitudinem, in fi. de appella- tio. Non est tanquàm aduersa petens & sibi con- trarius audiendus.

Papinianus, l. Titie si nupsert. ff. de condit. & demonst. Ridiculum est eandem, & ut uiduam, & ut nu- ptam, admitti.

Accedunt l. cum præcum. C. de liber. caus. l. Professio. C. de munerib. patri. Et, xij. q. ij. c. quàm præposterum.

I N F R A C T I O.

I. *Non procedit argumentatio, si contraria interpré- teris secundum potentiam. Ut, Competit alicui actio furti, Ergo non competit ex eodem negotio mandati actio. Vel è diuerso, Datur actio mandati, Ergo non conceditur fur- ti. Si referas ad actum, tenet: sin autem ad potentiam, hoc est, quòd dominus possit eligere utram actionem maluerit intendere: minime gentium ualet illatio à contrarijs. l. si pecunia tua. C. de furt.*

Multa enim actu non concurrunt, quæ tamen ordine quodam

quodã & successu competunt alicui, & exerceri possunt.

II. In contrarijs quæ medium admittunt, non tenet istud argumentum, quanquam præsumptionis aliquid introducit. l. si inter me & te. ff. de excep. rei iudi. Interest, utrum meam esse hæreditatem pronuntiatum sit, an contrà. Nam si meam esse, nocebit tibi rei iudicatæ exceptio: quia eo ipso, quo meam esse pronuntiatum est, ex diuerso pronuntiatum uideatur, tuam non esse. Si uerò meam non esse: nihil de iure tuo iudicatum intelligitur: quia poterit nec mea hæreditas esse, nec tua.

Itaq; ex eo, quod actor uel reus conuentus dicit, rem aduersarij non esse: non potest irrefragabiliter inferre, suã esse. Veruntamen præsumptio nascitur pro possessore, deficientib. utrinq; probationib. l. ij. C. de prob. l. si. ff. de pub.

III. Diuersis temporibus & successiue, possunt duo contraria effectum habere circa eandem rem. Vt ecce, Commodum & incommodum sunt contraria, nec possunt eodem tempore simul concurrere. Sed potest tamen quis hodie lucrum consequi, cras damnum pati. Secundum hanc determinationẽ regula iuris considerat lucrum & damnũ circa eandem personam. l. id quod post, in prin. ff. de peri. & comm. rei uend. Instit. de legit. patr. tut.

IIII. Ex contrarijs mediatis, quorum neutrum in aliquo casu rectè potest admitti, optimum solet fieri temperamentum. Vlpianus, ff. de procur. Sed hæc neque passim admittenda sunt, neq; districtè deneganda: sed à prætore causa cognita temperanda. Idem, l. solet etiam. ff. de offic. procons. & leg. Non uerò in totum xenijs abstinere debet proconsul, sed modum adijcere: ut neq; morosè in totum abstineat,

neque auarè modum xeniorum excedat.

Julianus, l. raturum autem. ff. de sol. & eleganter Vlpianus, l. quo enim. ff. rem rat. hab. Hoc autem accipiendum ἐν πλάτει & cum quodum spatio temporis, nec minimo nec maximo, quod magis intellectu percipi, quàm elocutione exprimi potest.

V. Quando in altero contrariorum ratio honestatis reclamat, tunc non subsistit argumentum: etiamsi immediatè contraria sint. Nuntiatio noui operis potest sine causæ cognitione fieri: Remissio autem eiusdem nuntiationis, non æquè. l. j. §. nuntiatio. ff. de noui oper. nuntiat. Filius institui potest sub hac conditione, Si uolet: Exheredari autem sub contraria conditione, Si nolet, minimè potest. Ridiculum enim id esset. l. iam dubitari. ff. de hæredib. instit.

Conuenticula illicita non rectè fiunt in ecclesijs. Certè absurda fuerit ratiocinatio, si colligas à contrario: Igitur extra ecclesiam fieri possunt. Nam & illud extremum discederet ab honestate. Vt tractatur in l. conuenticula. C. de episc. & cleric.

VI. Cùm diuersa accipiuntur pro contrarijs, tunc argumentatio non tenet. c. cùm apostolica. ff. de his quæ fi. à præl. Autoritates enim præmissæ, licet diuersæ sint, non tamen aduersæ.

Illud obseruandum est: non semper censerì argumentum à contrarijs, ubi iurisconsultus dicit, Ex contrario. Nam ea uox plerunque significat casum seu facti speciem conuertendam esse: pro, E regione, aut Ex diuerso. l. si ab hostibus, in fin. ff. solut. matrim. l. ex diuerso. in princip. Ibidem. Idq; duntaxat pro tyronibus iuris admonco.

Omnium rerum humanarum quatuor sunt cause, sine quibus nihil subsistere, neque intelligi potest: Videlicet, Efficiens, Materialis, Formalis, & Finalis.

Causa efficiens est, à qua res fit, hoc est, cuius uis & opera fit, uel euenit, mediata uel immediata. Vt ecce, Iustitia est causa efficiens iuris. l. j. in prin. ff. de iusti. & iur.

Materialis causa est, ex qua fit res. Vnde merito eam efficienti cause subiunximus. Quia sine materia nulla species effici possit. l. adco quidem. §. cum quis ex aliena. ff. de adquir. rer. domin.

Triplicem materiam Paulus secundum Octauenum distinguit: Videlicet, Infectam, quam alibi rudem uocat: Signatam & Factam, quæ dicitur Species. l. si in rem aliquis agat. ff. de rei uindicat. iuncta l. quæ situm est. §. illud fortassis. ff. de legat. iij.

Formalis causa est, per quam rudis materia accipit faciem ac nomen alicuius speciei. Per unionem enim formæ cum materia, efficiens causa tribuit essentiam cuiilibet rei. Vnde Ulpianus eleganter uocat Statum. Sciat se formam ac statum antiquorum ædificiorum custodire debere. l. qui luminibus, in princip. ff. de seruitut. urban. præd.

Finalis denique causa est, propter quam res fit. Ideoque causa efficiens huic coheret. Primum enim omnium necesse est habere uim efficiendi. Deinde, ut efficiens aliquo ad agendum moueatur stimulo seu fine, quo consecuto requiescat. Et rursus: quo frustratus, irritum esse uelit quiduis à se factum. l. si pater tuus. & l. nec apud peregrinos. C. de hæred. instit.

Ex his causis quomodo ducantur argumenta, uideamus
primùm in genere, deinde in specie.

A CAUSA GENERALITER.

FORMULA.

I. A pari causa, procedit par effectus. l. de quibus. ff. de legib. Nam cum ipsæ leges nulla alia ex causa nos teneant, quàm quod iudicio populi receptæ sint: merito & ea quæ sine ullo scripto populus probauit, tenebunt omnes. Nam quid interest, suffragio populus suam uoluntatem declaret, an rebus ipsis & factis?

II. Cessante causa, cessat effectus. E diuerso, durante causa durat effectus. l. in omni. ff. de adopt. Finita patris adoptiui potestate, nullum ex pristino iure retinetur uestigium. l. generaliter sancimus. C. de episcop. & cleric. xvj. q. j. c. generaliter.

Probatur, l. actione. §. item si alicuius. ff. pro soc. l. j. ff. de minorib. l. si. ff. de milit. testam. Instit. de excus. tutor. §. item qui reipublicæ causa absunt. Qui si reuersi fuerint: recipiunt onus tutelæ.

Ulpianus in l. fructus esse. §. si uir. ff. solut. matrim. Et impensa non est præstanda, quia nec in fructu est marmor. Procedit itaq; argumētatio hæc tam adfirmando, quàm negando: sicut inferius quoque ostendetur.

III. Efficacior est prohibitio in causa, quàm in effectu. Vel, Melius est occurrere malo, quàm postea remedium quærere. l. si. C. in quib. caus. in integr. restit. necessa. non est. Nouell. de hæredib. & falcid. §. sed neque illis. Constit. j. Conuenit enim, ut consilium ante facta capiatur. Dicit Iustinianus.

Eadem ratione, non possunt emendari abusus iudiciorum, nisi prius reformentur scholæ, ex quibus procedunt magistratus & iudices. Instit. præfatio. in fin. Quam obrem Senatus olim Romanus, uolens malis iuuenum moribus occurrere, prohibuit ansam: scilicet, ne quis mutuò illis daret pecuniam. Et sæpe materiam peccandi malis moribus præstaret. l. j. ff. de senatusc. maced.

III. Scire, est rem per causas cognoscere. Vlpianus tractans suspecti postulationem ualde frequentem & necessariam, per causas eam eleganter explicat. l. j. ff. de suspectis tutoribus.

V. Causa utique præcedere debet effectum: non autem sequi. Vnde quo tempore beneficia militaria, quæ uulgo feuda dicunt, in usum prodirent: disputatum fuit, utrum fidelitatem, hoc est iusiurandum domino præstandum, præcedere oporteret institutionem, quam inuestituram appellant: an uerò contrà, fidelitas antea quàm institutio esset præstanda? Tandem obtinuit, inuestituram ueluti causam, primùm præstari debere. tit. quid præced. debeat, an inuest. uel fidel. Pomponius, l. huiusmodi legatum. ff. quand. dies legat. Quoniam causa ex qua debeat, præcedere semper debet.

VI. Vna causa potest producere multos effectus non contrarios. l. in numerationibus. ff. de solut. & ex diuerso, Vnus effectus potest multas habere causas mediatas & immediatas.

VII. Res quælibet denominatur à sua causa: id quod est quod Iustinianus inculcat: Et consequentia nomina rebus esse studentes. Instit. de donationib. §. sed nos plenissimo. l. defensores nihil. C. de defensorib. ciuitat. Instit. de tutel. §. est autem tutela. & §. seq.

I N F R A C T I O .

I. A non causa, quasi causa, nunquam ducitur ualida collectio : Sæpe enim uel dolo, uel errore, falsa causa allegatur pro uera, aut insufficiens pro necessaria. Vt si quis ita arguetur : Pauper est, ergo suspectus. Instit. de suspect. tutorib. §. si. Vel, Non est dos data, ergo non est matrimonium. l. cum multæ. C. de donationib. ante nupt. perniciosæ profectò sunt ratiocinationes.

Vitiosa item est argumentatio hæc : Litigatores sæpe intendunt iniquas apud iudicem controuersias, easq; patronorum opera legum allegationibus defendunt : ergo leges tradunt artem cauillandi. Causa enim falsa est, nec procedit ex legibus, sed ex corrupta hominum natura.

Iustinianus Nouell. de fili. ant. dotali. instrum. natis. Constit. xix. Quia tamen omnino extiterunt quidam, qui in re tam manifesta, uel ambigere conentur, uel errent. Idem, Nouell. Vt omnes prouinciar. magistr. obtemp. Ac cum ista homines efficiunt, prorsus in eam opinionem ueniunt, quasi perpetuo hanc potentiam obtenturi sint.

Similiter uitiosa est hæc illatio : In ditionibus beneficiarijs regalibus, utpote, in Ducatibus, Marchionatibus, et Comitibus (sicut appellat) reperiuntur bona, quæ apud alios successionem uulgarem admittunt. l. maximum uitii. C. de liber. præter. tit. si de feud. def. conten. sit inter dom. & agnat. uas. & tit. an agnat. uel fil. def. possit ret. feud. repud. hæred. Ergo in talibus quoque bonis fœmine principes, habebunt petitionem hæreditatis, mortuo parente, Duce, Marchione, uel Comite.

Falsa certè causa accipitur pro uera. Siquidem bona ipsa non sunt causa ipsius hæreditariæ successionis principaliter.

paliter Sed uera causa generalis est : ut morientes quemadmodum à maioribus suis alimenta ipsi sunt adepti , sic posteris suis quoq; relinquunt : ut tractatur , Nouella. de hered. & falcid. §. principio igitur. Constit. j. Vnde etiam legitima est constituta liberis. Nouell. Vt si plures filij non sint. §. tandem ista nos mouerunt. & §. non licebit igitur. Constit. xvij. Si filiorū, qui nō statim fame moriantur, sed habeant unde uiuant, pater appellari uelit.

Specialis uerò causa foemineæ successionis in beneficijs, est pactum inuestituræ, uel consuetudo patria. tit. qui feud. dar. poss. §. hoc autem notandum. & tit. de succession. feud. §. filia uerò.

Sed hæc generalis causa non potest uerè referri ad principes foeminas, quæ ampla dote solent satis superq; locupletari & legitimam accipere: aliquando & augmentum in pecunia numerata, uel usufructu, secundum qualitatem personarum. l. si conuenerit, in fi. ff. de pact. dotal. l. Titio cētum. §. Titio genero. ff. de cond. & demonstr. l. Papinianus. §. quarta. ff. de inoffic. test. l. quod bonis. §. fi. ff. ad leg. falc. l. quoniam in prioribus. & l. scimus. C. de inoffic. test. l. si. §. ipsum autem. C. de bonis quæ liber. Quinimo, quantum ad bona attinet, etiam non quadrat prædicta causa, nec est sufficiens. Ditiones enim regales Ducatuū, Marchionatuū, uel Comitatuū, ueluti immediata imperij membra: dominio utili, dignitate, ac titulo non possunt diuidi: sed integra sunt imperio & familiæ conseruanda: quanquam administratio & emolumenta, propter publicam tranquillitatem, aliquando diuidantur. tit. de prohib. feud. alicni. per Frid. §. præterea ducatus.

Et hoc ditiones regales habent speciale præ alijs bonis omnibus, adeoq; beneficiarijs: sicut & illud, ne per successionem

sionem adquirantur. tit. de alie. feu. in fi. & tit. seq. in prin.

Verùm per fœmineas successiones in hypothecas, empta beneficia, uel alia huiusmodi, quorum uice alia ditionum bona solent alienari uel saltem grauari. non solum diuidentur Ducatus, Marchionatus, & Comitatus, sed paulatim lacerati transferrentur in alienum ius, & eriperentur imperio.

Ergo stante politia consuetudinaria, qua nunc utimur, minime gentium licet à quibusdam bonis aucupari causam fœmineæ successions, & adserere petitionem hæreditatis in ditionibus beneficiarij regalibus.

Et profectò non est nouum uel inconueniens, quòd bona eiusdem speciei inter personas uulgares censeantur patrimonialia, & admittant petitionem hæreditatis; inter principes uerò non æquè. Oportet enim bona accommodare personis, non contrà, personas bonis. Argum. c. apostolica autoritate. viij. q. j.

Sin autem argumenteris à dictis specialibus & ueris causis circa fœmineam successionem, ualidam facies probationem, hoc modo: Fœmineæ nominatim sunt inuestitæ, uel consuetudo patria habet, ut succedant: Ergo fœmineæ etiam succedunt in beneficio regali, uel regno toto. Bona est collectio à uera causa: & cessat laceratio ditionis. Paulus: Quædam sunt, quæ non possunt sola alienari, tamen per uniuersitatem transeunt ad hæredem. ff. de adquir. rer. domin.

Commemoro istud exemplum aliquanto prolixius: Primum, quia magnos uiros in hac argumentationis specie uideo perniciosè hallucinari. Deinde, ut intelligãt studiosi, petitionem hæreditatis uulgarem minime gentium habere locum de ullis bonis ditionum regalium. Nisi fortè serenissimus

nissimus Imperator noster Carolus V. Augustus, cum fratre suo Ferdinando Cesare, uoluerit aliam introducere huius consuetudinis obseruationem.

II. Vbi duæ uel plures sunt causæ principales, ibi cessante una, non statim cessat effectus. §. adfinitatis. Instit. de nupt. Quando adfinitas & cognatio sunt causæ prohibitarum inter aliquos nuptiarum: tunc cessante altera causa adfinitatis, non cessat prohibitio: quia manet altera cognationis causa.

Paulus in l. si seruus. ff. iudic. solui. Quia mortuo homine, nulla iam res sit. Quod falsum est. Quoniam expedit, de euictione actionis conseruandæ causa, item fructuum nomine rem iudicari.

III. Aequitatis circumstantia facit, ut ex una eademq; re procedant diuersi effectus. l. si non sortem. §. libertus. ff. de cond. indeb. Nam plerunq; robur, ætas, tempus, oportunitasq; naturalis causam operarū mutant.

Sic unus sæpe, præstat effectus officiorum plurium. l. si consul. ff. de adoptio. l. emancipatum. §. si. ff. de senatorib. l. Domitius Labeo. ff. qui testa. facer. poss. l. j. ff. de stipul. ser. Communis seruus, duorum seruorum personam sustinet, dicit Iulianus. solet tractari in l. si plures sint. ff. de pact.

IIII. Negotiorum qualitas & circumstantia facit, ut neque efficiens neque finalis causa respiciatur, sed medium quoddam. Instit. de offi. iudi. §. si ad exhibendum. dum dicit: Præterea fructuum mediij temporis, id est, eius, quod post acceptum ad exhibendum iudicium ante rem iudicatam intercesserit. Accedit l. in hac actione. ff. de condict. tritic.

V. In denominationibus rerum: Aliàs respicitur causa
i finalis.

finalis. l. si quis à multis. ff. de noxal. actionib. Aliàs dignitas. l. qui eritur. ff. de stat. homu. l. cum aurum & arg. §. perueniamus. ff. de aur. argen. mund. Aliàs certitudo: ut matrimonium, non patrimonium: quoniam mater est certa. l. quia certa. ff. de in ius uoc. Aliàs deniq; inter multas causas consideratur proxima. l. qui liberis. §. hæc uerba. ff. de uulg. & pup. subst. In summa, Vbi euentus rei est uerisimilis, uel talis, ut ad utilitatem publicam aliquid sit collaturus: ibi causa finalis uel exitus habēda est ratio. l. si idem cum eodem, §. si. ff. de iurisd. Instit. de rer. diuisione. §. illud quæsitum. & l. in quantitate. §. magna dubitatio. ff. ad leg. falc. l. si seruitus. in fi. ff. de serui. urb. præd. l. qui sella. in prin. ff. de seruitut. rustic. præd. l. si quis domum. §. idem quærit. ff. loca. & cond.

Vbi uerò non est uerisimile aliquid euenturum utiliter: aut si eueniat, futurum inutile: ibi non spectatur exitus. l. sciendum est, §. si fundum. ff. qui satisfd. cog. Nec enim ad rem pertinet, quod euinci ea possessio possit. l. cum ij quibus. §. fin. ff. de transact. l. j. ff. de in lit. iur. Et hanc distinctionem tene menti omnibus quoque sequentibus argumentis deseruientem.

A CAUSA EFFICIENTE.

FORMULA.

I. Qui causam rei præstat, is rem præstare uidetur. l. qui occidit. §. fin. ff. ad leg. aquil. Nam & qui occasionem præstat, ipse damnum fecisse uidetur.

Huc pertinet regula l. quod iussu. ff. de regulis iuris. Et, Qui facit per alium, est perinde ac si faciat per se ipsum. co. tit. lib. vj.

II. Quidquid est causa causæ, idem censebitur causa causati.

causati. Ius gentium est causa seruitutis, Seruitus est causa manumissionis: Ergo ius gentium est causa manumissionis. l. manumissiones quoq; ff. de iusti. & iure.

Defensio item, hoc est, propulsio iniuriæ proficiscitur ex iure gentium. Defensio rursus exigit plerunq; bellum: igitur bellum est ex iure gentium. l. ut uim, iuncta l. ex hoc iure. ff. eo. tit.

Rursus negādo colligitur. Seruitus prædura ubiq; gentium paulatim recepta, non est ex iure naturali: Ergo manumissio quoque eiusdem seruitutis non descendit ex iure naturali. d. l. manumissiones quoq;.

III. Ex initio unam quamq; rem oportet æstimare: Ergo initium rei spectandum est l. j. ff. de orig. iur. Et certè cuiusq; rei potissima pars principium est.

Vlpianus in l. si procuratorem, in prin. ff. mād. Vniuscuiusq; enim contractus & initium spectandum esse, & causam.

Grauiſſimè Constantinus in l. quoniam multa. C. ad leg. Jul. de ui pub. loquens de ui inter multos ultro citroq; admiffa, sic dicit: In eum supplicium exerceri, qui uim facere tentauerit, & alterutri parti causam malorum præbuerit.

Accedit l. quid ergo, in prin. de his qui not. infā. l. quod ab initio. ff. de reg. iuris. l. deniq; §. si quis cum. & §. seq. ff. de minor. ibi: Initio inspecto. l. cum quædam puella. ff. de iurisdic. l. ij. §. qui ad munera. ff. de uacatio. & excus. muner.

IIII. Ex malo principio non sequitur bonus finis. l. in uniuersis. C. qui dar. tuto. uel cur. poss. Romanus Pontifex: Et difficile est, ut bono peragantur exitu, quæ malo sunt inchoata principio. Nouell. Vt præsi. absq; ull. datio.

datio. §. tametsi enim. Constit. viij. Et ex diuerso, Quæ decenter sunt ccepta, scelicem sortiuntur exitum. Nouel. Quo mo. opor. episc. §. nos uerò. Constit. vj.

V. Ignoratis principijs, nemo potest artem percipere. Vlpianus in l. j. in princ. ff. de iusti. & iur. Iuri operam daturum prius nosse oportet, unde nomen iuris descendat. Est autem à iustitia appellatum.

Certè uerum iuris & æquitatis studium exigit cognitionem, unde nomen iuris, hoc est, res ipsa quæ nomine iuris significatur, descendat: uidelicet ab insita diuinitus ratione, suum cuiq; tribuendi. l. iustitia est. ff. eod. tit.

Ex hoc enim principio descendit ars atque notitia boni & æqui, quam profitemur, inuestigantes, quomodo ex prædicto principio, ceu fonte quodam, iuris ciuilis riuuli, & ordinationes humanorum negotiorum deriuentur, iuxta l. ius ciuile est. ff. eo. tit.

I N F R A C T I O.

Ex optimo sæpe principio, malus sequitur effectus, propter deprauationes hominum nunquam cessantes. Nouell. Vt illustr. in pecuniari. omni modo. Constit. lxxj. Quæ quasi honoris & melioris habitus ac formæ causa procedunt: cum quod exinde prouenit, non honorem inducat, sed potius læsionem quandam: breui lege sanare, perpulchrum fore duximus.

A' CAUSA MATERIALI.

F O R M V L A.

I. Argumentationem hanc è materia ducere licet, tam adfirmando quàm negando. Existente enim causa materiali, dubium non est, quin ex ea possit produci effectus. Et rursus: Non existente materia, impossibile est aliquid efficere.

cere. Adfirmatiuè ualet collectio. Vinum & mel est, ergo mulsum fieri potest. Instit. de rer. diuisio. §. si duorum. Aurum est, igitur aureum poculum fieri potest. Sunt res quarum commercia profunt hominibus: itaque possunt esse commercia hominum. Negatiuè subsistit illatio: Res non est in rerum natura, Ergo nullum eius esse potest commercium. Instit. de inutilib. stipula. in princ. Res est incorporalis, ideo non potest externo sensu comprehendi. Instit. de reb. corpora. & incorpor. §. incorporales. Sunt incorporalia, ergo propriè non possunt possideri. l. iij. in princ. ff. de acquir. possess.

Ab effectu uerò ad causam materialem adfirmando sic ratiocinari licet: Electrum est, igitur aurum & argentum fuit. Instit. de rer. diuisio. §. si duorum. Vas est aureum, ergo aurum fuit. Negatiuè hoc modo: Non est iustum bellum, ergo non fuit legitima defensio. l. hostes sunt. ff. de capti. & de postlimi. reuers.

II. Ex eo quod non est, nullus sequitur effectus. Et, ex nihilo nihil fit. Sic sententia quæ nullius est momenti, non habet effectum condemnationis. l. iij. §. condemnatum. ff. de re iud. Nullas item actiones mandare potest, qui nullas habet. l. si procuratorem. §. si liber. ff. mandat.

I N F R A C T I O.

I. Quando tractatur de alienatione aut obligatione, tunc non subsistit argumentum à materia uniuersali ad effectum specialem. Paulus, l. si conuenerit ut nomen. ff. de pignora. act. Si quis cauerit, ut sylua sibi pignori esset: nauem ex ea materia factam non esse pignori Caspius ait: quia aliud sit materia, aliud nauis.

II. Si argumentatio ducta fuerit à causa materiali, ad actum ipsius effectus, non potest uim retinere. Ut: Aurum

est, ergo poculum est aureum. Potuit enim in alium conuerti effectum. Aequè non procedit illatio : per stipulationem promissum est, ergo ex stipulatu actio est. Nam si utcunque uerbis fuerit contractum, forte tamen sub conditione, uel in diem contraxerunt, ut statim non sit natus agendi effectus. l. cedere diem. ff. de uerb. signifi.

A CAVSA FORMALI.

FORMULA.

I. Mutata forma, mutari res censetur. Vnde cū debitor aliquid restituit aut soluit, cuius forma sit mutata, non uidetur restituere aut soluere, nec liberatur. l. Iulianus. §. si quis rem. ff. ad exhiben. Sed hoc utiq; uerum est, si dolo in aliud corpus res sit translata : ueluti, si ex scypho massa facta sit. Quanquam enim massam exhibeat, ad exhibendum tenebitur. Nam mutata forma prope interimit substantiam rei, ut Marcellus scribit.

Eleganter Marcellus, l. Seia ab herede. ff. de aur. argen. mund. Item quæro. Si probari possit, Seiam uniones & hyacinthos quosdam in aliam speciem ornamentum, quod postea speciosius fecit, additis alijs gemmis & margaritis, conuertisse: an hos uniones uel hyacinthos petere possit, & hæres compellatur ornamenta posteriori eximere, & præstare? Marcellus respondit, petere non posse. Neq; enim fieri posse, ut legatum uel fideicommissum durare existimetur: cū id quod testamento dabatur, in sua specie non permanerit, & quodammodo extinctum sit.

II. Non mutata forma seu specie, res manet eadem,
etiam

etiam si materia particulatim mutetur.

Graviter admodum Alfenus, ff. de iudi. Proponebatur ex his iudicibus, qui in eandem rem dati essent, nonnulla causa audita excusatos esse, in quibus eorum locum alios esse sumptos: & quærebatur, singulorum iudicum mutatio eandem rem, an aliud iudicium fecisset?

Respondi: Non modò si unus aut alter, sed & si omnes iudices mutati essent: tamen & rem eandem, & iudicium idem, quod antea fuisset, permanere. Neque in hoc solum evenire, ut partibus commutatis, eadem res existimaretur: sed & in multis cæteris rebus. Nam & legionem eandem haberi, ex qua multi decesserint, quorum in locum alij subiecti essent: & populum eundem hoc tempore putari, qui ab hinc centum annis fuisset, cum ex illis nemo nunc uiueret. Itemque si navis adeo sæpe refecta esset, ut nulla tabula permaneret, quæ non noua fuisset: nihilominus eandem nauem existimari.

Quod si quis putaret, partibus commutatis aliam rem fieri: fore, ut ex eius ratione nos ipsi non iidem simus, qui ab hinc anno fuisset. Propterea, quòd (ut philosophi dicerent) ex quibus particulis minimis consisteremus: eæ quotidie ex nostro corpore decederent, aliæque extrinsecus in aliarum locum accederent.

III. Quatenus forma accipitur pro certa & solenni serie, quæ rebus agendis, publica uel priuata autoritate sit præscripta, multas argumentandi species exhibet. Veluti: Forma est de substantia negotij, ergo omiſſa reddit actum inualidum. Item: Qui formam excedit, aliud

i

quid

quid facere uidetur. l. certa est forma. C. ut in possessio. legato. l. hac consultiſſima. C. de testamen. l. diuus Antoninus. ff. de in integ. restit. Et si nihil facile mutandum est ex solennibus: tamen ubi æquitas euidentis poscit, subueniendum est, rescripsit Imperator.

Papinianus in l. inter debitorem. ff. de pact. Pactis etenim priuatorum formam iuris fiscalis conuelli non placuit.

Paulus, ff. Mandat. Diligenter igitur fines mandati custodiendi sunt. Nam qui excessit, aliud quid facere uidetur. Fines accipi uult pro forma mandati quasi finibus quibusdam limitata.

I N F R A C T I O.

Forma superuacanea & inutilis, non præstat argumentationem ualidam. Neq; enim procedit hæc collectio: Testator non est usus hac uel illa uerborum formula, ergo testamentum non ualeat. l. in testamentis. Et, l. sequen. C. de testamen. Ea quæ superflua sunt, minime debent intercedere.

Constantinus Imperator. C. de formu. Iuris formulæ aucupatione syllabarum insidiantes, cunctorum actibus radicitus amputentur.

A C A V S A F I N A L I.

F O R M V L A.

I. Finis est diligenter respiciendus. Item, A fine omnia sunt denominanda.

Ulpianus in l. licet tantum. §. idem scribit. ff. de pecul. Proinde non originem iudicij spectandam, sed ipsam ueluti iudicati obligationem.

Idem, in l. si quis domū. ff. locat. Si sumptus fecit in fundum,

dum, quasi quinquennio fruiturus, an recipiat: Et ait, non recepturum: quia euenire posse, prospicere debuit. *Idem, in l. sed & si per prætorem. §. si ferie. ff. ex quib. caus. maior.* Solennium enim feriarum rationem haberi non debere: quia prospicere eas potuerit & debuerit actor, ne in eas incideret. *Idem, in l. qui bona fide. §. cum inter. ff. de damno infect.* Sed cum prospicere sibi potuit per damni infecti cautionem, nec prospexit, merito conuenietur.

Idem, in l. Stichus seruus. ff. de manumiss. testam. Inutiliter dabitur libertas, cum in id tempus differatur, quo alienus futurus sit.

Iustinianus quoq; finem perpendit. *Instit. de rer. diuis. §. illud quæsitum.* Dum dicit: Quod multa accidere soleant, ut eam non capias.

In omnibus conditionibus finis spectatur. *l. si nominatim. §. si. ff. de condit. & demonstr. ibi, Condicio futuram. l. in factis. ff. eod. tit.* Dum dicit: Tertia species in euentu ponitur.

Paulus in *l. qui sella. ff. de seruit. rustic. præd.* Et possent eo modo lædi. *Facit. l. in quantitate. §. magna dubitatio. ff. ad leg. falc.* Inter circumstantias puniendorum delictorum adnumeratur euentus seu finis. *l. aut facta. §. euentus. ff. de pœnis.*

In consultationibus publicis uel priuatis, admodum necessaria est inspectio finis, ne dicendum tandem serò sit, Non putaram: sicut admonet Cicero in officijs. *Nouell. de hæredib. & falci. §. sed neq; illis. Constit. j. Et, Nouell. Vt si plures filij nõ sint. §. quod si minus agat. Cõsti. xviii.* Alioquin neglecta finis deliberatione, solet accedere, Stultorum magister Exitus. Is enim declarat & reuelat

omnia, quæ non antea uidentur, quàm sentiuntur. Argu. l. quædam sunt. ff. de reb. dub. Sed ex postfacto retro ducitur, & apparet quid actum sit.

Ulpianus, in l. sed & si quis stipuletur. §. j. ff. de usufri. & quemadmod. Nam numeratio declarabit, cui sit adquisita stipulatio. Idem, in l. item si unus. §. final. Et potuit præsentia eius trahere eos in aliam sententiam.

Omnes omnium sæculorum legislatores in constituendo iure expenderunt finem negotiorum humanorum. Nam ad ea potius debet aptari ius, quæ & frequenter & facillè, quàm quàm quæ perrarè eueniunt. l. iura constitui. & l. seq.

II. Quæ in negotijs hominum nouè accidunt, ea desiderant nouam ordinationem politicam. Imperatores olim rescripserunt Rutilio cuidam desideranti rem nouam: Et ideo nemo mirabitur, si nos quoq; nouū cõsiliū & remediū suggeramus. l. j. in prin. ff. de inspici. uent.

Iulianus, ff. de legib. Neque leges, neque senatusconsulta ita scribi possunt, ut omnes casus qui quandoque inciderint, comprehendantur. Hæc ille in l. seq. declarat.

Iustinianus, Nouell. de liberis quomodo eos oport. in prin. Constit. lxxiiij. Recte dictum est à prædecessoribus nostris, & ante omnes à sapientissimo Iuliano: quia nulla lex, neque senatusconsultum prolatum in republica Romanorū uidetur ad omnia sufficienter ab initio promulgatum.

Ulpianus, l. de etate. §. ex causa. ff. de interrog. Quod ea quæ postea emergunt, auxilio indigent.

Iustinianus, l. ij. §. sed quia. C. de uet. iur. enucl. Quia ideo

ideo Imperialem fortunam rebus humanis Deus præposuit : ut possit omnia, quæ nouiter contingunt, & emendare, & componere.

III. Euentus executionis est dubius. Ergo qui idcirco tenetur quia actionem habet, is satisfacit, si paratus sit eam cedere. l. quod debetur. ff. de pecul. Nam uerecundia & cogitatio eius, qui lites execratur, non est uituperanda. Vt dicit Vlpianus, in litem si res. §. potest etiam. ff. de aliena. iudi. mutan. caus. facta.

I N F R A C T I O.

I. A' præcursione qualicunq; , seu causa non necessaria, quam uulgo impulsiuam uocant, non ducitur ualidum argumentum. Vt, Conuentio hominum sæpe est causa ingentis mali : Vel, homines plerunq; ad hoc conueniunt in unum locum, ut delictum aliquod perpetrent : Ergo conuentio hominum est mala : uel, præsumitur delictum admisisse multitudo. l. j. §. conuentionis. ff. de pact.

Potest enim causa finalis conueniendi longè honestissima esse : quanquam ex ea delictum obiter processerit, ansa multitudinis arrepta. Cæterum, si principale institutum coëuntium esset, ut delictum commodius admitteretur : utiq; liceret argumentari ab huiusmodi congressione. l. iij. ff. ad leg. Iuli. de ui publ.

De causa impulsua seu minus principali, & quatenus præsumatur in dubio, solet tractari in l. ij. §. si. ff. de donat. Et ibi Bartolus, l. j. §. secundo loco. ff. de postulan. Vlpianus tradita finali causa prohibendarum mulierum, impulsiuam quoq; refert.

II. Quando finis seu euentus inspectio læderet innocentiam eius, qui fecit quod debuit, aut potuit : tunc omitti solet. l. qui mutuam. §. si. ff. mandat. Sumptus bona fide

fide necessario factos (& si negotio finem adhibere procurator non potuit) iudicio mandati restitui necesse esse, dicit Papinianus.

Ulpianus, l. quid ergo. ff. de contrar. tutel. Sufficit tutori bene & diligenter negotia gessisse: & si euentum aduersum habuerit, quod gestum est.

Africanus, l. seruus si in rem, in prin. ff. de in rem uers. Nam & si procurator meus in negotia mea impensurus, pecuniam mutuatus, sine culpa eam perdidit: rectè eum mandati, uel negotiorum gestorum acturum. Sæpe nanq; per rerum naturam impossibile est, constituere aut deliberare aliquid in futurum. *l. si putator, in fi. ff. ad leg. Aquil.* Nam culpa ab eo exigenda est: cum diuinare non potuerit, an per eum locum aliquis transiturus sit.

Ulpianus eleganter in l. si fideiussor conuentus. §. si cum debitor. ff. mandat. Ignoscendum enim est, si non diuinauit, debitorem soluisse.

Cæterum, ubi culpa præcedit: quia porrò facit quod non debuit facere: aut contrà, non fecit quod debuit & potuit facere: ibi nullam excusationem meretur error circa euentum. *d. l. si putator, in princip. ff. ad leg. Aquil.* Culpam autem, cum quod diligenter prouideri potuerat, non esset prouisum.

III. Quoties consideratio euentus adlatura esset rei publicæ detrimentum, uel præduram & iniquam conditionem: toties cessat, nec parit ualidam ratiocinationem. *l. eo tempore, in prin. ff. de peculi.* Nec ad rem pertinet, quod fieri potest, ut damnatio sequatur. Quasi dicat: Id enim de facto fieret ac iniuria iudicis, sicut paulò inferius alio subiicit exemplo.

Paulus,

Paulus, in l. inter stipulātem. §. sacram rem. ff. de uerb. obligat. Et casum aduersamq; fortunam spectari hominis liberi, neque ciuile, neque naturale est.

IIII. In iudicio non habetur ratio eius, quod futurum est uel euenire potest: sed duntaxat presentis aut præteriti. l. si seruus. §. boue subrepto. ff. de cond. furti. l. grege pignori. §. si sub conditione. ff. de pignorib. l. si post litem. ff. de exceptionib.

V. Plerunque in maleficijs uoluntas spectatur, non exitus, ut dicit Callistratus ex rescripti autoritate. l. diuus Adrianus. ff. ad leg. Corne. de sicar. Quod declaratur in l. j. §. diuus Adrianus rescripsit. l. ibidem.

A B E F F E C T I S, seu euentis.

Ad finis admodum locus est præcedenti. Tantum in hoc potest aliquo modo discerni: quòd hic exitus ipse seorsum, omiſſa causæ consideratione, spectatur.

Alibi quoq; Effectus significat absolutā consummationem seu perfectionem rei. l. ij. §. post originem. ff. de orig. iuris. Pomponius: Per eos, qui iuri dicundo præsumunt, effectus rei accipitur. Et Paulus, l. in executione. §. secunda. ff. de uerb. oblig. Quia operis effectus, in partes, scindi non potest. Quod tene menti.

F O R M V L A.

I. Ab effectu iudicatur quælibet res, utrum licita sit, an illicita: utilis ne, an inutilis: sicut arbor ex fructu solet cognosci.

Iustinianus in Constit. ff. ij. prohibens ludos, Indignos & pessimos, imo seruiles, & quorum effectus iniuria est. Idem, in l. rem non nouam in fin. C. de iudic. Causæ

Causæ etenim terminus manifestare poterit : qui timidius, quiq; audacius iudicium uel reliquerunt, uel protulerunt.

Paulus, ff. de reg. iuris. Cuius effectus omnibus prodest, eius & partes ad omnes pertinent. Quod nihil aliud dictum est, quàm si sic argumenteris : Effectus huius rei pertinet ad omnium utilitatē, ergo partes quoq; ex quibus constat, referuntur ad utilitatem omnium. Facit l. ij. in princ. ff. solut. matrim. Cùm enim actio dotis est solius filiæ sui iuris : tunc maritus in contractu matrimonij, non tenetur eam alij quàm filiæ promittere in aliquam conditionem restituendam. Quando autem actio est communis parenti & filiæ in potestate : tunc utriusque uoluntate maritus promittit restituendam dotem.

Ulpianus in l. pedius. ff. de arbit. Parui referre, ingenuus quis, an libertinus sit : integræ famæ quis sit arbiter, an ignominiosus. Quasi dicat : sufficit, eum rectè arbitratum esse, & bonum præstitisse effectum. l. Barbarius. ff. de offic. præt.

II. Quomodo sequatur effectus, si tamen fuerit secutus, nihil refert. Vel : Nihil interest quid eueniat ex equipollentibus. l. si mater. C. de instit. & substit. Vbi conditio emancipationis trahitur ad omnes casus solut. & potestatis patriæ.

Scæuola in l. Gallus §. quid si is. ff. de liber. & posthu. Melius est ut in eiusmodi utilitate (præsertim post legem Velleiam, quæ multos casus rumpendi abstulit) interpretatio admittatur : ut instituens nepotem, qui sibi post mortem suus nasceretur : rectè instituisse uideatur, quibuscunque casibus nepos post mortem natus suus esset.

III. *Quæ habent eundem effectum ledendi, ea admittunt idem iuris remedium, tametsi alioquin diuersa sint.* l. diuus Pius. §. diuus Adrianus. ff. de pet. hered. Vbi sicut possessor uolens alienare, satis dat: ita intendens falsitatem testamenti, satis dabit. Quoniam alienationis, & de falso disceptationis effectus ledendi par est.

IIII. *Frustra spectatur exitus, qui nullum habet effectum.* Vlpianus, ff. de iudic. Non uidetur frustrandæ actionis causa latitare, qui præsens suscipere iudicium non compellitur. Facit l. si. C. qui ad bonor. possess. & intra quod temp. admit. Rursus: sine fructu ratiocinemur de exitu, cuius effectum natura sic dirigit, ut qualiscunque ferendus sit. Et ideo cum per se natura agri fuerit mutata, æquo animo unumquenque ferre debere, siue melior, siue deterior eius conditio facta sit. l. in summa. §. apud Namusam. ff. de aqu. plu. arcend.

V. *Quæ carent effectu nullam merentur in iure considerationem.* Quid enim obfuit conatus, cum iniuria nullum habuerit effectum. Pomponius, l. ij. §. post originem. ff. de orig. iuris. Parum est enim ius in ciuitate esse, nisi sint qui iura reddere possint.

Vnde duplex est dolus: alter qui animo concipitur: alter qui ipsa re seu effectu procedit, sine ulla destinatione. l. si quis cum aliter. ff. de uerbor. obligat. Certè dolum consilium quod nihil mali efficit, DEO relinquatur uindicandum. Cogitationis enim poenam nemo patitur, teste Vlpiano. ff. de poenis.

Iustinianus Instit. quib. ex caus. manum. non lic. Itaq; tunc intelligimus impediri libertatem: cum utroq; modo fraudantur creditores: id est, & consilio manum

manumittentis, & ipsa re, eò, quòd eius bona non sunt suffectura creditoribus.

VI. *Introducta ad unum effectum, non debent ad alium inconuenientem torqueri. Exemplum est utile in l. aut damnum. §. solent præfides. ff. de pœnis. Carcer enim ad continendos homines, non ad puniendos haberi debet. Loquitur autem de pœna per sententiam alicui indicenda: ut si quis damnetur in carcere uel uinculis puniendus. Alioquin carcer in se complectitur pœnam quandam. l. iij. ff. de custod. reor. Ibi: Verum hanc ipsam carceris pœnam &c. Potest etiam hæc argumentatio ex loco à contrarijs duci.*

VII. *Quæ probat euentus pernitiōsa fieri, ea debent reuocari: etiamsi initio profuerint. Sed priuilegium hoc uel illud etiamsi initio profuerit, euentus tamen ostendit nunc in perniciem tendere. Ergo est reuocandum. l. Neratius consultus. ff. de reg. iuris. Paulus, l. ex factō, in princ. ff. de uulga. & pupilla. substitut. Etenim iniquum incipit fieri beneficium principis, si adhuc id ualere dicamus. Auferretur enim testamenti factio homini sanæ mentis. c. suggestum est. de decim. &, Distinct. lxiiij. c. quia sancta Romana, in fi.*

A' G E N E R E.

GENUS est quod prædicatur de pluribus specie differentibus in eo quod quid est, secundum uulgatam dialecticorum definitionem. Quemadmodum enim unus, est principium multis ab eo procreatis, qui eodem cognomine nuncupatur. l. j. ff. de probationib. l. familie, in princ. ff. de uerbor. signific. ita genus est principium suis speciebus, de quibus prædicatur: hoc est, quibus attribuitur in
quest

quæstione, Quid sit? Ut cùm queritur: quid sit petitio hæreditatis? Respondetur rectè, Est actio. Quid rei uindictio? Est actio. Quid certi condictio? Est actio. Itaq; constat, actionem esse genus.

Admonendi autē sumus diligenter, quòd apud Iuriconsultos genus sæpe accipitur pro specie. Quod cùm in tanta negotiorum uarietate non sit mirum, tum etiam dialectica ratione potest excusari. Nam quæ inter summum seu generalissimum genus, & speciem infimam seu specialissimam sunt, ea respectu superiorum dicuntur species, respectu uerò inferiorum uocantur genera.

Vt ecce: Conuentio est genus generalissimum. l. j. §. conuentionis. ff. de pact. Conuentio publica, & Conuentio priuata, sunt species. Sunt item genera: quoniam priuata conuentio rursus diuiditur in conuentionem legitimam, & conuentionem iuris gentium. Conuentio deniq; iuris gentium, respectu superiorum est species. Quandoquidem uerò sub se continet omnes contractus, & nudas pactiones, censetur hoc respectu genus. l. conuentionum. Et l. seq. l. iuris gentium, in prin. & §. j. ff. eo. tit.

Similia exempla habes de obligatione, possessione, ac infinitis alijs. Instit. de obligationib. l. j. in prin. & §. j. ff. de actionib. & obligat.

Modestinus, ff. de iudi. Non uidetur in iudicem conuentionis, qui edi sibi genus actionis apud iudicem desiderat. Genus actionis, hoc est, speciem actionis, scilicet ex quo contractu, uel quasi ex contractu: maleficio, uel quasi ex maleficio: aut ex qua causarum figura intendatur. l. j. in princ. ff. de actio. & obligat. Sic enim oportet actionem edere l. j. in prin. ff. de eden.

Celsus, l. fi. ff. de condi. caus. dat. Dedi tibi pecuniam,

k

ut

ut mihi Stichum dares. Vtrum id contractus genus proportionē emptionis & uenditionis est? *Certe, talis ob rem datio non est genus, sed species contractus.*

Paulus, l. ij. ff. si cert. petat. Mutuum damus recepturi non eandem speciem, quam dedimus, (alioquin commodatum erit, aut depositum) sed idem genus: Nam si aliud genus, ueluti si pro tritico, uinum recipiamus, non erit mutuum. *Vbi genus pro specie, ac species pro indiuiduo accipitur.*

Rursus ibidem: Mutui datio consistit in his rebus, quæ pondere, numero, mensura, constant: quoniam earum rerum datione possumus in creditum ire: quia in genere suo functionem recipiunt per solutionem, quàm specie.

In creditum ire (ut hoc obiter dicamus) est mutuum contrahere. Siquidem solenne uerbum est contractus mutui: sicut In debitum ire, ad mutuum quoq; pertinet. l. creditores, in fin. ff. de uerb. signific.

Functionem autem recipiunt per solutionem: hoc est, cum alia species pro alia soluitur eiusdem generis atq; bonitatis. l. si quis aliam ff. de solut. l. iij. ff. si cert. pet.

Quàm specie, Græca phrasis est, perinde ac si diceret, nõ recipiunt functionem specie seu indiuiduo, si eadem res reddatur. Similis est phrasis in l. ij. in fi. ff. de iud. Alioquin compelleretur iudicium accipere, quàm inuenire eos possit, qui satis pro eo dent.

Idem l. si hominem, in prin. ff. depos. Cum posset non suscipere talem causam, quàm decipere.

Idem in l. recusare. §. Titius hæres. ff. ad senatusc. trebel. Quia interesse Sempronij potest ex institutione quàm ex substitutione habere hæreditatem.

Paulus,

Paulus, l. iij. ff. de acquir. poss. Genera possessionum tot sunt, quot & causæ acquirendi eius, quod nostrum non sit. Veluti, pro emptore, pro donato, pro legato, pro dote, pro hærede, pro noxæ dedito, pro suo: sicut in his, quæ terra, mari, cœloq; uel ex hostibus capimus: uel quæ ipsi, ut in rerum natura essent, fecimus. Hic genus accipitur pro specie. In clausula uerò sequenti, genus intelligitur proprie.

Et in summa: magis unum genus est possidendi, species infinitæ. Vel etiam potest diuidi possessionis genus in duas species, ut possideantur, aut bona fide, aut non bona fide. In priori clausula, genus significatur summum seu generalissimum: in posteriori, genus subalternum.

Ulpianus, l. ostentum. ff. de uerb. signifi. Duo genera sunt ostentorum.

Iustinianus Instit. de donationib. Est & aliud genus acquisitionis, donatio. Donationum autem duo sunt genera: mortis causa, & non mortis causa. Ecce, Donatio genus, habet duo genera.

Paulus, l. inter stipulantē. §. sacram rem. ff. de uer. oblig. Vini autem non speciem, sed genus stipulari uidemur.

Celsus, l. triticum dare. Ibidem: Igitur si de aliquo tritico cogitauerit, id est, certi generis, & certæ quantitatis. Proinde, artem boni & æqui prorsus non intelligunt, qui appellationes Generis & Speciei, sic exigunt ad normam dialecticam, quasi non plura sint negotia, quàm uocabula.

F O R M V L A.

I. Generalis ordinatio, habet locum in qualibet sua specie.

k 2

cie.

cie. Pomponius, l. si seruitus. ff. de serui. urb. præd. Humanus est, uerbo generali omne lumen significari.

Vel sic: Verba generalia oportet generaliter accipere. l. j. ff. de legat. præstant. Generaliter autem parentes & liberos prætor excepit, nec gradus liberorum parentumue enumerauit. In infinitum igitur eis præstabitur.

Similiter argumentatur in l. item apud Lab. ff. de iniur. Generaliter uetuit prætor ad infamiam alicuius quid fieri. Proinde quodcumque quis fecerit, uel dixerit, ut aliquem infamaret, erit actio iniuriarum.

II. Posito genere, ponitur quælibet eius species & ex diuerso, Remoto genere, necessum est species eius remoueri. Quia Semper generalibus specialia insunt, dicit Caius, ff. de reg. iur. Vbi non habet locum conuentio, ibi nec transactio. Conuentionis enim uerbum generale est, ad omnia pertinens, de quibus negotij contrahendi transigendique causa consentiunt, qui inter se agunt. Nec ullus dari potest contractus: qui sine conuentione subsistat.

Iustinianus, l. si. in prin. C. de usuris rei iud. Cum enim iam constituimus usurarum usuras penitus esse delendas: nullum casum relinquimus, ex quo huiusmodi machinatio possit induci.

Prohibita est alienatio & diuisio beneficiorum militarium seu (ut uocant) feudorum regalium, hoc est, quæ annexam habent dignitatem, & ab imperio cōceduntur tanquam immediata ipsius membra. Ergo omnes planè occasiones, quæ tendunt ad diminutionem talium beneficiorum censentur prohiberi. tit. de prohib. feud. aliena. per Frid. §. callidis. Qui pretio accepto quasi sub colore inue-

stiturae

stituræ quam sibi licere dicunt, uendunt.

Vnde petitio quoq; hæreditatis uulgaris, quadoquidem actio est uniuersalis & difficillima: nullo modo accommodari potest ad ditiones (sicut appellant) regales indiuiduas. Id quod superius quoq; demonstratum est loco, A' causa.

Qui per unam uiam aliquid non potest, ei non aperitur alia, ut idem possit. Callistratus, l. fin. ff. de offi. procura. Cæsar. Curatores Cæsaris ius deportandi non habent: quia pœnæ constituendæ ius non habent.

Remoto uel excepto pecore, simul etiam pastores ouiliones, & ouilia remouentur excipiunturq;. Quæ in re Ofilius Iurisconsultus hallucinabatur. l. fundi instrumento, in fin. ff. de fun. instr. instrumen. q; leg.

I N F R A C T I O .

I. Generalis enuntiatio semper est periculosa. Rarum enim est, quin per exceptionem possit eueri. l. omnis definitio. ff. de reg. iur. Præterea, generalem sermonem oportet restringere ad sensum iuris. Rapienda occasio est, quæ præbet benignius responsum, ait Iulianus, ff. de reg. iur. l. ij. C. de noxalib. action.

Huc pertinent tacitæ iuris conditiones, ad quas omnis generalitas est redigenda. Vide supra, Ab autoritate.

II. Non procedit ista argumentatio in his, quæ futura sunt, nisi nominatim exprimantur: nec in his, quæ uerisimile est sub generali sermone legis uel hominis non contineri. Paulus, ff. de uerb. oblig. Si à colono, cui fundum in quinquennium locaueram, post tres annos ita stipulatus fuero, QUID QUID TE DARE FACERE OPORTET? non amplius in stipulationem deducitur, quàm quod dari iam oportet, Si autem adijciatur, OPORTEBIT VE: etiam

futura obligatio deducitur.

Ulpianus, ff. de pignorib. Obligatione generali rerum, quas quis habuit, habiturusue est, ea non continebuntur, quæ uerisimile est quenquam specialiter obligaturum non fuisse.

III. Remota specie non utiq; remouetur genus. l. in duobus. §. igitur si quis. ff. de iureiur. Contrà, si cum ex stipulatu *IUDICATVM SOLVI* conueniretur, iurauit se dare non oportere: agenti iudicati, non obstat exceptio. Potest enim fieri, ut non sit commissa stipulatio, licet res iudicata sit.

A SPECIE.

Speciem dialectici definiunt eam esse, quæ prædicatur de pluribus numero differentibus: hoc est, de indiuiduis, quæ numero distant, & nullam ulterius sui diuisionem admittunt. Ut actio ex mutuo, prædicatur de mutuo Titij, de mutuo Seij, de mutuo Sempronij: quæ numerari quidem possunt quot sint separate actiones: sed actio ex mutuo Titij, nullam recipit diuisionem. Ergo actio ex mutuo, est Species. Cæterum, quando hac consideratione indiuiduorum, species induat faciem generis, quod & ipsum de pluribus prædicatur: Cicero in *Topicis A* forma nuncupauit hanc argumentationem.

Et *Alfenus*, speciem pro forma accepit, in l. *Proponebatur, ff. de iud.* Quapropter cuius rei species eadem consisteret, rem quoq; eandem existimari. Vbi *Accursius* bene dicit: species, hoc est, forma.

Nos tamen uulgatam uocem Species, ideo retinemus, quoniam de argumentationibus *A* forma ductis, suo loco diximus. In præcedente autem titulo & hic, tractamus
ratio

ratiocinationes, quæ colliguntur à rebus plura sub se comprehendentibus: quales sunt Genus & Species.

Interim meminisse oportet, Jurisconsultos in tanto negotiorum labyrintho, nolle ac ne posse quidem ligari ad uerborum seruitutem. Natura enim rerum inductum est, ut plura sint negotia, quam uocabula, dicit Ulpianus, ff. de præscript. uerb.

F O R M U L A.

I. Generi per speciem derogatur. l. in toto. ff. de reg. iur. l. cum de lanionis. §. cui fundum. ff. de fun. instr. uel instrum. leg. l. seruis urbanis, in fin. ff. de leg. iij.

II. Species præcedens coarctat significatum generis sequentis. l. emptor prædij. §. Lucius Titius, ff. de pact. l. fin. ff. de triti. uino uel oleo legat. Quod si ita esset legatum uinum amphorarium, aminæum, & dulcia omnia: nihil inter dulcia, nisi quod portionis fuisset, legatum putat Labeo.

Imperatores. C. de transactionib. Si de certa re pacto transactionis interposito, hoc comprehensum erat, nihil amplius peti: & si non additum fuerat, E O N O M I N E: de cæteris tamen quæstionibus integra permaneat actio.

III. Remotis aut negatis omnibus speciebus: remouetur, & negari potest etiam genus. Vt, Non est obligatus ex contractu, neq; quasi ex contractu: non ex maleficio, neq; quasi ex maleficio: neque ex illis causarum figuris: Ergo non est obligatus. Instit. de obliga. §. sequens diuisio. l. j. in prin. ff. de action. & oblig.

Huic argumētationi adfines sunt ratiocinationes, quas uocant. Sufficientem enumerationem, & Subiectionē.

Enumerationis exemplum est Instit. de de actionibus. §.

Actio*num* autem. Nam actio, quæ inter actiones bonæ fidei numeratas non reperitur, ea est stricti iuris. Et, qui inter personas alieno iuri subiectas non inuenitur, is censetur sui iuris. *Instit. de his qui sui uel alie. iur. sunt, in prin.*

Subiectio autem est, quoties enumerantur multæ species interrogando, subiectis propere rationibus, per quas confutatur interrogatio, & consequenter generalis propositio. Vt, si impugnaturus suspectam alicuius possessionem subito ditati, sic argumenteris: Quæro, Vnde iste tam pecuniosus sit factus? Amplum illi patrimonium relictum est? At patris bona uenierunt: Hereditas aliqua obuenit? Sed à necessarijs omnibus exheredatus est: Præmium aliquod ex lite cepit? Non modò id non fecit, sed etiam insuper ipse grandi sponcione uictus est: ergo si his rationibus locupletatus non est, sicut omnes uidetis, aut isti domi nascitur aurum, aut unde non est licitum pecunias accepit, autore Cicerone, lib. R. hectori. iij.

IIII. Posita una specie nominatim, remouentur omnes species non expressæ. Vt, Stipulatio est pura, Ergo non in diem, neq; sub conditione. *Instit. de uerb. oblig. Omnis stipulatio, aut purè, aut in diem, aut sub conditione fit. Et l. Obligationum. in prin. ff. de act. & oblig.*

I N F R A C T I O .

I. Enumeratio, nisi fuerit sufficiens, non præstat efficaci argumentum, ut suo loco dicitur.

II. Quanquam genere sublato tollitur species, ut supra probatum est: ex diuerso tamen propter unam speciem sublata, non perit genus. l. in ratione legis falcidie. §. incertæ autem. ff. ad leg. falcid. l. incendium. C. si cert. pet. l. in duobus. §. igitur si quis. ff. de iureiur.

Eadem ratione recte dici solet, Propter unū indiuiduum
non

non corrumpitur tota species. Vna uel altera exceptione non corrumpitur regula. Vna hirundo non facit uer.

D E T O T O .

Totum sanè magnam habet cum genere similitudinē: & species saepe accipitur pro parte. Iabolenus in l. questio est. ff. de uerb. signific. Ager est species fundi. hoc est, pars. Vlpianus, in l. j. ff. de agnoscen. uel alend. liberis. Senatusconsultum, quod factum est de liberis agnoscendis, duas species complectitur. Id est, partes. Loquitur enim de Senatusconsulto Plautiano. Veruntamen alterum potest ab altero discerni hac differentia. Nam genus prædicatur de suis speciebus. Ut, Rei uindicatio est actio, Petitio hereditatis est actio, Præscriptis uerbis est actio.

Totum autem non prædicatur de suis partibus. Neque enim rectè dicitur, Paries est domus, Tectum est domus, Mensis est annus. Censura de mulieris prægnantis denuntiatione, est Senatusconsultum Plautianum.

Totum autem est quadruplex, uidelicet, Totum integrale, quantitatis, uniuersale, in modo.

Quæ appellationes intellectæ, mirum in modum illustrent leges de multiplicitate rerum tractantes. Itaque ex his quomodo ducantur argumenta, primum generaliter, deinde, in speciem erit explicandum.

A' TOTO GENERALITER.

F O R M U L A .

I. Eleganter utitur hac argumentandi formula Paulus, ff. de regu. iuris. Cuius effectus omnibus prodest, eius & partes ad omnes pertinent. Effectus,
k s hoc

hoc est, perfectio rei, propter quã tota dici potest, ut præ-
stet humanæ societati officium suum. Cicero : Non potest
(inquit) cogitari quid sit id, quod nihil agit. Perinde igitur
est ac si dixisset, quando totum prodest omnibus, tunc
non possunt partes eius ad omnes non pertinere utiliter.

Vt ecce. Totum ius publicum pertinet officio suo me-
diatè uel immediatè ad omnium utilitatem : ergo & par-
tes eius prosunt omnibus. Quales sunt, de sacris, de sacer-
dotibus, de magistratibus. l. j. §. huius studij. ff. de iustit. &
iur. Item, de mari, de fluminibus, de littore, de ripis, de na-
uigatione. Instit. de rer. diuision. §. & quidem naturali. l. j.
ff. de fluminib. Denique, de tutelis, de educatione pupillo-
rum, de rationibus distrahendis, de postulatione suspecti.
Instit. de excusat. tutor. in princ. Nam & tutelam &
curam placuit publicum munus esse. Martianus, l.
munus propriè. in princ. & l. pupillus, ff. de uerb. signific.
Munus publicum est officium priuati hominis, ex
quo commodum ad singulos uniuersosq; ciues,
remq; eorum, imperio magistratus extraordina-
rio peruenit. Quam definitionem obserua.

Et sic intelligendus est Modestinus, dum dicit : Tute-
la enim non est reipublicæ munus, nec quo ad im-
pensam. l. si duas. §. gentium præsid. ff. de excus. tut. Nam
licet immediatè non sit publicum, mediatè tamen ad pu-
blicam utilitatem pertinet.

II. Quod ius est in toto, idem censetur in parte eius.
Caius, ff. de rei uendic. Quæ de tota re uindicanda
dicta sunt, eadem & de parte intelligenda sunt.

Venuleius, l. si duo plures' uc. ff. de admin. tut. Quan-
tum enim facit in totum denegata, tantundem ua-
let si in ea re, de qua agitur, denegata sit.

Ulpianus, Liurisgentium. §. adeo autem. ff. de pactis.
 Si igitur in totum potest, cur non & pars eius partione mutari potest? *Idem ff. de except. rei iudic.*
 Si quis cum totum petisset, partem petat, exceptio rei iudicatae nocet. Nam pars in toto est. Eadem enim res accipitur, etsi pars petatur eius, quod totum petatum est. Nec interest, utrum in corpore hoc quaeratur, an in quantitate, uel in iure.

Iulianus, l. qui scit, in princ. ff. de usuris. Et quemadmodum si totum fundum alienum quis sciens possideat, nulla ex parte fructus suos facit, quoquo modo sati fuerint: ita qui communem fundum possidet, non facit fructus suos pro ea parte, qua fundus ad socium eius pertinet. *Instit. de fideicom. heredit. §. nihil autem interest. & §. quae autem diximus. l. qui scit, in prin. ff. de usuris. l. si seruus eius. ff. de acquiren. heredit.* Nihil enim interest de uniuerso quaeratur, quod capere non possit, an de portione.

INFRACTIO.

I. Cum in toto & partibus eius est dissimilis ratio iuris, tunc non procedit haec argumentatio. Non enim sequitur: Titius possedit uel usucepit totas aedes, ergo singulas quoque aedium partes possedit, uel usucepit. *l. cum qui aedes. ff. de usucap.* Nam si singulas res possidere intelligeretur: ipsas aedes non possideret. *l. adeo quidem. §. illud recte quaeritur. ff. de adquir. rer. dom. l. qui uniuersas, in prin. ff. de adquir. poss.* Aliud exemplum est in *l. si idem cum eodem, in fi.* Vtrum singulae partes spectandae sint, circa iurisdictionem eius qui cognoscit: quod Ofilio & Proculo placet: quia quisque de parte sua litigat. An potius tota res, quia tota res in iudic

iudicium uenit, & uel uni adiudicari potest. Quod Calsio & Pegaso placet. Et sane eorum sententia probabilior est.

Modestinus, in l. iij. ff. pro derelict. Et quidem si in re communi socius partem suam dereliquerit, eius esse definit: ut hoc sit in parte quod in toto. Atquin totius rei dominus efficere non potest, ut partem retineat, partem pro derelicto habeat. Quasi diceret, longè alia ratio est in re duorum communi, quàm in re propria unius.

II. Non ualet collectio à toto, ad partes minus principales. Ut, ædes sunt. Ergo Menianū est. Quia non omnes ædes habent Menianum uoluptatis gratia. At illatio tenet hæc. ædes sunt, ergo solum est. Nam ædium principalis pars est solum, sine quo non possunt subsistere. l. solum. ff. de rei uindic. l. eum qui, in princ. ff. de usucap.

III. Quoties tractatur de rebus indiuiduis, hoc est, quæ natura sui, iure, aut moribus, diuidi non possunt, toties cessat istud argumentum. Non enim procedit hæc illatio: Tota seruitus potest adquiri ex testamento, uel ex contractu, ergo & pars seruitutis acquiritur tali modo. l. pro parte. ff. de seruitutib. Quanquàm alia quadam ratione uerum est, acquisitam seruitutem retineri pro parte. l. ut pomum. §. si prædium. ff. eod. tit.

Multo minus licet sic ratiocinari: Fœminæ aliquando adquirunt & administrant iure beneficiario, totos principatus & regna, uel ex pacto, uel ex moribus patrijs: Ergo fœminæ possunt partem hæreditariam seu patrimonialē ex huiusmodi ditionibus petere. Cùm enim dittones (ut uocant) regales sint indiuiduæ propter utilitatem publicam, non admittunt talem partitionem. tit. de prohib. feud.

feud. alien. per Frid. § præterea ducatus. Cùm autem totæ transferuntur, nulla contingit laceratio regalium ditiorum: & proinde imperium non læditur.

Vnde mirum in modum grauius Paulus, ff. de adquir. rer. dom. Quædam sunt, quæ non possunt sola alienari, tamen per uniuersitatem transeunt ad hæredem. Probatur l. in modicis. ff. de contrah. empt. & ibi glossa. c. cùm secundum. de iure patron.

A' TOTO INTEGRALI.

Totum integrale est, quod ex pluribus inter se coherentibus constat. Idq; dupliciter: Aliàs enim artificiosa hominum opera multæ partes componuntur, ut integrum aliquod fiat usibus humanis commodum. Veluti, Aedes, Nauis, Armarium, Annus, Mēsis. l. rerum mixtura, in princ. ff. de usucapionib. Vnde totum artificiale dicitur. Aliàs natura rem sic produxit, ut partitionem sui admittat: Veluti, Locus, fundus, Vineæ, & omnes res diuiduæ. Hinc totum naturale uocatur.

FORMULA.

Quod de essentia totius integralis adfirmatur, id uerè etiam adfirmari potest de partibus eius. Vt, Aedes sunt, ergo solum est, uel superficies. Vtputa, cùm ædes ex duabus rebus constent, ex solo & superficie, dicit Iabolenus, in l. eum qui ædes, in princ. ff. de usucap.

Vlpianus, l. fructus. ff. sol. matrim. Quod in anno dicitur, potest dici & in sex mensibus.

INERACTIO.

Si una pars desit, non subsistet argumentatio à toto. Semper enim obseruanda est hæc regula, Si negare uoueris totum, satis est unam partem inficiari. Sicut infra
de

de partibus per exempla demonstrabitur.

A' TOTO QVANTITATIS.

Totum quantitatis accipitur dupliciter: Aliàs, cùm nota uniuersalis adijcitur, Omnis, Quilibet, Nullus: quæ uelut totum quoddam, comprehendit omnes partes eiusdem significationis: Vt, omnis seruitus est res incorporalis. Vox enim Omnis constituit totum quantitatis, comprehendens seruitutem prædiorum urbanorum, seruitutem prædiorum rusticorum, usumfructum, et usum. Instit. de reb. corporal. & incorporal. §. incorporales. & §. si. l. j. ff. de seruitutib.

Huc pertinet indefinita, quæ comparatur uniuersali propter generalem pronũtiationem. l. si pluribus, in prin. ff. de legat. ij. l. cùm aurum, in prin. ff. de aur. argen. mun. c. ex parte. de offic. delegat. c. pastoralis. de donationibus. Aliàs totum quantitatis dicitur respectu partium numerabilium, uel quotatiuarum: Vt, cētum est quoddam totum, relatione facta ad quinquaginta, uiginti, decem, quinque, uel tria. Dimidia item, tertia, quarta, & cæteræ partes sunt, (ut uocant) quotatiuæ cuiuslibet rei diuisibilis.

F O R M V L A.

I. Qui omne dicit, is nullam excludit partem. l. hoc articulo. ff. de hæredib. instit.

II. Quidquid uerè uel adfirmatur uel negatur de toto quantitatis, id etiam uerè potest adfirmari uel negari de partibus eius. Vt, Omnibus creditoribus, mulier causa dotis præfertur: ergo præferenda est & Caio creditori, & Sempronio. l. asiduis. C. qui potior. in pign. hab.

III. Nullus ex consilio non fraudulento tenetur. l. consilij. ff. de reg. iuris. Ergo nec ille, qui consulerit tibi
bona

bona fide, ut pecunias tuas in emptiones prædiorum potius, quam in usuras colloques, tenebitur. l. ij. §. si. ff. mandat. Et, qui iure patriæ potestatis, uel iure mariti, liberos uel uxorem moderatè emendat, dolo caret. l. j. C. de emendat. propinquor. Et socius abutens re communi, excusatur à dolo malo. l. rei communis. & l. merito. ff. pro soc. Deniq; Nullus uidetur dolo facere, qui suo iure utitur, inquit Sc. euola. ff. de reg. iuris.

IIII. In eo quod plus est, semper inest minus, dicit Paulus, ff. eod. tit. si decem habeas, aut totam rem, recte argumentaberis te habere quinq; aut tertiam rei partem.

Vlpianus, l. diem proferre. §. si plures. ff. de recept. arb. Inde quæritur apud Iulianum, si ex tribus arbitris unus quindecim, alius decem, tertius quinq; condemnent, num sententiæ stetur? Et Iulianus scribit, quinq; debere præstari, quia in hanc summam omnes consenserunt.

Paulus, l. si unus. ff. de pact. Si, cum mihi decem deberes, pepigero, ne à te uiginti petam: in decem tibi prodesse pacti conuenti uel doli exceptionem.

Vlpianus, l. j. §. si stipulanti. ff. de uerb. oblig. Licet enim oportet congruere summam: attamen manifestissimum est, uiginti & decem inesse.

Iabolenus, l. cum furti. ff. de in lit. iurand. Cum furti agitur, iurare ita oportet: tanti rem fuisse, cum furtum factum sit: non adijci, EO PLVRIS: quia quæ res pluris est, utique tanti est.

Vlpianus, l. quoties uolens. §. sed si non in corpore. ff. de hæred. instit. Sed si maiorem partem adscripserit testamentarius, uel (quod difficilius est probatu) ipse testator: ut, pro quadrante semissem: Proculus

culus putat, ex quadrante fore hæredem: quoniam insit quadrans in semisse.

Paulus, *l. qui quartam. ff. de legat. j.* Proculus recte ait, posse defendi quartam legatam: quia inesset dimidiæ.

I N F R A C T I O.

I. In toto quantitatis, quod per notam uniuersalem constituitur, si una pars deficiat: argumentum fit uitiosum stricto iure. Iulianus, in *l. si is qui ducenta. §. utrum ita. ff. de reb. dub.* Id accidit, quia significatio sumitur ex uniuerso: in quo si aliquid falsum est, totam orationem falsam efficit.

II. Ex bono & æquo uniuersalem pronuntiationem intelligi ac determinari oportet, secundum qualitatem personarum, rerum, & temporis. Quam ob rem notæ uniuersales, Omnis, Nullus, Quilibet, orationes item indefinitæ, uniuersalibus comparandæ. nunquam latius porriguntur, quàm iuris & æquitatis ratio admittit. *l. in prouinciali. §. fin. ff. de noui oper. nuntiat.* Si in publico aliquid fiat, omnes ciues opus nouum nuntiare possunt. Non tamen mulier. *l. mulieri. ff. de popular. actionib.*

Huc pertinet, quod Vlpianus utiliter admonet. *ff. de reg. iuris.* Omnis definitio in iure ciuili periculosa est. Rarum est enim, ut non subuerti possit.

A' T O T O V N I U E R S A L I.

Totum uniuersale est, quod multas habet partes ita subiectas, ut ad unum respiciant & uertantur. Inde enim uniuersitas dicitur: ut, Collegiũ, Academia: Et, Uniuersa res, pro, Tota res. *l. Mæuius qui. §. si. ff. fa. ercisc.*

Totius

Totius autem uniuersalis duplex est consideratio. Altera personarū: ueluti, Ducatus, Comitatus, Ciuitas, & quodlibet corpus eodem spectans. l. j. ff. quod cuiusq. uniuers. nom. Instit. de rer. diuisio. §. uniuersitatis.

Altera rerum: Et hæc rursus duplex. iuris: ut, hæreditas, dos, peculium. l. item ueniunt. §. non solum autem. ff. de petitio. hæredit. Facti: ut, grex equitium: armentum. l. j. §. Per hanc. ff. de rer. uindicā.

Hoc quoq; animaduertendum, quòd uniuersi significatio nonnunquam refertur ad totum quantitatis. l. talis scriptura. in fin. ff. de legat. j. Hanc autem scripturam, non solum ad præcedentia legata, sed ad uniuersa, quæ testamento adscripta sunt, extendi. Ad uniuersa, hoc est, ad omnia.

FORMVLA.

Qui totum uniuersale petit, is partem etiam petere censetur. Vlpianus, l. j. §. j. ff. si pars hæred. petat. Et ideo siue ex asse hæres sit, totam hereditatem uindicabit, licet tu unam rem possideas.

INFRACTIO.

Quando tractatur de eo, quod toti uniuersali proprie competit, tunc non procedit argumentatio. Vlpianus in l. ij. & l. sicut municipum. ff. quod cuiusq. uniuers. Si quid uniuersitati debetur, singulis non debetur: nec quod debet uniuersitas, singuli debent.

A' TOTO IN MODO.

Totum in modo dicitur, cuius partes consistunt in aliqua accidentali qualitate. Ut ecce, Qui possidet, emit, conducit rem: is aliàs bona fide, aliàs mala fide, aliàs perpetuo iure, aliàs momentario iure rem habet. Itaq; possessio,

sio, emptio, uenditio, locatio, conductio, & quodlibet negotium potest censerī totum, quòd habet partes ex modo & circumstantia quadam rerum, personarum, uel temporis.

Eodem modo qualitates & circumstantiæ iuris & æquitàtis constituunt partes alicuius negotij: quod aliàs iustè, aliàs iniustè consideratur factum.

F O R M V L A.

Non contraxit Titius, ergo ius perpetuum ex contractu non acquisiuit. Non possedit, ergo nec bona fide possedit. l. eius qui in prouincia. ff. si cert. pet. Quoniam tunc non possent uideri possessores bonæ fidei esse, qui nec possidendi animum haberent. Itaq; adfirmādo non procedit ista collectio. Siquidem non sequitur necessario, Contraxit Titius, ergo rectè contraxit: Possedit, ergo bonæ fidei possessor fuit. Quanquam coniectura interim iuuat possessorem. Instit. de interdict. §. retinendæ possessionis. l. fin. C. de rei uindicat.

A P A R T E.

QVmadmodum à toto ad partes uidimus duci argumentationes ualidas: ita è diuerso, A parte ad totum efficaciter colligi possunt. Et diuisioni totius quadruplici, respondet quadruplex partium diuisio, uidelicet, ut aliæ sint partes integrales, aliæ partes Quantitatis, aliæ partes Vniuersales, aliæ partes in modo. A quibus singulis uidendum est, quatenus argumenta ducantur. Quinimò, subsistit aliquando argumentum à parte, quod à toto non procedit: ueluti, Si quis filios familias mandauerit, ut adiret hæreditatē, falsò existimans eum ex asse institutū: certè nō censebitur iussisse, ut ex parte adiret: ubi pro parte fuit institutus. At contrà, si ex parte iusserit, uidebitur etiam mand

mandasse, ut totam hereditatem adiret, si uerum sit, in solidum fuisse institutum. l. si quis mihi bona fide. § sed si mandauit. ff. de acqui. h. er. arg. l. diligenter igitur. §. si. ff. mandat.

A' PARTIBVS
integralibus.

Partium integralium definitio satis adparet ex definitione Totius integralis. Sūt enim partes integrales membra, quæ simul lecta & numerata, totum efficiunt integrū.

Harum autem partium integralium quædam sunt homogeniæ, hoc est, eiusdem generis & substantiæ cum toto. Et propterea sub nomine totius comprehenduntur: Ut, quælibet pars aquæ, aqua est & appellatur. Et, quælibet pars fundi, fundus est ac nuncupatur. l. locus. ff. de uerb. sig.

Aliæ autem res quæ diuidi possunt, diuersæ plerunque sunt substantiæ cum partibus, atq; diuersa habent nomina. Veluti, ædium partes diuersam substantiam & diuersa nomina sortiuntur. Ut, solum, parietes, tectæ, menianum.

FORMVLA.

I. Grauius admodum Caius hoc utitur loco in l. j. ff. de orig. iur. Sed quod in omnibus rebus animaduertit id perfectū esse, quod ex omnibus suis partibus constat. Qui ergo tractans aliquid docendo uel respondendo prætermittit principium: is mancam & imperfectam traditionem frustra edit, nempe optimam omittens partē.

II. Si uolueris negare totum, satis est unam tantū partem uerè inficiari. Sin autem totum adserere intendas, oportet omnes ostendere partes ad substantiam eius necessarias.

Ut ecce: Si neges domum esse, sufficit ut tectum desideretur. Quòd si adseras domum esse, probatio exigitur omnium partium.

Testamentum ex solo testium defectu rectè impugnatur. At probari non potest, nisi omnibus simul ostensis partibus solennibus, de quibus in l. hac consultiß. C. de testa.

Prouocatio ab interlocutoria sententia præiudiciali, rectè confutatur, si duntaxat probatum fuerit, causam non censi legitimum appellationis. Adserens uerò appellationem ab interlocutione ualidam esse, necessario probabit omnes eius partes: uidelicet, Prouocatum esse ex scripto, intra decem dies, ex legitima causa, iudice, si copiam sui faciat, præsentè: petitis intra triginta dies apostolis. l. penulti. C. quor. appell. non recipiunt. l. ij. C. de episco. audient. c. ut debitus. de appellatio. c. j. & c. ab eo qui. eod. tit. lib. vj. l. j. ff. de libell. dimisso.

III. Enumeratis omnibus cuiusq; rei partibus, inferri rectè potest totum esse: ut, fundamenta, paries, tecta sunt: ergo domus est. Et contra: negando procedit. Quamquam meminisse oportet eius quod dictum est: in argumentatione à partibus integralibus negatiua sufficere, unam partem principalem desiderari: Tectum non est, bene sequitur, Ergo non est domus. In partibus autem homogenijs, uitiosa est illatio negatiua. Non enim sine rei amphibologia dici potest, Non habes aquæ partem, ergo non habes aquam. Nisi adiiciatur aliqua determinatio: ut, Non habes partem aquæ, ergo non habes totam aquam. Ambiguitas ex eo causam trahit, quoniam omnes partes homogeniæ, eiusdem sunt appellationis cum toto.

A' P A R T I B V S quantitatis.

Partium quantitatis definitio duplex, colligitur ex duplici definitione totius. Quæcunque enim continentur eadem

eadem significatione sub nota uniuersali adfirmatiua uel negatiua, dicuntur partes quantitatis. Et quæ sub aliquo plurali numero comprehenduntur, partes quoque quantitatis solent appellari. Veluti, cum dico, Omnis actio: satis adparet, actionem esse totum: actionem autem in rem, actionem in personam, actionem ciuilem, actionem criminalem, & cæteras, censeri partes quantitatis. Et si numerum certum constituas, puta decem: numeri ab eo descendentes, merito censentur partes quantitatis. Veluti, unus, duo, tres, quatuor aurei, usq; ad decem. Aut si assem ponas, quam diuidas in partes, puta, dimidiam, quartam, tertiam, & cæteras. Instit. de hæred. instit. §. Hereditas.

A' partibus autem quantitatis argumentatio procedit rarius: propter nimiam disparitatem inter totum & partem. Neq; enim sequitur. Actio ex contractu est in personam: Ergo omnis actio est in personam. Decem aurei debentur: ergo tota numerorum quantitas debetur.

Itidem negando malè infertur, Decem aurei non debentur, ergo nulla numerorum quantitas est debita. Pars tertia rei est mea, ergo tota res mea est. Hæ profecto illationes sunt uitiosæ. Nonnunquam tamen tenet illatio ab huiusmodi partibus ad totum quantitatis: quod ex sequentibus formulis animaduertes.

F O R M U L A.

I. Ab omnibus rectè numeratis partibus, ad totum quantitatis, ualet collectio, ut supra dictum est.

II. In qualitatibus tam ad partes, quam ad totum quantitatis necessariò requisitis, hoc est, sine quibus neque totum neq; partes possunt subsistere, tenet argumentatio à partibus ad totum quantitatis. Veluti, Actio in rem, est ius persequendi: Ergo omnis actio, est ius persequendi. Actio

ex contractu emptionis & uenditionis, non est in rem, Ergo nulla actio ex contractu, est in rem.

Huc referrī potest ratiocinatio, qua Papinianus utitur, à parte fundi legati, ad totum fundum legatum. l. si unum ex familia, in prin. ff. de legat. ij. Si duos de familia non æquis portionibus hæredes scripserit, & partem (forte quartam) extero eiusdem fundi legauerit: pro his quidem portionibus, quas iure hæreditario retinent, fideicommissum non magis petitur, quàm si alteri fundum prælegasset.

III. *Quantitas aliquando debetur ad instar speciei: quo casu ualidum est argumentum. ut, Numi in arca legati, non debentur: Ergo nulla quantitas debetur. l. talis scriptura, in fi. l. sed si certos. ff. de legat. j. Paulus, ff. de uerbo. oblig. Si certos numos, puta qui in arca sunt, stipulatus sim, & hi sine culpa promissoris perierint: nihil nobis debetur.*

A^o PARTIBVS subiectiuis.

Partes subiectiue nuncupantur respectu totius uniuersalis: quia in hoc à reliquis speciebus potissimùm discernuntur, quòd subiectione quadam ad unum uerse sunt, ut supra diximus.

FORMVLA.

Collectionem facit Vlpianus à partibus hæreditatis caducis, ad totam hæreditatem caducam. l. item ueniunt. ff. de petitio. hered. Ait Senatus. CVM ANTE, QVAM PARTES CADVCAE FISCO PETERENTVR. Vlpianus: Hoc euenerat, inquit. Quasi dicat. casus ita se ex facto obtulerat, cum senatusconsultum fieret, quòd

quòd partes hæreditatis à fisco petitæ essent caducæ. Sed si ex asse fiat: senatusconsultum locum habebit. Ergo idem ius statui de tota hæreditate caduca, quod de partibus caducis Senatui Romano placuit. scilicet, ne exigerentur usuræ de pretio hæreditatis uenditæ.

A PARTIBVS IN MODO.

Partes in modo censentur ex qualitatibus & circumstantijs negotiorum facti uel iuris, ut suprâ diximus de toto in modo.

F O R M V L A.

Adfirmando procedit, non etiam negando: Possedit mala fide, ergo uerum est eum possedisse. Aut uitiosa est collectio, si dicas: Non possedit mala fide, ergo non fuit possessor. Potuit enim alio modo possidere.

A B E X C E P T I O N E.

Exceptionem hîc accipimus per quam à definitione, uel à regula, uel à generali propositione aliquid separatur in eodem genere.

F O R M V L A.

I. Qui unum uel alterum nominatim excipit, is censetur in cæteris firmare generalem definitionem seu regulam. l. quæsitum est. §. deniq; Neratius. ff. de fun. instr. uel instrum. legat. Deniq; Neratius libro quarto epistolarum Marcello fratri suo respondit: etiam uestem domus instructæ legato contineri: maximè in proposita specie. Proponebatur enim, qui legauerat, argentum & rationes excepisse. Nam qui hæc excepit: non potest non uideri, de cæteris rebus, quæ in ea essent, sensisse.

Paulus in l. cum prætor. ff. de iud. Cum prætor unum ex pluribus iudicare uetat, cæteris id committere uidetur.

Caius in l. patri. ff. de minorib. Patri pro filio omnimodo præstanda restitutio est, licet filius restitui noluit: quia patris periculum agitur, qui de peculio tenetur. Ex quo adparet, cæteros cognatos uel adfines alterius esse conditionis: nec aliter audiri oportere, quam si ex uoluntate adolescentis postulēt.

Pomponius in l. j. ff. de aur. argen. mund. Si aliq̄ uestimenta, aliq̄ uestis muliebris separatim legata sit: de tractis muliebribus, & ei adsignatis, cui specialiter legata sunt: reliquum alteri debetur.

Iustinianus Nouell. de non alienan. aut permutan. §. ut autem Constitut. lex. vij. Necessarium existimamus, quasdam exceptiones dare legi, cum multis uigilijs & subtilitate adinuentas: ut eas habens in auxilio lex, nequaquam moueatur.

II. Quod de uno in speciem conceditur: id de alijs generaliter prohibetur. Et contra, Quod de uno specialiter prohibetur: id de alijs in commune conceditur. l. quod uerò. & l. seq. ff. de legib. l. maritus. iuncta. l. j. & l. procuratorem. C. de procur. l. uxorem. §. foeliciſſimo. ff. de legat. iij.

Huc pertinet quod dicitur, Speciem eximi de genere, ut inquit Paulus, l. si peculium. in prin. ff. de manumiss. testam. Et, Semper species generi derogat, sicut ait idem in l. seruis urbanis, in fi. ff. de legat. iij.

III. Sicut in generali sermone accessorium sequitur principale: ita in eo quod exceptum est, accessoria non sunt separanda. Probatur ualde utiliter in l. fundi instrumento. ff. de instructo, uel instru. legat. Excepto enim pecore: pastores

pastores ouiliones, ouilia quoq; continentur. Qua in re
O filius ipse hallucinabatur.

Item, in generali petitione uel alienatione, excipitur
beneficium militare. Ergo omnia eius necessaria simul
etiam excipi censentur. tit. si de feud. defunct. cont. sit. §. in
generali. & tit. de capita. qui cur. uend. in prin.

I N F R A C T I O.

Non tenet argumentum, quando uoluntas loquentis
refragatur. l. cum de lanionis. §. cui fundum. ff. de instructo
uel instrum. legat. Quod appareret, non intellexisse
patrem familias, instrumento quoque seruos ad-
numeratos. l. item ueniunt. §. aptanda est igitur. ff. de
petit. hered. Vbi Senatusconsultum loquens de specie ca-
ducorum bonorum, habet locum in uacantibus quomodo-
cunque. Et licet ob publicam causam factum sit, obtinet ta-
men etiam in priuatis.

A' S C R I P T O.

HAc argumentatione: uerba scriptorum, siue publi-
corum, siue priuatorum, bona fide tueri licet.

F O R M V L A.

I. A' uerbis, hoc est, à propria uerborum significa-
tione, sine legitima causa non est recedendum. l. j. §. sed si
sciente. ff. de exercito. actio. In re igitur dubia, melius
est uerbis edicti seruire. Idem, l. prospexit, in prin. ff.
qui & à quib. manum. Quod quidem perquam du-
rum est, sed ita lex scripta est. l. non aliter. ff. de legat.
iij. l. j. §. sin uero talis. C. de caduc. tollend. Vbi coniungit
uerborum conceptionem. cum facti natura. l. si uerò nego-
tium. §. de uiro. ff. sol. matrim.

Hic locus multis modis confirmari potest. Primùm.

l 5

Si ind

Si indicabimus : multa incommoda sequi , ubi permissum fuerit, ut à scripto recedatur passim. Nam & eos, qui aliquid scribant, non existimaturos, id quod scripserint, ratum futurum : & eos, qui iudicent, certum, quod sequantur, nihil habituros, si semel à scripto recedere consueuerint, ut ait Cicero de inuention. lib. ij.

Deinde, Si admonuerimus : propius accedere ad scriptoris uoluntatem eum, qui ex ipsius eam literis colligit: quam illum, qui sententiam scriptoris, non ex ipsius scripto spectat, sed ex aduentitijs suspicionibus perscrutatur. Neque enim uideri quenquam dixisse id, cuius non suo nomine usus sit. Et quanquam prior atq; potentior est mens, quam uox dicentis : tamen nemo sine uoce dixisse existimatur. l. Labeo ait. §. fi. ff. de supell. legat.

Præterea, Si ostenderimus, scriptori neque ingenium, neque operam, neque ullam facultatem defuisse, quo minus posset perscribere id, quod cogitaret : nec fuisse ei graue, neque difficile, eam causam excipere, quam aduersarij proferunt, si quidquam excipiendum putasset. Quapropter ubi lex scripta non excipit aut distinguit : ibi nec nos excipere aut distinguere debemus. l. de pretio uero. ff. de publician. Quinimo ea est ipsius scribentis sententia, ut uerborum seriem non excedamus. d. l. de pretio. Vnde potest coniectura capi, quasi nec sententia prætoris ea sit, ut requiratur, an solutum sit pretium. Scilicet, quoniam pretij nullam fecit mentionem.

Postremò, Si proposuerimus, eos, qui ex lege iurati iudicant, legibus obtemperare debere. l. rem non nouam. C. de iudic. Nouell. de iudic. §. Omnis deniq; Constit. lxxxij. Obtemperare autem legibus nemo potest, nisi scriptum legis sequatur. Alioquin interpretationibus adfectatis
potius

potius obtemperare censebitur, quàm legibus.

Optimus ergo modus est allegandi iuris, ut uerba legum adscribantur. Nam Energiæ aliquid habent ipsa auctorum uerba. Modestinus, l. j. ff. de excusat. tut. Apponam dicendorum narrationi etiam ipsa legum uerba, si necesse erit: ut dicendorum simul & legendorum usum habentes, integritatem indigentibus & utilitatem præbeamus.

A SENTENTIA.

PER hanc argumentationem defenditur sententia cuiuslibet scripti iusta interpretatione collecta, aduersus ipsam uerborum structuram.

FORMULA.

Vt uera scripti sententia seruetur, à uerbis nõ nihil recedendum est. Habet hic quoq; locus plurimas cõfirmationes. Imp. Theodosius & Valentinianus. C. de legib. Non dubium est, in legē committere eum, qui uerba legis amplexus, cõtra legis nititur uoluntatem.

Cicero pro Cecinna: Quæ lex (inquit) quod Senatusconsultum, quod Magistratus edictum, quod scædus aut pactio, quod (ut ad priuatas res redeam) testamentum, quæ iudicia aut stipulationes, aut pacti & conuenti formulæ non infirmari aut conuelli potest, si ad uerba rem deslectere uelimus: consilium autem eorum qui scripserunt, & rationem & auctoritatem relinquamus? Sermo herculè & familiaris & quotidianus non cohærebit, si uerba inter nos aucupabimur. Deniq; imperium domesticum nullum erit, si seruilis hoc nostris concesserimus, ut ad uerba nobis obediant, ut ad id, quod ex uerbis intelligi possit, obtemperent. Et paulò inferius. Quid? (ait) uerbis

uerbis satis hoc cautum erat? Minime. Quæ res igitur ualuit? Voluntas: quæ si tacitis nobis intelligi posset, uerbis omnino non uteremur, quia nõ prodest. Verba reperta sunt, non quæ impedirent, sed quæ indicarent uoluntatem.

Celsus, ff. de legib. Scire leges non est, uerba eorum tenere, sed uim & potestatem. Et l. seq. Benignius leges interpretandæ sunt, quo uoluntas eorum conseruetur.

Scæuola, l. cum mulier. ff. solut. matrim. Sed & si ex mente legis sumat quis, ut nec accusare possit, qui lenocinium uxori præbuit, audiendus est.

Modestinus, l. scire etiam oportet. §. aliud etiam. ff. de excus. tutor. Sed & si maximè uerba legis hunc habeant intellectu, tamè mens legislatoris aliud uult.

Paulus, ff. si quis ius dic. non obtemp. Quamuis non adijciat prætor, causa cognita se pœnale iudicium daturum: tamen Labeo ait, moderandam iurisdictionem, si pœniteat libertum, & actionem remittat: uel si patronus uocatus non ueniat, aut nõ inuitus uocatus sit: licet edicti uerba non patiantur.

Papinianus, l. cum pater. §. fidei tuæ committo. ff. de legat. ij. Nam ordo scripturæ non impedit causam iuris ac uoluntatis.

Paulus, l. adigere. ff. de iure patr. Quamuis nulla persona lege excipiatur: tamen intelligendum est, de his legem sentire, qui liberos tollere possunt.

Mætianus, l. quisquis mihi. ff. de legat. iij. Voluntatem defuncti præterea, quæ maximè in fidei commissis ualeret, ei sententiæ iuffragari.

Paulus, l. cum de Lanionis. §. asinam molendinariã. ff. de instructo uel instrum. Optimum ergo esse Pedius ait,
non

non propriam uerborū significationem scrutari:
sed in primis quid testator demonstrare uoluerit.

Paulus, l. promittendo. ff. de iure doti. Magis enim
res, quàm uerba intuenda sunt.

Iabolenus, ff. de uerb. signifi. QVISQVIS MIHI
ALIVS FILIVS, FILIIVE HAERES SIT.
Ait Labeo non uideri filiam contineri. Proculus
contrà. Mihi Labeo uidetur uerborum figuram
sequi. Proculus mentem testantis. Respondi: Non
dubito, quin Labeonis sententia uera non sit.

CONCILIATIO HORVM
locorum.

Non pugnat hic locus cum præcedenti: sed uterque
suum habet in iure officium & utilitatem probandi.
Præcedens enim accipiendus est de externa uerborū stru-
ctura, quam nulla ratio suadet immutari. Hic uerò intelli-
gendus est de interna orationis ui, quæ uerba ad se trahit.
Alioqui, cum nulla adparet æquitatis ratio, summa est im-
pudentia, scripti uerba reijcere, aut perperam torquere.
Id enim non esset ueram significationem amplecti uel in-
terpretari: sed falsam comminisci ac cauillari.

Est autem duplex uis & significatio, cui respondet
duplex interpretatio: uidelicet, Verborum & Rerum.
Quia bifariam aliquid ostenditur seu declaratur: aliàs
uerbis, aliàs rebus & factis. *Iulianus, l. de quibus. ff. de
legib.* Nam quid interest suffragio populus uolun-
tatem suam declaret, an rebus ipsis & factis?

Ulpianus, l. ij. §. ignominie causa. ff. de his qui not. infra.
Sed & si ita exautorauerit, ut insignia militaria de-
traheret: inter infames efficit, licet non addidit:
ignom

ignominia causa se ita exautorasse. Pomponius, l. si tamen. §. ci qui. ff. de edil. edict. Multo enim amplius est id facere, quàm pronuntiare in uinculis fuisse. Imp. l. reprehendenda. C. de instit. & substit. Tu porro uoluntatem eius comprobasti diuortio.

Eleganter Paulus, l. certum est. ff. si cert. petat. Nam & Pedius libro primo de stipulationibus nihil referre ait: proprio nomine res appellentur, an digito ostendantur, an uocabulis quibusdam demonstrantur, quatenus mutua uice fungantur, quæ tantundem præstent.

Verborum significatio est, quæ ex uocabulis proficiscitur, quorum ministerio uti solemus ad demonstrandas res ex certo & communi usu linguarum. l. Labeo ait. ff. de supellectili legat. Hanc recte uocauerimus exteriorem significationem uel interpretationem: quia respicit duntaxat externam uocabulorum naturam & proprietatem: ideoq; merito prior nuncupatur, nec est contemnenda. Nam qui uirtutes uerborum ignorant, ijs facilius imponi potest, ut admonet Aristoteles in Elenchis. Eam ob rem Ulpianus interpretationem suam rectissimè exorsus est à significatione tituli, in l. j. in prin. ff. si cert. petat.

Rerum significatio est, quæ ex ipsis rebus uel factis deprehenditur, certo quodam ac infallibili mentis conceptu, etiam si uerba desint, aut obscuriora uideantur.

Hæc appellatur, uis, potestas, uirtus, autoritas, mens, sententia. l. legis uirtus. l. scire leges. ff. de legib. Quemadmodum enim, cum ad interpretationem perueniendum est, uerborum significatio primùm extrinsecus inspicitur: ita si per illum nobis satisfieri non possit, ad interiorem aliquam demonstrationem recurrendum est, ex certis rei aut negotij

negotij causis elucentem.

Quamquam igitur uerborum significatio uel interpretatio est prior, rerum tamen est potior, ubi uera mens scripti non potest aliter procedere: nec pugnant inter se huiusmodi significationes, sed altera cedit alteri. Vlpianus, l. nominis. ff. de uerbor. signific. Verbum EX LEGIBVS, sic accipiendum est, tam ex legum sententia, quàm ex uerbis. Papinianus, ibidem: In conuentionibus contrahentium uoluntatem potius quàm uerba spectari placuit.

Porrò, ut ius summum in genere nõ pugnat cum æquitate, quod interdum ab ea uincitur. l. placuit. C. de iudic. l. si ita uulneratus, in fin. ff. ad legem Aquil. l. si seruum stipulatus. §. sequitur uidere. ff. de uerb. oblig. Sic generaliter uerborum significatio non refragatur significationi rerum, etiam si in multis speciebus, altera præcedit alteram, cum de uera interpretatione quæritur.

Paulus, l. pediculis. §. Labeo. ff. de aur. argent. mund. Sed non mutauit substantiam rerum non necessaria uerborum multiplicatio.

Marcellus, l. Publius Mæuius, in fi. ff. de cõdi. & dem. Et uerba quidem uideri repræsentare fideicommissum. Sed non esse uerisimile, ut maturius uoluerit testatrix ad substitutos id transferri.

Hinc adparet primum, quòd qui uerba tantum intuetur, neglectis rebus, is umbram quidem scripti uel legis uidet: ipsam uerò legem, hoc est, quid uelit, minime gētium uidet, non magis, quàm psittacus percipit eas uoces, quas imitatione quadam recitare solet. l. scire leges. ff. de legib.

Deinde, quòd fraus humano generi pernitiōsa legi fit: ubi id fit, quod fieri noluit, fieri autem non uetuit uerbote-
nus:

nus : & quod distat $\epsilon\pi\iota\theta\epsilon\upsilon\sigma\ \delta\ \epsilon\iota\sigma\ \nu\omicron\iota\omicron\iota\omicron\varsigma$, hoc est, uerbis expressum, ab agitatione mentis : hoc distat fraus ab eo, quod contra legem fit, autore Vlpiano. l. fraus enim. ff. de legib. Non enim oportet ius ciuile calumniari, neq; uerba eius captari : sed qua mente aliquid diceretur animaduertere conuenit, ut dicit Paulus, l. penult. ff. ad exhibend.

Postremo & hoc constat ex predictis, quod uerborum significatio exterior, potest torqueri ad falsa per amphibologiam & cauillationem. l. qui quadraginta, in princ. ff. ad leg. Falcid. l. ea est natura. ff. de reg. iuris.

Rerum uerò significatio seu interpretatio interior, propter certissimum conscientiae iudicium euertere tandem non potest. Breuiter igitur de usu horum locorum, à scripto, uel à sententia, sic definiendum est.

In omnibus scriptis priuatis atq; publicis id sequimur, quòd uerba demonstrant non ambigua : nec est tum locus interpretationi alienae. Rerum enim uocabula immutabilia esse, Vlpianus dicit in l. si quis in fund. ff. de legat. j. & ita procedit locus, à scripto.

II. Vbi uerba sunt dubia, & possunt ad diuersas adcommodari sententias per interpretationem: ibi praeserenda fuerit ea sententia, quae ad subiectam materiam propius accedit ut à uerbis prorsus non recedatur. l. quoties idē sermo. ff. de reg. iuris. & sic utriq; loco in una atq; eadē oratione aliquid tribui potest, hoc est, uerborū et rerū significationi seu interpretationi. Vi sunt exempla in l. j. ff. de colla. bon. l. j. §. cum dos. ff. de do. colla. l. Sulpitius Marcello. ff. de do. int. uir. & ux. Vlpianus, l. j. §. sed si sciente. ff. de exer. act. In re igitur dubia melius est uerbis edicti seruire.

III. Quoties in una eademq; negotij specie aliud
aperte

aperte repræsentat uerborum significatio, aliud res ipsa: toties rerum demonstrationem præferri oportet, iuxta ti. Plus ualere quod agitur, quàm quod simulatè concipitur.

Tunc enim censetur pugnare ueritas cum falsitate. Veritas, in rebus ipsis posita est: falsitas in lenocinijs uerborum. l. si quis. ff. Ad leg. corn. de fals. Si quis obreperit præsidii prouinciæ: tam per acta, quàm per libelli interpellationem nihil agit.

Cicero grauius, de legibus: Nam ueteres (ait) uerbote- nus acutè quidem illi, sed non ad hunc usum popularem atq; civilem de republica differebant. Idem de Inuent. lib. j. Omnes leges ad commodum reipublicæ referri oportet: eas ex utilitate communi, non ex inscriptione, quæ in literis est, interpretari. Ea enim uirtute & sapientia maiores nostri fuerunt, ut in legibus scribendis nihil sibi aliud, nisi salutè & reipublicæ utilitatè proponerent, neq; ipsi quod obesset scribere uolebant. Et si scripsissent, cum esset intellectum, repudiatum iri legem intelligebant. Nemo enim leges legum causa saluas esse uult, sed reipublicæ: quòd ex legibus omnem rempublicam optimè putant administrari. Quamobrem igitur leges seruari oportet: & ad eam causam scripta omnia interpretari conuenit, hoc est, quoniam reipublicæ seruimus, ex reipublicæ comodo atq; utilitate interpretemur. Hæc ille. Ideo rectissimè dictum est: Non uerbis, sed rebus legem imponi. l. omne uerbum. C. commu. de legat.

III I. Cùm utraq; significatio, tam uerborum, quàm rerum est dubia: tunc ex arbitratu boni uiri petendum est interpretis consilium, iuxta regulam l. semper in obscuris. l. quoties dubia. & l. semper in dubijs. ff. de reg. iuris.

Exempla sunt in l. si societatem. §. arbitratorum. ff. pro so-

cio. l. si libertus ita ff. de oper. libert. l. si quis arbitrato. ff. de uerb. oblig. l. iij. C. de dot. promis. l. quæsitum. ff. de testib. Ad quorum officium pertinet, eius quoque testimonij fidem, quod integræ frontis homo dixerit, perpendere.

A B O R D I N E.

Verissimum est adagium, Ordinem deserere, pro eo quod est, Rem perperam agere. Nam ordo est quædam rei gerendæ apta series, sine qua nihil potest rectè fieri. Iustinianus, l. ulti. C. de legit. tute. Sic enim pupillis & adultis competens gubernatio inducitur, & naturalis ordo per omnia conseruabitur. Cui etenim ferendum est, eundem esse tutorem, & sub cura agere? Hæc certè & nominum, & rerum fœda confusio est.

Callistratus. l. honor municipalis ff. de mune. & honor. Gerendorum honorum non promiscua facultas est, sed ordo certus huic rei adhibitus est.

Imperator quoq; ab ordine institutionis argumentatur in l. j. C. de edict. diui. Adriani toll.

Accedunt, titu. ff. quis ordo in bonorum possessione seruetur. Et C. de ordine iudiciorum, de ordine cognitionum, & cæteri id genus.

Ordo quoq; pro solennitate accipitur. Instit. de interd. in fin. De ordine & ueteri exitu interd. superuacuum est hodie dicere. Nam quoties extra ordinem ius dicitur (qualia sunt hodie omnia iudicia) non est necesse reddi interd. Tractatur obiter talis ordo, Instit. eo. tit. & C. de iuris formulis.

Hinc ordo iudiciarius, series illa solënis dicitur, quæ ad inuest

inuestigandam negotij ueritatem, & ad definiendam iure ac equitate controuersiam adhibetur.

Grauius Innocentius Romanus Pontifex in c. Ad nostram. de iureiur. Vnde uidebitur subtiliter intuenti, de ordine iudiciorum procedere, ut in præmissis non per omnia ordo iudiciarius obseruetur. Ecce, in negotijs aliquando celeritatem desiderantibus, id ipsum utilis est ordo, quòd ordo consuetus non seruetur.

Ordo deniq; significat id, quod iuris autoritate regulariter seu uniuersaliter obtinet. Vnde nuncupatur ordinarium, & extraordinarium. l. seruum quoq; §. si. ff. de procurat. Audiri æquum est, & ordinarium admittere, dicit Vlpianus pro eo quod est, Generale seu commune omnibus est, ut quis audiatur.

F O R M V L A.

I. Ordinem scripturæ sequi oportet. Vel sic. Ordo scripturæ indicat ordinem uoluntatis. l. Generaliter dicemus. §. quid ergo. ff. de fideicommissa. libertatibus. l. ij. ff. de uulga. & pupilla. substitutio. Prius autem sibi quis debet hæredem scribere, deinde filio substituere, & non conuertere ordinem scripturæ.

II. Ordinis necessarij conuersio, reddit actum nullum. l. prolatam. C. de senten. & interlocutio. om. iudic. Prolatam à præside sententiam contra solitum iudiciorum ordinem, autoritatem rei iudicatæ non admittere, certum est.

III. Omnis tractatio requirit ordinem, sine quo mera ingeritur obscuritas. Vlpianus in l. j. ff. si tabul. testam. null. extab. Postea quàm prætor locutus est de bonorum possessione eius, qui testatus est; transitum

fecit ad intestatos, eundem ordinem secutus, quem & lex duodecim tabularum secuta est. Fuit enim ordinarium, ante de iudicijs testantium, sic deinde successione ab intestato loqui.

I N F R A C T I O.

I. Vbi uel ex autoritate legis, uel ex permissio hominis arbitrio satis constat, quid quomodo sit agendum: ibi non procedit ista argumentatio. Paulus, ff. de solutionib, Nec enim ordo scripturæ spectatur: sed potius ex iure sumitur id, quod agi uideatur.

Vlpianus, l. ij. §. prius autem. ff. de uulg. & pup. subst. Vt nō ordo scripturæ, sed ordo successione spectetur.

Tali modo Iustinianus sustulit præposteri seu inordinati reprehensionem in l. præposteri. C. de testam. Quod adparet ex l. præcedente. Dum dicit: Per eam occasionem testatoris uoluntatem subuertere. Ergo intelligi uult imperator de uoluntate testatoris liquida.

Idem, Instit. de lega. §. ante hæredis. Sed quia inciuile esse putauimus: scripturæ ordinem quidem sequi (quod & ipsi antiquitati uituperandum fuerat uisum) sperni autem testatoris uoluntatem.

II. Inter eos qui iure sunt æquales, non tenet ista ratiocinatio. l. si finita. §. si plures. ff. de dam. infe. Nam non spectabimus ordinem, sed habebunt ambo possessionem.

III. Cū ordo non tam ex necessitate, quàm ex urbanitate introductus est, tunc fragilis est huiusmodi argumentatio. Vnde etiam figura prodijt, Histerologia, seu histeron proteron, hoc est, ordo conuersus: cum duabus propositis questionibus, prius respondetur ad secundam, quàm ad primam. l. ij. §. Labco. ff. de incend. rui. naufrag.

A' SVBIECTA MATERIA.

Populariter hic subiectam materiam appellamus rem cum circumstantijs suis, circa quam instituitur quelibet tractatio. Vnde in tota iuris disciplina, generalissimè distinguitur subiecta materia, in personas, in res, & in actiones. Omne enim ius quo utimur, uel ad personas pertinet, uel ad res; uel ad actiones. ait Paulus, ff. de stat. homi. Hunc locum insinuant iuriscōsulti, quoties dicunt, facti uel uoluntatis quæstionem esse. l. iij. ff. de aur. argen. mund. l. cogi poterit, in prin. l. ex facto. § si quis cauerit. ff. ad Senatusc. Treb. Et Alfenus in l. si plagis. §. in cliuo. ff. ad leg. aquil. Respondi, in causa ius esse positum.

Factum enim est materia, & exigitur ad normam iuris, an sit licitum uel illicitum.

FORMULA.

Significatio uerborum, commodanda est ad subiectam negotij materiam. Vel sic: Talia sunt prædicata, qualia demonstrant subiecta. Vt Bartolus dicit in l. stipulatio ista habere. §. hi qui sunt. ff. de uerb. oblig. Hoc est, Tales prædicationes seu significationes uerborū accipiendæ sunt: quales demonstrant seu exigunt res subiectæ tractationi quæ instituitur. Vt ecce: Stipulatio Habere Licere & inter homines liberos est iuris, quoniam tunc committitur, cum iure seu per iudicium fit controuersia, ut habere non liceat. Si tamen seruus olim, aut filiusfamilias stipularentur Habere Licere & factum designabant huiusmodi uerba: Scilicet, ne quis auferret possessionem rei traditæ. Nam talis cautio non poterat alio modo ad seruum uel filiumfamilias commodari. l. stipulatio ista. ff. de uerb. oblig.

Eodem modo, cum homo sui iuris stipularetur Possidere licere; intelligebatur possessio etiam ciuilis: in per-

sona uerò alieno iuri subiecta naturalis tantum possessio accipiebatur. d. l. stipulatio ista. §. hæc quoq; stip.

Ulpianus, l. imperator. ff. de in diem addict. Vbi refertur Seueri rescriptum, de fructibus perceptis, & necessario erogatis, ultro citroq; restituendis. Et credo sensisse principem de empti & uenditi actione.

Huic loco opponitur adagium, Extra oleas ferri. Extra cantionem agi dici uel, Hoc est, Quod à re proposita sit alienius. Sumptum à cantoribus, qui uocem ad lyram male accommodant.

A B E X T R E M I S.

EXtrema cuiuslibet rei sunt primum & ultimum, seu initium & finis: ultra quæ nihil considerari potest ad eam pertinere. Ulpianus, l. j. §. j. ff. si quis ius dicent. non obtemp. Is uidetur ius dicenti non obtemperasse, qui quod extremum est in iurisdictione non fecit.

Extremum autem in iurisdictione est decernere ac iubere.

F O R M V L A.

I. Probatis extremis, id quod medium est, censetur simul etiam probari. Vt, si probauero initium possessionis, puta, rem mihi fuisse traditam anno M. D. XVII. mense Ianuario. Item, quod eandem rem possederim anno M. D. LVII. mense Decembri: censebitur probata possessio medijs temporis continuata: quoniam necessario presumitur inter extrema. l. Pomponius. §. sed & legatario. ff. de acqui. poss. l. Celsus, ff. de usucapionib. l. non solum. §. sed ut probari. ff. de noui operis nuntiat.

II. Medium sapit naturam extremorum. l. si uerò. §. interdum. ff. de his qui deie. Quod si ex mediano coenaculi quid deiectum sit: uerius est, omnes teneri.

III. Extremum utrinque uitiosum facit, ut medium quod

quoddam eligatur pro temperamento. Vel sic: Medium tenere inter duo extrema iniqua, optimum est. Instit. Quib. ex caus. manumit. non lic. §. cum ergo certus. Et, de rer. diuisio. §. cum ex aliena. Et post multam Sabinianorum & Proculianorum ambiguitatem, placuit media sententia existimantium &c.

Antoninus Imperator optimus in l. solet etiam. ff. de offic. Procon. & leg. Nam ualdè inhumanum est à nemine accipere: sed passim, uilissimum. Quid igitur erit? Medium probat, hoc est, ut xenia tantum bona fide accipiantur. Ulpianus, l. si quis fortè, in prin. ff. de poenis. Nonnulli neq; semper, neq; nunquam remittunt: sed inquirunt quid sit, quod allegare principi uelint, quidq; pro salute ipsius habeant dicere: post quod, aut sustinent poenā, aut non sustinent. Quod uidetur habere mediam rationem. Paulus in l. antiqui. ff. si pars hæred. pet. Prudentissimi iuris autores medietatem quandam secuti sunt.

I N F R A C T I O.

Cum in altero extremorum maior est iuris ratio, in altero minor: tunc ad medium non proceditur. l. Neseñnius, in fin. ff. Nego. gest. Illud nequaquam admittendum puto, ut de utroq; patrimonio erogata uideantur.

A B E X E M P L I S.

Exemplum est, quod sequamur, aut uitemus. Vnde Leges adducunt sæpe rationem hanc uelut grauissimam: quia pertineat ad exemplū. l. iij. §. j. ff. de alim. uel cib. leg. Vel, quia, exemplo opus sit. l. aut facta. §. fin. ff. de poen.

Paulus, l. si quis aliquid. §. qui abortionis. ff. de poenis. Quia mali exempli res est. Imperator item, exemplo

dicit perniciosum esse, ut priuatæ passim scripturæ credatur. C. de probat.

F O R M V L A.

I. *Exempla admodum honesta, & Reipublicæ utilia imitari debemus, quo ad eius fieri potest. l. j. §. secundo loco. ff. de postulan. Extat quidem exemplum eius qui gessit. Appius denique Claudius cæcus consilijs publicis intererat, & in Senatu seuerissimam dixit sententiam de Pyrrhi captiuis. Sed melius est, ut retinere quidem dicamus iam acceptum Magistratum posse: adspirare autem ad nouum penitus prohiberi: idque multis comprobatur exemplis.*

Iustinianus, l. cum quædam. C. de administr. tut. Quare tam optimo exemplo argumentati: nec non & alijs omnibus causis, in quibus ueretur tutor uel curator, ne præiudicium aliquod ei fiat, timorem eius remouemus.

II. *Admoniti exemplis, euitare debemus ea, quæ publicè aut priuatim perniciosa sunt. Vel sic: Aliena pericula nos facere debent cautiores. l. j. §. secundo loco. ff. de postulan. Origo uerò introducta est à Calpurnia improbissima foemina: quæ inuerecundè postulans, & magistratum inquietans, causam dedit edicto.*

Macedo item famosus iuuentutis corruptor & usurarius, occasionem dedit Senatufconsulto Macedoniano. l. j. ff. de senatufc. maced.

Lucius Papyrius insolens creditor, & libidinosus: cum iuuenem forma præclarum, ob debita paterna sibi nexum, uerberibus lacerasset, propterea quòd pudicitiam ei prosternere nollet. lege Petilia decretum fuit, ne corpus debitoris sed bona essent creditæ pecuniæ obnoxia.

INFRACTIO.

I. *Exemplis non est passim utendum in definiendis causis: sed magno sunt admittenda iudicio. Vt, ij. q. iij. c. monomachiam. Item, xij. q. ij. c. multi ædificāt. & xx. q. ij. c. si quis per uetus. Vide, xxvj. q. iij. c. non statim. & c. non exemplo. de consecrat. distin. ij. c. liquido adparet.*

II. *Cauendum est, ne exempla temporibus, uel negotijs non conuenientia, degenerent in consuetudinem prauā. Hoc enim peculiare uirus habent exempla: quòd plerunq; tyrannum illum introducunt morem. Instit. de donat. §. fi. l. exemplo. C. de probat. Iustinianus, in l. nemo iudex. C. de senten. & interloc. om. iud. Non enim si quid non bene dirimatur, hoc & in aliorum iudicum uitium extendi oportet: cum non exemplis, sed legibus iudicandum sit.*

Proculus, in l. sed licet. ff. de offic. præsid. Non tam spectandum est, quid Romæ factum est, quàm quod fieri debeat.

Paulus, l. pen. ff. de iustit. & iure. Prætor quoque ius reddere dicitur, etiam cum inique decernit, relatione facta non ad id, quòd prætor ita fecit: sed ad illud, quod prætorem facere conuenit.

Varietas igitur negotiorum, quæ plura sunt quàm uocabula, non semper admittit imitationem exemplorum. l. natura enim. ff. de præscript. uerb. & consequenter periculosum est, uti responsis interpretum, quæ in causis suo seculo accidentibus ædiderunt: uulgo nūcupantur Cōsilia.

A' COMPARATIONE.

Magnum probandi iuris adminiculum præbet comparatio seu collatio rerum & negotiorum: ut porrò

ab unius definitione procedas ad aliam. Siquidē superius semel atq; iterum dictum est, & iurisconsulti diligēter nos admonent, impossibile fuisse, ut omnia negotia singulis definirentur sanctionibus: sed oportet ad similia procedere. l. non possunt. & l. seq. ff. de legib. Fit itaq; comparatio rerū & negotiorum inter se trifariam. Aut enim maiora conferuntur cum minoribus: aut minora cum maioribus, aut deniq; similia cū similibus: in aliqua videlicet circumstantia, seu qualitate. Nam inter quæ nihil prorsus refert, ea nō ad hunc locum, sed ad definitionis tractationem pertinent. Siquidē longa est differentia inter res quæ secundum definitionem cēsentur eadem, & res quæ comparari possunt.

Vlpianus, l. si non sortem. §. libertus cū se putaret. ff. de condit. indeb. Et Celsus libro decimo digestorum putat, eam esse causam operarum, ut nō sint eadē, neq; eiusdem hominis, neque eidem exhibeantur. Quenam censeantur eadem, utilem habes definitionem Pauli & Vlpiani. l. cūm quæritur. & l. seq. ff. de except. rei iudic. Inspiciendum est, an idem corpus sit, quantitasq; eadem, & idem ius: & an eadem causa petendi, & eadem conditio personarum. Quæ omnia nisi concurrunt, alia res est.

Aristoteles eruditē definit: similitudinem esse unitatem qualitatum. Nam eadem substantia facit easdem res. Vlpianus, l. qui liberis, in prin. ff. de uulg. & pupil. substit. Cui similis est hæc substitutio. Subiungit rationem similitudinis. Habet enim in se eandem conditionem.

Non inconcinne Ioannes Andreae in c. non potest. de præbend. lib. vj. scribit: similitudinem esse rerum inter se differentium comparisonem. Vlpianus, l. recusare autem. §. si. ff. ad senatuscons. Trebell. Similemq; esse ei, qui
in

In diem rogatus est restituere. Facit enim comparationem inter eum, qui certo loco: & illum, qui in diem rogatus est, hæreditatem restituere.

Hæc propterea præfari oportuit. Nam pleriq; comparationes, adductis quibusdam circumstantiarum diuersitatibus extra propositam speciem, impugnare tentant. Alij tam ineptis utuntur comparationibus, ut nulla prorsus ratione ad propositam controuersiam accommodari possint. Quo magis igitur utrorumq; erroribus occurratur, omnes comparationis species per multa quotidianarum rerum exempla tractabimus singulatim.

A' MAIORI.

Quoties uerbis planè negatiuis, aut negatiuum sensum habētibus remouetur aliquid maius: profectò consequens est optimum, remoueri etiam minus in iure.

FORMULA.

Si id quod magis de aliquo prædicandum esse uidetur, non rectè potest prædicari: Ergo nec illud, quod minus. Sic enim uulgo colligunt. Aut crassius hoc modo: Cui non licet id, quod utiq; magis uidetur permittendum: ei certè minime licebit illud, quod extra controuersiam minus licet. Terent. in Phorm. Cùm hoc non possim, illud minus possem. Si parentibus non est permissum ius patriæ potestatis dissoluere inuitis filijs: certe non possunt inuitum & nolentem filium in ius patriæ potestatis redigere. Nouell. de natur. lib. §. in uniuersum. Constit. lxxxix. Cùm matri nuptias iteranti non concedatur reuocatio donationis filio factæ: certè pudicitiam abijciens mater & meretriceam agens uitam, multò minus reuocabit. l. his solis. C. de reuocand. donat.

Iustin

Iustinianus, in l. fi. C. de decurionib. Ut ne quod summis apicibus dignitatum non est concessum, hoc alij sibi audeant uindicare.

Si Mosi olim non permittebatur, ut suo tantum iudicio & arbitrato eligeret populi principem: quis nunc erit, qui sese audeat idoneum ad hoc iudicare? viij. q. j. c. si ergo tantus ille. Si Paulus uas electionis sensit tentationem carnis, & post tot carceres & flagella, corpus suum detestatus est. Roman. viij. Quis se putabit à tentatione securum fore? xxxij. quæst. v. c. si Paulus. Vtrobique Hieronymus. Insigne exemplum est. xj. q. j. c. magnum quidem. Si enim (inquit Ambrosius) censum FILIVS DEI soluit: quis tu tantus es, qui putas esse non soluendum? Matthæi xvij.

A M I N O R I.

DVcitur recte argumentatio ab eo, in quo minor est ratio, ad id, quod maiorem multò habet rationem adfirmando.

F O R M V L A.

Si id quod minus de aliquo prædicari uidetur, potest recte prædicari. Ergo etiam illud, quod magis de eodẽ prædicandum censetur, iure debet prædicari uel adferri.

Ulpianus, ff. de reg. iuris. Non debet, cui quod plus est licet, quod minus est non licere. Verborum facies incauto suadet argumentum esse à maiori: cum tamen sit à minori. Hoc est, quædam inductio ab eo, quod minus creditur, ad id, quod magis uidetur credible.

Si donationes ab ingrato licet reuocare pecuniarias: quod minus fieri posse uidetur. Licebit etiam ingratum libertum reuocare in seruitutem: quod magis iustũ uidetur.

Nouell.

Nouel. ut libert. de cat. §. exhibēto præterea. Cōst. lxxvij. Miles relinquens seruo suo legatum, uidetur ei & libertatem relinquere. Ergo si quis cum ancilla matrimonium contrahat, cōsebitur etiam liberos ex ea procreatos uelle frui libertate. Ibidem. §. unde & si cui ex muliere. Matth. xij. Quis erit (inquit) ex uobis homo, qui habebit ouem unā, & si inciderit sabbatis in foueam, nonne apprehendit illā & eriget? Quanto igitur præstantior est homo oue? l. ij. ff. de fer. l. de accessionibus. ff. de diuers. tempor. præscript. Nam qui me potior est, cū ego te superaturus sim: multo magis aduersus te obtinere debet.

Vlpianus, in l. sed & si. §. & ideo. ff. ad legem Aquil. Et Iulianus scribit: Aquilia teneri eum, qui eluscauit discipulum in disciplina. Multo magis igitur in occiso idem erit dicendum.

Iulianus, in l. qui scit fundū. §. in alieno fundo. ff. de usur. Præterea cū ad fructuarium pertineant fructus à quolibet sati: quanto magis hoc in bonæ fidei possessore recipiendum est, qui plus iuris in percipiendis fructibus habet? Vlpianus, ff. de pignor. act. Non est mirum, si ex quacuncq; causa magistratus in possessionem aliquem miserit, pignus constituit: cū testamento quoq; pignus constitui posse, Imperator noster cum patre sæpissime rescripserit.

Idem, l. sed & si ideo. ff. sol. mat. Et multo magis idem dicendum est, si focer agat de dote.

A' SIMILI, VEL PARI.

Similitudo proprie est qualitatis, paritas autem quantitatis. Attamen promiscue accipiuntur. Vnde etiam parrem rationem dicimus.

Et quandoquidem non possunt omnes articuli humanorum

norum negotiorum singulatim legibus cōprehendi : oportet ex ijs, quæ definita sunt, procedere ad definitionem similitum casuum, qui quotidie incidunt. l. neque leges. l. non possunt. & l. seq. ff. de legib. Quod supra dixi. Omnis autem similitudo trifariam colligitur. Alias ex una re ad unam rem. Ut, si ab ædibus mutatis, quarum ususfructus extinguitur, colligamus etiam arce mutationem extinguere usumfructum. l. repeti. §. rei mutatione. & §. si arce. ff. quib. mod. ususfr. amit. Exempla videbis inferius multa. Alias, ex una re, ad plures. Ut, si à nuntiatione noui operis priuata, argumenteris ad omnia pacta rei familiaris. Liurisgentium. §. si paciscar. ff. de pact. Et in cæteris igitur omnibus, ad edictum prætoris pertinentibus, quæ non ad publicam læsionem, sed ad rem familiarem respiciunt, pacisci licet.

Alias deniq; ex pluribus rebus, ad unam ducitur similitudo. Ut, si tutor fidem præstare debet, si socius, si administrator alienarum rerum : certè procurator etiam præstare tenetur. l. ignorantis. l. pen. & l. ulti. ff. de procur.

F O R M U L A.

I. In quibus est eadem ratio similitudinis, eorum debet idem ius existimari. d. l. neque leges. & l. non possunt. l. à Titio. ff. de uerb. oblig. Cur non idem & in dote promissa respondeatur, ratio reddi non potest. l. si postulauerit. §. ratio autem. ff. ad legem Iul. de adult. l. j. C. quæ sit long. consuetud. Huc pertinet materia interpretationis, quam Extensionem uocant commentatores : ad quam significandam utuntur uerbis, Facit ad hoc, uel, Argumentum est, & similibus.

II. Lex quæ simpliciter definit, porrigi potest ad similem casum, uel aliquo modo dissimilem, in quo tamen est eadem

eadem ratio. Sic ordinatio politica dotis exigēda aduersus
maritum ad inopiam uergentem, stante matrimonio : por-
rigitur ad extraneum, qui accepit dotē. Vt tradunt omnes
secundum Bartol. in l. si constante. in prin. ff. solut. matrim.

III. Legis extensio, quæ distinguit uel declarat eam,
facile admittitur : ut in exemplo prædicto uidere licet.
Nam quod extraneus ad inopiam tendens, qui dotem acce-
pit, æque teneatur ac maritus ipse : id non solum extendit,
sed etiam declarat ius dotale. d. l. si constante : scilicet, quo-
modo possit omnibus modis dos conseruari mulieribus.

IIII. Quoties extensio legis probatur per aliam le-
gem : toties cur non porrigatur ad aliam facti speciem?
etiam ubi sunt dictiones taxatiuæ, Tantum, Solummo-
do, Duntaxat, uel similes ? Nunquam enim legislatores
sic uolunt taxari suas ordinationes uerborum angustia, ut
pugnent cum alijs similibus. l. serui. ff. de usucap. l. ob æs.
C. de præd. min. l. contractus, in princ. ff. de reg. iur.

V. In causis fauorabilibus quoq; dictiones taxatiuæ
nihil obstant, quo minus lex porrigatur ad similem casum,
ut tractatur in l. illud. C. de sacros. eccles. Quinimo, sepe
inter res separatissimas fit comparatio alicuius articuli
iuris. l. & non tantum. §. ueniunt. ff. de pet. hered. ubi bo-
næ fidei possessor, & prædo comparantur.

I N F R A C T I O.

I. Quoties monstrari potest diuersitas inter ea quæ
comparantur : toties cleuatur hæc argumentatio. Et pro-
pterea magni est iudicij, ueram similitudinem in tanta ne-
gotiorum uarietate metiri. Circumspiciendum enim dili-
genter, num distent Genere, Natura, Vi, Magnitudine,
Loco, Tempore, Persona, Opinione, aut alijs rerum cir-
cumstantijs. l. ij. C. de cond. insert. Nec exemplū legati
uel

uel hæreditatis, in quibus conditio diuortij nonnunquam remitti solet, huic rei comparandum est. Eam autem deliberationem in hoc argumentandi genere, ut discernatur sanguis à sanguine, causa à causa, & lepra à lepra, diligenter inculcant diuinæ ac humanæ traditiones. Ne dissimilia pro similibus amplectamur. Deut. xvij. & c. per uenerabilem. qui filij sint legit.

Non est igitur mirum, quòd magni olim Iurisconsulti in colligenda similitudine errarint. Vnde Paulus reijcit comparationem Pedij. l. inter stipulantem. §. sacram. ff. de uerb. oblig. Sed hæc dissimilia sunt. Et Iuliani. l. Iulianus scribit. ff. de iur. dot. Quod non esse simile, accipi. Aliud est enim differre exactionem, aliud ab initio in id tempus stipulari, quo matrimonium futurum non sit.

Idem Paulus reprobatur collectionem Aristonis, à contractibus ad iudicia. d. l. inter stipulantem. §. si Stichum.

Africanus, in l. cum postulassem. §. danni infecti. ff. de damn. infect. Cur ergo non emptori quoque id tribuendum est: si forte quis insulam ignoratam emerit: non rectè hæc inter se comparabuntur.

Paulus, l. senatus censuit. §. fin. ff. de mort. caus. donat. Sed qui mortis causa in annos singulos pecuniam stipulatus est: non est similis ei, cui in annos singulos legatum est. Nam licet multa legata essent, stipulatio tamen una est: & conditio eius, cui expromissum est, semel intuenda est.

Papinianus, in l. j. §. cum prædium pignori. ff. de pigno. Quod in fructibus dissimile est.

Paulus, l. si pupillus. ff. de administr. tut. Is autem qui tēpore liberatus est: non ei similis est, qui nihil habet,

habet, sed ei qui satisfecit. Habet enim quod obijciat petitori. Idem l. pen. ff. de excep. rei iud. Quia non ut in proprietatis quæstione, quod meum est, alterius, non est: ita & utiq; consequens est, ut non sit alijs obligatum, quod hic comprobauit teneri.

Ofilius & Trebatius Iurisconsulti, de collecta similitudine, ab aure hominis, ad cyathum uel ligulam uini, ab Ulpiano reprehenduntur. l. uulgaris est quæstio, in princ. ff. de furt. Nam & qui aurem alicuius tetigit (inquit Trebatius) totum uideri eum tetigisse. Proinde (inquit) qui dolium aperuit, & inde parum uini abstulit: non tantum eius, quod abstulit, uerum totius uidetur fur esse. Sed uerum est, in tantum eos furti actione teneri, quantum abstulerunt.

II. *Vbi similitudo colligitur à qualitate nimis effusa ibi parum urget hoc argumentum. Ut, si à qualitate brutorum animalium seu instinctu naturali, passim argumentis ad hominem: aut si ab effectu naturali humano, argumentis ad aliquam definitionem iuris.*

III. *Cum per extensionem legis introducitur effectus mutandi iuris, quod alia lege certò constitutum est: tunc non procedit comparatio, sed intra uerborum limites manet. l. precipimus, in fi. C. de appellat. Quidquid autem hac lege specialiter non uidetur expressum: id ueterum legum constitutionumq; regulis omnes relictum intelligant.*

IIII. *Lex prohibens nominatim extensionem, non est torquenda ad alios casus. In lit. de iur. nat. gent. & ciuil. §. sed & quod princ. Quoniam non hoc princeps uult.*

V. *Lex quæ uerbis utitur taxatiuis, non sine maxima & euidenti ratione ad alios porrigitur casus, quàm de qui-*

bus loquitur. l. ij. C. de patrib. qui fil. suos distrax.

VI. Vbi lex punit, aut aliud quippiam prædurius statuit aduersus humanam temeritatem : ibi strictissimè accipienda est. d. l. ij.

VII. Nulla lex adeò est extendenda, ut sequatur absurda generalitas. Et hoc Triphoninus longum appellat: sic enim dicit: Vere òrne longum sit adoptionem mariti eius impedire. Et inferius: Alioquin omnis debitor eam, cui obligatus esset ex aliqua ratione, prohiberetur sibi filioq; suo coniungere.

VIII. Nonnunquam uerò partim procedit comparatio similium, partim non procedit. l. liber homo qui, in prin. ff. de uerb. oblig. Hoc itaq; latere fructuario seruo uel alieno, qui bona fide seruit, comparabitur. Quasi dicat: Ex alio latere, hoc est, si in alia specie comparationem facias, differunt tales serui. Neq; enim per omnia respondet similitudo diuersarum rerum in omnibus. Alioquin eadem potius essent, quàm similes in iure. l. præfectus. ff. de rit. nup. Quæ species, pupillæ cõparanda est, cum ratio potētatus nuptias prohibuerit. Et interim tamè quis ignorat dissimilitudines inter Præfectum, & Tutorem?

E X E M P L A

S I M I L I V M.

A IUDICE, AD ARBITRVM.

OMPROMISSVM, ad similitudinem iudiciorum redigitur, ait Paulus, l. j. ff. de recept. arbit. Ex qua similitudine, multa solent colligi, à iudice ad arbitrum.

I. Iudex debet ex scripto recitare sententiam. l. j. C. de senten.

Sentent. ex breuic. recitan. Itidem debet arbiter.

II. Non oportet ullum iudicem contra ius uel utilitatem publicam pronuntiare. l. si expressim. ff. de appell. l. si se non obtulit. §. condemnatum. ff. de re iudic. l. j. §. fin. ff. ad Senatuscon. Tertyll. Idem dicendum est de arbitro.

III. Iudex, nisi pronuntiatione sua finem controuersie imponat, non censetur rem iudicare. l. j. ff. de re iudic. Eadem ratione nec arbiter. l. non distinguemus. §. Idem Pedius. ff. de recept. arbit.

IIII. Aduersus iniquam iudicis sententiam subuenitur legis. l. j. ff. de appellat. Ita per exceptionem doli mali, quasi specie quadam appellandi euitatur poena iniusti arbitri. d. l. non distinguemus. §. cum quidam. ff. de recept. arb.

V. Non oportet ex sententia causae alienae, praegrari alium. l. Lucius Titius. ff. de his qui not. infam. Si nec ex arbitrio. C. res inter alios acta, uel iud. alijs ne noc.

VI. Iudici permittitur eadem die, qua sententiam dixit, supplere eam circa accessoria. l. Paulus respondit. ff. de re iudicat. Idem licet arbitro, ut notatur in l. quia arbiter. ff. de recept. arb.

VII. Quemadmodum qui Romae litem contestatus est, mox Romam in legatione ueniat, non cogetur ibi exercere iudicium: Ita qui Romae compromisit. l. non distinguemus. §. item si quis. et §. seq. ff. eo. tit. Sed compromissum comparauimus ordinariae actioni, dicit Paulus.

A' IVDICIIS, AD VLTIMAM
uoluntatem uel contra.

VLpianus, l. iij. ff. de alimen. uel ciba. legat. Solent iudices ex causa alimentorum liberos diuidere, quoties plures sunt haeredes; ne a singulis haeredibus

bus minutatim alimenta petentes distringantur. Quam deuisionem perinde tueri oportet, atq; si paterfamilias ipse liberos diuifisset.

Procedit autem hæc argumentationis formula negando, non adfirmando. l. qui testamento. ff. qui testamen. face. pos. Eum, qui lege repetundarum damnatus est, ad testamentum adhiberi non posse existimo: quoniam in iudicium testis esse uetatur.

A IUDICIIS, AD contractus.

Iudicia plerunq; non immeritò comparantur contractibus: quia in iudicio quasi cōtrahere dicimur. l. iij. §. idem scribit. ff. de peculi. Nam sicut stipulatione contrahatur cum filio: ita iudicio contrahi. Idem l. de positi nomine. ff. eo. tit. Si filiusfamilias iusiurandum detulerit, & iuratum sit: de peculio danda est actio, quasi contractum sit.

I. Quemadmodum iudicium de his, quæ postea in obligationem aduenturæ sunt, esse non potest: quia obligatio debet actionem præcedere. l. non potest. ff. de iudi. Ita cum stipulamur, Quidquid te dare facere oportet: Id durat taxat accipitur, quod præsentis die debetur. l. si stipulatus fuerim. §. cum stipulamur. ff. de uerb. oblig.

II. Contractus omnino incerti non ualent. l. triticum. & l. ita stipulatus sum te sisti. ff. de uerb. oblig. Sic nec iudicia. l. iij. C. de sent. quæ sine cert. quant. profer. l. quid tamen. §. Pomponius ait. ff. de recept. arbi. Instit. de actionib. §. curare autem.

I N F R A C T I O.

I. Conuentiones privatæ dependent ex arbitrio contrahen

trahentium. l. j. ff. de pact. At non iudicia. l. inter stipulan-
tem. §. si Stichum. ff. de uerb. oblig. Nam stipulatio ex
utriusq; consensu ualet : iudicium autem etiam in
inuitum redditur.

II. Non quemadmodum fideiussoris obligatio
in pendentem potest esse, uel in futurum concipi : ita
iudicium in pendentem potest esse, uel de his rebus,
quæ postea in obligationem aduenturæ sunt. Nam
neminem puto dubitaturum, quin fideiussor ante
obligationem rei accipi possit: iudicium uerò an-
te, quàm debeat, non possit. I. abolenus, ff. de iudi.

A' SENTENTIA IVDI-
cis ad testamentum.

Sicut libertatis datio impeditur per sententiam cum cau-
sa cognitione dictam : Ita per testatoris elogium. Pau-
lus, ff. de manumiss. testa. Seruus hac lege uenditus, ne
manumittatur, uel testamento prohibitus manu-
mitti, uel à præfecto, uel à præside prohibitus ob
aliquod delictum manumitti : ad libertatem per-
duci non poterit.

A' TRANSACTIONE,
ad rem iudicatam.

Quandoquidem non minorem auctoritatē habet trans-
actio, quàm res iudicata: meritò procedit argumen-
tatio ab altero ad alterum. l. non minorem. C. de transact.

AB APPELLATIONE IVDI-
ciali, ad dationem arbitri.

Ulpianus, l. arbitrium familie erciscundæ. ff. famil. er-
ciscun. Nam prouocare ad iudicem, uel unum

E X E M P L A

hæredem posse palam est. Igitur & præsentibus cæteris, & inuitis poterit uel unus arbitrum poscere.

A B O E C O N O M I A,
ad iudicia.

VLpianus, l. sed si unius. §. quod autem ait prætor. ff. de iniur. Ut in cognitione causæ hoc uerfetur: quàm longè pater absit, & quando superuenturus sit: & nunquid is, qui uult iniuriarum actionem mouere, segnior uel inutilis admodum sit, qui non sufficiat ad rei alicuius administrationem, ac per hoc nec ad actionem.

A' T R A C T A T I O N E C A U S A R U M
forensium, ad docendi functionem.

CAius, l. j. ff. de orig. iuris. Deinde si in foro causas dicentibus nefas (ut ita dixerim) uidetur esse, nulla præfatione facta, iudici rem exponere: quanto magis interpretationem promittentibus in conueniens erit, omiſſis initijs, atq; origine non repetita, atq; illoris (ut ita dixerim) manibus, protinus materiam interpretationis tractare.

A B A R M A T A M I L I T I A A D
cœlestem & togatam militiam.

TRiplicem militiam interpretes iuris adserunt: uidelicet, Armata, quam tribuunt pro patria pugnantibus: Cœlestem, clericis adscribunt, quòd aduersus errores religionem tuentur: Togatam, aduocatis adsignant: Militant enim (inquiūt Imperatores) causarū patroni, qui gloriose uocis confisi munimine, laborantium spem, uitam & posteros defendunt. Hinc duci solet argumentum, quòd omnia militum armatorum, priuilegia, competant etiam

etiam coelestibus, & togatis militibus.

A' CONTRACTIBVS, AD VL-
timam uoluntatem : uel contrà.

VLpianus, l. successori eius ff. negot. gestor. Sicut au-
tem in negotijs uiuorum gestis, sufficit nego-
tium utiliter cœptum : Ita & in bonis mortuorū,
licet diuersus exitus sit secutus.

Paulus, l. seruum filij. ff. de legat. j. Eum, qui chirogra-
phum legat, debitum legare, non solum tabulas:
argumento est uenditio.

Iustinianus Instit. de lege fusi. cani. tol. Cum satis fue-
rat inhumanum, uiuos quidem licentiam habere
totam suam familiam libertate donare, (nisi alia
causa impediât libertatem) morientibus autem hu-
iusmodi libertatem adimere.

Pomponius, l. à duobus. ff. de oper. libert. Nam etiam
præteritarum operarum actionem dare hæredi
extraneo sine metu exceptionis placet. Dabitur
igitur & uiuo altero patrono.

Iulianus, l. qui chirographum. ff. de legat. iij. Appella-
tione enim chirographi, uti nos pro ipsis actioni-
bus, palàm est : cum uenditis chirographis intelli-
gamus nomen uenisse.

I N F R A C T I O.

Sæpe diuersa ratio impedit hanc argumentationem.

Pomponius, l. si Stichum. ff. de uerb. oblig. Stipulatio hu-
iusmodi IN SINGVLOS ANNOS una est, &
incerta, & perpetua : non autem quemadmodum
simile legatum morte legatarij finitur. Sunt autem
multæ differentiæ inter contractus, & ultimam uoluntatē.

I. *Contractus In singulos annos, unus est & perpetuus, ut iam dictum est. Legatum uerò sic factum, plura legata censentur. l. cum in annos singulos legatur. ff. quando dies leg. cedit.*

II. *In ultimis uoluntatibus latior fit interpretatio, quàm in contractibus, l. in testamentis. ff. de reg. iuris.*

III. *In ultimis uoluntatibus masculinũ complectitur foemininum: non autem in contractibus. l. qui duos multos. ff. de legat. iij. Quia mutorum appellatione etiam mutæ, quemadmodum appellatione seruorum & seruæ, plerunq; continerentur. Id autem eò uenit, quòd semper sexus masculinus foemininum continet. Quod non est ex contrario accipiendum, ut filiarum nomine etiam masculi contineantur. Exemplo enim pessimum est, foeminino uocabulo, etiam masculos contineri, dicit Pomponius in l. si ita scriptum sit, in princ. ff. de legat. ij.*

IIII. *In ultimis uoluntatibus, appellatione filiorum accipiuntur nepotes: in contractibus non æquè. l. liberorum ff. de uerb. signifi.*

V. *In causa testamentaria monasterium habetur loco filij. Nouell. De ecclesi. diuers. capit. §. si quis sub conditione. Constit. cxxij. Non autem in contractibus.*

VI. *In ultimis uoluntatibus concessio uno, censetur simul & aliud concedi, quod ad explicationem eius necessarium est. l. illud dubitari. & l. pro hærede. §. Papinianus scribit. ff. de adquir. hæred. Quia ex defuncti uoluntate accipitur, quod conditionis implendæ causa datur. In contractibus diuersum est.*

VII. *Cum quid in diem, uel sub conditione debetur ex ultima uoluntate relictum, semper peti potest cautio. l. j. in prin.*

in princip. Et §. j. ff. ut legat. seu fideicom. caus. caueat. Ex contractibus uero perfectis nō rectè postulatur cautio: nisi noua superueniat suspicio in debitore. l. Si creditores. ff. de priuileg. cred. l. in omnibus. ff. de iudi. Dum dicit: Ex iusta causa.

VIII. Testamentum habet executionem paratam. l. fin. C. de edict. diui Adria. tollend. Nouell. de heredib. & fisci. §. illud quoq; prospeximus Constit. j. At in contractibus, non sic est. l. minor uiginti quinq; annis cui fideicommissum. ff. de minorib. Quia paratam ex iudicati causa persecutionem, nouo contractu ad initium alterius petitionis redegerat.

A^o CONTRACTV, AD
quasi contractum.

Vlpianus, l. Item si cum putauit. §. sed si quis ita simpliciter. ff. negotio. gestor. Argumentatur à mandato, ad negotium gestum.

A^o CONTRACTIBVS, AD
delicta: uel ex diuerso.

Quantum ad obligationem pertinet, contractus æquiparantur delictis. Paul. ff. de iudici. Omnem obligationem pro contractu habendam, existimandum est: ut ubicunque aliquis obligetur, & contrahi uideatur, quamuis non ex causa crediti debeatur.

Sicut contrahendo sortitur aliquis forum, ita etiam delinquendo. l. hæres absens. ff. de iudi. Quemadmodum iudex definiendo litem, debet sequi consuetudinem eius loci, in quo contractum est. l. si fundus. ff. de euitio. Ita in delictis inspiciet pœnam loci consuetam, quamuis à iure com-

muni recedat. Vt ciuitas interdum ex delicto obligatur, sic etiam ex contractu. l. metum autem presentem. §. Animaduertendum. ff. quod met. caus.

A PERSONA AD LOCVM.

VLpianus, l. j. ff. ne quis eum qui in ius. Ofilius putat, locum huic edicto non esse, si persona, quæ in ius uocari non potuit, exempta est: ueluti parens, patronus. Et. l. ij. Eadem æquitas est in eo, qui alio quàm quo debuerat, in ius uocabatur.

A PERSONA AD RES:

uel contra.

VLpianus, l. si quis filio exheredato. §. quatenus. ff. de iniust. rupt. & irrit. test. Ergo & si quis damnatus capite, in integrum indulgentia principis sit restitutus, testamentum eius conualefcet. *Martianus, l. si quis inquilinos. ff. de lega. j.* Si ita legatum fuerit: Titio cum Seio do, lego: utrisq; legatum est. Sicut utrunq; legatum est, cum fundus cum domo legatus est.

I N F R A C T I O.

Cum de mutatione uel emendatione legis tractatur, non obtinet uim hæc argumentatio. l. cum quidam. §. fina. C. de uerb. signific. Neq; enim sequitur: Emendatae sunt ueterum leges, ut coniunctio aut accipiatur pro Et, inter personas. Ergo etiam inter res.

A PERSONA AD TEMPVS.

PAulus, ff. de uulga. & pupilla. substitu. Qui plures liberos habet, potest quibusdam substituere: neque

neque utique necesse habet omnibus: sicuti potest nulli substituere. Ergo & ad breue tempus ætatis substituere potest. Nihil moror, quòd uideantur persona & tempus separata esse, ex quibus non inferatur quidquam. Nam in ea specie quatenus ad collationem boni & æqui pertinet, non censentur separata. l. solet etiam. §. nō uerò. ff. de offi. procon. l. nonnunquam autē. ff. de iudi.

A RE, AD TEMPVS.

TRiphoninus, l. Miles ita hæredem, in princi. ff. de milita. testamen. Et quod in bonorum portione ei licet, hoc etiam in temporis spatio (licet non modicum sit) ex eodem priuilegio competat.

Vtitur hoc argumento Dynus teste Bart. in l. si constante, in princ. ff. solut. matri. Sicut enim Socer æque ac maritus tenetur de quantitate dotis. l. rei iudicate. §. fin. ff. eod. titu. Ita conueniens est, ut tempore inopiæ non minus conueniatur, quàm maritus.

A TEMPORE AD LOCVM.

CAius, l. fi. ff. de cond. triticiar. Tanti litem æstimandam, Cassius ait, quāti fuisset eo die, quo dari debuit. Si de die nihil cōuenit, quanti tunc cū iudiciū acciperetur. Idemq; iuris in loco esse, ut primum æstimatio sumatur eius loci, quo debuit dari. Si de loco nihil conuenit, is locus spectaretur, quo peteretur. Quod & de cæteris rebus iuris est.

Eodem fere modo argumentatur Iulianus, in l. uinum quod. ff. si cert. petat.

Pomponius, l. ratio possessionis. ff. de action. empt. Si per uenditorem uini mora fuerit, quo minus traderet,

deret, condemnari eum oportet, utro tempore pluris uinum fuerit: uel quo uenit, uel quo lis in condemnatione deducitur. Item, quo loco pluris fuit: uel quo uenit, uel ubi agitur.

A F E V D O, A D
Emphyteusim.

I. Sicut beneficiarius, post traditionem possessionis, adquirit dominium utile: ita & Emphyteuta. Tit. De inuest. de re alie. fact. iunct. l. j. ff. si ager uectig. uel emphyt.

Quemadmodum uasallus inuito domino beneficiū suum non potest alienare. Tit. de capita. qui curi. uendi. Ita nec emphyteuta.

Vt dominus tenetur beneficium ad se reuersum filio defuncti uasalli præ alijs concedere, argu. l. j. §. permittitur autem aquam. ff. de aqua quotid. & æstiu. Quod datur personis, cum personis amittitur. Ideoq; neq; ad alium dominum prædiorum, neque ad hæredem, uel qualemcunq; successorem transit. Planè ei, ad quem dominium transit impetrabile est. Nam si docuerit prædijs suis aquam debitam, & si nomine eius fluxisset, à quo dominium ad se transijt: indubitatè impetrat ius, aquæ ducendæ. Nec est hoc beneficium, sed iniuria, si quis forte non impetrauerit. Eodè modo dominus directus, præferre debet filiū emphyteutæ defuncti. Vt notatur in l. j. in fi. ff. de priu. cre.

A B E M P H Y T E V S I,
ad censum.

Quemadmodum emphyteutarius, nisi soluat annuum censum, iure potest destitui: sic & censuarius l. j. C. de iure emphyteut.

Contr

Contractus censualis est: cum quis ius domini sui in re, directum uel utile, alienat prorsus in alium, pro certa pecunia: ut tamen ultra eam annui census aliquid soluat. Quomodo item locari olim solebant prædia, ut apparet ex l. fruct. esse. §. item si locatio. ff. solu. matri.

A B I N S T I T O R I A A C T I O -
ne, ad negotiorum gestorum.

PApinianus, l. libero, in princ. ff. de negot. gest. Liberto uel amico mandauit, ut pecuniam acciperet mutuam: cuius literas creditor secutus contraxit, & fideiussor interuenit. Etiam si pecunia non sit in rem uersa, tamen dabitur in eum negotiorum gestorum actio creditori uel fideiussori, scilicet ad exemplum institoriae actionis.

A PETITIONE HAEREDITATIS
ad rei uindicationem.

PAulus, l. si autem. §. si homo. ff. de rei uindic. Cum enim in hæreditatis petitionem, quæ & ipsa in rem est, dolus præteritus fertur: non est absurdum, per consequentias, & in speciali in rem actione dolum præteritum deduci.

A C O M M O D A T O,
ad precarium.

Precarium est, quod precibus petenti utendum conceditur tam diu, quam diu is, qui concessit, patitur. Quod genus liberalitatis ex iure gentium descendit, & distat à donatione, eo quòd qui donat, sic dat, ne recipiat: qui precario concedit, sic dat, quasi tunc recepturus, cum sibi libue-
rit

rit precarium soluere, ait Vlpianus, l. j. ff. de preca.

Habet autem magnam similitudinem cum commodato. Nam & commodatum ferè à precibus solet incipere, & solam utilitatem continet eius, cui commodatur. l. si ut certo. §. nunc uidendum. §. si me rogaueris. & §. si de me petisses. ff. commodat. Precarium itè sic fit, ut non faciat rem accipientis: sicut & commodatum. Nam utrobiq; tantum conceditur accipienti usus rei. d. l. j. in si. Deniq; tam precarium, quàm commodatum consistit in rebus mobilibus & immobilibus. l. j. ff. commodat. l. ij. in fin. l. iij. & l. in rebus, in princip. ff. de precari. Meritò igitur ab altero colligi potest argumentatio ad alterum.

I N F R A C T I O.

Non est semper tuta hæc collectio, propter multas inter precarium & commodatum differentias.

I. Qui precario habet, naturaliter possidet rem. l. & habet. §. eum qui precario. ff. de preca. Commodatarius uerò rei commodatæ possessionem non habet. l. rei commodatæ. ff. commodat.

II. Precarium ad concedentis arbitrium quancocūq; reuocari potest, quia ad incertum usum datur natura sui: etiam si usus uel tempus exprimatur. l. j. l. cum precario. l. & habet. in principi. ff. de preca. At commodatum intempestiue auferri non potest. l. in commodato. §. sicut autem. ff. commodat.

III. Precario rem accipiens, de dolo tantū & latiore culpa tenetur: nisi post litem contestatam fuerit in mora restituendi. l. questum est. §. eum quoque. & §. si seruitute. ff. de precar. Commodatarius autem de dolo & leuiore culpa obligatur. l. si ut certo. §. nunc uidendum. ff. commodat.

A' LEGATIS, AD
fideicommissa.

VLpianus, l. j. ff. de lega. j. Per omnia exæquata sunt legata fideicommissis. Quod sic intelligendum est: Legata particularia exæquata sunt fideicommissis particularibus: & uniuersalia legata fideicommissis uniuersalibus. Verùm, inter legata particularia, & fideicommissa uniuersalia, multum refert. Primum enim hæres cogitur ad postulationem fideicommissarij uniuersalis adire hæreditatem: sed non petente legatario particulari. l. si quis omiſſa. ff. si quis omiſſ. caus. test. l. quia poterat. ff. ad senatuscon. Trebell. Instit. de lege Falcid. §. quantitas. in fi. Deinde libertas legata dicitur directæ: fideicommissaria uero obliqua. Instit. de singul. reb. per fideicom. relict. §. qui autem. l. directis. C. de testam. manumis.

A' FALCIDIA, AD
Trebellianicam.

Falcidia dicitur quarta, quam hæres legatis detrahit: Trebellianica, quam fideicommissis: ut in tit. Instit. de lege Falcid. Nonnunquam promiscue his uerbis utuntur. l. Marcellus, in princ. ff. ad senatuscon. Trebell. l. iubemus. C. cod. tit. l. cohæredi. §. cum filia. ff. de uulg. & pupill. substit. l. Titia testamento. ff. ad leg. Falc.

Sicut igitur legatis ad pias causas non detrahitur falcidia. Nouell. de ecclesiast. canonib. §. si uerò hæ res ea que. Constit. cxxxj. Ita nec trebellianica detrahetur fideicommissis ad pietatem relicto.

Quemadmodum item testator potest prohibere deductionem falcidie, sic & trebellianicæ. Nouell. de hæredib. & falcid. §. hinc nos cura. Constit. j.

A' B O N

A' BONORVM POSSESSIO-
ne contra tabulas, ad Carbonianam
bonorum possessionem.

VLpianus, l. j. ff. de Carbonia. edict. Et generaliter
dicemus, his demum Carbonianum compe-
tere, quibus contra tabulas bonorum possessio
competit: his uero non competere, qui repellun-
tur à contra tabulas bonorum possessione.

A' MORTIS CAUSA DO-
natione, ad legatum.

VLpianus, l. j. §. j. ff. si quid in fraud. patr. Mortis
enim causa donationes comparantur legatis:
& sicut in legatis nō quærimus, dolo malo factum
sit, an non sit: ita nec in mortis causa donationibus.

A' FIDEIIVSSIONE, AD OBLI-
gationem pignoris pro alio.

CAius, l. ij. ff. quæ res pignor. uel hypothe. dat. Et in
eo quidem, qui pro muliere obligauit rem
suam, facilius dicitur succurri ei, sicut & fideiussori
mulieris eadem datur exceptio. Sed in eo, qui pro
filiofamilias rem suam obligauit: eadem dicenda
erunt, quæ tractantur & in fideiussore eius.

*Vlpianus, l. quamuis. ff. ad senatusc. Velle. Quamuis
pignoris datio intercessionem faciat.*

A' DONATIONE VEL EM-
ptione, ad pignorationem.

MArtianus, l. j. §. j. & §. sequ. ff. quæ res pignor. uel
hypothe. dat. Eam rem, quam quis emere non
potest,

potest, quia commercium eius non est: iure pignoris accipere non potest.

A SOCIETATE NEGOTIATIONIS, AD SOCIETATEM MATRIMONII.

PAulus, l. ex diuerso, §. item si mulier, ff. sol. mat. Sicuti enim cum socia fuerit, sic dabitur ei exceptio: quamuis iure ciuili sit obligata. l. aduersus. C. de crim. expil. h. cred. l. j. ff. de rit. nupt.

A LEGE, AD TESTATOREM.

Iustinianus Nouell. de his qui nupt. iter. §. atq; hoc pri. Constit. xxij. Sanciat enim quisq; in rebus suis, ut dignum est, & pro lege uoluntas eius esto.

Vlpianus, l. si ita fuerit seruis, §. ulti. ff. de manumis. testa. Conditionem autem non facere, argumentum est edictum prætoris, quo ita cauetur: uentrem cum liberis in possessionem esse iubebo.

Iustinianus, l. cum quidam. C. de uerb. sign. Melius itaq; nobis uisum est, omni huiusmodi uerbositate ex-
plosa, coniunctionem **A V T** **P R O E T** accipi: ut uideatur copulatio modo esse prolatum ut & primam personam inducat, & secundam non expellat. Quemadmodum enim (uerbi gratia) in interdicto quod ui aut clam, **A V T** coniunctio **P R O E T** apertissime posita est: ita & in omnibus huiusmodi casibus, siue institutionum, siue legatorum, siue fideicommissorum, uel libertatum, seu tutelarum.

AB OECONOMIA, AD FORENSIA NEGOTIA & ECCLESIASTICA.

Oconomia, est rei domesticae lex seu administratio.

Vlpianus, l. sed si unius. §. quod autem ait prætor.

o ff. de

ff. de iniur. Et nunquid is, qui uult iniuriarum actionem mouere, segnior uel inutilis admodum sit, qui non sufficiat ad rei alicuius administrationem, ac per hoc nec ad actionem. *Apostolus grauissimè tradens, qualis debeat episcopus eligi. Qui suæ domui benè præsit, qui liberos habeat in subiectione cum omni reuerèria. Quòd si quis propriæ domui præesse non nouit, quomodo ecclesiam DEI curabit?*

A SEIPSO, AD ALIUM.

Maxima similitudo esse debet unicuiq; ad alium. Nul-
lū enim ius est præstantius, & naturæ cōuenientius,
quàm quòd ex cuiuslibet persona colligitur respectu pro-
ximi: hoc est, illius cum quo negotium est: siue statu sint æ-
quales, siue inæquales. Nam & superior æstimare debet,
quid sibi uellet fieri si in eo esset statu, quo est subiectus, &
ibi comparationem facere. Vnde iustissimus prodijt tit. ff.
quod quisq; iuris in alium statuit, uti ipse eodē iure utatur.

Vlpianus, l. j. ff. de solutio. Dummodo in id consti-
tuat solutum, in quo si ipse deberet, esset soluturus.

Autor totius iuris Matt. vij. Omnia igitur quæcūq; uolueritis ut faciant uobis homines, sic & uos facite illis. Hæc enim est lex & prophetæ. Ecce, uerum ius quisque æstimabit ex similitudine sui ipsius ad proximum collata. Vlpianus, l. cum autem. §. excipitur. ff. de ædil. edict. Tanquam nihil noui non in alium ausurus, qui hæc aduersus se ausus esset.

AB ADQUISITIONE,
ad retentionem.

Sicut in re præsentī, oculis duntaxat & affectu adquiri-
tur possessio. l. j. §. si iusserim. ff. de acquir. possess. Ita solo
animo

animo retinetur plerunque. l. quamuis saltus. ff. eod. tit.

Quemadmodum humana conditio exegit præcepta de acquirendis rebus & earum utilitatibus : ita necessarium fuit uarijs modis curare , ut traderentur remedia quibus conseruari retineriq; possent. l. si. ff. de legib. l. j. C. si manci. ita fuer. alien.

A^o DOMINIO, AD
possessionem.

Quamquam proprietatis nihil commune habere dicitur cum possessione: quatenus ad persequendum in iudicio ius suum attinet. l. naturaliter. §. nihil commune. ff. de acquir. possess. In alijs tamen circumstantijs habent aliquid commune. Paulus, l. j. ff. eod. tit. Per communem seruum , sicut per proprium , adquirimus etiam singuli in solidum : si hoc agat seruus , ut uni adquirat, sicut in dominio acquirendo.

A^o DOTE, AD DONATIONEM
propter nuptias.

Zeno Imperator, C. de inoffic. testa. Quoniam constitutio diui Leonis, ante nuptias donationem à filio conferri , ad similitudinem dotis, quæ à filia confertur , præcepit : etiam ante nuptias donationem filio in quartam præcipimus imputari.

Quemadmodum dos habet in se tacitam conditionem, si matrimonium sequatur. l. stipulationem. & l. promittendo, in princ. ff. de iur. doti. Sic & donatio propter nuptias. Infit. de donationib. §. est & aliud genus inter uiuos.

Sicut constante matrimonio dos non potest alienari. Infit. quib. aliena. licet uel non, in prin. l. lex Iulia. C. de fund. dot. Ita nec donatio propter nuptias rei immobilis. Nouell.

Vt res immobil. donatio. in prin. Constit. lxj.

Quæ priuilegia conceduntur doti, eadē donationi propter nuptias competunt. Nouell. De æqual. dot. & donat. propt. nupt. in prin. Constit. xcviij. l. j. §. Et ut plenius. C. de rei uxo. actio. Ita & in huiusmodi actione damus ex utroq; latere hypothecam, Gloss. Instit. de donat. §. sed tamen nomen.

Vt soluto matrimonio dos reuertitur ad eum, qui dedit & stipulatus est: ita & donatio propter nuptias. l. dos à patre. C. solut. mat. l. si cum dotem. in prin. ff. eo. tit. c. si. de donat. inter uir. & uxor.

A' REI VINDICATIONE,
ad petitionem hæreditatis.

Paulus in l. sin autem cum. §. si homo petitus. ff. de rei uindicati. Cum enim in hæreditatis petitionem, quæ & ipsa in rem est, dolus præteritus fertur: non est absurdum per consequentias & in speciali in rem actione dolum præteritum deduci.

AB INSTRUMENTIS, AD
testes; & contra,

Constantinus Imperator. In exercendis litibus eandem uim obtinent tam fides instrumentorum, quàm depositiones testium, c. cum Ioannes. §. porrò cum dubitatio. de fide instrum.

A' THESAURO, AD ARBO-
res tempestate deiectas.

Ulpianus, l. fructus esse. §. si fundum. ff. solut. matrim. Sed si ui tempestatibus ceciderint: dici oportet, pretium earum restituendum mulieri, nec in fructum

ctum cedere : non magis , quàm si thesaurus fuerit inuentus.

A^o P A C T O , A D
usucapionem.

Iulianus in l. si aedes mea, in prin. ff. de seruit. urb. præd. Atque ita per statutum tempus ædificatum habuero : libertatem aduersus Publium Meuium usucapiam. Non enim una seruitus Titio & Meuió debebatur, sed duæ. Argumentum rei præbet, quod si alter ex his seruitutem mihi remisisset : ab eo solo liberarer, alteri nihilominus seruitutem deberem.

A^o F I L I O F A M I L I A S ,
ad fideiussores.

Quemadmodum ex mora filijfamilias debitoris datur in parentem actio de peculio : è diuerso autem, ex mora parentis non competit actio aduersus filium : Ita etiam mora principalis nocet fideiussori, non contra. l. cum filiusfamilias, in princ. ff. de uerb. obligat.

A^o S O L V T I O N E , A D P A C T V M .

Procedit adfirmando & negando. Qui ex officio rectè accipit solutionem, is & pacisci potest : & contra. Cui non rectè soluitur debitum, ei nec licet pacisci. l. quia & solui. l. sed si tantum. ff. de pact.

I N F R A C T I O .

Si nulla sit officij ratio, cui possit adcommodari potestas accipiendæ solutionis & paciscendi, cessat argumentum. Ut est uidere in eo, qui stipulationi adijcitur. Liberat enim sibi soluentem, sed non petit neque noua paciscendo. l. sed

Et si filiofamilias. §. si mihi. ff. de constit. pecu. l. cui recte.
ff. de noua.

A^o S E R V I T V T E R E R V M,
ad usumfructum.

Q^uemadmodum stipulatio de seruitute rerum, Irre-
agere sibi hæreditæ suo licere, ualet: Ita etiam
de usufructu. l. stipulatio ista habere. §. si quis ita. ff. de uerb.
obligat.

A^o N U P T I I S, A D
sponsalia.

S^cias tamen quod de nuptiis tractamus, & ad
sponsalia pertinere, ait Modestinus in l. tutor factam.
ff. de sponsalib. l. sponsalia. Et l. oratio. ff. eo. tit.

Adfirmando & negando procedit argumentatio. l. si
quis tutor. §. quamuis uerbis. ff. de rit. nupt.

I N F R A C T I O.

Hoc caput ad nuptam tantum libertam pertinet,
ad sponsam non pertinet. l. in eo iure. ff. de rit. nupti.

A^o S E R V O, A D
liberum.

P^aulus in l. cum fundus, in fin. ff. si cert. petat. Et quæ-
cunque (si cum libero contraxit) deberentur
dominus serui præstaret, ait Paulus. Quo loco Barto-
lus & Alexander adserunt, ualere argumentum à seruis,
ad Monachos. Paulus in l. ut tantum ueniat. §. j. ff. de
seruo corrupt. Disputans utrum actio serui corrupti por-
rigatur ad liberos, sic ait: Sed utilis competit officio
iudicis æstimanda: quoniam interest nostra, ani-
mum liberorum nostrorum non corrumpi.

I N F R A C T I O.

Facile hoc argumentum corruiſit data diſſimilitudine inter ſeruum & liberum hominem. l. quod attinet. l. in omnibus. l. ſeruitutem. & l. cum ſeruis. ff. de reg. iuris.

Quinimò, & à filiofamilias ad ſeruum, uel contrà, non ſemper procedit: quanquam inter hos eſt maior ſimilitudo. Vlpianus, l. de poſiti nomine. ff. de pecul. Si filiusfamilias iuſiurandum detulerit, & iuratum ſit: de peculio danda eſt actio, quaſi contractum ſit. Sed in ſeruo diuerſum eſt.

Africanus, l. ſeruus ſi in rem. ff. de in rem uerſo. Seruus ſi in rem domini pecuniam mutuatus, ſine culpa eam perdidit: nihilominus poſſe cum domino de in rem uerſo agi exiſtimaui. Nam & ſi procurator meus in negotia mea impenſurus, pecuniam mutuatus, ſine culpa eam perdiderit: rectè eum hoc nomine mandati, uel negotiorum geſtorum acturum.

A CIVILIBVS ACTIONIBUS, ad ædiliſias.

Vlpianus in l. ſciendum tamen eſt. §. dictum à promiſ. ff. de ædil. edict. Nam qui ex empto poteſt conueniri, idem etiam redhibitorijs actionibus poteſt conueniri.

A PACTIS AD, STATUTA ſeu leges.

EX l.ulti. C. de fideiuſſorib. Si enim pactis conuenientis hoc fieri conceditur, & in uſu coridiano ſemper hoc uerſari adſpiciamus: quare non ipſa legis autoritate hoc permittatur? Sunt autem qui
o 4 rectè

rectè existimant, hanc argumentationem adfirmādo duntaxat procedere.

I N F R A C T I O.

Cum non consensus, sed dominium rei inspicitur principaliter: minimè procedit. Vt adparet ex collatione. l. si unus ex argentarijs. §. item si pactus. ff. de pact. & l. si quis cum totum. §. si ancillam. ff. de except. rei iudi.

A CASV FORTVITO,
ad euentum mortis.

Casus fortuitus est euentus rei inopinatus, qui humanitus prouideri non potest.

Huic opponitur culpa, cùm euentus rei potuisset hominis opera cauere.

Casus fortuiti sunt, Incendium, Ruina, Naufragium, Latronum incurfus. Instit. de rer. diuisio. §. thesauros. & §. seq. & quib. mod. re contra. oblig. §. item is cui.

Adnumerantur, Diluuium, Vis maior, Et Sterilitas: quæ humana diligentia euitari non possunt. Vis enim maior dicitur inclementia coeli, seu tempestas: quæ perniciem fructuum, uel aliud adfert detrimentum. Vnde Græci Θεοῦ Βλαπ̄ adpellant, hoc est, Diuinam uim. l. si merces. §. uis maior. ff. locat. & conduct.

Sterilitas est, quæ coelo silente paulatim adfert perniciem, non autem palàm horrido & uno impetu, sicut tempestas, aut diluuium. l. ex conducto. §. j. ff. loca. & conduct. l. contractus quidam. ff. de reg. iuris.

Sicut igitur casus fortuitus iustam præstat excusationem: ita & mors, d. l. contractus quidam. Dum dicit: Animalium casus mortesq̄. Vt casus fortuitus soluit obligationem ex contractu: sic etiam mortis euentus

Ulpianus, l. si quis domum. ff. locat. & conduct. Si fructuarius locauerit fundum in quinquennium, & decesserit: hæredem eius non teneri.

A' STATVTIS VEL LEGIBUS, AD PACTA.

Quod per statuta uel leges introduci potest: idem per pactiones quoq; non perperam recipitur. Imò plus operatur aliquãdo pactum, quàm lex: in eo quod per conuentionem firmatur, & alioquin lege non ualeret scripta, uel non scripta. Vt *l. si quis in conscribendo. C. de pact. tit. de feud. Marchiæ. §. si. l. pacisci contra. ff. de pact.*

I N F R A C T I O.

I. In his quæ iuris publici sunt, minimè gentium procedit argumentatio. Nam lex hîc regnat constanter dirigens, quæ ad multorum salutem pertinent. *l. ius publicum. l. iuris gentium. §. si paciscar. & l. si unus ex argentarijs. ff. de pact.*

II. In pœnis capitalibus, legis duntaxat autoritas ualet, non hominis conuentio. *l. j. §. calumniatoribus. ff. ad senatusc. Turpill. Argum. Nouell. & in medio litis sac. for. in princ. Constit. cxiiij.*

A' B E C C L E S I A, A D
republicam.

Eccllesia & respublica paribus ambulant passibus. *l. si. C. de sacrosanct. eccles. Nouell. de non alienan. aut permut. §. si minus ergo. Constit. vj. Utiq; cum nec multum differant ab alterutro Sacerdotiũ & Imperium, & sacræ res à communibus & publicis. Sicut respublica non potest sine legibus feliciter guber-*

nari: ita ecclesiam oportet externis cæremonijs & ordinationibus uti: id quod pleriq; phanatici aut non intelligunt, aut dissimulant. Quemadmodum ecclesiam non decet lædi à republica, sic ecclesiarũ priuilegia non oportet in perniciem reipublicæ conuerti. l. ad instructiones. & l. iubemus nullam. C. de sacrosanct. eccles.

AB EO QVOD PERPERAM
fit, ad id, quod factum non est.

SI eundem effectum consequerentur, & quæ secundum legis formulam, & quæ cõtra legis ordinationem agerentur: leuioris farinae homines, nunquam aliquid legitime, sed omnia secundum uagos adfectus dicerent atq; facerent. Ideoq; prudentissimè cautum est, ut omnes actus contra legis institutionem tentati, perinde habeantur, atq; si nũquam aliquid factum fuisset. Vlpianus, ff. de autor. & consen. tuto. Nulla enim differentia est, non interueniat autoritas tutoris, an perperam adhibeatur.

Paulus, ff. qui satisd. cog. Quoties uitiose cautum uel satisdatum est: non uidetur cautum.

Vlpianus, l. ubi exigitur. ff. de edend. Dolo autem malo non edidit, & qui malitiose edidit, & qui in totum non edidit. Si quis secundum conuentionem, ut expromissorem daret, mulierem det, quæ auxilio senatusconsulti munita est, non censetur expromissorem dedisse. Quid enim interest, non det, an talem det? ait idem Vlpianus, l. quamuis pignoris. §. si conuenerit. ff. ad senatusc. Velleian.

Caius, l. j. §. quod si nemo. ff. quod cuiusq; uniuersitat. nomìn. Et quidem non esse actorem uel syndicum, tunc quoque intelligimus: cùm is absit, aut ualeat

ualetudine impediatur, aut inhabilis sit ad agendum. Ergo qui procuratorem non potest habere recte instructum: is iure censebitur non habere procuratorem. Adde l. j. ff. si quis in ius uocat. non ier.

AB ILLATA VIOLENTIA,
ad iniquum iudicium.

Cicero eleganter in Verrem, actio. iij. Num (inquit) per Deos immortales quid interest: utrum prator imperet ui, cogatq; aliquem de suis bonis decedere: an huiusmodi iudicium det, quo iudicio indicta causa fortunis omnibus euersti necesse sit? De hoc uide querelam Iustitiani Imperatoris, Nouell. ut præs. absq. ull. dat. Constit. viij. Cuius uerba recitabimus infra, tit. de figura dictionis.

DE ARGVMENTATIONVM FORMVLIS.

QVEM ADMODVM fabri duplex est deliberatio ad structuram cuiuslibet operis: altera de materia, altera de forma: Sic iurisperitum, qui probationem suam recte uult instituere, primùm curare oportet, ut aptam arripiat & causæ deseruientem materiam: deinde ut eam tali ordine cōnectat, cui necessarium sit consentire auditorē uel iudicē.

Materia sumitur ex locis ceu fontibus rerum supra dictis. Forma autem est dispositio seu connexio singularum partium ad argumentationem pertinentium.

Et formulæ quidem argumentandi sunt quatuor: Syllogismus, Enthymema, Inductio, Exemplum.
Quibus

Quibus recte adieceris. Dilemma.

DE SYLLOGISMO.

Syllogismus est oratio seu formula, in qua propositis quibusdam, aliud necessario sequitur, propter ea quae posita sunt. Constat enim ex duabus propositionibus, scilicet, Maiore, Minore, & Conclusionem.

Maior appellatur, quia plus uirium habet, ac probationem suppeditat. Vnde sumi eam ex aliquo locorum quos supra recitavi, & certam esse oportet, ut irrefragabiliter subsistat. Minor uero nuncupatur, quod minus uirium habeat, ut de qua uersatur questio. Conclusio denique dicta est, quoniam pronuntiat & concludit de his, quae proposita sunt.

Paulus, ff. de legat. j. Senatus enim ea, quae sunt aedium, legari non permisit. Maior est propositio, quae per auctoritatem Romani senatus, ponit prohibitionem quorundam legatorum. Haec autem mortis tempore aedium non fuerunt. Minor est, ponens res controuersas, à testatore quasi translaturum in aliam domum paratas, non pertinere ad prohibitionem, nec aedibus adfixas esse. Haeres ergo aestimationem praestabit. Conclusio est, iudicans quid tenendum sit: nempe, haeridem, qui res legatas aedibus iniunxit, aestimationem debere soluere.

Figurae autem seu formulae syllogismorum sunt tres: extra quas connexio trium propositionum non tenet. Eas per exempla tantum populariter, non autem dialecticis aliquanto perplexioribus praecipis, existimauimus esse proponendas tyronibus iuris.

EXEMPLA PRIMAE FIGURAE.

Omne mandatum potest re integra reuocari. Omnis
qui

qui gratuito aliquid faciendum imponit, mandatum dat. Ergo quidquid imponitur gratuito faciendum, reintegra potest reuocari. Instit. de mandat. §. item si adhuc, & §. in summa. Vtraq; propositio, & conclusio, sunt uniuersales adfirmatiuæ.

A L I V D.

Nullæ leges ita scribi possunt, ut omnes casus comprehendant: Omnes sententiæ quæ communiter præcipiunt honesta, & uetant turpia, sunt leges: Ergo nullæ sententiæ quæ præcipiunt honesta & uetant illicita, sic scribi possunt, ut omnis casus comprehendatur. l. j. & l. neque leges. ff. de legib.

A L I V D.

Omnis actor sequi tenetur forum rei conuenti: Titius aduersus Sempronium est actor: ergo Titius forum Sempronij debet sequi. l. iuris ord. C. de iurisd. om. iud. l. actor. C. ubi in rem act. exer. deb. Maior est uniuersalis adfirmatiua: Minor & conclusio particulares adfirmatiuæ.

A L I V D.

Nemo potest ius regalis beneficij, à principe datum, ad alium transferre priuatim: Titius accepit à principe ius regalis beneficij: Ergo Titius non potest ius regale ad alium priuatim transferre. l. nemo. ff. de regu. iuris. Maior est uniuersalis negatiua: Minor particularis adfirmatiua: Conclusio particularis negatiua.

EXEMPLVM SECVNDÆ FIG.

Nullus obligatur ex consilio sine fraude dato: Omnis qui sine fraude suadet alicui domus uenditionem, dat consilium: Ergo nullus suadens alicui bona fide uenditionem domus, obligatur. Instit. de mandat. §. tua tantum gratia. l. consilij. ff. de reg. iuris. Maior & Conclusio sunt uniuersales

sales negatiuæ : Minor uniuersalis adfirmatiua.

A L I V D.

Omnis contractus societatis, & culpam & dolum recipit : Nullum mandatum culpam & dolum recipit: Ergo nullum mandatum est contractus societatis. l. contractus. ff. de reg. iuris. Maior est uniuersalis adfirmatiua: Minor & Conclusio, uniuersales negatiuæ.

A L I V D.

Nullum furtum fit sine affectu furandi : Titius rem alienam abstulit sine adfectu furandi: Ergo Titius furtum non commisit. Instit. de oblig. quæ ex delict. nasc. §. placuit. Maior est uniuersalis negatiua : Minor est particularis adfirmatiua : Conclusio est particularis negatiua.

A L I V D.

Omnis iniuria ex adfectu facientis fit: Sempronius Titium non adfectu læsit : Ergo Sempronius iniuriam Titio non fecit. l. illud. ff. de iniur. Maior est uniuersalis adfirmatiua : Minor & Conclusio sunt particulares negatiuæ.

EXEMPLVM TERTIÆ FIG.

Omnis furiosus à testamento faciendo excluditur: Omnis furiosus caret animi iudicio : Ergo quidam carens animi iudicio non potest facere testamentum. Probat. Instit. quibus non est permiss. facer. testam. §. præterea testamentum. Maior & Minor sunt uniuersales affirmatiuæ : Conclusio est particularis negatiua.

A L I V D.

Nullum iustum imperium est repudiandum uiolenter: Omnia iusta imperia habent aliquid oneris & errati: Ergo aliqua onera & errata non sunt repudianda uiolenter. l. pe. ff. de iust. et iur. Maior est uniuersalis negatiua: Minor uniuersalis adfirmatiua. Conclusio particularis negatiua.

A L I V D.

Ius naturale concedit defensionem contra vim iniustam: Omne ius naturale est ius diuinum: Ergo ius diuinum concedit defensionem contra vim iniustam. Probatur. l. ut vim. ff. de iustit. & iur. & Rom. xij. Maior & Conclusio sunt particulares adfirmatiuae: Minor uniuersalis adfirmatiua.

A L I V D.

Omnes liberi nominatim uel exhaeredandi, uel haeredes instituendi sunt: Quidam liberi sunt posthumi: Ergo quidam posthumi nominatim, uel exhaeredandi, uel haeredes instituendi sunt. Probatur Instit. de exhaereda. libero. §. sed haec quidem. l. maximum uitium. C. de liberis pr. ete. Maior est uniuersalis adfirmatiua: Minor & Conclusio particulares adfirmatiuae.

A L I V D.

Prouocatio ad iudicem non prohibetur Christianis: Omnis prouocatio, est certare iudicialiter cum aduersario: Ergo certare in iudicio non est prohibitum Christianis. Matthaei xxij. Rom. xij. Maior & Conclusio sunt particulares negatiuae: Minor uero uniuersalis adfirmatiua.

A L I V D.

Nullus homo simul & iudex & arbiter esse potest. Quidam homo est filiusfamilias: Ergo quidam filiusfamilias simul & iudex & arbiter esse non potest. Probatur l. sed si in seruum. §. si quis. ff. de recept. arbitr. Hic, Maior est uniuersalis negatiua: Minor particularis adfirmatiua. Conclusio particularis negatiua.

SINGVLARIA DE FORMVLIS argumentationum.

I. Vt consilia iuriconsultorum, quibus ad tradendam nobis

nobis artem boni & æqui sunt usi, recte percipias & imiteris, non est ignorandum, Triplex genus tractandi iuris in pãdectarum capitibus quæ ex libris eorum excepta sunt, deprehendi. Aut enim libero scribendi officio fungebantur: ut in libris opinionum, sententiarum, definitionum, & regularum, quos per inscriptiones optimus Haloander nobis pro magna parte designauit. Aut ad aliorum interrogationem respondebant: ut in libris responsorum & epistolarum. Vnde sunt hæc uerba, Ex facto quaesitum est, Item Respondi. Celsus. l. domitius Labeo. ff. qui testam. facer. poss. Aut non intelligo, quid sit, de quo me consulis: aut ualde stulta est consultatio tua. Tradit obiter Pomponius in l. ij. in fi. ff. de orig. iur. Aut deniq; leges, senatuscõsulta, Principum constitutiones, Prætorum edicta, uel libros ab alijs scriptos declarabant, uel colligebant in epitomẽ, uel notis reprehendebãt, uel si quid deesset addebãt. Inde sunt inscriptiones, Ad edictum, Ad senatuscõsultum, Ad orationem diui Seueri. Item, Ad Sabinum, Ad Plautium. Instit. de hæred. instit. in prin. Paulus suis libris, quos tam ad Massurium Sabinum, quàm ad Plautium scripsit, refert. Ad Sabinum enim, hoc est, ad Sabinianos libros scripsisse Paulum intellige. Non uerò quasi sic scripsisset ac misisset libros ad eum, quemadmodum Cicero ad Brutum, uel ad Q. fratrem.

In his omnibus scriptorum generibus usi sunt iurisperiti diuersis argumentationum formulis: sed quas tamen uix aliquando agnoscas: quoniam singulis membris singulas adiiciunt probationes, easq; uehunt longius, declarant, atq; confirmant rationibus.

II. Nonnunquàm apud Iurisperitos interuertitur ordo syllogisticus, uel alterius formulæ probandi. Primo enim

enim loco sæpe ponitur conclusio, deinde maior, postremò minor propositio. ut in l. de quibus. ff. de legib. Inueterata consuetudo pro lege non immerito custoditur: Est conclusio. Nam cum ipsæ leges nulla alia ex causa nos teneant, quàm quòd iudicio populi receptæ sint: Maior est. Meritò & ea quæ sine ullo scripto populus probauit, tenebunt omnes: Est minor propositio.

Reduc ista ad ordinem syllogisticum hoc modo. Leges scriptæ uelut iudicio populi receptæ, tenent omnes: Inueteratam consuetudinẽ, sine scripto populus iudicio suo probauit atq; recepit: Ergo inueterata consuetudo pro lege nõ immerito custoditur. Tũ quidẽ adiicit. Nã quid interest, suffragio populus uoluntatẽ suã declaret, an rebus ipsis & factis? Confirmatio est minoris. Infinita passim exempla lector ipse non difficulter in Pandectis reperiet.

III. *Omni scriptorum genere siue publico, siue priuato, siue forensi, quo magis citra errorem intelligere ac iudicare possis, utilissimum fuerit excerpi syllogismos nudos, qui principalia totius disputationis membra, tanquàm detractò uestitu propius ostendant. Simplicitas enim syllogistica, quæ breuiter connectit sententiam quamlibet latè patentem, facilius multò potest inspici, ac qualis sit iudicari, quàm fluens oratio, multas complectens amplificatio- nes & digressiones. Quamobrem Cicero de finib. bonor. lib. ij. laudat Aristotelem, qui Rhetoricam palmæ, Dialecticam pugno similem esse dicebat: quòd latius loquerentur Rhetores, Dialectici autem comprehensius.*

DE ENTHYMEMATE.

Enthymema est imperfectus syllogismus: quando recitata una propositione, additur conclusio: omissa maiore

iore uel minore. Aut cum conclusio ex propositionibus omittitur, breuitatis causa, uel quia satis nota sit.

Prior pars enthymematis uocatur antecedens: posterior uerò consequens. l. ij. C. de contrah. emp. Emptionem & uenditionem (inquiunt Imperatores) consensum desiderare. Ecce maior. Nec furiosi ullum esse consensum, manifestum est. Hæc minor. Conclusio autem omittitur. Ergo furiosus non contrahit emptionem & uenditionem.

Syllogismus, integrum est argumentum, dictus quasi Computatio, Eine Rechnung. Enthymema uerò Cogitationem quandam significat, Ein bedencken, quasi imperfecta argumentatio.

Aliàs autem antecedens est falsum: & tunc sequela nullam confirmationem adfert. Aliàs antecedens est uerum, & consequens non subsistit: tunc uitium latet in ea parte, quæ omittitur. Idq; facilliter intelliges, si reduxeris ad formam Syllogismi, & singulas partes inspexeris. Deniq; & hoc non est ignorandum: quòd Enthymema dici non potest ea connexio, quæ ad Syllogismum reduci nequit.

Enthymema ex una tantum propositione concludit, Syllogismus ex duabus propositionibus. Et in hoc populariter discerni possunt hæ formulæ.

Enthymematis in quo conclusio omittitur, exemplum est in l. Adoptiuus filius. §. j. ff. de rit. nupt. Quoniam in contrahendis matrimonijs naturale ius & pudor inspiciendus est. Contra pudorem autem est, filiam suam uxorem ducere. Conclusio. Igitur filiam suam nemini licet uxorem ducere.

Ulpianus, l. si filius familias. ff. si cert. petat. Quoniam toties condictio datur, quoties ex ea causa numerati

rati sunt, ex qua actio esse potuisset, si dominium ad accipientem transtulisset, In proposito autem non esse. *Desideratur conclusio. Ergo nõ datur conditio.*

Paulus, l. non distinguemus. §. item si iubeat. ff. de recept. arbit. Nam sententia esse debet de re compromissa. De hoc autem compromissum non est. Omittitur conclusio hæc, Ergo non tenet sententia.

Iulianus, l. procurator cum peteret. ff. rem rat. haber. Nam in stipulatione cauetur non petiturum eum, cuius de ea re actio, petitio, persecutio fit: & ratum habituros omnes ad quos ea res pertinebit. Hic autem qui procurator non est, nec actionem, nec petitionem habere intelligendus est. Omittitur conclusio: Ergo qui non est procurator, ex stipulatione, Ratam rem haberi, petere non potest.

Ulpianus, l. eleganter Pomponius. §. si quis post. ff. de condi. indeb. Necq̄ repeti solet, quod ob causam datum est, causa secuta. Sed hic non uidetur causa secuta, cum transactioni non stetur. Omittitur conclusio hæc: Ergo potest repeti quod datum est.

Africanus, l. qui seruum suum. ff. de acquirend. hered. Quoniam non nisi uoluntate domini, adquiri hæreditas potest. Furiosi autem uoluntas nulla est.

Adde conclusionem: Ergo seruus furiosi non potest adquirere hæreditatem.

Ordo quoq; Enthymematis nonnunquã apud Iuriconsultos inuertitur. Ulpianus, l. iij. §. conditio. ff. de adimen. legat. Nec enim datur conditio, sed adscribitur. Est minor. Quod autem adscribitur, non potest adimi. Est maior propositio. Adde conclusionem: Ergo conditio non potest adimi. Cum tamen uerba nimis aucupetur: non pro-

cedit. Quod clausula sequens declarat. Sed melius est sensum magis, quàm uerba amplecti.

DE INDUCTIONE.

Inductio est à singularibus sufficienter enumeratis, ad uniuersalẽ progressio. Nam ideo dicitur inductio, quòd plura subinde singularia monstrans inducit & inuitat mentem, ut uniuersali propositioni non repugnet.

Vt, exceptiones doli mali, metus, erroris, non numeratæ pecuniæ, solutionis, iurisiurandi, pacti conuenti, præscriptionis, rei iudicatæ, ad defensionem pertinent. Et breuiter, nulla est exceptio, quæ defensionis gratia non sit comparata reis iniuste conuentis. Ergo omnes exceptiones gratia legitimæ defensionis sunt introductæ pro reis conuentis. Instit. de exceptionib. §. j.

Item, iudicium petitorium, possessorium, recuperatorium, uniuersale, particulare, & quodlibet præterea iudicium absoluendi uim habet: Ergo omnia iudicia sunt absolutoria. Instit. de perp. & temp. act. §. superest.

Vbi autem unius singularis adducitur dissimilitudo, ibi corruiat inductio: Nam idẽ prorsus significant: Vniuersalis propositio: & collectio omnium singularium sub ea. Vnius igitur data instantia, non consistit uniuersalis illatio.

DE EXEMPO.

Exemplum hîc accipitur pro forma argumenti, quæ singularis propositio aliam singularem propositionem confirmat, propter similem rationem. Et sic ipsam connexionem propositionum spectare oportet. Aliàs uerò exemplum est locus, unde probatio iuris depromitur, ut suo ordine tractauimus.

Quam

Quamobrem si respicias ipsam argumenti structuram, quòd antecedens propter exemplum in ea compræhensum pariat consequens, formula censetur argumentandi. Sin autem ipsam similitudinem consideres, quæ iuris demonstrationem producat: locus erit dicendus ad finis loco, A' simili. Alioquin & ipsæ leges sunt plenæ exemplis publico consensu receptis. l. j. §. secundo loco. ff. de postul. l. aut facta. §. euentus. ff. de poenis.

DE DILEMMATE.

Dilemmatis usus frequens & utilis est ad conuincendam aduersarij calumniam. Constat enim ex duabus partibus, quarum utram amplectatur aduersarius, incidit in reprehensionem. Vnde non ab re uocant Compræhensionem, quòd undiq; aduersarium compræhendat.

Vlpianus, l. si procuratorem. ff. mandat. Igitur si ignorauerunt, excusata ignorantia est: si sciuerunt, incumbere eis necessitas prouocandi.

Aliud exemplum est in l. si mulier. ff. ad senatusc. Vell.

Vlpianus, l. §. quod ergo additur. ff. de ui & ui arm. uolens probare dominum, de uiolentia seruorum conuentum non grauari, dicit: Quippe cum aut peruenerit ad eum aliquid, & restituet: Aut non peruenerit, & ipsos seruos noxæ dedendo maleficij causa, indemnus erit.

DE VITIOSIS ARGUMENTATIONIBUS.

Vitiosam argumentationem Dialectici fallaciam, iurisconsulti Cauillationem, Græci σόφισμα nuncupant: omnes respicientes ad imposturam, qua pro uero

falsum obtruditur, aliàs errores, aliàs calumniã.

Fallacia enim est deceptio in argumento, quæ specie ali qua ueri insidiatur auditori uel lectori. Et Ulpianus secundum Iulianum, eam definit naturam cauillationis esse: ut ab euidenter ueris, per breuissimas mutationes disputatio ad ea, quæ euidenter falsa sunt, perducatur. l. ea est natura. ff. de reg. iuris. l. natura. ff. de uerb. signifi. l. qui quadringenta. in prin. ff. ad leg. falcid.

Est autem tantò perniciosius malum, quantò magis sub aspectu latet, ac citius plerunq; nocet quam sentitur. Alioquin, si ab initio statim falsa proponerentur, sine periculo possent facilius euitari. Vnde Celsus: Sub autoritate iuris scientiæ pernitiöse erratur. l. si seruum stipulatus. §. sequitur uidere. ff. de uerb. obliga. Sæpe item honesta interpretatio, non honesti quæstus lucrum facit. l. si possessor. ff. de petit. hæred.

Toties autem solet hoc uitium fallaciæ, quibuslibet argumentationibus incidere, quoties summæ iuris definitiones, omiſſis aut parum expensis negotij qualitibus & circumstantijs, obiter inspiciuntur. Siquidem Iulianus sic admonet: Multa iure ciuili contra rationem disputandi pro utilitate communi recepta esse, innumerabilibus probari potest.

Duo autem sunt uitiosarum argumentationum genera. Alterum consistit in forma: Alterum in materia.

In forma peccat argumentum, quando propositiones non connectuntur secundum figuras superius explicatas, sed temerè conijciuntur. Aut si totus syllogismus constet ex negatiuis propositionibus & cõclusionem. Aut deniq; si omnia eius membra sint particularia, ex quibus nihil sequitur.

Ut, Nullæ res incorporales proprie traduntur, l. seruus.

§. inc

incorporales. ff. de acquirend. rer. domin. Nulla pecunia est res incorporalis. Instit. de reb. corporal. & incorporal. §. j. Ergo nulla pecunia proprie traditur.

Item, *Quaedam mandata homines non obstringunt: Quaedam leges publicæ sunt mandata: Ergo quedam leges publicæ homines non obstringunt.*

In materia censetur syllogismus planè uitiosus: quando fallaciæ latent, uel in uerbis, uel in rebus: quam Aristoteles fallaciam extra dictionem uocat.

Modi autem quibus fallaciæ uerborum deprehenduntur, sunt hi.

Aequiuocatio. Amphibologia.

Compositio. Diuisio.

Figura dictionis. Accentus.

DE AEQUIVOCATIONE.

AEquiuocatio est captio nata ex ambiguitate unius uocis, Aut scilicet quòd idem uerbum plura significat. Aut quia metaphoricòs & similitudinariè accipitur. Aut quod significatio eius sit generalis. Tunc enim propter plures terminos dissoluitur uinculum propositionis: nec proinde potest legari conclusio.

EXEMPLVM.

Res sacræ in bonis nullius sunt. §. nullius Instit. de rer. diuis. Quæ in bonis nullius sunt, occupati cõceduntur. §. sacræ igitur. Instit. de co. tit. Ergo sacræ res occupanti conceduntur. Falsissima est illatio, l. ij. ff. ne quid in loc. sacr. l. sepulcri. ff. de sepulc. uiol. l. ij. §. interdicta uerò. ff. de interd. seu extraord. actio.

Dictio enim Nullius, est æquiuoca. Potest aliàs referri ad humanum commercium: aliàs ad usum religionis diuinæ.

Et tunc res sacræ non dicuntur nullius. Porro æquisi-
mum est, cum DEVS omnia subiecerit pedibus nostris, ut
quædam ad cultum eius relinquuntur.

Itaque si alteram tantum significationem arripias, quæ
captioni deseruit, falsam efficias argumentationem. Quia
res sacræ censentur DEI, ad excludendam occupationem.

A L I V D.

Fructus rei est pignori dare licere. l. si. ff. de usuris. l. fru-
ctus. ff. de reg. iuris. Omnis fructus pertinet ad usufructua-
rium. l. iij. ff. de usufruct. & quemad. Ergo pignori dare
licere, ad usufructuarium pertinet. Quod est falsum. l.
interest. C. de usufruct. Vitium latet in uerbo Fructus:
quod aliàs accipitur pro omni utilitate rei, ut in d. l. fru-
ctus. Aliàs pro emolumentis ex ipsa re prouenientibus,
sicut in d. l. iij.

A L I V D.

In causa serui redhibendi, tenetur actor exhibere. l. fin. C.
de ædilit. action. Sempronius habet seruum mortuum in
causa redhibitionis. Ergo Sempronius tenetur seruum mor-
tuum exhibere. Negatur illatio: quia est contra l. quod
si nolit. §. si mancipium. ff. de ædil. edic. Vitium enim nasci-
tur ex uerbo Exhibere: quod aliàs probare significat,
aliàs copiam apprehendendi facere.

A L I V D.

Hæreditatem euicenti restituenda sunt omnia bona,
quæ defunctus possedit tempore mortis: Sed filia euicit
hæreditatem paternam: Ergo restituenda ei sunt omnia
bona, quæ pater defunctus possedit. Neganda est conse-
quentia, propter æquiocationem. Vniuersalis enim di-
ctio Omnia, non compræhendit beneficia militaria. Ut
Bartolus secundum Dynum rectè definit in l. item uiden-
dum.

dum. §. fi. & l. seq. ff. de petit. hered. iunct. l. omnis definitio. ff. de reg. iuris.

A L I V D.

Sacerdotes sunt alendi ex redditibus ecclesiasticis. j. Corinth. ix. c. sacerdos cui. j. q. ij. Iurisperiti autem merito appellantur sacerdotes. l. j. ff. de iustit. & iure. Ergo iurisperiti sunt alendi ex redditibus ecclesiasticis.

Inanis est argumentatio, propter æquiuocationē uerbi Sacerdotes, quorum appellatio metaphoricōs, & per similitudinē quandam comprehendit Iurisperitos. Alioquin propriē non sunt tales sacerdotes, qui sacraministrant ecclesijs. c. prohibemus. de decim.

D E A M P H I B O L O G I A .

QVemadmodum æquiuocatio ad unum duntaxat uerbum pertinet, ita amphibologia ad totam orationis structuram refertur. Ut cum ex syntaxi seu constructione, uel cum ex pluribus uerbis procedit ambiguitas. Quamquam promiscuē his captionum titulis uti solent, ut æquiuocatio idem quod amphibologia nuncupetur.

E X E M P L V M .

Nemo dici potest sustulisse, quod ferre non potuit: Seu trabem alienam quam multi sustulerant, singuli ferre non potuerunt: Ergo nullus eorum dicitur abstulisse.

Neganda est illatio ex ambiguis orationibus ducta. Nā & is censetur sustulisse, qui ope & consilio tollendi sese participem criminis facit. Instit. de oblig. quæ ex del. nasc. §. ope & consilio. l. in furti act. §. j. & §. recte. ff. de furt. Et hæc uitiosa ratio, uocatur subtilis in l. si ita uulneratus, in fi. ff. ad leg. Aquil.

A L I V D.

Qui non probatur hominem mortaliter uulnerasse, is

non potest puniri de homicidio. Sed à duobus homine si-
militer uulnerato, non constat utrius uulnere perierit.
Ergo neuter potest puniri de homicidio. Amphibolo-
gica est argumentatio. Quamuis enim non appareat, ex
cuius uulnere sit mortuus: constat tamen utrunq; uulne-
rasse ac deliquisse contra ius & æquitatem. l. si ita uulne-
ratus. ff. ad leg. Aquil.

A L I V D.

Defunctus non habuit petitionem ad rem quam iurauit
petitoris non esse. l. & non tantum. §. Veniunt & hæ res.
ff. de petit. hered. Ergo nec hæres habet petitionem, nec
uidetur ei restituenda. l. absurdum est. & l. nemo plus. ff. de
reg. iur. Amphibologia est in uerbo Petitionem. Nam
uerum est, defunctum non habuisse petitionem specialem,
ad rem quam iurauit petitoris non esse. Et eam nec hæres
exercet. Sed interim tamen recte utitur uniuersali petiti-
one hereditatis, in qua huiusmodi quoque res est. dict. §. ue-
niunt & hæ res.

A L I V D.

Sed me posse te uenditorem de euictione con-
uenire, ait Africanus, l. fundum cuius, in princ. ff. de euict.
Dubitauerit hic aliquis: utrum ergo possim conuenire te,
aut tu me? utranq; enim interpretationem patitur oratio.

A L I V D.

Quod igitur scribit Sabinus: libros bibliothecæ
non sequi: non per omnia uerum est. l. libro-
rum. §. sed si bibliothecam. ff. de legat. iij. In ambiguum
torqueri posset: utrum libri non sequantur bibliothecam,
an uerò bibliotheca non sequatur libros.

Eadem ambiguitas tractari solet in l. cum filium. C. de
inoffic. testa. & infinita sunt exempla in tit. ff. de reb. dub.

In ambiguo, sermone, non utrunque dicimus, sed id duntaxat quod uolumus. Itaque qui aliud dicit, quam uult: neque id dicit quod uox significat, quia non uult: neque quod uult, quia id non loquitur. *Quasi dicat: amphibologicè loquens, in effectu nihil censetur dicere.*

Idem est, cum quis aliud quam uult facit. Sæpissimè rescriptum & constitutum est: eum, qui testamentum facere opinatus est, nec uoluit quasi codicillos id ualere: uideri nec codicillos fecisse. Ideoque quod in illo testamento scriptum est, licet quasi in codicillis poterit ualere, tamen non debetur. *l. j. ff. de codicill.*

DE COMPOSITIONE.

Quando componuntur ea, quæ separatim erant inferenda, tunc fallax fit argumentum. Quidquid est in mea domo, est in Oppido: Unica supellex est in mea domo: Ergo unica supellex est in Oppido. Consequentia non subsistit, propter compositionem particule Unica, quæ non est referenda ad Oppidum, sicut ad domum, nisi separatim, hoc modo: Ergo hæc supellex, quæ unica est in mea domo immediate, simul etiam est in Oppido mediate.

DE DIVISIONE.

Cum ex diuerso membra separantur, aut mutilatè referuntur, quæ oportuit iungi. Inciuile est, nisi tota lege perspecta, una aliqua particula eius proposita, iudicare uel respondere *ff. de legib.* Talia quoque argumentorum portenta ex eo turmatim procedunt, quòd orationes malè distinguuntur. Nam ex confusione membrorum, totius orationis lumen & ueritas corrumpitur. *Ut multa*

*mūlta exemplaria nobis exhibent infinitas ob hoc uitium
difficultates.*

DE FIGVRA DICTIO-
nis, & accentu.

Figura dictionis complectitur omnes errores, qui oriuntur ex deprauatione casuum, aut generum, aut praepositionum, aut coniunctionum. l. saepe ita. ff. de uerb. sign. aut cum ignorantur figurae orationū. Appello enim hic crasse figuram seu tropum, uerbi uel sermonis à propria significatione ad aliam cum quadam efficacia mutationē, quam *ἔκτλησιν* uocant, hoc est, translationem. Haec enim omnia cum errore, uel dolo perperam adducuntur in formulis argumentorum, uel simplicibus quibuslibet propositionibus: tunc statim nascitur uitium perniciosus in disciplina ciuili quàm in alijs: quoniam ordinationes politicae falsis interpretationibus uerborū paulatim corrumpuntur. Adeo, ut diphthongi quoq; omissio, fallaciā pariat. Exempli causa, si quis ita argutetur. Quaecunq; recte alienantur, ea quoq; licet habere uenalia: Equus recte alienatur: Ergo æquum licet uenum exponere. Vitium est propter uerbum Equum, sine diphthongo, quod significat animal, & æquum cum diphthongo, quod denotat ius uerum & perpetuum. l. pen. in prin. ff. de iustit. & iur.

Et hoc quidem argumentum licet falsissimum, regnasse tamen in republica, Iustinianus imperator conqueritur. Nouel. ut praesid. absq. ull. dati. Const. viij. Siquidē prouinciarū moderatores si lucro & praedae intēti sint, multos reos fontes accepta pro delicto pecunia absoluunt: multos rursus infontes, ut fontibus gratiā faciant, cōdemnant. Neq; in pecuniarijs tantū hoc causis agunt, sed etiam in criminibus publicis, ubi de

de uita periculū uersatur. Hinc ex prouincijs fugæ existāt, hinc ex omnibus passim locis gemētes huc cōfluunt sacerdotes, decuriones, cohortales, patres familiarū, plebei, rustici, optimo iure iudicū nostro rū rapinis & iniurijs succēlentes. Neq; ea sanè sola sūt, sed etiā in ciuitatibus seditiones & populares motus pecuniæ (ut plurimū) causa & excitātur, & reprimuntur. In summa, hæc est omnium malorū causa, & pecunias ex officijs conquirere, omnium flagitiorum principium & finis. Et profecto quod sacra docent eloquia, admiratione dignū simul & uerissimum est: nempe, auaritiā omnium malorum matrem existere: & maximè cum in animis non priuatorum, sed magistratuum innascatur. Quis enim absq; metu periculi non furetur, quis non securè latrocinetur, conuersis ad magistratum oculis, uidensq; illum omnia auro habere uenalia: confidens fore, ut nihil tam turpe admittat, quod non data pecunia possit redimere. *Hæc ille.*

Et quia figurarum mentio incidit: tractandæ mihi uidebantur aliquot species in iure frequentes. Valde enim ad institutam materiam pertinent.

I Translatio, metaphora, cui τῶ ἀπομίμῃ, parœmia, seu dictorum celebritas accedit. Ut, Dupondij iuuenes, à Dupondio modici ualoris, quasi rudes adhuc auditores. Cōstiti. digest. j. §. & primo quidem anno.

Manumissio, De manu datio, hoc est, remissio iuris & potestatis in personam competentis. l. manumissiones. ff. de iustit. & iur.

Manu regia gubernari, hoc est, potestate, autoritate regia. l. ij. in prin. ff. de orig. iuris.

Manu

Manu longa. l. pecuniam quam. ff. de solut.

Breui manu. l. licet soleat. ff. de iur. dot.

Manu committere, pro facere uiolenter. l. iij. ff. de offic. præs. id.

Adhibita manu, pro auxiliaria multitudine. l. metum autem præsentem. ff. quod met. caus.

Manus pretium. l. mulieris. ff. de uerb. signific.

Inijcere manum, pro uindicare rem nulla iudicis expectata autoritate. l. sed si hac. §. j. ff. de in ius uocand. l. pen. ff. de seru. exportand.

Emissa manus, pro cautione manu facta. l. quidam. ff. de probat. Item, per manus tradi.

Ambulatoria uoluntas, pro libera, mutabili uoluntate.

Paribus passibus ambulare. l. j. in fin. ff. de seru. corrupt. l. si. C. de donat. ante nupt.

Per saturam, pro non seruato ordine. Constit. digest. ij. §. et primo quidem anno.

Ad uerbum, Ad rogatum, pro congruenter. Cicerone teste. l. de ætate. §. quod autem. ff. de interrog.

Probationes de domo: aliàs, pro testibus suspectis, aliàs, pro confessionibus ipsius accusati. l. pen. ff. de testi.

Vespertilio, pro debitore latitante et noctu tantum exeunte, ne à creditoribus uideatur. l. si ita quis. ff. de euiet.

Iactus retis, pro re dubia quæ in spe consistit. l. si iactum. ff. de act. empt.

In sinu habere, aliàs pro habere in potestate ac arbitrio, aliàs occultam rem tenere. l. qui testamentum. ff. de probat. Cicero Tuscula. quæst. lib. iij.

Fœlici diplomate uti, pro præproperè, celeriter agere: ductum ab his, qui cursu publico, designatis ad hoc equis, die noctuq; iter conficiebant: Quod sine principis diplom

diplomate non licebat olim. l. continuus. ff. de uerb. oblig.
 & C. de curs. public.

Illotis manibus, pro sine ulla preparatione adhibita. l. j. ff. de orig. iuris.

Serpens in sinu. c. etsi iudæos. de iudæis. & xiiij. q. j.
 §. item præcepit Dominus.

Suo Marte causas decurrere, pro suis uiribus, non aliunde accersitis adminiculis relinqui debere. l. j. C. ne lice. potentiorib.

Emendicatis suffragiis, pro allegationibus causam leuiter adiuuantibus: ductum à potentiorum commendationibus ad honores consequendos. l. singuli. C. de accusat.

Summo digito, & quasi per indicem tangere: pro, obiter rem tractare uel intelligere. Instit. de pub. iud. in fi.

In folle offerre, pro non ad liquidum rationem reddere, metaphora ab ijs ducta, qui pecuniam in marsupio sic ostentant, ut nec qualis nec quanta sit agnoscatur. l. cum seruus. ff. de cond. & demonstr.

Conniuentibus oculis, pro dissimulatione, quasi non uideantur, quæ ob oculos patent. l. is qui suis, in prin. ff. de manumiss. Loquitur autem de beneficio libertatis, quod lex omnibus modis promouet, etiam conniueno.

De plano, pro cognitione summaria: ductum à iudicibus eminentiori loco pro tribunali grauiores causas plenè cognoscentibus: leuiore uerò etiam extra tribunal in plano sepe definientibus. l. nec quidquam. §. de plano. ff. de offic. procons.

Colore quæsito, pro uerborum ampullis ueritatem offuscare. l. sed Iulianus. ff. ad senatusc. Maced.

Nudum pactum, pro simplici, sine causa ad obligationem ciuilem efficaci. l. iurisgētium. §. sed cum. ff. de pact.

Nuda

Nuda uoluntas, quæ & mera uoluntas dicitur, in l. rem legatam. ff. de adimen. uel trāsferen. legat. Nudus consensus. l. j. ff. de nuli. testa. l. ij. ff. de rescin. uend. l. rem legatam. ff. de adimend. legat. l. qua ratione. §. interdum. ff. de adquir. rer. domi. l. qui ad certum. ff. locat. & conduct.

Nuda proprietas, cuius nullus sit fructus. l. uideamus an in omnibus. ff. de usur. Nudus usus. l. j. ff. de usu & habitz. Nudum nomen hæredis, cuius re ipsa non est hæreditas. l. ij. §. liberi defuncti. ff. ad senatusc. Tertyll. Quod nota.

Nuda indulgentia. l. j. ff. unde cogna. Nuda possessio. l. stipulatio ista habere licere. §. si quis fortè. ff. de uerbor. oblig.

Nuda interrogatio, cui quæstio seu tortura non accedit. l. item apud Labeonem. §. quæstionem. ff. de iniur. Nudum ministerium, quod nullum comitatur periculum. l. j. ff. ad senatusc. Velleian.

Nudum igitur ab ipsa nuditate, hoc est, simplicitate tractum, transfertur iniure ad eas res, quæ nulla habent adminicula producendi effectus legitimi. Cæterum non potest inde statui diuisio prorsus ridicula: ut alia sint nuda, alia uerò uestita pacta. Quoniam à uestimentis non ducitur in iure metaphora.

Qua in re Iurisconsultus nostri sæculi doctissimus Ioannes Corasius ostendit, Alciatum fuisse lapsum: quòd in l. Stichum aut Pamphilum. §. naturalis. ff. de solutionib. Pauli uerba, Iusto pacto, accipienda putaret, pro pacto uestito. Nam intelligendum est, pro pacto licito, quod neq; ab honestate, neq; à re priuata, hoc est, ab humano commercio remotum, & præterea absolutum sit. l. si unus ex argentarijs. §. pacta quæ turpem. ff. de pact.

Eodem

Eodem modo Papinianus appellat Iustam conuentionem. l. miles. §. defuncto. ff. ad leg. Jul. de adulteri. Et, Iustum dominium, l. penul. ff. de publicia. Marcellus uocat Iustam libertatem. l. qui poenae. ff. de manumissio. Siquidem appellatio Iusti, non repudiat appellationem Nudi. Imò quidquid iustum non est, id neq; nudum neq; absolutum, sed planè nullum est. Et interim uide, mi lector, quid faciat error figurarum. Quemadmodum etiam uariæ factorum & causarum figuræ, difficultatem ingerunt iureconsultis, in dijudicandis obligationibus & actionibus. l. in prin. ff. de actio. & obliga. Et toto Tit. ff. de præscrip. uerb.

I I. ἀποσιώπῃσις Aposiopesis, hoc est, reticentia: cùm tacetur id, quod faciliter subintelligi potest. Vt, quoties Iurisconsulti proponunt questionem, nec respondent. Nam si adfirmando proposuerint: censentur uelle responderi adfirmatiuè. Sin autem negando: simul etiam insinuant negatiuam responsionem. l. cùm fundus. §. seruum tuum. ff. si cert. petat. Sceuola, l. Licinnius Lucusta. ff. de leg. ij. Quæro? inquit: nec addit plura, neminem enim putat latere, quid quærat, nempe iuris responsum. Accedit l. j. ff. de hæredib. instituen.

III. ἐνδιδάδῃσις Endiadys, cùm diuersa in unam rediguntur conuenientiam. Vt, Semissem patrimonij & portionis eius. l. Lucius Titius. §. Caio Scio. ff. ad senat. Treb. hoc est, semissem patrimonij in portiones diuisi.

Eadem ratione rectè dixeris: ditiones regales & reditus hodie diuidi. Hoc est, ditiones regales in reditus & emolumenta discretas, admittere diuisionem. Ipsa tamen ditionum iura beneficiaria, dignitates, tituli, non diuiduntur. tit. de prohib. feud. alie. per Frider. §. præterea. Quain

re magni uiri uehementer hallucinati sunt.

IIII. λειπότης, Liptote, defectiua, cum minus dicitur, & plus intelligitur. De exemplis huius figuræ frustra curiosi fuerimus. Nam maxima legum pars in tanto negotiorum humanorum labyrintho, minus dicit, quàm sentit: ideoq; fraudi malorum semper exposita. l. scire leges. l. contra legem. & l. seq. ff. de legib.

Scæuola, l. Imperatores. ff. de proba. Mulier grauida repudiata, filium enixa, absente marito, spurium in actis professa est. Quæsitum est, an is in potestate patris sit, & matre mortua intestata, iussu eius hæreditatem matris adire possit, nec obsit professio à matre irata facta? Respondit. Veritati locum superfore. Certè, multa his tribus amplectitur uerbis, nempe totum inuestigandæ ueritatis ordinem & processum.

Eodem ferè modo Ulpianus, l. j. ff. de iusti. & iur. Iuri operam daturum prius nosse oportet, unde nomen iuris descendat. Est autem à iustitia appellatum. Iusto medijsfidius libro uix compræhendi possent ea, quæ tam paucis proponit uerbis.

Quapropter figura quæ dicitur tractus, huc pertinet: cum uerba παραλαττωσ, hoc est, largè, fusius, & cum extensione accipiuntur. l. j. ff. unde legi. l. ij. §. si. ff. quib. ex cau. in possess. catur. l. ratum autem. ff. de solutio. Paulus, l. & an eadem. ff. de excep. rei. iudic. Idem corpus in hac exceptione, non utiq; omni pristina qualitate uel quantitate seruata, nulla adiectione diminutione facta, sed pinguius pro communi utilitate accipitur.

V. ὑπερβολή Hyperbole, auxesis, excessus, cum plus dicitur quàm sit. Ut, Fortissimum argumentum. l. j. ff. de offi. eius cui mand. est iurisdict. Euidētissimè adparuit:

ruit: Cùm satis tamen sit, indicatijs adparere. l. si constante, in princip. ff. solut. matrimon. Vide l. j. ff. de hæredib. instituen.

VI. ἐῖρωνεία Ironia, Illusio: quando uerba menti contraria deridendo proferuntur. l. cùm quidam. C. de legat. Maximam scilicet ostendens ad suum filium affectionem, cui nihil quidem emolumenti reliquit: sed post exhæredationis iniuriam, etiam substitutionem ei addidit. Meritò Iustinianus hunc tam stultum uel impium patrem deridet.

Paulus, l. Ofidius, ff. de legat. iij. Imperator interrogauit partem legatarij quærendi causa: pone (inquit) in condito centies aureorum esse, quæ in usum sumi solerent. Diceres, totum quod esset relictum in arca, deberi? Taxat autem auaritiã legatarij.

Iustinianus Nouell. Vt omnes prouin. Magist. obtempe. §. j. Const. lxxvij. Ac cum ista homines efficiunt, prorsus in eam opinionem ueniunt, quasi perpetuò hanc potentiam obtenturi sint. Perpende hæc bone lector. Et adde l. obligationum substantia. §. si. ff. de actionib. Et obligat.

Reliquas figurarum species ut hîc commemorem, non uidetur operæpretium.

FALLACIAE RERVM.

Quandoquidem ex captione rerum perniciosissimæ prodeunt argumentationes, etiam si in uerbis nihil uitij adpareat: ideo rectè eas appellant fallacias extra dictionem. Quia non uerborum in his structura, sed rerum ordo malè cohærens repræhenditur.

Et sunt septem modi, quibus huiusmodi deceptiones generaliter deteguntur.

Fallacia accidentis.

A dicto secundum quid, ad simpliciter.

Secundum non causam, ut causam.

Fallacia consequentis.

Secundum plures propositiones.

Petitio principij. Ignoratio elenchi.

Quanto autem magis nocere solent in humana societate res ipsæ, quam nuda uerba: tanto prudentius oportet euitari uitia rerum, ne sub uerborum lenocinijs perniciem adferant. Quod perpetuò tene menti, Extant enim horrenda huius erroris exempla.

D E F A L L A C I A

accidentis.

I. Hæc deceptio contingit, quoties accidentia, qualitates, seu circumstantiæ rerum, personarum, loci, uel temporis in progressu disputationis uariantur.

E X E M P L V M.

Omnis locupletatio, cum alterius iactura, est fugienda. l. nam hoc natura, & l. penul. ff. de condict. indebit. l. iure natura. ff. de reg. iuris, l. illicitas. §. j. ff. de offic. præsid. l. cum hi quibus. §. sanè si is. ff. de transact. l. si quis mancipijs. §. Proculus ait. ff. de instito. act. l. rerum quidem, in fin. ff. rer. amota. c. suam, de pœnis.

Usucapio locupletat cum alterius iactura: quoniam auferit rem uero domino, & adiicit possessori. Ergo usucapio est fugienda: idq; cõfirmari uidetur, per Iustinianũ. Nouel. ut eccle. Ro. §. j. Const. x. Ne improba temporis allegatione se tueatur, tempus pro puritate prætendens.

Vitium

Vitium latet in accidentibus uariatis. Maior propositio loquitur de iactura proximi illicita, quæ potest & debet euitari priuatim. Minor uerò ponit iacturam, quæ propter publicam utilitatem contingit, nec est proprie iactura. l. j. ff. de usucapio. & l. si. in prin. ff. pro suo.

Iustinianus autem temporis allegationem improbat, cum de mala fide tractatur detinentis rem ecclesiasticam, ut in d. §. j. Alioquin usucapionem confirmat. Insti. de usucap. §. j.

A L I V D.

Veniunt in hæreditatis petitione bona hæreditaria, & non hæreditaria, quæ defunctus tempore mortis habuit: Sed feudum defunctus cum moreretur habuit: Ergo feudum uenit in petitione hæreditatis. litem uidendum. §. si. l. seq. ff. de petitio. hæred. Et ibi glos. Negatur. Quia maior respicit accidentia bonorum, quæ ex defuncti persona & arbitrio immediatè transferuntur in hæredem. Minor autem pertinet ad accidentia beneficiaria, quæ ex pacto & lege non scripta dependent, ut Bartolus declarat in d. §. si.

A L I V D.

Omnium quæ in bonis sunt ususfructus legari potest: Iter, actus, uia, aquæ ductus sunt in bonis: Ergo actus, uia, aquæ ductus ususfructus legari potest.

Fallacia est, propter uariata accidentia. Talis enim ususfructus legatus, neq; ex bonis, neq; extra bona est. l. j. ff. de usu & usufruct. legat. Nascitur itaq; ex uariatis accidentibus. Primum enim obstat axioma immutabile, Quia seruitus seruitutis esse nõ potest, ut dicit Paulus, l. j. in princip. ff. de usu & usufruct. legat. Deinde, ususfructus, actus, uia, uel aquæ ductus legatus, neq; ex bonis, neq; extra bona proprie dici potest. d. l. j.

Quid ergo fuerit? Temperanda res est, ut seruitus, actus,

uia, seu aquæductus constituatur sub cautione. Quemadmodum ferè propter utilitatem in pecunia numerata usufructus admittitur per cautionem. Instit. de usufruct. §. constituitur autem.

Hinc uides quanto perniciosius uitium sit, si uerba Hæres, hæreditas, successio, in maiore propositione accipias, iuxta iuris auctoritatem propriè, & paulatim ex his inferas ad fœmineam hæreditatem uel successione, in materia beneficiaria præsertim indiuidua. Quid enim hac uariatione accidentium, ex quibus totum dependet imperium, possit cogitari pestilentius?

Quamobrem Imperator noster Carolus V. Augustus, princeps optimus maximus: rectè iussit adseri pro iure suo anno M. D. XXXIX. axioma hoc. Quia secundum iuris dispositionem, maiora feuda non sequuntur regulas & normas minorum feudorum, sed sunt alterius conditionis & formæ, c. j. de feud. marchi.

II. Ex his quæ diuisim proponuntur, non potest rectè subsumi coniunctim, quando sunt diuersa accidentia. Vnde non immeritò uocant Fallaciam sensus diuisi & compositi. Sæpe enim diuisa propositio est uera: quæ per compositionem falsa redditur. Et ex contrario. Ut, Colonus est hæres, & est tuus. Ergo est hæres tuus. Non sequitur. Potest enim diuisim esse uerum, quòd sit tuus colonus. l. omnes omnino. & l. originarios. C. de agric. & censit. Et quòd sit hæres alicuius defuncti, qui hæredem eum instituit. Sed nõ est coniunctim uerum, quòd tuus sit hæres.

Initio uno naturali nomine homines appellabantur: Deinde iure gentium tria hominum genera esse cœperunt: ergo sunt quatuor genera. Sic colligit glo. in l. manumissiones. ff. de iusti. & iur. Respondco: Ex accidentibus temporis

poris diuifim relatis : malè infertur coniunctim. Sed con-
clude diuifim retenta temporis conditione, & erit bona
argumentatio, hoc modo. Ergo olim fuit unum genus,
nunc uerò sunt tria hominum genera.

A DICTO SECUNDVM

quid, ad dictum simpliciter.

Quando proponitur secundum quid, hoc est, secundum
aliquam qualitatem, & subsumitur simpliciter.
Aut, cum à particulariter dicto, infertur ad dictum uniuers-
saliter. Et incidit hoc uitium semper adfirmatiuè inferèdo.

E X E M P L V M.

Maritus potest uxorem delinquentem emendare. l. j. C.
de emend. propinquo. Ergo potest eam uerberibus atroci-
ter adficere. Malè infertur. Quia secundum quid licet
emendare uxorè: non autem, passim in eam seuire. Nouel.
de diuers. capit. §. si quis uerò uxorem. Consti. cxvij.

A L I V D.

Iniquitas est improbata : In iudicijs multa definiuntur
iniquè: Ergo iudicia sunt improbata.

Respondetur. Secundum quid, & de facto uariæ iniqui-
tates eueniunt sæpe in iudicijs. Sed falsò inde simpliciter
concluditur, quod iudicia sint improbata. Imò sunt ad exe-
cutionem iuris & æquitatis introducta. l. penul. ff. de iusti.
& iur. Relatione scilicet facta (inquit Paulus) non ad id,
quod prætor ita fecit : sed ad illud, quod prætorem facere
conuenit. l. penult. ff. de iusti. & iur. Et argu. l. ij. in princ. ff.
quod quisq. iur.

A L I V D.

Filiabus debetur legitima naturalis : Ergo debentur eis
uniuersa bona parentum, etiam beneficiaria.

Non coherent ista. Nam legitima, est pars bonorum: ex qua non rectè colligitur ad uniuersa bona. tit. de his qui feud. dar. poss. §. Hoc autem notandum.

A L I V D.

Quidam magistratus sunt insigniter mali: Ergo omnes magistratus sunt eijciendi.

Fallax sequela à particulari, ad uniuersalem. l. ij. §. & cum placuisset. ff. de orig. iuris. Et ibi solet tractari.

II. Nonnunquam ex simpliciter dicto, concluditur ad dictum secundum quid, negatiuè. Quod nonnulli rectè uocant: Mutari quid in quale, uitio admodum improbando.

E X E M P L V M.

Nulla foemina potest legem condere. l. ij. C. de leg. c. noua quaedam. de pœnit. & remissionib. Et quæ ibi traduntur. Testamentum autem est lex. Nouell. de his qui nupti. iter. §. atq; hoc primùm. Consti. xxij. ergo foemina non potest facere testamentum. Ecce uitium: In maiore accipitur Lex simpliciter pro communi præcepto. l. j. ff. de leg. In minore autem, secundum quid & metaphoricòs intelligitur lex, pro firma uoluntate testatoris.

III. Ad hanc fallaciam pertinent hyperbolæ, id est, superlaciones seu excessus loquendi, quæ frequenter incidunt. Vt, cum lex requirit testes omni exceptione maiores. Non enim tales accipiendi sunt, quorum dicta non possint eleuari, si nihil faciant ad causam. Sed satis est, homines censerî integræ uitæ & fidei. l. optimam. in fin. C. de contrah. & commit. stip. c. j. de consang. & ad fin. Instit. de inutil. stip. §. item uerborum. Vbi uocantur testes idonei.

Rectissimè igitur tradi solet regula: quòd propositio- num & illationum uerba, non simpliciter, sed secundum aliquam iuris interpretationem attemperanda sunt: ut

hæc

hæc deceptio euitetur. l. j. §. si quis simpliciter. ff. de uerbo. oblig. l. hoc legatum uxoris. ff. de legat. iij. l. Titie textores, in princ. ff. de legat. j.

SECUNDVM NON CAUSAM, ut causam.

Quoties per ignorantiam uel fraudem allegatur pretextus causæ, quæ tamen non est causa: toties admittitur hæc fallacia latè patens, & omnium perniciosissima. Sicut enim uera causa, præstat ueram rei ac negotij cuiuslibet cognitionem, uel ordinationē politicam: ita falsa causa, meras effundit tenebras, & dissipat humanam societatem. Ut, Iurisperiti in Scholis profitentur, & in foro exercent fomenta litium protrahendarum: Ergo iuris studium producit lites. Falsissima est illatio. Studiū enim iuris non est causa litigandi, multò minus differendarum controuersiarum: sed est ars ex bono & æquo dirimēdæ cuiuslibet litis. l. j. in princ. ff. de iustit. & iur. l. quidam. ff. si cert. petat. l. ij. in princ. ff. de aqua plu. arcend. Nouell. ut cleric. apud propri. episcop. §. si tamē de criminibus. Constit. lxxxij. c. nonnulli. §. cū autē. de rescript. Cle. dispensiosam. de iudic. Exempla quoq; sunt huc referēda Adulatorum, Sycophantarum, & Impostorum: qui speciosas quidem, sed re ipsa falsas obtrudunt causas eorum, quæ dicunt, suadēt, inculcant. Hæc autē quotidiana suggerit experientia, ne sit opus cōmemorare. Sūt enim ualde odiosa.

DE FALLACIA CONSEQUENTIS.

Potest hæc deceptio bifariam considerari. Generaliter: quandoquocq; enim connexio propositionum discrepat propter rerum confusionem, non potest firma esse consequentia.

quentia. Specialiter uerò: cùm in membris propositionum per se expensis non est uitium, sed inanis tamen colligitur sequela. Vt, si ex puris adfirmatiuis, aut ex puris negatiuis, aut ex signis seu coniecturis non perpetuis inferatur. Vt, Magistratus est, Ergo iudex est. Hæres est, Ergo beneficiarius hæres est. Est hæres, Ergo uniuersalis est hæres. Bart. in l. centurio. ff. de uulgar. & pupill. substit. in quaest. ij. Conuentio est, Ergo publica conuentio est. Inuolidæ sunt consequentiæ, propter adfirmationem à superiori ad inferius. Alioquin per se nihil habent uitij.

Non est iudex, Ergo neq; magistratus est. Non est beneficiarius hæres, Ergo non est hæres. Non est publica conuentio, Ergo non est conuentio. Vanæ sunt illationes, propter negationem ab inferiori ad superius. l. hereditatis. ff. de uerb. signifi. l. hereditas, in princ. ff. de petit. hercd.

SECUNDVM PLVRES

propositiones.

IN omni causa seu propositione defendēda, diuersæ quæri solent rationes: quarum aliæ ueræ, aliæ falsæ, uel saltem aliæ alijs firmiores sunt. Nullum item negotium est tam simplex, cui non insint multæ partes, aliæ alijs plausibiliores: quædam interdum odiosæ. Iam ubi in delectu fundamentorum erratur, aut astute dissimulatis ueris & plausibilibus, falsa & amara eliguntur: ibi ad fallendum secundum plures propositiones detegitur cauillatio. Exempli gratia: Si filia principis alicuius petat hereditatem: ad quam persecutionem alleget multas uulgares regulas: puta, petitionem hereditatis actionem esse uniuersalem. Omnia item sub ea comprehendi, siue iura, siue corpora, hereditaria, & non hereditaria. In omnibus præterea à defunct

defuncto possessis habere se fundatam intentionem, nisi contrariū probetur, & cæteras id genus. l. regulariter. & l. seq. l. item uidendum. §. si. & l. seq. ff. de petit. hæred. tit. si de feud. defun. conten. sit inter dom. & agn. §. inter filiam. Denique contra naturam uideri, filias à paternis excludi fortunis. l. maximum. C. de liber. præ.

Fallacia sub his latet longe maxima. Nam uera huius disceptationis principia omittuntur & dissimulantur. Primum, comparationē inter regalia, & uulgaria bona à defuncto relictā non tenere. tit. de prohib. feud. alie. §. prætereā. Deinde, differentiam esse inter personas publicas, & priuatas: quarum permixtione passim admissa, actum esse de toto iure. l. j. §. huius studij. ff. de iustit. & iur. Tum etiā, petitionem hæreditatis nemini propriè cōpetere, nisi hæreditas ad eum uetere iure, aut nouo propriè pertineat. l. j. & l. iij. in fi. ff. de petit. hæred. Postremò, successionem uulgarem, præsertim foemineam, non obtinere locum in beneficijs regalibus. tit. de success. feud. §. hoc quoq; obseruatur. de nat. success. feud. & de success. frat. item, tit. de alien. feud. in fi. & tit. seq.

En, quàm splendide propositiones præcedunt, quæ tamen cum ad ueram iuris & æquitatis rationem exiguntur, fallaciam habent hanc, secundum plures propositiones.

PETITIO PRINCIPII.

I. Cùm incertas propositiones per ea quæ non minus sunt incerta confirmare conamur, ineptissima fit collectio, nihil probationis adferens. Nam eadem ambiguitas principio proposita, repetitur multiplicaturq;. Vt, si quis adferat, solennem consultandi formulam, adhibitis pluribus ætate ac prudentia claris contemnendam esse. Quia multi

multi hodie, uel rarò, uel nunquàm consultant.

Certè, confirmatio incertior est multò, quàm ipsa adsertio: Errantium enim multitudo non parit errori patrocinium, ut Hieronymus rectè dicit. Quòd autem omnes omnium sæculorum errauerint qui consultationes contempserunt, exemplis monstratur infinitis. Porrò unicum & præsentissimum aduersus humanam fragilitatem & cognatam cæcitatem remedium est consultatio, antè scilicet, non post factum adhibita.

Vlpianus quoq; quotidianum dat exemplum de prædone petente principium. ff. de petit. hæred. Qui interrogatus, cur possideat, responsurus sit, quia possideo: nec contendit se hæredem, uel per mendaciũ: nec ullam causam possessionis potest dicere.

II. Huic admodum uicina est ταυτολογία: cùm idem subinde repetitur iisdem uerbis, aut paululum mutatis. Ideoq; uulgò Nugationem non ab re uocant, & cuculi canticum, seu κοκκυβειν. Et differt ταυτολογία ab amplificatione, sicut interpretatio à cõfirmatione. Cùm enim res intricatior fuerit explicanda, uel utilis persuadenda: prodest eandem sententiam sæpius inculcare mutatis uerbis, ut auditor in cogitatione eius tantisper detineatur, donec plenè capiat. At ubi confirmandum aliquid fuerit, seu demonstrandum, ne quis de ueritate eius dubitet: ibi cause exiguntur diuersæ ab eo quod proponitur, & illustres, nec prodest repetitio.

IGNORATIO ELENCHI.

Communissimus titulus est omnium argumentationum, quibus aliquid deest. Elenchus enim significat firmam & synceram probationem. Vnde ignoratio elenchi

chi, accipitur pro infirma & subdola argumentatione.

Proinde, ad infringendum quodlibet argumentum uitiosum, rectè potest ex hoc generalissimo capite respondere: ignorationem esse Elenchi, hoc est, infirmam probationem, etiamsi speciale caullationis seu fallaciæ nomen non occurrat. Sunt enim uariæ ac propemodum infinitæ argutiarum tendiculæ. Quo fermè modo, cum deficiunt usitata actionum nomina, præscriptis uerbis agendum est. l. ij. & l. seq. ff. de præscr. uerb. & qui de titulo possidendi non statim potest respondere, is rectè dicit se Pro suo possidere. Nã & cū omni alio tit. concurrat. l. j. & l. ij. ff. pro suo.

Plus cautionis in rem est, quàm in personam. ff. de reg. iuris. Ergo qui habet actionem, non uidetur habere rem ipsam. Contra l. qui habet. ff. eod. tit. Ignoratio Elenchi est, quæ tollitur per explicationem dissimilium casuum.

Generatim hoc quoq; erit adiiciendum: quòd argumentatio quæ completitur impossibile, semper censetur uitiosa. Vlpianus, l. iij. ff. de liber. & posthum. hæredib. instit. Quemadmodum si ita eū exhæredauerit, QVIS QVIS MIHI HAERES ERIT, FILIUS EXHAERES ESTO. Nam (ut Iulianus scribit) huiusmodi exhæredatio uitiosa est: quoniam post aditam hæreditatem uoluit eum submoueri: quod est impossibile. Porrò impossibilitas iure diuino atque humano uitiat omnia: & propterea Marcellus uniuersaliter dicit, Impossibilium nulla obligatio est.

Paria sunt re ipsa, Nullam obligationem esse: & Vitiosam esse. Maius enim uitium cogitari non potest, quàm uelle aliquid publicè aut priuatim fieri quod impossibile sit. Siquidè hoc cū Diuina pugnat Omnipotètia et Maiestate.

DE INFRACTIONIBVS, VEL
 solutionibus argumentorum
 communibus.

Quemadmodum generaliter diximus de uitiosis argumentationibus: ita modos aliquot soluendæ ratiocinationis, in genere tractabimus: ut spero, non sine magno studiosorum & totius reipublicæ fructu ac utilitate. Nam superius circa singulas topicorum seu locorum species, uidimus quando argumentationes inde ductæ non procedant. Nunc generaliter tractamus, quomodo uitiosa argumenta liceat eleuare.

Sunt autem tres eleuandorum argumentorum modi communes. Inficiatio, Distinctio, Instantia.

DE INFICIATIONE.

Inficiatione utimur, quando simpliciter negamus propositionis materiam uelut falsam. Aut cum ipsa argumenti forma minimè cohæret. Quomodo autem utrumque sit demonstrandum, ex suprâ dictis satis (ut opinor) adparebit lectori.

DE DISTINCTIONE.

Distinctio adhibenda est, cum ambiguitas inde nascitur, quòd specierum aut prætermissa, aut non sufficienter explicata est tractatio. Et omnis definitio seu generalitas in iure periculosa est, & confusionem parit. l. omnis definitio. ff. de reg. iuris. Illud itaque necessarium distinctionis officium est, ut diuersas in iure sententias à contradictione seruet, ac suo quaque ordini tribuat. Quod cum facit, consequenter errati uel calumnianti aduersario omnem adimit occasionem disputandi, & argumenta eius dissoluit.

Sic Ulpianus soluit argumenta Labeonis & Octaueni. l. item uidentum, in princ. Paulus, l. illud quod, in princip. ff. de petit. hæred.

Callistratus, l. nauis onustæ. §. cum autē. ff. ad leg. Rhod. de iact. & Bartolus quidem inter omnes iuris commētores, princeps dicitur in distinguendis factorū speciebus, ex quibus potest diuersitas iuris faciliter discerni conciliariq;.

Interim tamen diligenter curādum est, ne perperam separentur coherentia, aut natura sui simplicia. Quantum enim prodesse solet distinctio in diuersitatibus rerum: tantum ex diuerso nocere potest impertinens distinctio. Modestinus, l. rem legatam. ff. de adimen. uel transferen. legat. Hæc enim distinctio in donantis munificentiam non cadit: cum nemo in necessitatibus liberalis existat. Paulus, l. Pomponius. libro tricesimo septimo. in fi. ff. de rei uind. Quæ distinctio, neq; in hæreditatis petitione, locum habet.

Quemadmodum autem argumentorum formulæ supradictæ possunt infringi aut solui per inficiationem & distinctionem: ita etiam actiones forenses bifariam eleuantur: scilicet, aut negando intentionem actoris, aut excipiendo aduersus eam. Siquidem editio actionum solet distingui in tres partes, ad instar Syllogismi ex scripto per libellum, aut ex non scripto. Maior demonstrat ius persequendi, licet plerunq; soleat omitti. Minor, siue simpliciter, siue per positiones & articulos exponit facti seriem, ex qua procedit actio. Conclusio uel petitio infertur ex præcedentibus, secundum quam petitur reus condemnari. Iam qui confidit actorem nihil probaturum, is planè inficiatur. Qui uerò agnoscit actorem uerum dicere, non tamen in ea specie aduersus reum conuentum habere

habere ius : is exceptionem opponit , & in effectu distinguit, secundum praxim. l. si quidem. C. de except.

DE INSTANTIA.

Intantia diluuntur argumēta, quoties in defectum perspicuæ rationis opponuntur exempla illustria, quæ non modicam vim habent in constituendis moribus hominum.

De hoc in loco ab exemplis dictum est. Vel, cū propositione aduersarij concessa, fortior opponitur ratio. Vt Iulianus, in l. si ita uulneratus. ff. ad leg. Aquil. Quod si quis absurde à nobis hæc constitui putauerit : cogitet longè absurdius cōstitui, neutrum lege Aquilia teneri, aut alterum potius : cū neq; impunita maleficia esse oporteat, nec facile constitui possit, uter potius lege teneatur.

REGVLÆ PRÆ-

SUMPTIONVM, SEV CON-
iecturarum, ad praxim
utiles.

Cum locum à coniectura seu præsumptione superius succinctè tractarim: ne formam aliorum locorum excedens, negotium facerem lectori : ideo nunc in gratiam studiosorum adijcere malui omnes ferme præsumptionum species iure nostro receptas, quibus causæ in foro apud iudicem disceptatæ, mirum in modum possunt iuari. Existimo sanè huiusmodi rerum quotidianarum exercitamenta, tyronibus iustitiæ admodum profutura. Eodem consil

confilio, de probationibus uniuersis, quandoquidem fontes superiore tractatione diligenter indicati, unde eas mutuari oporteat: regulas duxi adijciendas, quibus tota praxis iudiciaria posset absolui: scilicet, quando, & à quo præstandæ sint in disceptationibus causarum probationes. Neq; enim mediocri commodum est scire: quando actor, & quando reus probandi onus subire debeat.

I. Præsumere, quasi ante sumere, aliàs usurpatur pro audere, uel tentare aliquid contra ius: ut ferè Pontifices Romani eo uerbo utuntur. Alexand. iij. ex concilio Lateranensi, loquens de clericis & monachis: Sed nec procuratores (inquit) uillarum, aut iurisdictiones etiam sæculares sub aliquibus principibus & secularibus uiris, ut iustitarius eius fiat, clericorum quisque exercere præsumat, hoc est, tentet, audeat. c. sed nec. Ne cler. uel monach. secula. negoti. se immisce. ij. Timo. ij.

Aliàs præsumere, accipitur pro nudo factio prius aliquid sumendi. Vnde Plinius lib. xxxvj. tradit de farina cuiusdam lapidis, in certamine bibendi aduersus ebrietatem à potatoribus præsumenda: allegans Theophrastum autorem.

Aliàs significat Præoccupare apud Rhetores, qui præsumptionem uocant: cum id quod in aduersarij causa, uel in iudicis opinione contrarium nobis esse aut fore arbitramur, præoccupamus dicendo, ac bonis rationibus dissoluendo Quintilianus lib. ix. Mirè uerò in causis ualet præsumptio, quæ τὸ γόλησις dicitur: cum id quod obijci potest occupamus, quæ præcipue proœmio conuenit.

Aliàs, pro putatur, in l. Vulgò. ff. de in lit. iuran. Vulgò præsumitur (inquit Ulpianus) alium in litem non debere iurare, quàm dominum litis.

Aliàs deniq; præsumere accipitur pro præfagire, conijcere, cogitare, seu diuinare aliquid in dubio. Valerius lib. j. c. v. Eq; fortuito dicto quasi certam spem clarissimi triumpho animo præsumpsit. Et c. vj. Præsumpsit animo, ea res significari exitum suum. Hoc est coniecit, uaticinatus est.

Hoc autem modo, in sequentibus exemplis accipienda est præsumptio, quam sic describemus.

I I. Præsumptio est coniectura, seu diuinatio in rebus dubijs, collecta ex argumentis uel iudicijs per rerum circumstantias frequenter euenientibus. Huius definitionis insigne exemplum est iudiciū Salomonis sapientissimi regis. iij. Reg. iij. Quod refertur in c. ij. de præsumptio.

I I I. Præsumptionum alia maior, alia minor est, iuxta coniecturas, quæ non æquæ omnes ad naturæ dictamen accedunt. Vnde commentatores dicere solent, quasdam esse præsumptiones iuris, quasdam iuris & de iure. Quasi uerò uerba iuris & de iure, multum distent. Eiusdem farinae est diuisio, secundum quam adserunt: præsumptiones ab aliis esse uehementes, aliàs uiolentas, quasdam necessarias: Violentum pro Certo, accipientes. c. literis. De præsumptio.

I I I I. Præsumptionem non oportet ex priuato cuiuslibet adfectu metiri: sed ex cõmuni rationis dictamine. Nam quod probabiliter non uidetur credibile, id certe nullam admittit coniecturam. l. cum de indebito. ff. de prob.

V. Præsumptio nulla prorsus est demittenda ex delationibus eorum, qui sine charitate diffamant proximum suum. Sæpe enim æmuli suggillant nomen bonorum uiro-rum. c. cum in iuuentute. de præsumptionib.

V I. Nemo præsumitur inmemor suæ salutis. j. q. vij. c. sancimus.

VII. Præsumptio nonnunquam habetur pro certa probatione: scilicet, cum lege id nominatim declaratur. l. quicumque. C. de apoch. public.

VIII. Præsumptio interdum tam magnis constat argumentis: ut probatio aduersus eam non audiatur. l. qui adulterij. C. ad leg. Iul. de adult. c. literis. de præsump.

IX. Præsumptiones multæ circa eandem rem, uehementius urgent, quàm una. l. excusantur. in princ. ff. de excusatio. tuto.

X. Præsumptio confirmat uel deminuit dicta testiū. l. iij. in prin. ff. de testib. Callistratus: Testium fides diligenter examinanda est, ideoq; in persona eorū exploranda erunt. In primis cōditio cuiusq;: utrum quis decurio, an plebeius sit: & an honestæ & inculpatae uitæ, an uerò quis notatus & reprehensibilis: an locuples, uel egens sit, ut lucri causa quid facile admittat: uel an ei ininucus sit, aduersus quem testimonium fert: uel amicus ei pro quo testimonium dat.

XI. Præsumptio in cognitionibus causarum, ex multis circumstantijs colligenda est. Vt in proemio Instit. Quorum omnium solertiam, & legum scientiam, & circa nostras iussiones fidem, iam ex multis rerum argumentis accepimus. L. iij. §. eiusdem quoq; principis. ff. de testib. Quæ argumenta (inquit Callistratus) ad quem modum probandæ cuiq; rei sufficiant: nullo certo modo satis definiiri potest. Sicut non semper, ita sæpe sine publicis monumentis cuiusque rei ueritas deprehenditur: aliàs numerus testium, aliàs dignitas & autoritas, aliàs ueluti consentiens fama cōfirmat rei de qua quæritur, fidem. Hoc ergo solum tibi scribere possum summam: non utiq; ad unam probationis speciem cognitionem statim alligari debere, sed ex sententia animi tui te existimare oportere, quid aut credas,

aut parum probatum tibi optineris.

XII. Præsumitur in qualibet causa id, quod frequenter accidere solet: nisi diuersum probetur. l. neq; natales. C. de probationib. l. neq; sine nuptijs. C. de nupt. l. certi condictio. §. si nummos. ff. si cert. petat. l. penulti. C. de iudi. c. j. de cleric. non residentib.

XIII. Præsumptio nonnunquam censetur liquidissima probatio ac manifesta. l. ita demum. in fi. C. de procurato. l. manifesta. ff. de iureiur.

XIIII. Præsumptio transfert onus probandi in aduersarium. l. si. in princ. ff. quod met. caus. l. omnimodo. C. de inoffic. testam. l. siue possidetis. C. de probat.

XV. Præsumptionem Lex potest ob causam introducere, ubi nulla esse uidetur. l. j. §. rei uxoria. C. de rei ux. actio. l. j. & ij. l. C. de testamen.

XVI. Duriore probatione grauatur is, aduersus quem urget præsumptio. c. quia uerisimile. de præsumptio.

XVII. Præsumptio trifariam transfertur de tempore in tempus: Videlicet, Ex præterito in præsens. Instit. in proœmio. uersic. quorum omnium solertiam. Ex præsentis, in præteritum. l. si quis adulterium. §. j. ff. ad leg. Iuli. de adult. Ex præterito in futurum. c. mandata. & c. quanto. de præsumptionibus. Ex præsentis, in præsens. Quod est regulare. vj. q. j. c. qui crimen.

XVIII. Præsumptio, non semper est uera probatio. l. iij. C. de fide instrum. & iur. hast. fisc. ibi: Quibuscunq; tamen probationibus. l. Lucius Titius. ff. de cond. & demonstrat. l. absentem. ff. de pœn. Sed nec de suspicionibus deberi aliquem damnari.

XIX. Præsentia eius, qui per rerum naturam non potest intelligere quid agatur, nullam facit præsumptionem.

nem. l. j. in fi. ff. de auctori. & consens. tuto. l. coram Titio. ff. de uerb. signific. l. j. §. initium. ff. de postul.

XX. In re non uerisimili, nullis datur locus cōiecturis. l. si. C. de hære. insti. Vbi est exemplū de eo, qui in nomine suo dicebatur errasse, quis enim nesciat propriū nomen?

XXI. Præsumptio neminem iuuat, nisi allegetur apud iudicem, qui circumstantiam eius plerunq; non potest diuinare. l. si adulterium. §. idem Pollioni. ff. ad leg. Iulia. de adul. l. rem alienam. ff. de pign. act. Alioquin, si constat iudici legitima præsumptio ex actis, uel alio modo, sequi eam debet. l. j. in fi. C. de his quæ pœn. no. in test.

XXII. Præsumptio specialis, tollit generalem. l. cum de indebito, in prin. ff. de probat. l. si. ff. de hæredib. instituend. l. diuus Antoninus. ff. de in integ. restit.

XXIII. Præsens non præsumitur cōsentire, quando detrimentū eius in directò tractatur. l. Caius Scius. de pig. act.

XXIIII. Præsumptio male fidei non admittitur post triginta annos. l. ulti. in fi. C. unde ui.

XXV. Qui tacet non præsumitur consentire quando lex non exigit contradictionem, uel quia nihil efficeretur contradicendo, uel quòd ipsum sibi factum satis repugnat. l. rem alienam. ff. de contrah. empt. l. inuitum. ff. de seruit. urba. præd. l. qui uas. §. uetare. ff. de furt. l. sicut re. §. non uidetur. ff. quib. mod. pig. uel hyp. sol.

XXVI. Præsumptioni possunt apertissimæ probationes apponi. l. ulti. ff. quod met. caus.

XXVII. Si debitor soluat creditori suo, non præsumitur inde quòd creditor ille nihil debeat soluenti. Potest enim ex alia causa debitor soluentis esse. l. si cum das, in princ. ff. rer. amota.

XXVIII. Quod uerbis scripti non iuuatur, id

diuinando minimè gentium potest extra scripturam coniecturis adferri. l. quæcunq; §. si. ff. de publicia. Qui à pupillo emit, probare debet tutore autore, & lege non prohibente, se emisse, ait Caius. Nam etiam si scriptum habeat uerbum Emptio: non tamen per hoc significatur autoritas uel ius emendi.

XXIX. Imperfectio scriptorum, arguit imperfectionem conuentionis. Insti. de empt. & uendi. §. j. l. contractus. C. de fid. instru. Ratio est. Quia sicut consensus præsumitur ex scripto planè absoluto: ita scriptum imperfectum meritò facit coniecturam dissensus. l. ex hac scriptura. ff. de donat. Nouell. ut si plures filij non sint. §. studium uerò. Constit. xvij.

XXX. Cùm scriptum facit mentionem alicuius rei, quæ tempore illius scripti principaliter non tractabatur: tunc nulla præsumptio nascitur ad probationem. Vt si instrumentum facit obiter mentionem alterius instrumenti, Nouell. de donat. prop. nupt. §. Insuper & hoc præcipimus. Constit. cxix.

XXXI. Præsumptioni rectè opponitur probatio ueritatis: modò tamen id in eodem genere fiat. Nam aduersus coniecturam ex scripto, probari oportet alia scriptura. Alioquin simplicem præsumptionem, simplex testium probatio tollit. l. optimam. in fi. C. de contrah. stipul. l. j. C. de fid. instrum. & iur. hastæ fisca. iunct. l. generaliter. C. de non nume. pec.

XXXII. Ius singulare ac illius solèntas nõ præsumitur in ijs, qui uerisimiliter ignorat. Itaq; si instrumento scribatur minorem xxv. annis contraxisse, aut mulierem fideiussisse pro alio, non præsumitur minor iurasse, iuxta Constit. sacramenta puberum. C. si aduers. uenditio. Neque
conij

conijcitur mulierem renuntiasse beneficio senatusconsulti Velleiani, iuxta. l. iubemus licere. C. ad senatuscon. Velleia. Nisi scriptum quoque & uerum sit minorem iurasse, aut mulierem renuntiasse admonitam prius talis beneficij quidnam esset.

XXXIII. Minor & mulier non praesumuntur scire ius priuilegium sibi competens: nisi admoncantur expresse: quia etatis & sexus infirmitas ingerit eis quandam infirmitatem, infirmitas ignorantiam. l. regula est. in prin. ff. de iuris & facti ignor.

XXXIII. Si minor uel mulier iurauerit stare conuentioni nulla renuntiatione facta, praesumitur ignorasse beneficium, seu priuilegium sibi competens. Et consequenter, quia censetur ignorare ius suum, ergo coniectura est eam nihil cogitasse de renuntiatione. l. mater decedens. ff. de inoffic. testam. Nec facit contra iuramentum si minor petat restitutionem in integrum, uel mulier alleget priuilegium Velleianum, in quibus id potuisset casibus non dato iurciurando, quia iuramentum non porrigitur ad ignorata. l. si. ff. qui satisda. cog. l. si. in prin. ff. ad municip. l. fin. C. de non num. pec. Quanquam hodie obstaret. d. Constit. sacramenta puberum.

XXXV. Si instrumentum habeat, testes fuisse praesentes, non tamen praesumuntur rogati, nisi id quoque fuerit adiectum. l. haeredes palam. §. in testamentis. ff. qui testa. facer. poss.

XXXVI. In casu quo allegatio intestati iure communi non procedit, oportet probare eum qui adserit intestatum decessisse, quia non praesumitur. l. si emancipati. C. de collationi. Quia non praesumitur aliquis intestato mortuus, nisi probetur.

XXXVII. Cum iure communi prodest allegatio intestati, tunc regulariter non incumbit onus probandi aliquem decessisse ab intestato, quoniam præsumitur intestato mortuus, non probato testamento, argum. l. cum de lege. ff. de probationib. Ita potest intelligi Bartol. in l. is potest. ff. de adquir. hæred.

XXXVIII. Fecisse aliquem testamentum, aut pactionem, non præsumitur: quoniam utrumque est facti: & regulariter eiusmodi facta non præsumuntur, sed probanda sunt. l. in bello. §. factæ autem. ff. de postlimi. l. intestatus. ff. de uerb. signifi. Instit. de hæreditat. quæ ab intest. deferunt. §. j.

XXXIX. Vbi consuetudo extat, quòd coniungi sine liberis ab intestato defuncto, coniunx superstes succedat, exclusis cognatis in omnibus bonis: ibi coniugem uolentem succedere oportet probare & consuetudinem & causam intestati: quoniam iuri communi repelleretur per cognatos à successione uniuersorum bonorum. l. si emancipati. C. de collatio. iunct. l. penul. §. docere. Ne quis eum qui in ius uocat. est.

XL. Præsumptio sola non efficit, ut in accusatione grauis delicti procedatur ad condemnationem. eo. tit. c. literas.

XLI. Præsumitur mentiri is, qui uariat sine causa adsertionem suam in iudicio, uel extra iudicium. Ibid.

XLII. Præsumptio malefidei non potest allegari post quadraginta annos. l. si. C. unde ui.

XLIII. Præsumptionem metus, uel doli mali tollit præsentia amicorum. l. transactionem. C. de transact.

XLIII. Præsumitur quilibet tam hæredibus suis, quam sibi ipsi cauisse. l. si pactū. ff. de prob. Et ideo prudentissimi

tissimi legislatores, ut ansam ad hoc præberent, admiserunt & stipulatoris & hæredis personam in conuentionibus nominatim comprehendere: sicut quotidie uidemus fieri in literis. Vlpianus, in l. stipulatio ista habere. ff. de uerb. oblig. Sux personæ (inquit) adiungere quis hæredis personam potest.

XLV. Quæ fiunt in officio: ea præsumuntur facta esse ratione officij, tit. de feud. guard. & castal. §. si uerò. l. j. §. his igitur. ff. de postuland.

XLVI. Præsumitur dolus nocendi in eo qui clam aliquid mali facit, nec ulla admittitur eius excusatio. Ut, si quis in domo amici contrectans res deprehendatur, & is dicat se ioco fecisse, Salomon in parabol. capit. xxvj. c. j. de præsumptionib. Sicut noxius est qui mittit lanceas & sagittas in mortem: ita uir qui fraudulenter nocet amico suo: & cum fuerit deprehensus, dicit, Ludens feci. distinct. l. j. c. si quis post acceptum. & de pœniten. distinct. j. c. si quis cum telo. l. is qui cum cultello. ff. ad leg. Cornel. de sicar. l. nam ludus. ff. ad leg. Aquil.

XLVII. Præsumitur malam habere litem, qui dilationes postulat non necessarias. c. nullus. de præsumpt. Bonifacius. Confitetur enim de omnibus quisquis se subterfugere iudicium dilationis putat. xj. q. j. c. Christianus. iij. q. ix. c. decernimus. & lx xiiij. distinct. c. Honoratus.

XLVIII. Ex coniectura non propriè scriptus uidetur ille, cuius nomen ita deletum est, ut penitus legi nõ possit. l. j. ff. si tabul. testamen. extab.

XLIX. Præsumptio colligi potest ex habitu personæ, qualis sit. l. moueor. C. si s. ruum exportand. uene.

L. Præsumitur pro iudice, & pro tabellione. l. j. C. de offic. iudic.

L I. Præsumitur actum esse inter contrahentes id, quod est ex natura contractus & consuetum. l. cum quid. ff. si cert. pet. l. semper in stip. in princ. ff. de reg. iur.

L II. Præsumitur testatorem ibi uoluisse solui legata, ubi domicilia habent legatarij: etiam si maior pars hereditatis in alio loco sit. l. sed & si suscepit. ff. de iudic. Nec enim (ait Vlpianus) uerisimile est testatorem, qui honorem habitum uoluit his, quibus reliquit, tam modica fideicommissa in prouincia præstari noluisse.

L III. Præsumitur, legem nolle nimis anxie requiri id, quod ipsa non expressit. l. de pretio. ff. de publicia.

L IIII. Contractus præsumitur simulatus inter patrem & filium. l. qui testamentum. ff. de probat. Videri enim (inquit Scæuola) eo quod ille plus capere non poterat, in fraude Legis hoc in testamento adieciisse.

L V. Inter uirum item & uxorem. l. si quis donationis. ff. de contrahen. empt. l. j. l. si sponsus sponsæ. §. circa uenditionem. ff. de donat. inter uir. & uxor.

L VI. Emptio quam tutor per interpositam personam fecit, præsumitur fraudulenta. l. pupillus obligari. §. sed si per interpositam. ff. de autor. & consen. tuto.

L VII. Celsio inter extraneos facta, non caret suspitione simulationis. l. per diuersas. & l. seq. C. mandat.

L VIII. Cum in cōtrouersiam uenit, unde ad mulierem quid peruenerit: & uerius & honestius est, quod non demonstrat, unde habeat: æstimari à uiro, aut qui in potestate eius esset, ad eam peruenisse, ait. Pomponius, in l. Quintus Mutius. ff. de donat. inter uir. & ux. l. etiam. C. cod. tit. Doctores idem adserunt de quolibet administratore. c. j. de pecul. cler. xij. q. iij. c. j.

L IX. Ignorantia præsumitur, nisi probetur scientia.

tia. l. uerius. ff. de probat. l. si legibus. C. de Episcop. audien.
l. super seruis. C. qui militar. poss. uel non. c. praesumitur. de
reg. iur. lib. vj.

L X. Qui semel fuit bonus, is semper talis praesumitur. l. non omnes. §. à Barbaris. ff. de re milita. l. longi temporis. C. de praescript. longi temp.

L X I. Semel malus, semper in eodem genere delicti praesumitur malus. Nam ex praeterita hominis uita quae non facile solet mutari, Lex ducit coniecturam ad praesentem & futuram. d. §. à Barbaris. c. semel malus. de reg. iur. lib. vj. l. si cui crimen. §. iisdem. ff. de accusatio. l. iij. §. item erit querendum. ff. de suspect. tutor.

L X I I. Publicanorum, hoc est, eorum qui publica uectigalia habent conducta, insignis creditur esse audacia & temeritas ad expilandam factuose pecuniam. l. quantæ audaciæ. ff. de publica. & uectigal.

L X I I I. Viuere creditur, cuius mors non fuerit probata. l. sed si mors. ff. de donat. inter uir. & uxor. ibi: Quia & mors eius expectanda est. l. nec nos praeterijt. C. de postlimini. l. uxor quæ. C. de repud. Nouell. de diuers. capitul. §. cæterum & id constit. cxvij.

L X I I I I. Sana mens in homine praesumitur. l. nec codicillos. C. de codicil. Adseuerationi tuæ, (inquiunt Diocletianus & Maximianus) mentis cum compotem fuisse negantis, fidem adesse probari conuenit.

L X V. Voluntas libera censetur, nisi probato metu adpareat diuersum. l. ij. C. de his quæ ui metus. caus.

L X V I. Ambiens officium, reputatur planè indignus. l. si quenquam. C. de episcop. & cleric. Profecto enim (inquiunt Leo & Anthemius) indignus est sacerdotio, nisi fuerit ordinatus inuitus. Quotum igitur hodie
ccnscb

cenſebimus ſacrificulum officio dignum ?

LXVII. *Falsarius exiſtimatur, qui ſcripturam in iudicio proferat ſuſpectam : niſi adprobauerit eius ueritatem. l. pen. C. de probationib.*

LXVIII. *Miles non eſt credendus in aliud pecuniam mutuo accipere, quàm in cauſas caſtrenſes. Et in hoc filij familiarum milites non aſimiles uidentur hominibus ſui iuris. l. ulti. in fi. C. ad Senatuſc. Macedon.*

LXIX. *Pater uel mater ſoluto ſemel matrimonio, non iterans nuptias, acquirit etiam extantibus liberis ſuis ex eodem coniugio, non ſolum uſum fructum, uerum etiam proprietatem prioris lucri dotalis proportione unius filij. Si tamen non alienauerit eandem proportionem : præſumitur eam liberis æqualiter diuidendam, uelut paterna bona, reliquiſſe. l. ſi quis prioris. §. j. C. de ſecūd. nupt. Nouell. de his, qui nupt. iter. §. quoniam uerò mulieres. & §. ſeq. Conſtit. xxij.*

LXX. *Frater relinquens fratri bona, quæ in paganico habebat : præſumitur uoluiffe illi relinquere res caſtrenſes. l. j. C. de teſtament. milit.*

LXXI. *Mulier cenſetur dotem ſibi reddendam ſtipulari, quam pro ea dat extraneus : niſi ipſe ſtipuletur in caſum ſoluti matrimonij. l. quoties pater, in fin. ff. ſolut. matrim. l. j. §. accedit. C. de rei uxor. actio.*

LXXII. *Qui ſub imagine alterius perſonæ, quam ad emendam ſuppoſuerat, poſſederit rem : is præſumitur non alienaſſe, & uelut poſſeſſor poteſt conueniri. l. & qui ſub imagine. C. de diſtraçt. pign.*

LXXIII. *Idoneus officio præſumitur is, ex cuius perſona non procedit læſio in alium. l. ſeruos legauit. ff. de manumiſſ. teſtam. l. cum pater filios. §. rogo filia. ff. de legat.*

legat. ij. c. j. de scruti. in ordi. facien. c. si. de præsumpt.

LXXIIII. Præsumitur non idoneus, qui lædit aut læsurus est alium officio suo. l. ij. C. de his qui ueni. etat. impetra. l. ex persona. C. de probat. l. j. §. si magistratus, in fi. ff. de magistr. conuenien.

LXXV. Præsumendus est naturalis adfectus filij erga patrem. l. Aurelius. §. Titius testam. ff. de liber. leg.

LXXVI. Donatio præsumitur propter inclinationem proximitatis. l. censualis. C. de donat. l. liber captus. C. de postlimi. & redempt. ab hostib.

LXXVII. Qui gladium strinxerit, & eo percusserit: is præsumitur animum habuisse occidendi, modo si non adpareat diuersum. l. j. §. diuus Adrianus. ff. ad leg. Cornel. de sicar. l. j. C. eod. tit.

LXXVIII. Verba conuitiorum falso prolata aduersus innocentem, arguunt animum iniuriandi, punitione reprimendum. l. si non conuitij. C. de iniur.

LXXIX. Qui natus est ex marito & uxore in eadem domo, is creditur legitimus esse filius, nisi uel absentia, uel mala ualetudo declaret maritum cum uxore aliquandiu non concubuisse. l. filiū. ff. de his qui sui uel ali. iur. sunt.

LXXX. Suspectus est, qui ingerit operas suas inuito. l. quæ omnia. ff. de procurat.

LXXXI. Non est uerisimile metu compulsus eum, qui habet claram in urbe dignitatem. l. non est uerisimile. ff. quod met. caus.

LXXXII. Præsumitur adqueuisse iudicis sententiæ, qui secundum eam quædam præstitit. l. quædam mulier. ff. famil. erciscun.

LXXXIII. Sententiæ uidetur consensisse, qui ad soluendum dilationem petijt. l. pen. C. de re iudic.

LXXXIII. Qui ab hæredibus institutis aliquid emit, uel conducit, uel soluit eius quod testatori debebat, is iudicium seu ultimam uoluntatem defuncti agnoscere præsumitur. l. si ponas. §. si hæreditatem. ff. de inof. test.

LXXXV. Si exhæredatus petendi legatum ex testamento aduocationem præbuit, procurationemq; suscepit, remouetur ab accusatione. Agnouisse enim uidetur, qui quale quale iudicium defuncti adprobauit. l. si. ff. eo. tit.

LXXXVI. Qui uniuersa bona sua alienat, intelligitur fraudandorum creditorum habuisse consilium. l. omnes debitores. §. i. ff. quæ in fraud. credit.

LXXXVII. Verisimile fit, extraneum qui stipulatur dotem sibi finito matrimonio reddi, etiam prospicere in casu uoluisse, si matrimonium non sequeretur. l. si extraneus. ff. de condict. caus. dat.

LXXXVIII. In liberæ mulieris consuetudine non concubinatus, sed nuptiæ intelligendæ sunt, si non corpore quæstum fecerit. Modestinus. l. in liberæ. ff. de rit. nupt. c. illud quoq; de præsumpt.

LXXXIX. Præsumuntur quidam esse boni, quia nationis sunt infamatæ. quidam mali, quoniam ea natione sunt, quæ ualde infamis est. l. quod si nolit. §. qui mancipia. ff. de edil. edict.

XC. Præsumitur sortem debere, qui usuras longo tempore soluit. l. cum de in rem uerso. ff. de usur.

XCI. Si inductum, hoc est, cancellatum fuerit chirographum, præsumitur debitor liberatus esse. l. si chirographum. ff. de prob. l. inductum. C. de solutionib.

XCII. Mulier edens partum undecimo mense post obitum mariti, præsumitur ex alio concepisse. Nouell. de restit. dotal. rer. §. si quidem mulier. Constit. xxxix.

XCIII. Ex tempore præterito transfertur præsumptio ad tempus præsens. l. sicut re. §. superuacuum. ff. quib. mod. pig. uel hypothec. soluit. & è diuerso. Ex tempore præsentis in tempus præteritum. l. quædã sunt, in princ. ff. de reb. dub.

XCIII. Creditor paciscens ne pecuniam petat, uidetur simul etiam ius pignoris remittere. l. soluitur hypotheca. ff. eod. tit.

XCIV. Filij censentur domini rerum paternarum, nullis grauandi probationibus, siue agant, siue conueniantur. l. siue possidetis. C. de probat.

XCVI. Si scriptum in instrumento fuerit, promississe aliquem: præsumuntur omnia solemniter acta, hoc est, quòd interrogatione præcedente, responsio fuerit secuta. Instit. de inutil. stipulat. §. si scriptum. l. sciendum est generaliter. ff. de uerb. obligat. l. j. C. de contrah. & committ. stipulat.

XCVII. Qui semel furere cœperit, is per totam prorsus uitam nõ existimatur ad sanã mentem rediisse, nisi euidenter adpareat diuersum. l. ambiguitatem. C. de usufr.

XCVIII. Res dotalis æstimata post contractum matrimonium, non præsumitur donationis causa æstimari. Sed donata ante matrimonium, uidetur donatio in tempus matrimonij collata. l. si res æstimata, in prin. ff. de iur. dot.

XCIX. Si mulier naufragio cum anniculo filio perijt, uerisimile uidetur ante matrẽ perijisse infantẽ. l. inter focerum, in prin. ff. de pact. dot. l. si mulier. ff. de reb. dub.

C. Si bello pater cum filio perierit, præsumitur filius ante perijisse. l. qui duos. §. cum bello. ff. eod. tit.

CI. Cum mulier uno utero matrem & foeminam parit: in dubio conijciendum est, priorem masculũ fuisse editum

editum. l. si fuerit legatum, in fi. ff. eod. tit.

CII. Si pater cum filio pubere perierit, intelligitur domi & extra bellum, superuixisse filius patri. Quod si filius impubes cum patre perierit, creditur patrem superuixisse: nisi utroq; casu contrarium adprobetur. l. qui duos impuberes. §. fi. ibidem.

CIII. Incendia plerunq; censentur fieri culpa inhabitantium. l. iij. §. j. ff. de offic. praefect. uigil.

CIIII. Aduersus mentientem, praesumitur etiam sequentem eius adsertionem esse falsam. l. cum de indebito, in princ. ff. de probat.

CV. Nemo ita resupinus est, ut facile suas pecunias iactare, & indebitas effundere credatur. Itaq; praesumptio pro eo est, qui accipit. ibidem.

CVI. Quilibet praesumitur instructus esse instrumento suo professionis. l. si quis ex argentarijs. §. praetor ait. ff. de edend.

CVII. Praesens praesumitur scire quid agatur. l. testium facilitatem, in princip. C. de testib. l. j. C. de error. aduocato.

CVIII. Is cuius bona ueneunt, praesumitur non esse soluendo, ad instar illius, qui aperte prodigus est. l. tres tutores. §. fi. ff. de administr. & peric. tuto.

CIX. Quod aliquis uerbotenus exprimit, praesumitur uoluisse. Et contra, quod quis non dixit, intelligitur quoq; non uoluisse. l. sed haec nimium. & l. sequen. ff. de excus. tut. l. Labeo ait. §. sed de his. ff. de supell. leg.

CX. Qui de rebus alienis non facit solenne inuentarium: is praesumitur in mala fide, condemnandus ad id, quod interest iuramento probandum. l. j. §. officio tutoris. ff. de tutel. & rat. distrah.

CXI. Præsumitur agi inter cōtrahentes, primū quod ex natura negotij, deinde quod in ea regione consuetum est. l. cūm quid. ff. si cert. pet. l. semper. ff. de reg. iur.

CXII. Qui per se uel per alium impedit cognitionem causæ: is omnino censetur suspectus iniquitatis, quam læsa conscientia timet detegi. l. pen. C. de postul. c. constitutis. de testib. c. peruenit. de testib. cog.

CXIII. Summa perniciēs existimatur, impiorum palpitatio. Sicut noxius est (inquit Salomon Parabol. xxvj.) qui mittit lanceas & sagittas in mortem: ita uir qui fraudulenter nocet amico suo: & cūm fuerit deprehensus, dicit: ludens feci.

CXIII. Ex naturali inclinatione præsumitur cognatio sanguinis, exemplo Salomonis omnium celeberrimo. iij. Reg. iij. c. ij. de præsumptio.

CXV. Ex studijs suis intelligitur puer, uidelicet, qualis futurus sit DEO & reipublicæ. Prouerbi. xxvj. c. ij. de præsumptio.

CXVI. Confiteri, uidetur omnia, qui calumniosis dilationibus subterfugit iudicium. Vel, qui dato ad purgandum se iudicio non utitur. c. nullus dubitat. cod. tit. xj. q. j. c. Christianis. & iij. q. xj. c. decernimus.

CXVII. Cui plura proponuntur adserendo: is si unū neget, uidetur tacendo reliqua fateri. c. nonne. de præf.

CXVIII. Vicini præsumuntur scire conditionem uicinatorum. c. quosdam. & c. seq. eo. tit.

CXIX. Qui tacet præsumitur consentire, quando lex dat potestatem contradicendi, quæ dissimulatur tacendo. l. qui tacet. ff. de reg. iur. l. penulti. ff. de re iudic. l. si seruus communis. ff. de donat. inter uir. & uxo.

CXX. Verisimile non uidetur, cognatum ignorasse

malam uoletudinem cognati, non subito defuncti. l. octau gradus, in fi. ff. unde cognat.

CXXI. Quod secundum ordinationem iuris primum fieri debebat, id primo loco censetur factum esse. l. et qui duas. ff. de seruit. urban. praed. l. illud dubitari. ff. de adquir. hered. Sicut (inquit Pomponius) si legitimam uel me ad me pertinere, cum sciam testamento mihi relictam: uidebor ante repudiare testamentum, et ita legitimam adquisisse.

CXXII. Credendum est, eum, qui partis dominus est, puta socium, iure potius suo uti, quam furti consilium inire. l. merito autem. ff. pro soci. l. si quis seruum. ff. de seru. corrupt. Nemo enim suam receperit. l. item apud Labeonem. §. si communem. ff. de iniuri. l. semper indubijs. ff. de reg. iur.

CXXIII. Quod facere quispiam consuevit, eius quoque nunc simile praesumitur, fecisse aut uoluisse. l. uel uniuersorum. ff. de pignor. acti. l. qui semisses. §. quaesitum est. ff. de usur. l. item si filiusfamil. §. quod dicitur. ff. de senatusc. Macedonia. l. numis indistincte. ff. de legat. ij.

CXXIII. Qui sciens contemnit uindictam ordinatione legis a se faciendam: is est praesumendus in dolo dissimulati criminis. l. propter. §. neptis. ff. de senatusc. Syll.

CXXV. In ambiguis factis, id praesumitur euenisse, quod humaniorem iuris sententiam parere possit. l. si fuerit. §. si. ff. de reb. dub.

CXXVI. Qui confitetur sibi decem (puta) uel quinquaginta debere: is praesumitur nihil amplius credidisse debitori. l. rationes. ff. de probationibus. l. iij. §. cum Titio centum. ff. de adimen. legat. l. si quidem. C. de transact.

CXXVII. Praesumitur quis non alienasse ea, quae possid

possidet. l. sicut re. §. si uolūtate. ff. quib. mo. pig. uel hyp. sol.

CXXVIII. Qui de eadem re contraria adserit in gratiam alicuius: is praesumitur priore dicto ueritatem confessus, quam posteriore uoluerit reuocare mendatio. c. literas uestras. de praesumptionib. c. Cū in tua. de testib. c. per tuas. de probationib.

CXXIX. Qui ponunt eam conditionem, quam sciunt esse impossibilem: hi praesumuntur cogitare, quod nihil agi uoluerint. l. non solum, in fi. ff. de oblig. & actioni. iuncta. l. impossibilis. ff. de uerb. oblig.

CXXX. Si quis priuatim scripserit se fideiussisse, uidentur omnia solenniter acta. l. sciendum est. ff. de uerbo. oblig. Instit. de inutili. stipul. §. si scriptum. & Institu. de fideiussor. §. si. l. j. C. de contrah. stipul. Ratio est: Quia uerba scripti insinuant ipsam solennitatem & iuuant coniecturam. Et hanc commentatores uocant solennitatem intrinsecam magno uerborum inuolucro.

CXXXI. Quando alicui rei tribuitur auctoritate iuris significatio perfectionis, tunc probata re illa, simul etiam praesumitur perfectio. Ut ecce: Arra non ui nominis, sed legitima auctoritate significat perfectam esse conuentionem: Ergo probata arra, sequitur argumentum perfecti contractus. Instit. de empt. & uendi. in prin. ff. de contrah. empt.

CXXXII. Si tabellio scribat, se praesentem fuisse, praesumitur etiam rogatus: quoniam ex officio suo solet mandatum accipere scribendi instrumenti. Nouell. de tabellionib. §. j. Constit. xliij.

CXXXIII. Praesumitur non esse factam transactionem, nisi probetur. l. qui cum tutoribus. §. fin. ff. de transactio. l. sub praetextu. C. eo. tit.

CXXXIII. Princeps uel magistratus præsumitur scire cōsuetudinē ditionis suæ. l. ij. C. quæ sit long. cōsue.

CXXXV. Cum posterior stipulatio contineret plus quàm prior, præsumebatur olim nouatio. Aliter erat cùm minus complecteretur, nisi nominatim conueniret. l. qui usum fructum. ff. de uerb. oblig. Hodie non præsumitur. l. si. C. de nouatio.

CXXXVI. Qui duobus promittit copulatiuè decem, puta. Titio & Seio: is de iisdem decem sentire, ac unicuiq; quinque, non autem decem promittere, præsumitur. l. stipulatio ista habere. §. eum, qui ita. & l. eum, qui ita, in prin. ff. de uerb. oblig.

CXXXVII. Præsumitur, litigantes habere uotum obtinendæ sententiæ. l. in ratione legis Falcidiæ retentiones. ff. ad leg. falcid.

CXXXVIII. Qui petit sibi pignora addici, is uelut pacto transegisse præsumitur. Proindè contentus possidere pignora, non potest superfluum debiti petere. l. à diuo Pio. §. si pignora. ff. de re iudic.

CXXXIX. Non præsumitur aliquis per stipulationem plus promississe etiam animo nouandi, quàm teneretur priori actione nouata. l. iij. ff. de usuris.

CXL. In eo, quod tempore aut factò finitum est, nullus est coniecturæ locus. l. continuus. §. cum ita stipulatus. ff. de uerb. oblig.

CXLI. Ex naturali detentione quam adserunt testes, præsumitur possessio ciuilis l. quædam mulier. ff. de rei uindi. l. iij. §. j. ff. de acquir. possess. l. ij. C. eo. tit. l. Titia. ff. de solution. Nam testes factum quod extrinsecus perceperunt adserere oportet: iuris consequentiam iudici relinquentes. l. heredes palam. §. in testamentis. ff. qui testa. fac. poss. l. testium.

testium. C. de testib. iunct. l. iij. ff. eo. tit. dum dicit: Eum qui iudicat magis scire posse.

CXLII. Qui fundum uniuersum uno nomine possedit, quamuis diuersis partibus locauerat: is praesumitur totum fundum legasse sub uniuersali appellatione: nisi haeres, de qua parte testator senserit, euidenter probauerit. l. Caius Titius Pronepos. §. Titius cum. ff. de leg. ij.

CXLIII. Verisimile non fit, ad solutionem quem properasse, amissa querela de chirographo per uim extorto. l. ij. C. de his, quae ui metus. caus.

CXLIII. Praesumptio est pro eo qui dicit, pecunias non indebitas sibi fuisse solutas. l. cum de indebito, in prin. ff. de probatio.

CXLV. Nemo praesumitur facile suas iactare pecunias, & indebitas effundere. Ibidem.

CXLVI. Diligens & studiosus paterfamilias non praesumitur faciliter errasse in solutione. Ibidem.

CXLVII. Non est uerisimile quem scripsisse falsum contra se ipsum, arg. l. exemplo. C. de probatio.

CXLVIII. Non malignè accipiendum est per praesumptionem: eidem stipulatum usuras, cui & sortem, uideri. l. si ita stipulatus fuero, si Titius. §. Chrysogonus, in fi. ff. de uerb. oblig.

CXLIX. Ea, quae praefationibus conuenisse concipiuntur, etiam in stipulationibus repetita creduntur. l. Titia quae. §. j. ff. eo. tit.

CL. Vbi reperitur in scriptura cautione uerbum Promisit: ibi praesumuntur praecessisse uerba stipulationis. Ibidem. §. Idem respondit cum.

CLI. Reus ob aliquam rem conuentus cuius incidit dubitatio: semper praesumitur negaturus ueritatem si stetur

eorū interpretationi. l. inter stip. §. si Stichū. ff. de uerb. obl.

CLII. Vox unius testis tametsi non probet: utiq; præsumptionem introducit, qua moueri oportet iudicem: ut titul. de consuet. recti feud §. s. cramentum. Dum dicit: Si aliquid pro eo sit quod iudicem moueat. l. si duo patroni, in prin. ff. de iureiur. l. j. §. si. ff. de liber. agnoscen. l. j. Et l. ij. in fi. ff. quemad. testa. aperian. l. Thecopompus. ff. de dote releg. l. nemini. C. de aduoca. diuerso. iudi. l. si quis decurio. C. de decurioni.

CLIII. Quæ fiunt ante officium, ea præsumuntur facta priuato adfectu, non officij ratione. Notatur in l. si aliquid. C. de suscepto. præposi. & arcar.

CLIII. Præsumitur sæpe aliquid negatum, nisi probetur concessum fuisse propter id, cui accedit: ut tit. de feud. guard. & cast. l. §. si uerò. l. j. §. item senatuscon. ff. de postul. l. furti. §. pactusue. ff. de his qui not. infra.

CLV. Cum quis facit aliquid ad quod non obligatur: tunc error præsumitur, nisi probetur scientia in homine simplici. l. sed & si quis cautioni. l. cum de indebito. §. sin autem is. ff. de probationib.

CLVI. Qui id facit aut dat, cuius nullatenetur obligatione: is præsumitur certò scire, nisi probet errorem si homo sit diligens & studiosus paterfamiliàs. d. l. cum de indebito. in prin.

CLVII. Qui postea fecerit quod prius fecisset, si certior factus cognouisset: id ex æquitate admitti debet, ubi de damno alterius uitando tractatur. l. deniq; diuus. §. & si. ff. de minorib. xxv. annis.

CLVIII. In dubio præsumitur masculus prior ex utero matris editus, quam foemina, ubi nascuntur gemini. l. si fuerit, in fi. ff. de reb. dub.

CLIX. Præsumitur quis non alienasse ea quæ possidet. l. sicut. §. si uoluntate. ff. quib. mod. pig. uel hyp. sol.

CLX. Cum debitor creditori aliquid soluit, inde non nascitur præsumptio, quòd creditor ex alia forte causa nihil debeat uicissim debitori tunc soluenti. l. si cum dos, in prin. ff. rer. amota.

CLXI. Qui confitetur sibi tantum decem deberi aut aliam rem: is præsumitur nihil amplius credidisse huic debitori. Nulla taxationis uoce adiecta, cessat talis præsumptio. l. rationes. ff. de probat. l. iij. §. cum Titio centum. ff. de adimen. leg. l. siquidem. C. de transact.

CLXII. Præsumitur donare qui sciens indebitum soluit. l. cuius per errorem. ff. de reg. iuris. Et ideo soluens eo casu non habet conditionem indebiti. l. j. ff. de condit. indeb.

CLXIII. Præsumptio in materia legatorum ex multis colligitur gradatim, quæ in alijs etiam præsumptionum speciebus plurimum ualent. Vlpianus in l. si seruus plur. §. fin. ff. de legat. j. Si numerus numorum legatus sit, neq; adpareat quales sint legati: ante omnia ipsius patrisfamiliæ consuetudo, deinde regionis, in qua uersatus est, exquirenda est. Sed & mens patrisfamiliæ, & legatarij dignitas & charitas, & necessitudo. Item earum quæ præcedunt uel quæ sequuntur summarum scripta sunt spectanda.

CLXIII. Nemo præsumitur uoluisse, ut quis eandem rem bis consequatur. l. Mæuius fundum, in prin. ff. de lega. iij. Papinianus: Mæuius fundum mihi ac Titio sub conditione legauit: hæres autem eius eundem sub eadem conditione mihi legauit. Verendum esse Iulianus ait, ne existente cõditione pars eadem ex utroq; testamento mihi

debeatur. Voluntas tamen quæstio erit. Nam incredibile uidetur id egisse heredem, ut eadem portio bis eidem debeatur. Sed uerisimile est, de altera parte eum cogitasse.

CLXV. Præsumitur, quod fideiussores à tutoribus dati, Rem pupilli saluam fore, non fuerint satis idonei, nisi probentur fuisse soluendo. l. j. §. si magistratus. ff. de nãgist. conue. Probatio autẽ (inquit Vlpianus) non pupillo incumbit, ut doceat fideiussores soluendo non fuisse cum acciperentur: sed magistratibus, ut doceant eos soluendo fuisse.

CLXVI. Qui manet ultra tempus in re conducta, uidetur de nouo conduxisse. l. legem. C. de loca. & conductione. Legem quidem conductionis seruari oportet, nec pensionum nomine amplius, quàm conuenit, reposci. Si autem tempus, in quo fundus locatus fuerit, sit exactum in eadem locatione conductor permanserit: tacito consensu eandem locationem unã cum uinculo pignoris renouare uidetur. l. qui ad certum. ff. eo. tit.

CLXVII. Præsumptioni tunc est locus cum ueritas alio modo inuestigari non potest. l. nummis. ff. de legat. ij. Vlpian. Numis indistinctè legatis, hoc receptum est, ut exiguiore legatis uideantur: si neq; ex patris familiã, neq; ex regionis consuetudine unde fuit, neq; ex contextu testamenti possit apparere. arg. l. antiqui. ff. si pars heredita. petat.

CLXVIII. Præsumitur sciens qui scire debet, licet sit ignorans. l. sed & si pupillus. §. proscribere. ff. de institor. actio. Vlpianus: Certè si quis dicat, ignorasse se literas, uel non obseruasse, quod propositum erat, cum multi legerent, cumq; palàm esset propositum, non audietur.

CLXIX. Præsumitur bonus, qui de bono genere natus est. Vide Bonus.

CLXX. Præsumitur nemo suum iactare uel perdere. l. cum de indebito. §. sin uerò. ff. de probatio.

CLXXI. Præsumptio melior, hoc est, uerosimilior præfertur inter multas. l. Quintus Mutius. ff. de dona. inter uirum & ux. l. meritò. ff. pro soc.

CLXXII. Præsumitur bonus uir memor suæ salutis. l. si. §. & licet. C. ad leg. iul. repet. & licet neminem diuini timoris contemnendo iureiurando arbitramur immemorem, ut saluti propriæ ullum cōmodum anteponat.

CLXXIII. Præsumitur id quod male actum est semper iniuriam habere. l. si quis. ff. ad leg. Aquil.

CLXXIII. Præsumendum est potius bonū, quàm malum, ubi factum utramq; interpretationem admittit. d. l. Quintus Mutius, & l. merito. ff. pro soc. l. si defunctus. ff. de administ. & peric. tutor.

CLXXV. Præsumuntur omnia solenniter acta, nisi probetur contrarium. Diocletian. & Maximian. in l. cum præcibus tuis. C. de probat.

CLXXVI. Præsumitur negare, qui diuersum adserit. l. maritus. C. de procurat.

CLXXVII. Præsumptio non sola sufficit ad damnandum. l. absentem, in princ. ff. de pœnis, Vlpianus: Sed nec de suspicionibus debere aliquem damnari, Diuus Traianus Adsiduo Seucro rescripsit.

CLXXVIII. Præsumptioni leui non est standum. l. deniq;. ff. de minor. xxv. annis.

CLXXIX. Præsumptio etiam leuis aliquando obstat petitioni. l. denique. §. j. ff. de minoribus. Vlpianus: idem tamen (inquit) confitetur, si leuior sit suspicio aduersarij, quasi dolo uersati, non debere hunc in integrum restitui.

PROBATIONVM

REGVLÆ AD PRAXIM

iudiciariam admodum
utiles.

Probatio est demonstratio quædam dicto-
rum factorum'ue, iudici facienda, de causis
apud eum controuersis cognoscenti. Vnde
probationem rectè dicunt esse facti. Proba-
tio est rei dubiæ per argumenta ostensio. Notatur in titu.
C. de probat.

Probatio seu fides iudici est facienda non aduersario.
l. inter stipulantem. §. j. ff. de uerb. oblig. l. quinquaginta. ff.
de probat. l. j. C. de condic. ob turp. caus. l. j. C. de reb. alien.
nō alien. Si præfidi prouinciæ (inquit) probatum fuerit.

Probatio nunquàm satisfaceret aduersarijs, etiamsi
solem ipsum ad ostendendam ueritatē in manibus gereres.

Probanda non sunt alia, quàm quæ necessario ad causam
pertinent. l. ad probationem. C. de probat.

Probanda non sunt manifesta, aut iudici nota. l. si ue-
rò. §. qui pro rei. ff. qui satisfac. cog. argum. l. j. in fi. ff. de
dote releg.

I. Actor adserens aliquid, probare debet: quia iustum
est, ut is fidem faciat dicti uel facti sui, qui intendit esse ue-
rum ab aduersario negatum. l. ij. ff. de probat. l. actor. C.
eod. tit. l. qui accusare. C. de edend. l. res. C. de rei uind. Inst.
de legat. §. quod autem dixi.

II. Actor probat se pecuniam indebitam soluisse. l.
cùm de indebito. §. si uerò. ff. de probat.

III. Qui falso negat se accepisse id, quod reuera ac-
cepit:

cepit: de mendacio conuictus grauatur probatione. dict. l. cum de indebito. ff. de probat.

IIII. Si pupillus, minor, mulier, miles, agricola, uel alius simplicioris ingenij soluerit pecuniam indebitam: reijcere potest onus probandi debiti in reum conuentum. cad. l. cum de indebito. §. si autem is.

V. Soluens pecuniam pro parte indebitam, tenetur probare iuxta regulam generalem. d. l. cum de indebito. §. si autem pro parte.

VI. Actor potest deferre iusiurandum reo, aut contra, reus actori: uel alter alteri referre in materia indebiti. Quod tamen iudex passim admittere non debet, si quid uideat obstare. d. l. cum de indebito §. in omnibus autem.

VII. Qui allegat cautionem à se scriptam, indebitè expositam fuisse: is probare debet sub distinctione quæ tractatur in d. l. cum de indebito. §. si autem cautio.

VIII. Coniectura pro adserente legitima & sufficiens, transfert onus probandi in aduersarium: ueluti, cum frater petit partem prædij paterni: frater negans faciendam diuisionem, debet probare prædium ad se tantum pertinere. Nam bona paterna præsumuntur communia inter fratres. l. siue possidetis. C. de probat. Argum. l. si necessarias. §. pen. ff. de pign. act.

IX. Opponens exceptionem per quam aliquid adserit, debet eam probare. Quoniam in exceptionibus dicendum est, reum conuentum partibus actoris fungi ut impleat intentionem. Tales sunt exceptiones solutionis, transactionis, præscriptionis, & cæteræ. Idem dicendum est de replicationibus, quæ uelut exceptiones sunt actoris. l. j. & ij. ff. de except.

X. Negans simpliciter factum, non adiecta loci uel temp

temporis circumstantia, non est compellendus ad probationes. Vt si quis dicat, se non esse uocatum in ius, aut non contraxisse, uel rem non esse aduersarij. Hanc enim uocant puram uel simplicem negationem quæ nihil adsertionis in se habet. l. ult. C. quib. ad libert. procl. non lic. l. nemo, in fi. C. de acquir. poss. l. plures, in prin. C. de fide instr. l. j. §. sed si cum. ff. de collat. bon. l. si ex cautione. C. de non numer. pec. §. commodum. Instit. de interdict.

XI. Negans aliquid certo loco uel tempore factum esse, non est immunis à probatione, quam & præstare potest, si ostēdat alio in loco aut tempore factum fuisse, iuxta l. optimam. C. de contrah. & commit. stip. & §. item uerboten. Instit. de inutil. stipul.

XII. Is qui negat qualitatem personæ uel rei idoneam, utiq; probare tenetur. Nam quilibet præsumitur idoneus, sicut & quælibet res bona, nisi diuersum doceatur. Vlpianus, in l. cum quidam ita Papinianus, l. cum pater. §. rogo. ff. de legat. ij. l. ult. ff. de liber. agnosc. l. si creditores. in fi. ff. de priuil. credit.

XIII. Neganti solennitatem iuris fuisse adhibitam incumbit probatio. l. ab ea potestate. ff. de probat. l. nec nõ. §. quod eis. ff. ex quib. caus. maior. l. non omne. §. j. ff. de reg. iur. Quod intellige de solennitate negotiorum extra iudicium. Iudicij autem solennitas probanda est, si negetur ab aduersario. c. quoniam contra falsam. de probat.

XIIII. Qui aliquam natiuitatis suæ originem, puta genus, gentem, seu familiam allegat: is semper probare debet. l. j. ff. de probat. Genus appellatur totius cognationis necessitudo. Gens uerò, familiæ tantum ex eadem linea (ut dicunt) masculina descendens. Cognatio autem apud Romanos diuidebatur in agnationē, & cognationem. Agnatio erat

erat inter eas personas, quæ idem cognomen habebant gentilitatis, easdem imagines, eandem familiam: breuiter, qui omnia, etiam religionis iura communiter habebant. Vnde iam nunc agnationem metimur in feudis, Einen namen schilt und helm.

Cognatio autem à matre erat, & apud Ciceronẽ stirps appellatur, lib. de Oratore. j. Vlpia. in l. ij. §. j. ff. de suis & legit. Iustinianus. §. j. Instit. de legit. agnat. successio. Itaq; ad imitationem Romanorum iam nunc quoque tria personarum iura obseruamus: uidelicet, Cognationis seu stirpis, Agnationis, & Gentilitatis.

Gentilitas enim nobilium est propria, sicut cognatio cum agnatione communis omnium. Siquidem gentiles & olim dicebantur, qui sui generis imagines proferre poterant ob insignem uirtutem rerum præclare gestarũ adeptas. Qua ratione Cicero in Pisonem, antiquissimi generis stemma, uocat fumosas imagines. Contrà, qui nullis maiorum imaginibus & nobilitate commendabantur, eos terræ filios, à sese ortos, ac novos homines appellat. Tranquillus in Vespasiano, Flauia gens (inquit) obscura illa quidem, ac sine ulla maiorum imaginibus: sed tamen Reipublicæ nequaquam poenitenda.

Nobilitatem item multum commendabat, quòd ab ingenuis nati essent, quorum maiores seruitute aut capitis diminutione nunquã fuissent contaminati: ut à libertis, uel adscriptitijs, uel alijs hominib. plebeis facile discerni possët.

XV. Qui cum minore contraxit, is probat interuenisse solennitatem iuris, fortè negatam. l. quæcunq; in fi. ff. de public. Ratio differentiæ inter hæc, & decimamtertiam regulam est, æquitas profecta ex circumstantia personæ, quæ multis captionib. est supposita. l. j. in prin. ff. de minor.

XVI. In tribus iudicijs, scilicet familie eriscundæ, communi diuidundo, & finium regundorum, cum uterq; litigatorum actor & reus censeatur, ab utroq; exiguntur probationes, prius tamen ab eo qui ad iudicium prouocasset. l. in tribus istis. ff. de iudic. l. ij. §. in familie eriscun. ff. famil. erisc. l. iudicium. ff. fini. regund. l. ij. §. ult. ff. commu. diuid. Idem est in duplicibus interdictis, cum uterq; se possidere intendit. Instit. de interdictis. §. pen.

XVII. Si reus fiducia iuris sui & innocentie ultrò in se suscipiat onus probandi, mos ei gerendus est. Vlpianus in l. circa. ff. de probat. Quod si uterq; probare uoluerit: primo loco actor, deinde reus admittitur, ut ibi tractatur.

XVIII. Iudex ex causa nonnunquam potest, ubi uiderit expedire, utriq; litigatorum probationem decernere: quia etiam reus excipiendo fit actor, & tamen non censetur confiteri. l. non utiq; ff. de except. l. j. C. de proba. l. quinquaginta. ff. eod. tit. quinquaginta (inquit Celsus) testamento tibi legata sunt. Idem scriptum est in codicillis postea scriptis. Refert, duplicare uoluerit, an repetere, & an oblitus se in testamento legasse, id fecerit. Ab utroque ergo probatio eius rei exigenda est. Prima fronte æquius uidetur, ut petitor probet quod intendit, sed nimirum probationes quædam à reo exiguntur. Nam si creditum petam, ille respondeat solutum esse pecuniam: ipse hoc probare cogendus est. Et hic igitur, cum petitor duas scripturas ostendit, hæres posteriorem inanem esse dicat: hæres ipse id probare iudici debet.

XIX. Cum non sit bonum, ut ueritas denegetur, ut in tit. de conten. inter domi. & uasall. de inuestitu. feud. curare debet iudex officio suo uel non inuocato, ut ueritas inuestigetur per probationem alterutri litigatorum imponend

nend

rendam. l. ij. C. de edend. l. iij. in fi. ff. de iureiuran.

XX. Cùm iudex ex causa nonnunquam defert alterutri litigatorum iurisiurandi conditionē, quam oportet suscipere siue actorem siue reum, tunc uidetur incumbere probatio ei, cui defertur iuramentum. Caius, in l. admonendi. Vlpianus, in l. non erit ratum. § dato. ff. de iureiur.

XXI. In quæstione falsitatis criminaliter accusando mota, acerrimam oportet fieri indaginem, argumentis, testibus, scripturarum collatione, alijsq; uestigijs ad ueritatem commodè perducentibus. Nec accusatori tantum probationis necessitas indicenda est, sed etiam reo, ut inter utranq; personam sit iudex medius, ordine probandi seruato, ut primo scripturã producens, deinde falsam arguens, ad probandum admittatur. l. ubi falsid. & l. ulti. ff. ad leg. Cornel. de fals. Ciuilitè autem, scilicet excipiendo, falsitatis disceptatione incidente, requirendum est Iudici, utrum instrumentum quod producit prima facie suspectum sit: puta, cancellatum, corrasum, aut à Tabellione aliàs mendacij conuicto descriptum, ut tunc producens probet rei ueritatem. l. iubemus. C. de probat. An uerò nulla ex parte suspectum uideri possit, ut magis debeat excipiens probare falsitatem. l. qui accusare. C. de edend.

XXII. In crimine læsæ Maiestatis, aut proditiæ patriæ, aut peculatus, aut sacramenti militaris deserti, iudex non minus accusatorem ad docendum, quàm reum accusatum ad probandas defensiones quas allegat, urgere debet, ut tanti criminis executio acerbissima non fiat, nisi ueritate comperta. l. ult. in fi. C. de abolitio.

XXIII. Qui dicit mutatam uoluntatem alicuius, ei merito decernitur probatio. Quare enim non potius id quod hodie uolumus, cras quoq; uelle reputemur? cùm sic propius

propius ad mores cōstantis uiri accedere uideamur, quàm ut dicamur singulis horis aliud atque aliud uoluisse, sicut leues & parum ingenui solent. Vlpianus, l. cum qui uoluntatem. Papinianus, l. cū tacitum. ff. de probat.

XXIIII. Emptor probare debet rē de qua controuersia est, fuisse uitiosam antequam emeret, ut redhibeatur. Paulus, l. emptorem. ff. de probat.

XXV. Qui dicit dolo malo aliquid factum esse, licet excipiendo, docere debet admissum dolum. l. quoties §. qui dolo. ff. de probat. l. iij. in fi. ff. de tribut. l. si prætor. §. Marcellus. ff. de iud. Vlpianus, in l. sed si ex dolo. §. ult. ff. de dol. mal. de probando autem dolo supra diximus.

XXVI. Sicut is qui ad libertatē proclamat, prior docere iubetur, siue seruus, uel subditus. Paulus in l. si filius. ff. de probat. Vlpianus, in l. liberis. §. ult. ff. de libera. caus. & l. uis eius. C. de probat. Ita ex diuerso, qui negat aliquē esse talem, qualem hactenus reputauit communis opinio, puta filium, uel alium cognatum, is probare debet. l. non nudis. C. de probat.

XXVII. Fideiussores pro tutore uel curatore acceptos, fuisse idoneos cū promitterēt, oportet probare eum, cuius officium fuit prouidere, ut pupillo idoneē caueretur: nō uerò pupillum quondam agentem actione subsidiaria. Qui quales nunc sunt, præsumuntur fuisse cum acciperentur. l. non omnes. §. à Barbaris. ff. de re milit.

XXVIII. Cum de lege Falcidia quæritur, hæredis est probatio, locum habere legem Falcidiam. l. cū de lege. ff. de probationib. Probauit autem faciliter: uidelicet per testamentum, tot esse legata, & tantum esse in bonis testatoris, per inuentarium. Si autem legatarij diuersum intendant, ipsos oportet probare. l. ultim. §. licetia.

centia. C. de iure deliberan.

XXX. Possessio rerum corporalium releuat ab onere probandi: non tamen uiolenta, uel clandestina detentio. §. retinendæ. Insti. de interdi. l. si quis liberum ff. de probat. l. uis eius. C. eo. tit. Sic & quasi possessio iuris alicuius, reijcit onus probandi in aduersarium. l. circa. ff. de proba. l. sicuti §. sed si quaeratur. ff. si seruit. uindic.

XXXI. Patronus si ab aliquo quasi liberto, exigat operas, maximè artificiales, nihil iuuatur quasi possessione operarũ, nisi probet eas sibi deberi. l. quoties, in prin. ff. de probationib. Vlpianus in l. si non sortem. §. libertus. ff. de condi. indeb. Vbi distinguit inter operas officiales, & fabriles, ueluti pictorias, uel alias.

XXXII. Cùm res aliena legatur, oportet legatarium probare, quòd testator sciuerit alienam esse, uel obligatam: non autem hæredem, quòd testator ignorauerit. Quia ignorantia huiusmodi facti præsumitur, nisi diuersum doceatur. l. uerius existimo. ff. de probatio. §. quod autem diximus. Insti. de legat. l. qui cum tutoribus. §. ulti. ff. de transact. l. hoc autem. ff. de administr. tutor. Coniunctis tamen personis semper debetur, & ab hærede luendum est legatum rei alienæ. l. cùm rem alienam. C. de lega. Aequitas autem, est ratio huius iuris uariandi secundum diuersam qualitatem facti.

XXXIII. Chirographum cancellatum quocunq; casu, nondum soluto debito, transfert onus probandi in creditorem, ut ostendat pecuniam, uel totam, uel partem eius adhuc deberi: puta si probauerit deletionem chirographi se inuito fuisse factam. Vlpianus in l. j. §. legi. & §. sed consulto. ff. de his quæ in testa. del.

XXXIIII. Donatio regulariter probanda est ab

t adser

adferente. l. nec ignorans. C. de donat. Nisi ratio sanguinis, accedentibus alijs indicijs, constituat uerisimilem & sufficientem coniecturam pro donatario. l. Procula. ff. de proba.

XXXV. Confessiones testatorum in ultima uoluntate, si in fraudem uideantur adiectæ, nihil prosunt eis ad releuandam probationem, pro quibus adiiciuntur. Fraus autem potissimum detegitur cum incapaces sunt relictorum illi ad quos huiusmodi confessiones pertinent. Scaeuola in l. quidam testamentum. ff. de probatio. l. legauit Titio. ff. de libera. legat.

XXXVI. Qui ætatem allegat ad fundandam intentionem suam, agendo uel excipiendo, is probat. l. cum te minorem. C. de probat. l. de ætate. ff. de mino. xxv. ann. l. si minorem. C. de in integ. restit.

XXXVII. Qui in tempore fundat intentionem uel defensionem suam, utiq; debet eam probare. l. matrem tuam. C. de probat. Quia temporis ratio incerta est.

XXXVIII. Impugnans ultimam uoluntatem, necessario probat causam, quare non ualeat. l. si scriptum. C. de probationibus.

XXXIX. Is qui negat prospectum esse heredi, cuius fortè in conuentione nulla est facta mentio, utiq; probabit, non actor. Ratio: quia negat rem naturæ consentaneam: quandoquidem tam heredibus nostris, quam nobis ipsis cauere solemus. Igitur æquum & bonum est, diuersum non credi, nisi probetur. Celsus in l. si pactum. ff. de probat.

XL. Qui dicit sibi rem pignori uel hypothecæ obligatam, probare debet. Primum, quòd hoc ipsum sponte ac legitime factum sit. Deinde, quòd res obligata, fuerit debitoris, eo tempore quo obligaretur. Martianus in l. ante omnia.

omnia. ff. de probatio.

XLI. Quomodo autem probandum sit, memoriam facti operis extare uel non extare, tradit Labeo in l. penult. ff. de probatio.

Probationes in criminalibus debent esse luce clariores. l. fin. C. de probatio. Gratian. Valent. Theodos. Sciant cuncti accusatores, cum se rem deferre debere in publicam notionem, quæ munita sit idoneis testibus, uel instructa apertissimis documentis, uel indicijs ad probationem indubitatam & luce clarioribus expedita.

Probationum facultas non est angustanda. l. quoniam. in fine. C. de hæreticis. Iustinianus, Ne probationum (ait) facultas angustetur.

Probatione non indigens manifesta. Vide, Manifesta.

Probationes habere debent, qui accusare uolunt. Antoninus in l. qui accusare, in prin. C. de eden. Vide Actore.

Probatur aliquid eo ipso quod contrarium non ostenditur. l. super seruis. C. qui milita. poss. uel non. Iustinianus: Licere dominis adire competentem iudicem, & suam ignorantiam eò quod contrarium minime probatur, ostendere, eoque modo spoliatos eos militia in suum dominium trahere.

Probatio non colligitur ex eo, quod quandoque contingit abesse. l. neque natales. C. de probat.

Prodest aliquid incidens, quod adfectatum non prodest. l. ij. §. fin. ff. si quis cautionib. Vlpianus: Simili modo exceptio datur ei, qui cum ad iudicium uenire uolebat, à magistratu retentus est, & retentus sine dolo malo ipsius. Nam si ipse hoc adfectauit, uel causam præstitit, non proderit ei exceptio: ac ipsius quidem dolus ei oberit, cæterorum non oberit, qui dolo malo fecerunt, ut retineretur.

DE CONSULTATIONE.

SAEPÉ superius mentionem feci consultationis: certoq; constat certius, eorum quæ hucusq; de Topicis seu locis legalibus tradidi, nihil posse in usum forensem rectè perducì, sine præclara consultationis opera. Quamobrem & utile & necessarium fore existimaui, ut de consultatione breuiter differerem. Præsertim, quòd ab omnibus ferè maximo rerum discrimine contemni hoc sæculo consultandi beneficium uideo.

Quotum enim reperias, bone lector, qui post exitum rei infelicitè respondentem, non utatur misera pœnitentium uoce, Non putaram? Et interim tamen horrendis periclitantium exemplis pauci admodum inuitantur ad consultandum. Nemo enim credit quàm egregium habeat consultatio fructum: nisi qui rerum imprudenter gestarum amaritudinem degustauerit.

Interim uideamus breuiter consultandi modum & formam.

QVID, ET QVOTVPLEX sit consultatio.

Admonendi sumus consultationem non tantum futurarum, sed etiam præteritarum, aut præsentium rerum accipiendam esse. Ideoq; generaliter sic definiemus.

Consultatio est deliberatio ad inuestigandam ueritatem eius quod in quæstione positum est, solenniter adhibita.

Quemadmodum enim humanorum corporum natura in uno statu manere non potest, sed semper aut crescit, aut decrescit, ut eleganter ait Hieronymus, c. nec tales de con-

secre

secratio. distin. v. l. proponēbatur. ff. de iud. Nouell. De non alienan. §. ut autem. Constit. vij. Quid enim (ait) esse potest stabile inter homines & immobile, ut nullam patiatur mutationem: cum omnis noster status sub perpetuo motu consistat? Ita ad instar hominis, qui Microcosmus, seu paruus mundus dicitur, omnes res mundanæ continuis mutationibus obnoxie sunt.

Aduersus hanc humanarum rerum inconstantiam nullum præsentius est remedium, quam consultatio: siue de his dubitetur, quæ præterita & ex ordine suo luxata sunt, quomodo refoventur & restituantur in melius: siue de his, quæ præsentia sunt, quomodo rectè definiantur, aut ut ex multis bonis eligatur optimum, aut ex multis malis, minus malum. l. quoties nihil. ff. de reg. iuris. Siue denique de futuris imminentibus periculis quæ possunt cuitari uel saltem mitigari, quæstio uertatur.

Videamus itaque singula uerba definitionis.

Est deliberatio.

Loco generis ideò posui. Nam deliberatio cuiuslibet rei fieri solet, non solum publicè, sed etiam priuatim. Quoties enim alicuius rei faciendæ uel non faciendæ consilium capimus, intenta ad diligentem cogitationem mente: toties deliberare dicimur, etiam priuatim apud nosmetipsos. Vnde est tit. C. de iur. deliber. Et Vlpianus, l. j. in prin. ff. de exer. act. Quamuis (inquit) interdum locus uel tempus non patitur plenius deliberandi consilium. Sequitur.

Ad inuestigandam ueritatem. Huc enim finis dirigendus est consultandi, ut inuestigetur ueritas. l. iij. in fi. ff. de iure iur. l. ij. C. de edend. Et extat exemplum Imperatoris, quam diligenter animū intenderit ad inuestigandam ueritatem, in l. Aemylius Larianus. ff. de minor. Rursus sequitur.

Eius quod in quæstione positum est: *Res certa*, nullam exigit deliberationem, sed pronam uoluntatem exequendi ac tribuendi cuiq; ius suum semper & ubique. Verùm de his consultandum est, quæ nos obiter latent, & in errorem perducerent, nisi diligentioribus animi censuris expenderebuntur. Deniq; habet definitio.

Solenniter exhibita. Quanto enim grauius est negotium, cuius incidit dubitatio: tanto maiorem adhiberi oportet solennitatem ac diligentiam. Solennitas autem consultationis publicæ, de qua præcipue loquimur, consistit in forma illius, ut sequitur.

DE FORMA, ET FINE consultationis.

Forma ueræ consultationis, & non simulatæ uersatur in multis.

I. Vocandi sunt illi, quos iure uocari oportet: ut plurimum diligens admonitio & cogitatio suggerat subsidium inuestigandæ ueritati. Incredibile enim dictu est, quanto opere alteri nonnunquam materiam cogitandi suppeditet sententia & admonitio alterius. Promittit **DEVS** sese adfuturum duobus uel tribus in nomine suo congregatis.

Verè dici solet, *Vnus uir, nullus uir*. Et Euripides, *Vir unus* (inquit) *haud uidet omnia*. Salutem (ait Salomon) adferunt multi consultores. Inde enim consilia Comitia & Concilia, quibus nunc utimur dicta sunt: quòd legitime uocati tractant grandia cum deliberatione.

Traiani Adrianiq; optimorum Imperatorum temporibus & antiquis illis seculis, optimum morem fuisse tradit Spartianus. Nam cum causas cognoscebant grauioribus, aut de re publica deliberabatur: Senatores equitesq;
Romani

Romani in consilium adhiberi, & sententiæ ex omnium opinione ferri solebant.

Alexander Cæsar nunquam satis laudatus, numerosissimum semper consilium secum habuit, in quo Iurisconsultos adhibuit non pauciores quam uiginti. Quæ omnia relucunt ex l. si & rem. ff. de peti. hered. Nam (inquit Paulus) & in oratione diui Adriani, ita est. Dispiciate patres conscripti, nunquid æquum sit. Hoc est, oculis animi quoquo uersus intentis iudicate.

II. Ad formam consultationis pertinet, ut in ea ratio sola regnet, non adfectus, non adulatio. Vt enim certa sunt signa certantibus: ita scopum rationis esse oportet certum, ad quem dirigatur consultatio. Profectò qui adfectum in consultationibus sequitur, is non potest nõ impingere. Coruos enim cum pueris sequitur, incertus semper de exitu.

Sæpe enim prima facie adparet utile, quod inutile est, si ad ueritatis normam exigatur. l. cum unus, in princ. ff. de alim. & cib. leg. Nouell. de temp. act. quæ sacr. loc. compet. in princ. Constit. cxj. Et Cicero: Optimè cogitata (inquit) sæpe malè cedunt. Deliberandum igitur est diu ac diligenter, quod statuendum est semel. Siquidem utiliter deliberare, mora est omnium tutissima. Quàm diligenter autem Romani olim omnia consultaerint maturè, satis ostendit eorum politia, quam posteritati transmiserunt descriptam in l. ij. ff. de orig. iur.

III. In consultationibus non est æstimanda maior pars personarum, sed grauitas rationum. c. ecclesia uestra. de electio. c. non liceat. distin. xij. Et distin. lx. c. multi. Papinianus, l. iuris gentium. §. fin. & l. seq. ff. de pact. Maiorem esse partem (inquit) pro modo debiti, non pro numero personarum placuit. Grauius Iustinianus, l. j. §. cumq; hæc

materia. C. de ueteri. iure enucl. Sed neq; (inquit) ex multitudine autorum, quod melius & æquius est, iudicatore: cum possit unius forsitan & deterioris sententia, & multos & maiores in aliqua parte superare. Accedit l. ob carmen, in fi. ff. de testib. Non enim (ait Arcadius) ad multitudinem respici oportet, sed ad synceram testimoniorum fidem, & testimonia, quibus potius lux ueritatis adsistit.

Ponderandæ profectò non numerandæ sunt in consilijs sententiæ. Cum enim sit impar consultorum prudentia & eruditio: non potest par omnium ius esse. Ne si fortè de eo tractetur, quod ex pari omnium autoritate dependet. c. j. de his quæ fi. à maio. par. cap. Instit. de satisfda. tuto. §. Sed si ex test. Et, distin. lxij. c. plebs.

In summa: Consultoribus credendum est, sicut ex iure quoq; respondentibus: non quia dixerunt, sed quia rectè dixerunt. c. noli frater. & c. ego solis. distinct. ix.

IIII. Ad formam consultationis cum primis exigitur, ut libere dicantur sententiæ. Quia in re Tranquillus cõmendat Octauium Augustum, quòd de maiori negotio, non more atq; ordine, sed uti libuisset, perrogaret: ut perinde quisque animum intenderet, ac si censendum magis, quàm adsentiendum esset.

Ex diuerso. Plinius in Panegyrico repræhendens pessimum Domitiani Cæsaris morem: At quis (ait) antea loqui, quis hiscere audebat, præter miseros illos, qui primi interrogabantur. Cæteri quidem defixi, & attoniti, ipsam illam mutam ac sedentariam necessitatem, quo cum dolore animi, quo cum totius corporis horrore perpetiebantur: unus solusq; censebat, quod sequerentur, & omnes improbarent, in primis ipse qui censuerat.

Quemadmodum igitur princeps uel Magistratus, qui
præst

præst consultationibus, patienter audire debet singulorū cogitationes & sententias, nec adfici tædio aut molestia discutiendi ea, quæ si non deliberarentur, summam essent adlatura perniciem: Ita uicissim consultores adulationem uelut præsentissimum uenenum fugere oportet: nec meditari qui placeat, sed quid expediat auditoribus uel magistratibus, quid rectum & utile putauerint.

De adulatione glossa est non inconcinna Distin. xxv. c. unum orarium. Et Cicero suis eam pennis egregie depingit in Lælio. Causam adulationis duplicem esse constat, Ambitionem, & Vindictam. Vtriusque facilitas & inconstantia, procul abesse debet à pijs consultoribus.

Optimus Imperator Traianus, cū præfecto prætorio ense, illius Magistratus insigne tradidisset: Accipe (inquit) hūc ense, ut si bene ac è republica imperauiero, pro me: sin minus, cōtra me utaris. Et ò dignā uocē maiestate re gnātis, adeoq; ipso imperio maiorē. l. digna uox. C. de legi.

Tyberius Cæsar Augustus, cū olim edicto suo uerbū apud Latinos non receptum inscripsisset, eiusq; recordatio principi subiisset, Grammaticos conuocauit, inter quos Pomponius uerbum ingenue reprehendit: Capito adfirmavit, & esse illud Latinum: & si non esset, futurum certe iam inde, & ciuitatem in gratiam Cæsaris id uerbum inter antiqua relaturum. Tum Pomponius grammaticus ad Tyberium conuersus, Mentitur Capito, (inquit) Tu enim Cæsar ciuitatem dare potes hominibus, uerba, & Latine linguæ usum dare non potes.

Hæc tam præclara exempla & reipublicæ utilia imitari oportet, tam principes & magistratus, quàm consultores. Tum enim DEVS intentioni illorum honestæ aderit, & benedictione sua foelicem dabit exitum.

Finis cōsultationū est, ut inuestigetur, quomodo restitui possit, quod luxatum fuerit : ut conseruetur id, quod recte habet: ut deniq; imminētia uitētur aut mitigētur pericula.

Cū autē ad aliū usum torquētur: ut porrò prætextus sint adfectus exequendi : tunc in summā degenerant pestē. Cicero pro Rosc. Dij prohibeant (inquit) iudices, ut hoc quod maiores consilium publicum uocari uoluerunt, præsidium sectorum existimetur, hoc est, eorum, qui spe lucri sui bona damnatorum olim emebant in auctionibus.

Proinde mos uetustissimus à DEO opt. max. orbi donatus, diligentissimē retinendus & exercendus est ad illius gloriam & hominum uilitatem.

D I X I.

INDEX TITVLO- RVM AD TOTAM OPE- ris materiam deser- uiens.

Q uid sit locus. pag. 5	A' confessione.	34
Ex quibus causis et quotuplices sint loci. 13	A' tormentis.	34
Loci externi ad probationem factorum utiles. 25	A' coniectura, seu præsumptione. 35. & 256	36
A' testibus. 25	A' more.	36
Ab instrumentis. 29	Ab opinione.	39
A' iureiurando. 31	A' natura.	40
A' cōparatione literarū. 32	A' qualitate rei uel personæ.	41
A' fama. 32	A' tempore.	43
Ab euidētia facti. 33	A' loco.	44

A' sig

I N D E X.

A' signis.	46	A' causa efficiente.	130
De plena & semiplena pro-		A' causa materiali.	132
batione facti.	48	A' causa formali.	134
Singularia de semiplena pro		A' causa finali.	136
batione.	51	Ab effectis seu euentis.	141
Loci interni ad demonstra-		A' genere.	144
tionem iuris, in quolibet		De toto.	153
negotio deseruientes.	53	A' toto generaliter.	153
Ab autoritate, Exempla ta-		A' toto integrali.	157
citarum conditionum.	53	A' toto quantitatis.	158
De infractionibus argumen-		A' toto uniuersali.	160
tationum.	64	A' toto in modo.	161
Ab honesto & utili.	71	A' parte.	162
A' necessario.	78	A' partibus integralib.	163
Ab impossibili.	79	A' partibus quantitatis.	164
Ab experientia.	81	A' partibus subiectiuis.	166
Ab inconuenienti seu ab-		A' partibus in modo.	167
surdo.	82	Ab exceptione.	167
A' ratione.	86	A' scripto.	169
A' definitione.	88	A' sententia.	171
Ab etymologia.	91	Ab ordine.	178
A' coniugatis seu deriua-		A' subiecta materia.	181
tis.	95	Ab extremis.	182
A' connexis.	98	Ab exemplis.	183
A' correlatiuis.	102	A' comparatione.	183
Ab antecedente & conse-		A' maiori.	187
quente.	107	A' minori.	188
A' differentibus.	112	A' simili uel pari.	189
A' contrarijs.	114	Exempla similitum.	194
De causis.	113	A' iudice, ad arbitrum.	194
A' causa generaliter.	114	A' iudicijs, ad ultimam uo-	
		luntate	

- luntatem, uel contra. 195
- A' iudicijs, ad cōtractus. 196
- A' sententiā iudicis, ad testamentum. 197
- A' transactione, ad rem iudicatam. 197
- Ab appellatione iudiciali, ad dationem arbitri. 197
- Ab œconomia ad iudicia. 198
- A' transactione causarum forensium, ad docēdi functionem. 198
- Ab armata militia, ad cœlestē & togatā militiā. 198
- A' cōtractibus ad ultimam uolūtatem: & cōtra. 199
- A' contractibus, ad quasi contractus. 201
- A' contractibus ad delicta: uel contra. 201
- A' persona, ad locum. 202
- A' persona, ad res: & contra. 202
- A' persona, ad tempus. 202
- A' re, ad tempus. 203
- A' tempore, ad locum. 203
- A' feudo, ad emphyteusim. 204
- Ab emphyteusi, ad censum. 204
- Ab institoria actione, ad negotiorum gestorum. 205
- A' petitione hereditatis, ad rei uindicationem. 205
- A' commodato, ad precarium. 205
- A' legatis, ad fideicommissa. 207
- A' falcidia, ad trebelli. 207
- A' bonorū possessione contra tabulas, ad Carbonianam bonorum possessionem. 208
- A' mortis causa donatione, ad legatum. 208
- A' fideiussione, ad pignorationem. 208
- A' donatione, ad pignorationem. 208
- A' societate, ad matrimonium. 209
- A' lege, ad testatorem. 209
- Ab Oeconomia, ad negotia forēsia, et Ecclesiast. 209
- A' seipso, ad alium. 210
- Ab acquisitione, ad retentionem. 210
- A' dominio, ad possess. 211
- A' dote, ad donationē propter nuptias. 211
- A' rei uindicatione, ad petitionem

I N D E X.

tionem hereditatis. 212	De enthymemate. 225
Ab instrumentis, ad testes: 212	De inductione. 228
& contra. 212	De exemplo. 228
A' thesauro, ad arbores. 212	De dilemmate. 229
A' pacto, ad usucapion. 213	De uitiosis argumētat. 229
A' filiosamil, ad fid. ius. 213	De equiuocatione. 231
A' solutione, ad pactū. 213	De amphibologia. 233
A' seruitute rerum, ad ser- uitutem personarum. 214	De compositione. 233
A' seruo, ad liberum. 214	De diuisione. 235
A' nuptijs, ad sponsalia. 214	De figura dictionis & ac- centu. 236
A' ciuilibus actionibus, ad & dilitias. 215	Fallaciæ rerum. 243
A' pactis, ad statuta uel le- gem. 215	De fallacia accidentis. 244
A' casu fortuito, ad euentum mortis. 216	A' dicto secundum quid, ad dictum simpliciter. 247
A' statutis uel legibus, ad pacta. 217	Secundum non causam, ut causam. 249
Ab ecclesia, ad rempub. 217	De fallacia cōsequētis. 249
Ab eo quod perperā fit, ad id quod factū non est. 218	Secūdū plures proposi. 250
Ab illata uiolentia, ad ini- quum iudicem. 219	Petitio principij. 251
De argumētat. formulis. 219	Ignoratio Elenchi. 252
De Syllogismo. 220	De infractionib. uel solut. ar- gumētorū cōmunib. 254
Exēpla primæ figuræ. 220	De inficiatione. 254
Exēpla secūde figuræ. 221	De distinctione. 254
Exēpla tertiæ figuræ. 222	De instantia. 256
Singularia de formulis ar- gumentationum. 223	De consultatione. 292
	Quid & quotuplex sit con- sultatio. 292
	De forma & fine consulta- tionis. 294

INDEX DICTO- RVM INSIGNIVM.

A	
<p>Argumētorum loci uel sedes per metapho- rā dicūtur elegātē. pag. 6 Ars boni & equi qd sit. 7 Arti boni & equi deseruit disputatio sobria. ibid. Ars mala quid sit. 9 Abigēdi studium, quasi ar- tem uocat Vlpianus, l. j. § j. ff. de abig. Artificium fraudandi nun- cupat Modestinus. l. Spa- donem. quoque. §. si quis creabitur. ff. de excu. tut. Arti malæ quid deseruiat. 9 Apocha, Antipocha, quid sit. 29 Articulorum forma unde coeperit. 34 Autoritas quid sit. 33 Autoritas duplex. ibid. Autoritas interpretum pu- blicè data, effectum non habet publicum. 35 Aequitas maior, uincit mi- norem. 77 Absurdum quid sit. 81</p>	<p>Absurdorū comparatio. 84 Argumentatio falsa filiæ hæ- redis. 97 Argumentum à contrarijs ex rebus non ex uerbis cognoscendum. 122 Appellatum aliquid uerbo- tenus esse, ex re intelligen- dum ciuilitè. 132 Aposiopesis, Reticētia. 241</p>
B	
<p>Beneficia militaria, compa- rationem ad bona uulga- ria repudiant. 67 Bonorum appellatio, non comprehendit beneficia militaria. 70 Beneficia regalia hodie quo- que non diuiduntur. 101 Bonorum beneficiariorum, & bonorum uulgarium magna est differen. Vide Successio. 126</p>	<p>Bonorum appellatio, non comprehendit beneficia militaria. 70 Beneficia regalia hodie quo- que non diuiduntur. 101 Bonorum beneficiariorum, & bonorum uulgarium magna est differen. Vide Successio. 126</p>
C	
<p>Controuersiam, nullæ res humanæ effugiunt. 3 Consultatio quid sit. 4 Chirographum quid sit. 29</p>	<p>Controuersiam, nullæ res humanæ effugiunt. 3 Consultatio quid sit. 4 Chirographum quid sit. 29</p>
	Cond

I N D E X.

Conditionum tacitarū quæ omnibus humanis actionibus insunt, exempla. 59	Definitio uitiosa quomodo cognoscatur. 89. & 90
Consultationis pars est, collatio absurdorum. 86	Differētia quæ dicātur. 112
Coniugata quæ dicātur. 95	Diuinare plerunq; est impossibile. 140
Contraria quæ sint. 114	Dolus est duplex. 144
Contraria mediate: contraria immediate. ibid.	Diuisione beneficiorum regalium prohibita, omnibus eorum lacerationibus interdicitur. 148
Contraria quotuplicia sint diuersis rationibus. 114.	E
& 115	Error, & ignorātia in multis conueniunt & differunt. Vide, Ignorantia.
Carceris uel custodiæ usus. 119	15. & 17
Causæ rerum quotuplices sint. 123	Euidētia, quid sit. 33
Consultando oportet finem inspicere. 137	Experientia quid. 81
Consultationis omissæ merces est, non putaram. 137	Expertis rusticis credēdum est. 82
Consultationem contemnentēs, stultorum magistro sese subiiciunt. Vide Stultorum. ibid.	Effectus, singularis quædam significatio. 141
Comparatio quomodo fiat. 186	Exitus aliquando frustra disputatur. 143
Cōparatio nōnunquā fit inter res separatissim. 191	Extremum in rebus. 182
D	Exempla non ita multa uitiorum, occasione dederunt Romanis ad legislationem, quæ malum anteuertent. 185
Disputatio. Vide ars. 7	Nunc lerna malorum quotidie incidentium nostros magistr
Definitio qd et quotupl. 88	

I N D E X.

<p>magistratus ad legitimas probationes non mouet. Endyadis. 241</p> <p style="text-align: center;">F</p> <p>Forensis disputatio ius est. 8</p> <p>Fama quid sit. 32</p> <p>Formula, potest & locus censeri. 107</p> <p>Filia est, ergo hæres est: iuris intellectum habet. 111</p> <p>Forma non solum dat, sed etiam cõseruat essentiam rei. Vide materia. 135</p> <p>Figurarum species. 236</p> <p>Fallaciæ rerum perniciosissimæ. 243</p> <p>Figure loquendi in iure, maximam uim habent. 237</p> <p>Adde ἔμφασιν emphasin, expressionẽ, significationem, seu demonstrationẽ, figurã omnium frequentissimam, quando latens aliquid sub uerbo uel oratione cernendũ est. Maiorem enim uim plerunque obseruare in dictis iuriconsultorũ oportet, quã à frõte uerba præ se ferũt.</p> <p style="text-align: center;">G</p> <p>Genus frequenter in iure</p>	<p>pro specie. 145</p> <p>Genus sæpe pro toto seu re maiore: species pro parte uel re minore. Vide instit. de iur. natur. gent. & ciuil. § constat autem.</p> <p>Generalis sermo ad sensum iuris est restringendus. 149</p> <p style="text-align: center;">H</p> <p>Hominis natura pessimi indicia. 42</p> <p>Hominis uera definitio. 88</p> <p>Hæreditarium non semper debetur hæredi. 97</p> <p>Hæres non semper habet omnia defuncti bona. 111</p> <p>Hæreditatis petitio uulgaris, minimè gentium admittit beneficiaria bona, præsertim regalia. Vide Successio. 126</p> <p>Hyperbole. 242</p> <p style="text-align: center;">I</p> <p>Iuris disciplina seu prudentia interdũ recedit à dilectis præceptis. 12</p> <p>Inuentio prior esse debet, posterior editio uel dispositio. 13</p> <p>Ignorantia, error, mendacium, simulatio cognata sunt</p>
--	--

I N D E X.

sunt homini.	14	Locus quid sit.	5
Ignorantia & error promiscuè accipiuntur. <i>ibid.</i>		Loci habent instar Delphici gladij.	7
Ignorantia quid, & quotuplex sit.	15	Loci duplices, facti & iuris.	21
Iuris ignorantia quos excuset.	16	Loci externi qui sint.	21
Iuris prudentiæ ac philosophiæ ueræ exemplum.	22	Loci interni qui sint.	22
Instrumenti appellatione, quæ contineantur.	29	Loci plures sæpe sunt in una oratione.	23
Iurifurandi plena est probatio.	31	Loci externi non carent arte boni & æqui.	23
Interpretatio uera. l. j. ff. de reg. iuris.	64	Literarum comparatio quid sit.	32
Impossibilitas duplex.	79	Literarum comparatio fragilis.	<i>ibid.</i>
Iurisperitus cupressum semper depingens, imperito medico similis est.	113	Locus naturalis quid sit.	44
In creditum ire.	146	Locus uicinus quis dicatur.	45
Iurisconsulti non possunt aligari ad proprietatem, quasi ad seruitutem quandam uerborum.	151	Legum conciliandarum modus.	58
Iurisconsulti olim prudentissimi uiri errarunt nonnumquam: quid præsumendum de alijs hoc tempore?	192	Lex ij. ff. si cert. petat. uero sensu declarata.	92
Ironia.	243	Lex j. ff. de iustit. & iur. ab errore uindicata.	93
		Legis, Cuius effectus. ff. de reg. iuris. uera interpretatio.	153
		Locorum, à scripto, & à sententia conciliatio.	173
L		M	
Liptote, defectiua.	242	Mos duplicem exhibet locum	

I N D E X.

cum probandi.	36	Materia mutata, manente forma, manet eadem res.	
Mos in malam sepe partem degenerans, nullā suppeditat argumētandi rationem. Est enim τὸ μέτρον uocabulum. Vnde dici solet Tyrannus: quòd uel inuitis nobis multa introducat uitia. l. Saccularij. ff. de extraordi. criminib. l. Non solum is. §. ego autem. & l. apud labeonem. §. sed quod adijcitur. ff. de iniuri. Vbi licet animaduvertere, quòd Tyrannus mos corruerit hodie leuem in nuptam coërcitionem. Hæc pro infractione loci à More obserua. Alioquin mos bonus, est institutum, quod à maioribus quasi per manus ad cerimoniam aliquam pertinens, accepimus.		Vide forma.	135
		Militia triplex: quarum nulla hodie est integra.	198
		N	
		Nouitas præsumitur mala.	
	57	Degenerat enim plerunque à grauitate morum.	
		Necessitas quid sit.	78
		O	
		Opinio quid sit.	39
		Opinio communis, si iure sit probabilis est tenenda: nõ quia sit communis, sed quia sit iuris & equitatis. Vide l. ij. ff. de orig. iu.	
		Oratio uniuersalis, accipitur secundum iuris sensum.	
	110		
		Omnes populi utuntur duplici iure: scilicet, qui legibus & moribus reguntur. ff. de iustit. & iur.	
Mentiens, natura mutat uultum.	40	Ordo pro solennitate.	178
Mutatio legum, aliquando necessaria est	66	Ordinem non seruare nonnunquam est ordo.	179
Mutatis legibus etiam uitimur, quatenus ad rationes earum attinet.	67	P	
		Priuata scriptura sepe suppletur.	30
		Præ	

I N D E X.

Præsumptio quid sit.	35		
Præsumptioni quando non est locus.	36	Sophisma quid sit.	9
Præsumptio an necessario, & quatenus probet, quomodo cognoscendum sit.	50	Subtilitas uitiosa semper uitanda est.	9
Præsumptionis effectus.	51	Subtilitas fraudulenta, opponitur simplicitati.	10
Probatio semiplena quænam sit.	51	Topices legalis quid sit.	11
Probationē admouere quid sit.	99	Scriptum iudicis potest reprobari.	30
Principijs uitiorum obstare oportet.	124	Successio in bonis beneficiarijs, longè distat à successione in bonis uulgaribus, quæ paganica uulgo dicunt. Vide hereditatis petitio.	127
Q			
Quæstio, & controuersia duplex.	18	Sententia unius sæpe uincit ratione sententiam multorum.	69
Quæstionem facti oportet esse priorem: quæstionem iuris posteriorem.	20	Stultorum magister Exitus.	137
R			
Rumor quid sit.	33	Subiectio ad finis est enumerationi partium.	152
Ratio legis, & uoluntas legis equiparantur.	55	Subiectio quid sit.	ibid.
In homine diuersum est. Aristoteles in Ethic. Ideo non concedimus (inquit) ut homo imperet, sed ratio. Nam homo hoc sibi tribuit, & fit Tyrannus.	87	Successio foeminea in totum, non potest torqueri ad successione in partem.	156
Ratio est anima legis.	87	Signorum definitio.	46
		Signa quantam uim habeant.	47
		Similitudo quid sit.	189
		Similitudo trifariam colligitur.	112

I N D E X.

tur.	190	bationem. Vide Præsum-	
Similitudinem magni olim		ptio.	35
Iurisconsulti non bene iu-		Vtilitatis honestæ appella-	
dicarunt.	194	tiones uariæ.	71. & 72
T		Vtilitas publica præfertur	
Testis unde dicatur.	26	priuatæ.	76
Testes omni exceptione ma-		Vtile uitatur per inutile.	99
iores qui dicantur.	26	Veritas omnibus amicis est	
Interrogatoria aduersario-		præferenda.	
rum testium unde sumen-		Veritatem Celsus filius pa-	
da.	26	tri suo prætulit, sicut Vl-	
Testium examinatio temerè		pianus testatur liij. §. sed	
nunc mandatur alijs.	26	& si seruus. ff. de condi-	
Testimonijs non facîle cre-		ctio. caus. dat. Et refert	
dendum est.	27	(inquit) patrem suum Cel-	
Testis dictum unde præci-		sum existimasse, repete-	
pue possit eleuari.	28	re eum non posse. Sed ipse	
Testamentum unde dicatur		Celsus naturali æquitate	
secundū etymologiam.	95	motus putat repeti posse.	
Tutela, munus est publicum.		Quæ sententia uerior	
154		est.	
Totū quantitatis duplex.	158	Vniuersalis enuntiatio tra-	
Totū uniuersale duplex.	160	henda est ad iuris sensum.	
Translatio, metaphora.	237	Vnde etiam Rapiendi	
Tempus quid sit.	43	uerbo utitur. l. Rapienda.	
Temporis obseruatio ad cō-		ff. de reg. iur.	
sultationem pertinet.	43	Vniuersaliter aliqua fiunt,	
Testis unus aliquando facit		quæ particulariter fieri	
plenam probationem.	49	non possunt.	157
V		Verborum & rerum signi-	
Verisimilia adiuuant pro-		ficatio quid sit.	175

REGVLAE PRAESVMP-
TIO-
num, seu Coniecturarum.

Prior numerus folia, posterior capita designat.

A

Adfectus.	258.4	Creditor.	271.94
Argumentum.	259.8	Confiteri.	273.116
Allegatio.	261.21	Confiteri.	273.117
Ambitio.	267.67	Cognatus.	273.120
Adfectus.	269.75	Consuetudo.	274.123
Alienatio.	270.86	Confessio.	274.126
Adulatio.	273.113	Contrarietas.	275.128
Ambiguum.	274.125	Chirographum.	275.130
Accessorium.	278.154	Consuetudo.	276.134
Aequitas.	278.157	Copula.	276.136

B

Bonus.	267.60	Certum.	276.140
Bellum.	272.100	Chirographum.	277.147
Bona.	272.108	Cautio.	277.150
Bonus.	280.169	Confessio.	279.161
Bonum.	281.173	Conductor.	280.166

C

Confirmatio.	259.10	Delatio.	258.5
Circumstantia.	259.11	Debitor.	261.26
Contractus.	263.38	Delictum.	254.40
Consuetudo.	263.39	Dolus.	264.43
Contractus.	266.54	Dolus.	265.46
Coniuges.	266.55	Dilatio.	265.47
Cessio.	266.57	Deletum.	265.48
Conuitia.	269.78	Dos.	268.71
Cancellatio.	270.91	Donatio.	269.77
		Dos.	271.98

I N D E X.

Detentio.	276. 141	Iudex.	265. 50
Debitum.	277. 144	Ignorantia.	266. 59
Debitor.	279. 160	Idoneus.	268
Donatio.	279. 162	Non idoneus.	269. 74
Damnare.	281. 177	Instrumentum.	271. 96
E		Instructus.	272. 106
Exhereditus.	270. 85	Incendia.	272. 103
Extraneus.	270. 87	lactura.	272. 105
Expressum.	271. 109	Inuentarium.	172. 110
Diligens.	278. 166	Inclinatio.	273. 114
F		Impossibile.	275. 129
Frequentia.	260. 12	lactura.	277. 145
Falsarius.	268. 67	lactura.	280. 170
Frater.	268. 70	L	
Filius.	271. 95	Lex.	259. 7
Furiosus.	271. 97	Lex.	260. 15
Finitum.	276. 140	Lex.	266. 53
Factum.	278. 155	Libera.	270. 88
Fideiussor.	280. 165	Litigator.	276. 137
G		Legatum.	279. 163
Grauat.	260. 16	Leue.	281. 177
H		M	
Heres.	265. 44	Mala fides.	261. 24
Habitus.	265. 49	Minor, Mulier.	263. 33
Heres.	270. 84	Mendacium.	264. 41
I		Mala fides.	264. 42
Incredibile.	261. 20	Metus.	264. 43
Ius singulare.	262. 32	Mulier.	268. 58
Iuramentum.	263. 34	Melus.	267. 61
Instrumentum.	265. 35	Mens sana.	267. 64
Intestatus.	264. 37	Miles.	268. 68
		Metus.	

I N D E X.

Metus.	269. 81	Perfectio.	275. 131
Mulier.	270. 92	Pignus.	276. 138
Masculus.	271. 101	Possessio.	277. 142
Mendacium.	272. 104	Præfatio.	277. 149
Masculus.	278. 158	Possessio.	279. 159
Malefactum.	281. 173	Præsumptio.	281. 171
N		Petitio.	281. 179
Natura.	266. 51	R	
Natiuitas.	269. 79	Reus.	277. 151
Natio.	270. 89	S	
Naufragium.	271. 99	Salus.	258. 6
Negotium.	273. 112	Specialis.	261. 22
Negare.	281. 175	Scriptum.	261. 27
O		Scripta.	262. 29
Officium.	265. 45	Scriptum.	262. 30
Ordo.	274. 121	Subornatio.	268. 72
Officium.	278. 153	Suspectus.	269. 80
P		Sententia.	269. 82
Præsumptio.	258. 3	Sententia.	269. 83
Plures.	259. 9	Studium.	273. 115
Probatio.	260. 13	Socius.	274. 122
Probatio.	260. 18	Stipulatio.	276. 135
Præsentia.	260. 19	Stipulatio.	276. 139
Præsens.	261. 23	Solutio.	277. 143
Probatio.	261. 26	Studiosus.	277. 146
Pactio.	264. 38	Simplicitas.	278. 155
Publicanus.	267. 62	Scientia.	280. 168
Pater.	268. 69	Salus.	281. 172
Pater.	272. 102	Solennitas.	281. 175
Præsens.	272. 107	T	
Possessio.	274. 127	Transfert.	260. 14
		Temp	

I N D E X.

Tempus.	260. 17		V
Tacens.	261. 25	Veritas.	262. 31
Testatus.	263. 36	Viuere.	267. 63
Testamentum.	264. 38	Voluntas.	267. 65
Testator.	266. 52	Vsura.	270. 90
Tutor.	266. 56	Vicinus.	273. 118
Tempus.	271. 93	Vindicta.	274. 124
Tacens.	273. 119	Vsura.	277. 148
Tabellio.	275. 132	Voluntas.	279. 164
Transactio.	275. 133	Veritas.	280. 167
Testis.	278. 152		

F I N I S.

S E N E C A.

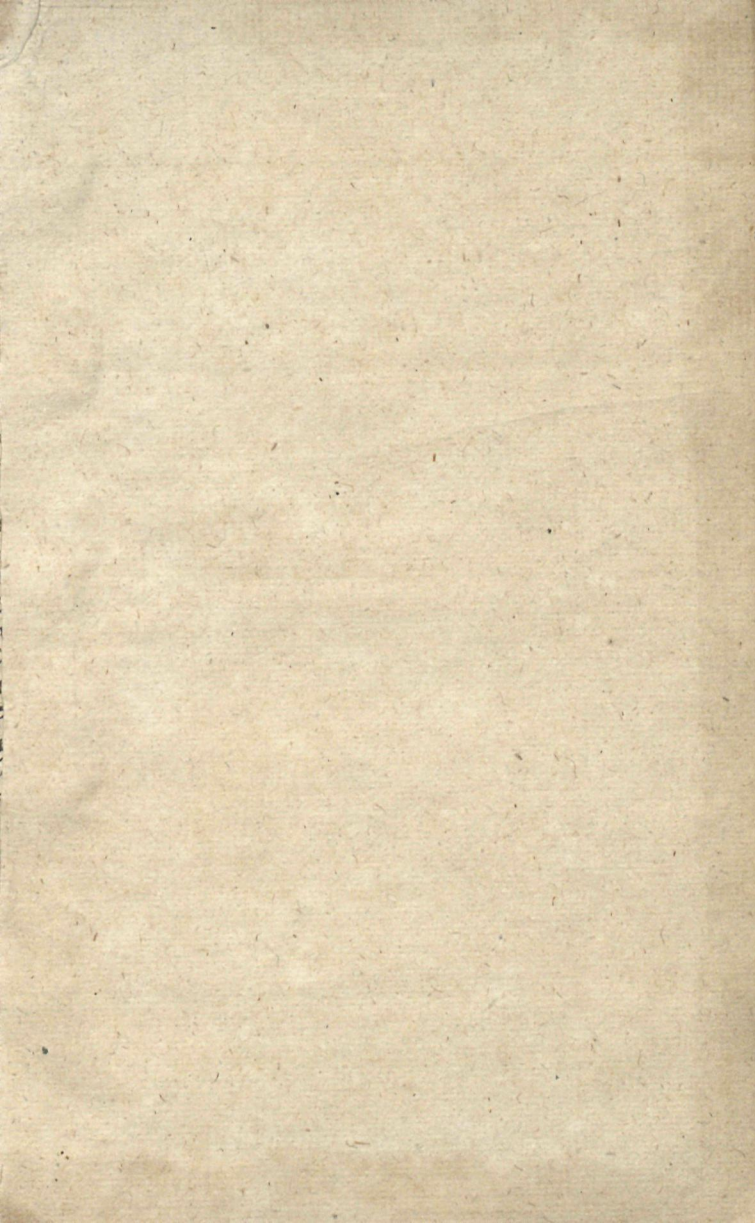

Stet quicumque uolet potens
 Aule culmine lubrico,
 Me dulcis saturet quies.
 Obscuro positus loco,
 Leni perfruar ocio,
 Nullis nota Quiritibus
 Actas per tacitum fluat.
 Sic cum transferint mei
 Nullo cum strepitu dies,
 Plebeius moriar senex.
 Illi mors grauis incubat,
 Qui notus nimis omnibus,
 Ignotus moritur sibi.

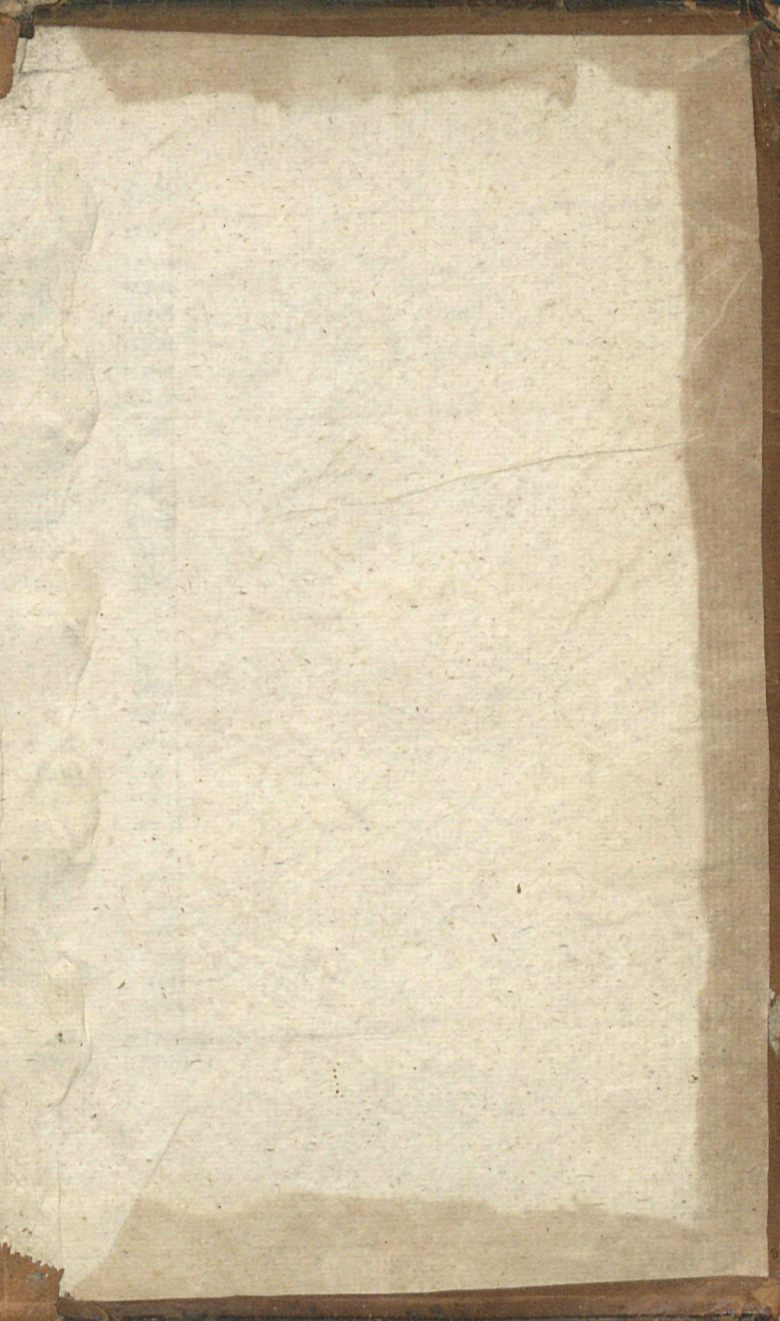
S O L I C H R I S T O D E O
 S E R V A T O R I N O S T R O
 G L O R I A.

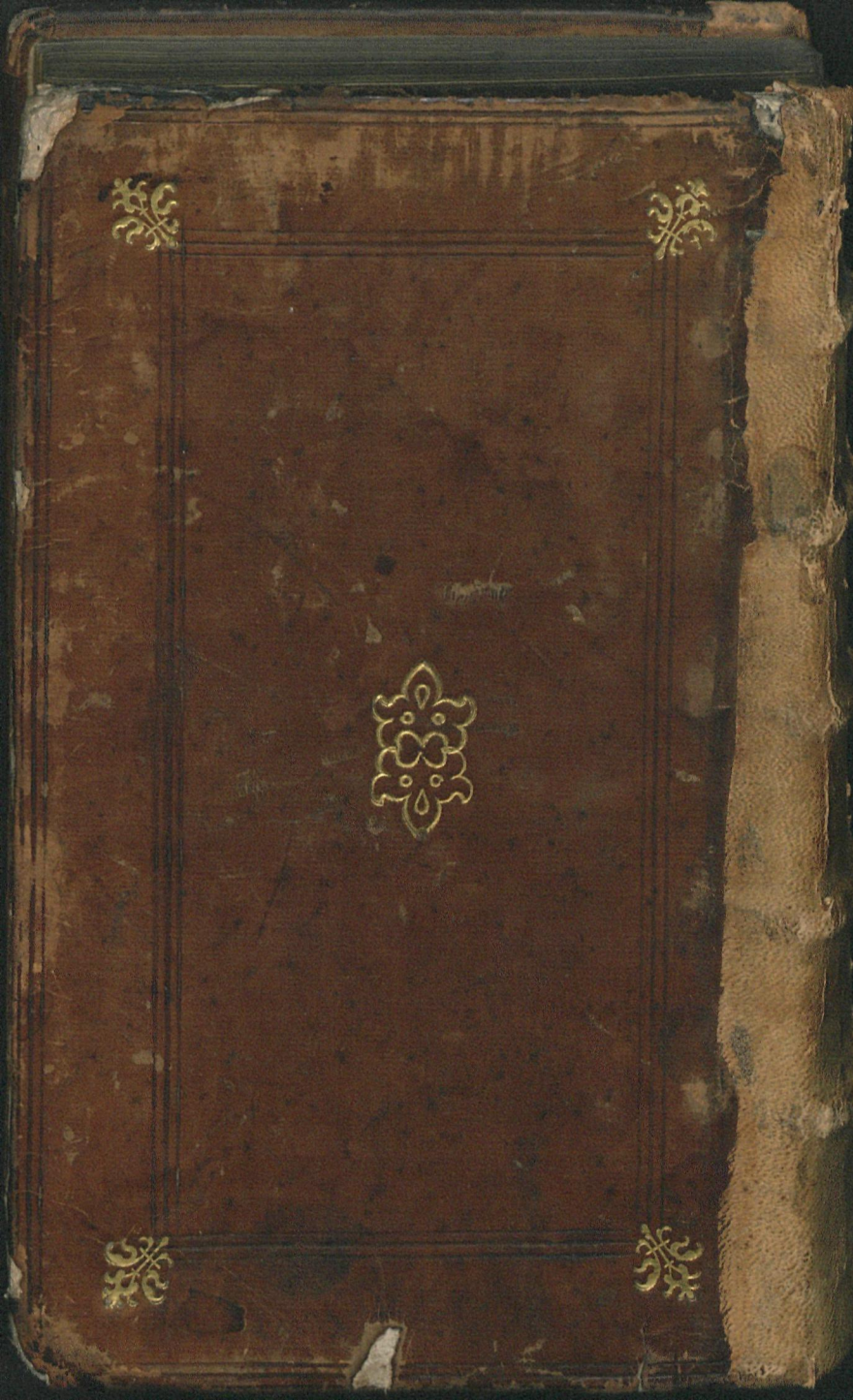
Emptus est biturigib. Gallorum

14 B
 in moneta ura 7 octes

www.books2ebooks.eu